

STUDIJA RAZVOJA LOKALNE EKONOMIJE GRADA NIŠA

Beograd, novembar 2005.

Uvodna razmatranja

Studija razvoja lokalne ekonomije grada Niša, kao strateški plan razvoja, rezultat je identifikacije «mape resursa» Niša, grada koji predstavlja važan privredno-industrijski i turistički centar od izuzetnog nacionalnog i subregionalnog značaja.

Cilj i svrha izrade strateškog plana bio je da se u savremenim uslovima poslovanja, koje karakteriše ulazak Srbije u drugu fazu tranzicionog procesa, participiraju svi potencijali grada Niša i vizija njegovog daljeg razvoja. Ostvarivanje ovog cilja podrazumevalo je dijagnostiranje postojećih ali i skrivenih potencijala opštine, s jedne strane, kao i obezbeđivanje podrške lokalnoj administraciji u daljim procesima planiranja, s druge strane. Topografija potencijala omogućila je da se izradi profil grada Niša. U tu svrhu kao najvažnije metodološko sredstvo poslužila je SWOT analiza, parcijalna i ukupna.

Kao analitičko-dokumentaciona osnova korišćeni su statistički podaci za period od 1990-2004. godine. Prva godina je uzeta kao poslednja statistički validna godina u ekonomskom i opšte društvenom smislu. Ekonomsko-socijalni indikatori i dinamika njihovog kretanja u gradu Nišu poređeni su sa vrednostima reprezentativnih indikatora na nivou Republike Srbije, kao i Nišavskog okruga, koji predstavlja statistički region za merenje nivoa razvijenosti opština/okruga.

SADRŽAJ STUDIJE

DEO I: RELEVANTNI POKAZATELJI ZA LOKALNU STRATEGIJU RAZVOJA	7
1.1 Osnovne karakteristike lokalne zajednice.....	8
1.1.1. Stanovništvo i naselja.....	9
1.1.2. Prirodne karakteristike.....	15
1.2 Analiza ekonomske situacije.....	17
1.2.1 Osnovni pokazatelji sadašnjeg ekonomskog razvoja.....	17
1.2.1.1 Mesto Niša u srpskoj privredi.....	22
1.2.1.2 Struktura lokalne privrede po sektorima.....	24
1.2.1.3 Privredni subjekti, vlasnička struktura i privatizacija.....	26
1.2.1.4 Uticaj sadašnje ekonomske strukture na zapošljavanje.....	27
1.2.1.5 Društveni i ekonomski uslovi i ostvareni ekonomski rast u desetogodišnjem periodu	28
1.2.1.6 Kapital i ulaganja kao razvojni faktori.....	29
1.2.2 Socijalna mapa stanovništva i društvenih ustanova.....	29
1.2.2.1 Zaposlenost i nezaposlenost u gradu Nišu.....	31
1.2.2.2 Socijalna sigurnost.....	33
1.2.2.3 Socijalne ustanove.....	33
1.2.2.4 Obrazovne ustanove.....	36
1.2.2.5 Informativne ustanove.....	37
1.2.2.6 Zdravstveno osiguranje.....	38
1.2.3 Infrastruktura i važni razvojni faktori.....	39
1.2.3.1 Komunalna infrastruktura.....	42
1.2.3.2 Organizacija urbane jedinice.....	45

DEO II: INICIJATIVE ZA STIMULISANJE LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA.....46

2.1	Privredni razvoj.....	47
2.1.1	Bitne karakteristike prethodnog razvoja	47
2.1.2	Mogućnosti i preporuke za budući privredni razvoj.....	48
2.1.2.1	Vlasnička struktura, organizaciona struktura i korporativno upravljanje.....	49
2.1.2.2	Tehnološki prodori i značajne investicije.....	53
2.1.2.3	Mogućnosti za smanjenje uvoza sirovina, opcije zamene i proizvodnja polugotovih proizvoda.....	60
2.1.2.4	Ravnoteža malih, srednjih i velikih preduzeća.....	61
2.1.2.5	Održivi razvoj na gradskom nivou.....	62
2.1.2.6	Revitalizacija i ekspanzija proizvodnje postojećih kompanija.....	64
2.1.3	Mogućnosti za proširenje izvoza.....	64
2.2	Razvoj MSP.....	72
2.2.1	Trenutno stanje razvoja MSP.....	72
2.2.2	Prednosti MSP.....	74
2.2.3	Inicijative za razvoj MSP.....	75
2.2.4	Finansijska struktura MSP.....	78
2.2.5	Novi instrumenti za finansiranje MSP.....	79
2.2.6	Angažovanje posrednika.....	80
2.2.7	Tela za nadgledanje MSP.....	82
2.3	Turizam.....	83
2.3.1	Vodeći trendovi u turizmu Niša.....	83
2.3.2	Kritični faktori uspeha.....	86
2.3.2.1	Geografski i saobraćajni položaj.....	87
2.3.2.2	Prirodni resursi i potencijali.....	87
2.3.2.3	Kulturno-istorijski spomenici, događaji, ličnosti i aktuelne manifestacije.....	89
2.3.2.4	Smeštajni i ugostiteljski kapaciteti.....	91
2.3.3	Novе usluge i destinacije.....	92
2.3.3.1.	Tranzitni turizam.....	93

2.3.3.2. Stacionarni turizam.....	93
2.3.3.3. Istorijske znamenitosti.....	93
2.3.3.4. Gradski/poslovni turizam.....	94
2.3.3.5. Izletnički turizam.....	94
2.3.3.6. Sportsko-rekreativni turizam.....	94
2.3.3.7. Lovni i ribolovni turizam.....	95
2.3.3.8. Potencijalni turistički resursi.....	95
2.3.3.9. Novi sadržaji u kulturnom turizmu.....	96
2.3.4 Promotivne aktivnosti.....	97
2.3.5 Uslovi koncesija.....	98
2.3.6 Mogući rezultati.....	99
2.4. Unapređenje zaštite okruženja.....	99
2.4.1 Koncept održivog razvoja.....	99
2.4.2 Vodeći trendovi u zaštiti okruženja.....	101
2.4.3 Uklanjanje čvrstog otpada.....	105
2.4.4 Zagađenje vazduha.....	107
2.4.4.1 Mikroklimatske karakteristike prostora.....	107
2.4.4.2 Orografske karakteristike terena.....	108
2.4.4.3 Identifikacija izvora zagađenja.....	108
2.4.4.4 Merna mesta i parametri ispitivanja.....	109
2.4.4.5 Kvalitet vazduha.....	110
2.4.5 Odabir lokacija za deponije.....	111
2.4.6 Mogućnosti reciklaže.....	112
2.4.7 Ulaganje u očuvanje eko sistema.....	113
2.5 Poljoprivreda.....	115
2.5.1 Vodeći trendovi u poljoprivredi.....	115
2.5.2 Kritični faktori uspeha.....	118
2.5.3 Komparativne prednosti poljoprivrede Niša.....	119
2.5.4 Preporuke za dalji razvoj.....	121
2.5.5 Mogući rezultati.....	122

IV LOKALNI POTENCIJALI ZA NOVO ZAPOSŁJAVANJE.....	158
4.1 Atraktivna podruĉja za novo zaposłjavanje.....	159
4.2 Preporuke i mere za stimulisanje novog zaposłjavanja.....	162
REFERENCE	166

DEO I

RELEVANTNI POKAZATELJI ZA LOKALNU STRATEGIJU RAZVOJA

1.1. Osnovne karakteristike lokalne zajednice

Grad Niš teritorijalno pripada Nišavskom okrugu i predstavlja centar regionalnog područja (tri okruga – Nišavski, Toplički, Pčinjski), sa ukupno 589.486 stanovnika u 15 opština.

Niš¹, na raskrsnici balkanskih i evropskih puteva, koji povezuju Evropu sa Bliskim Istokom, jedan je od najstarijih gradova na Balkanu i važi od davnina za kapiju Istoka i Zapada.

Ilustracija 1: Opština Niš na karti Srbije i Crne Gore

Grad je dobio ime od reke Nišave koja kroz njega protiče i koju su keltski prastanovnici zvali Navissos. Svaki osvajač je davao svoje ime gradu. Rimski Naissus, vizantijski Nysos, slovenski Niš, nemački Nissa.

Grad Niš obuhvata prostor od 597 km² (učešće u ukupnoj površini Srbije je 0,7%). Administrativno, grad Niš se graniči sa 5 opština iz Nišavskog okruga (Aleksinac, Gadžin Han, Doljevac, Merošina i Svrljig) i opštinom Bela Palanka iz Pirotskog okruga. Predstavlja jednu od najznačajnijih saobraćajnih raskrsnica Srbije i Balkana. Preko opštinske teritorije prelaze auto-put i železnički pravac ka Jugu Srbije i Kosovu i Metohiji, kao i putevi i železnica na pravcima prema Istočnoj Srbiji, odnosno granici ka Bugarskoj.

Osnovno privredno a time i socijalno-ekonomsko obeležje opštini i posebno mesto na «industrijskoj mapi» Srbije daju elektronska, mašinska i industrija obojenih metala, zatim duvanska, tekstilna i drvna industrija. Takođe, pored izuzetno povoljnog

¹ O nastanku Niša postoji predanje da ga je sagradio kraljević Niša kamenom s obližnje humske čuke. Ima dokaza da je Niš naseljen već u praistorijsko doba. Svi nalazi iz perioda od 4000 godina pre n.e. mogu se videti u Arheološkom muzeju u Nišu.

geografskog položaja i razvijene saobraćajne infrastrukture, uključujući i aerodrom, postoje veoma povoljni prirodni uslovi za razvoj svih oblika turizma, a najpoznatiji lokalitet je Niška Banja sa lekovitim izvorima termomineralne vode temperature 37°C.

Kada je u pitanju društvena nadgradnja, Niš predstavlja jedan od najvećih obrazovnih i kulturnih centara Srbije. Ima univerzitet sa trinaest fakulteta. Na teritoriji grada radi 35 osnovnih i 19 srednjih škola. Trideset klinika, zavoda i instituta koji istovremeno čine nastavnu bazu Medicinskog fakulteta predstavljaju potencijal niškog zdravstvenog centra. Aktivno je profesionalno Narodno pozorište, više muzeja, kulturno-umetničkih društava. Postoji više afirmisanih sportskih društava i veliki broj sportskih.

Pripada krugu najrazvijenijih područja u Srbiji sa dominantnim učešćem industrije u strukturi privrede, ali i relativno razvijenom poljoprivredom, saobraćajem, građevinarstvom, turizmom, ugostiteljstvom i trgovinom, koji po značaju izlaze iz okvira gradskog područja.

Svi pokazatelji, a naročito razvijenost saobraćajne i socijalne infrastrukture imaju naglašene iznadprosečne vrednosti. Niš se međutim, suočio sa problemom visokog mehaničkog priliva stanovništva i sa pritiskom na komunalne, socijalne i druge fondove, koji je uveliko nadmašivao ekonomsku snagu grada. To je nužno dovelo do stvaranja privredne strukture koja je karakteristična za nedovoljno razvijena područja (visoko učešće nisko-dohodovnih radno-intenzivnih grana industrije kao što su tekstilna, kožna, drvna i dr.). Reprodukovanje ovakve privredne strukture je prirodna posledica spontanog razvoja i relativno nedovoljnog i zakasnelog procesa dislociranja privrednih objekata u područja iz kojih se reprodukovao pritisak na zapošljavanje. To će u osnovi predstavljati najkрупniji dugoročni (globalni) razvojni problem područja grada, povezan sa nužnim strukturnim prilagođavanjem.

1.1.1. Stanovništvo i naselja

Prema popisu iz 2002. godine, u gradu Nišu živi 250.518 stanovnika (u ukupnoj populaciji Srbije učestvuje sa 3,3%, a u Nišavskom okrugu sa 65,6%), ili 421 stanovnik na km², što je skoro pet puta iznad republičkog proseka. U poslednje tri decenije prisutan je blagi trend povećanja gustine naseljenosti (1971. - 332, 1981. - 396, 1991. - 416 stanovnika na km²).

Ilustracija 2: Broj stanovnika i gustina naseljenosti

Područja	Broj stanovnika		Stanovnika / km ² (2002.)
	1991	2002	
Niš	245.182	250.518	420
Nišavski okrug	389.838	381.757	140
Republika Srbija	7.576.837	7.498.001	85

Izvor: RZS

Konfiguracija terena, zajedno sa veličinom teritorije, karakteristikama reljefa, brojem i teritorijalnim rasporedom stanovnika, kao i drugim prirodnim odlikama, uticali su da se u gradu formira mreža od 71 naselja, ili 3.528 stanovnika po naselju, po čemu spada u gusto naseljene lokalne zajednice (u Srbiji prosečan broj stanovnika po naselju iznosi 1.218 stanovnika). Prema ovom pokazatelju, grad Niš ima nešto niži stepen urbanizacije (71,1%,) u odnosu na republički prosek (56,4%). Broj i struktura naselja uticali su da stanovništvo prema urbano-ruralnoj strukturi čini 2/3 gradsko i 1/3 seosko stanovništvo.

Kretanje stanovništva na području opštine Niš, pored apsolutnog povećanja stanovništva, karakterišu dve osnovne determinante: (a) mehanički priliv i (b) negativni prirodni priraštaj.

Ilustracija 3: Dinamika kretanja stanovništva

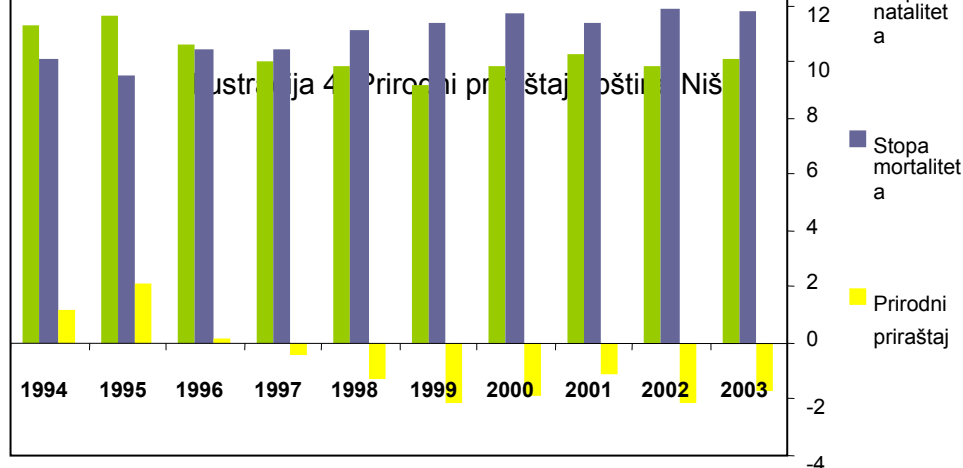
Godina	Broj stanovnika	Lančani indeks	Indeks porasta (1948=100)
1948	109.280	-	100,0
1953	122.100	111,7	111,7
1961	148.354	121,5	135,8
1971	195.362	104,0	178,8
1981	232.562	119,0	212,8
1991	245.182	105,4	224,4
2002	250.518	102,2	229,2

Izvor: RZS, obrada RZR

Na populacionu kartu grada uticao je priliv stanovništva između dva popisna perioda (1991-2002.) kada se broj stanovnika prosečno godišnje uvećavao za 485 stanovnika, ali i pad negativnog prirodnog priraštaja od 2000. godine (u 2000. -1,9‰, 2001. -1,1‰, 2002. -2,1‰, 2003. -1,7‰).

Iako su vrednosti lančanog indeksa u period 1948-2002. godina beležile pad (npr. sa 121,5 u 1961. na 102,2 u 2002.), generalno ovaj period karakteriše pozitivan trend - porast stanovništva za skoro tri puta.

Od ukupno 69 naselja, uočljivo je povećanje broja stanovnika u 11 naselja, dok gradski centar Niš grad beleži porast rezidenata 3,5 puta, a Niška Banja za skoro 5 puta.

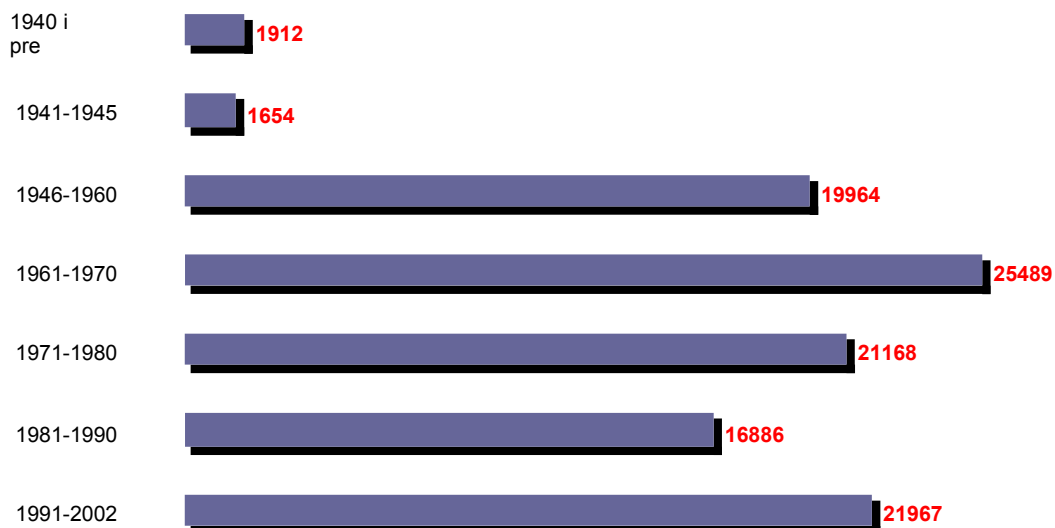

Ovaj kraj je zahvaćen dosta intenzivnim migracionim kretanjima, posebno u međupopisnom periodu 1991-2002. godine (21.967 doseljenika), što pokazuje da postoje određeni prirodni i stvoreni ekonomski uslovi za zadržavanje stanovnika. Treba naglasiti i to da su migracije u ovom periodu bile ravnomerno usmerene ka gradskim (64% doseljnih) i ostalim naseljima (36%).

Prema poreklu, stanovništvo grada Niša u 2002. godini činilo je 51,6% autohtono i 47,4% migraciono stanovništvo. Najveći deo selidbenog stanovništva Niša u međupopisnom periodu došlo je sa područja drugih opština iz iste Republike (29,7%), dok je sa teritorije iste lokalne jedinice doseljeno oko (9,7%).

Priliv lica iz bivših republika SFRJ je bio relativno umeren (4,7%), dok su lica iz drugih privrednih i administrativnih centara činila 3,5% ukupno doseljenog stanovništva.

Ilustracija 5: Stanovništvo doseljeno u opštinu Niš prema popisnim periodima

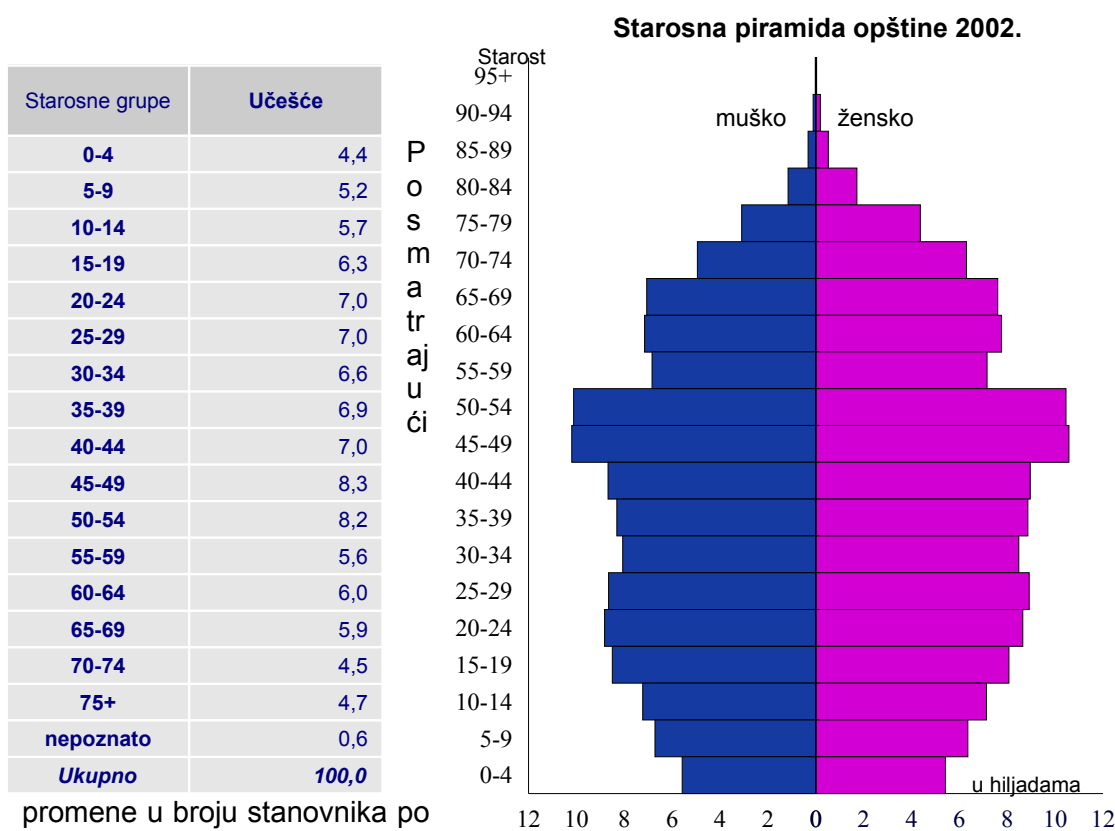
Iako je u poslednje dve decenije došlo do velikog pomeranja stanovništva, to nije uticalo na promenu nacionalne strukture stanovništva koju čine Srbi (94,1%), Romi (2,3%), lica koja su se izjasnila kao Jugoslovena, Bugara, Makedonaca i Crnogoraca po 0,3%.

U opštini je registrovano još 16 nacionalnih i etničkih grupacija čiji pripadnici učestvuju sa svega 0,4%, dok ostalo stanovništvo i neopredeljeni čine 2% ukupne populacije opštine.

Demografske karakteristike, privredni i društveni tokovi uticali su da proces urbanizacije na području Niša odvija posebno intenzivno u posleratnom periodu.

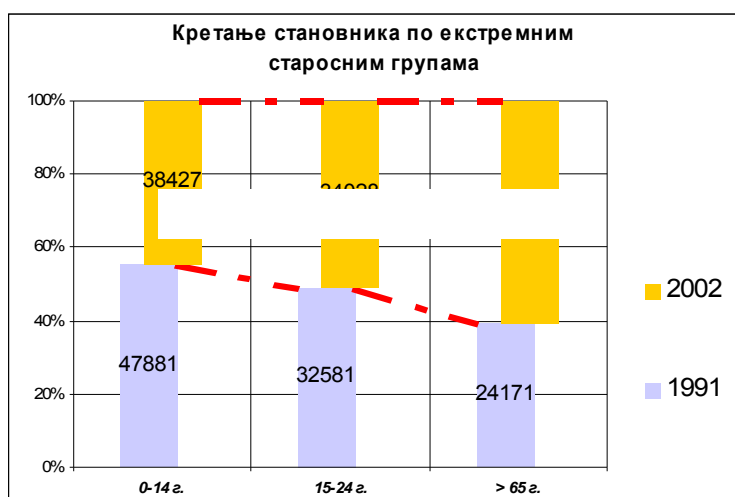
Međutim, 90-te godine doprinele su da opština sa stopom od 86% u 1991. godini smanji svoju još uvek iznadprosečnu stopu urbanizacije na 71% u 2002. godini. Zato, plan razvoja do 2010. godine predviđa da se ostvari rast stepena urbanizacije bar do nivoa koji je ostvaren pre deceniju i po.

Ilustracija 6: Starosna struktura stanovništva

promene u broju stanovnika po pojedinim velikim starosnim grupama u međupopisnom periodu 1991-2002., uočava se proces starenja stanovništva, pa je tako kontingent stanovništva starosti iznad 65 godina u ovom periodu povećalo učešće u ukupnoj populaciji sa 9,7% na 14,2%, dok se učešće mladog (do 24 godina) stanovništva smanjuje (sa 32,4% na 28,9).

Ilustracija stanovnika starosnim

7: Kretanje po grupama

Dominantan broj stanovnika spada u kategoriju radno-sposobnog stanovništva (69,1%), što se može uzeti u obzir kao značajan razvojni potencijal koji će opredeljujuće uticati na tržište rada i zaposlenost.

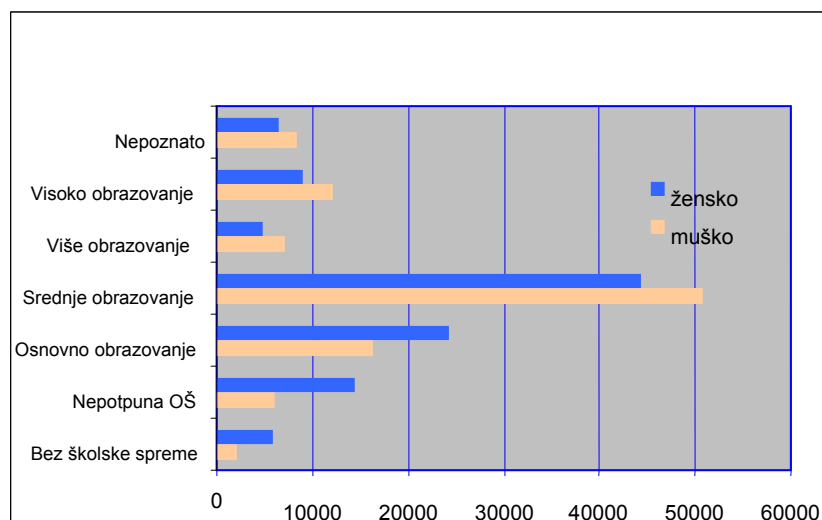
Očekivano trajanje života dece rođene u periodu 2001-2003. godina ukazuje da će ženska populacije grada Niša doživeti 75 godina, a muška 72 godine.

Sa aspekta strukture stanovništva kao kvalitativnog obeležja populacije, sva ova kretanja bitno utiču na određene strukturne performanse stanovništva a pogotovo na starosnu strukturu na kojoj bazira kategorija radnog potencijala. Promene koje se dešavaju naročito se odražavaju na reprodukciju stanovništva. Demografski razvoj zavisi u velikoj meri od brojnosti omladine u mlađim starosnim grupama i ukoliko je ta omladina brojnija i njen veći deo doživi fertilni period života i duže u njemu živi, utoliko će biti jača i njena reprodukcija. Iako na taj razvoj utiču i drugi faktori (psihološki, socijalni, ekonomski, tradicija, etnička pripadnost), starosna struktura ipak najpouzdanije pruža određeno obaveštenje u kojoj meri će starije generacije biti zamenjene mladima i onim starosnim grupama koje će se uliti u kategoriju radnog potencijala.

Obrazovna struktura stanovništva ima poseban značaj u demografskim istraživanjima, s obzirom na uticaj koji ima na prirodno i migraciono kretanje stanovništva.

U obrazovnoj strukturi stanovništva starog 15 i više godina na području Niša (2002.), završena srednja škola je najčešći vid obrazovanja (38% stanovnika), na drugom mestu je osnovno obrazovanje (16,2%), dok je 13,2% stanovništva sa višom i visokom stručnom spremom.

Ilustracija 8: Stanovništvo staro 15 i više godina prema polu u školskoj spremi, 2002. godina

Značajno je napomenuti da je skoro 27,5% stanovništva grada na nivou osnovnog i nižeg obrazovanja, što nesporno zahteva veće angažovanje na obrazovanju stanovništva kroz dokvalifikaciju, prekvalifikaciju i programe permanentnog obrazovanja.

U međupopisnom periodu zabeležen je trend smanjenja broja nepismenih – ukupno 4.781 stanovnika ili 2,1% od ukupne populacije, pri čemu je stopa nepismenosti nešto izraženija kod ženske populacije (3,4%). Takođe, treba napomenuti da se stopa pismenosti u toku 10 godina povećala sa 95,8% na 97,9%, što je nešto iznad republičkog proseka (96,5%).

Međutim, prava slika dostignutog obrazovnog nivoa jednog društva dobija se tumačenjem pojma pismenosti koji je ovaj pojam dobio u savremenim uslovima. Naime, privredni, tehnološki, socijalni i humani razvoj jedne zemlje najbolje se ogleda kroz poređenje tzv. osnovne i funkcionalne pismenosti. Korišćenje kompjutera, interneta, znanje stranog jezika, primena znanja, korišćenje stručne literature, usavršavanje, kao i broj pročitanih knjiga po stanovniku na godišnjem nivou, dubinski «skeniraju» sve aspekte obrazovnog nivoa društva. Međunarodna poređenja po svim ovim kategorijama Srbiju svrstava na dno lestvice, što je signal da se pitanju reforme obrazovanja strateški pristupi kao najvažnijem pitanju, jer će buduće generacije pokazati koliko smo spremni za međunarodno tržište rada i konkurentnost.

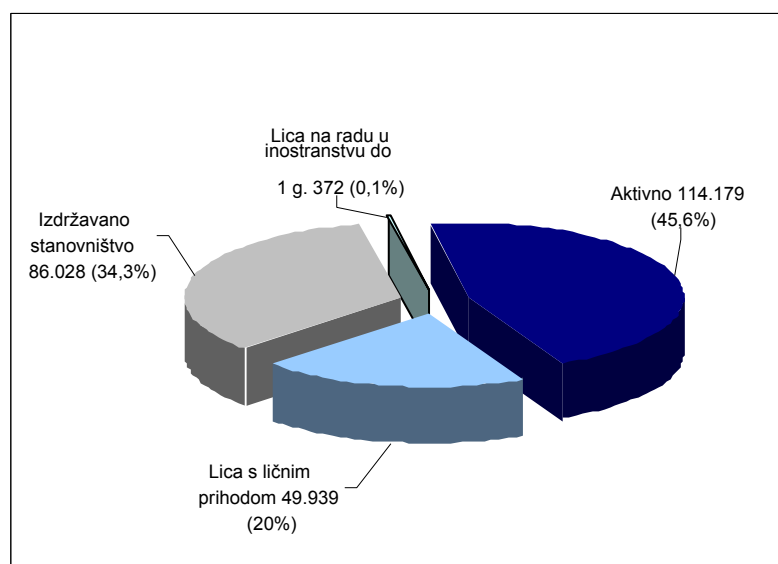
Osnovne **ekonomske karakteristike stanovništva** Niša su:

- gradski potencijal predstavlja dominantan radno-sposobni kontingent stanovništva (165.403 stanovnika) i procenat iskorišćenosti radnog kontingenta iznosi 69,03% što je približno na nivou proseka Republike (70,9%);
- 114.179 stanovnika čini ukupno aktivno stanovništvo, odnosno stopa aktivnosti iznosi 45,6% (RS 45,3%);
- stopa zaposlenosti aktivnog stanovništva iznosi 60,1% (RS 60,4%), a 1991. godine ova stopa iznosila je 81,2%;
- stopa nezaposlenosti aktivnog stanovništva iznosi 39,4% (RS 28,5%), a pre deceniju i po ova stopa je bila manja za čak 18 indeksnih poena.

Posmatrajući period od popisa 1991. godine, evidentno je opadanje udela aktivnog i izdržavanog stanovništva za (0,5% i 4,4% respektivno), dok su lica sa ličnim prihodom povećala svoje učešće za 6,1% u ukupnoj populaciji grada.

Navedene tendencije u kretanju stanovništva Niša prema aktivnosti najbolje ilustruje *koeficijent ekonomske zavisnosti* koji pokazuje tendenciju rasta u posmatranom periodu (sa 114 u 1991. na 119 u 2002.).

Ilustracija 9: Stanovništvo opštine Niš prema aktivnosti, 2002. godina

Učešće poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu iznosi 2%, dok je učešće njegovog aktivnog dela u ukupnom aktivnom stanovništvu 3,2%.

Na osnovu pregleda ekonomske strukture stanovništva dobija se potvrda teze da od privredne strukture zavise promene u opštoj aktivnosti i njenim pojedinačnim stopama (zaposlenosti i nezaposlenosti). Takođe, razvijen privredni sektor determinisao je da u ekonomskoj strukturi stanovništva žene čine čak 30% izražavane populacije, tačnije, zbog strukture radnih mesta ženska radna snaga se teže zapošljava.

Na dalje kretanje onog dela populacije koje vrši ekonomsku funkciju, a to je aktivno stanovništvo i njegovu «reprodukciju», može se uticati sadejstvom demografskih i socio-ekonomskih činilaca. U osnovi prvih nalazi se biološko, ili društveno modifikovano kretanje nataliteta i mortaliteta, dok su u drugim sadržani značajni socijalni, ekonomski i tehnološki elementi aktivnosti. Ovi drugi opredeljuju stopu po kojoj će stanovništvo svake starosno-polne grupe učestvovati u ekonomskoj delatnosti, pa prema tome opredeljuju i opštu stopu, obim i karakter aktivnog stanovništva.

1.1.2. Prirodne karakteristike

Niš je jedan od najstarijih gradova na Balkanu nazvan od davnina kapijom istoka i zapada. Naseljen je još pre rimske civilizacije.

Ilustracija 10: Karta Niša

Niš se nalazi u niškoj kotlini uz ušće Nišave u Južnu Moravu. Uži centar grada je na 194m nadmorske visine, a najviša tačka na teritoriji grada je Sokolov kamen, vrh na Suvoj planini (1.523m nadmorske visine), a najniža nizvodno od ušća Nišave u Moravu kod mesta Trupale (173m nadmorske visine). Područje grada zahvata površinu od 596,71km², na kome se nalazi Niš, Niška Banja i 68 prigradskih i seoskih naselja.

Područje Niša nalazi u jugoistočnom delu Srbije, u središtu Niške kotline. Zauzima prostor površine 597 km² u dolini Južne Morave i Nišave, između ogranaka Svrlijskih planina, Suve Planine, Jastrepca i Jelašnice. Posebnu karakteristiku reljefu, koji je kombinovanog brdsko-planinskog i ravničarskog karaktera daje Sićevačka klisura, između Niške i Belopalanačke kotline, duga 17 km i duboka oko 350-400 m, sa dve stare HE Sićevo i Sv. Petka i međunarodnim putem Niš-Bela Palanka-Pirot-Dimitrograd-Sofija. Istraživanja su utvrdila da se na području Niša nalazi veliko podzemno jezero tople vode, čime su objašnjene pojave tople vode na oba oboda Niške kotline kod Niške banje i kod banje Topilo (kod sela Kravlja). Jezero je na dubini od 350-800 m, sa prosečnom temperaturom vode 50°C.

Na teritoriji gradskog područja indikovane su ili su bile u eksploataciji rezerve mrkog uglja (selo Jelašnica) i sirovina za proizvodnju građevinskog materijala.

O dugoj i burnoj istoriji ovog kraja svedoče brojna arheološka nalazišta i kulturno-istorijski spomenici. Tako su u III veku pre nove ere na ovom području živeli Kelti. Geograf Ptolomej ga prvi put pominje pod imenom *Naissus* 140 godina posle Hrista kao rimsku tvrđavu na putu za Vizantiju. Pod njegovim zidinama je car Klaudije II potukao Gote 269 godine. U njemu je 274. rođen Konstantin Veliki, za vreme čije vladavine je izgrađena raskošna letnja rezidencija Mediana. U to vreme grad postaje veliki administrativni centar. Huni ga razaraju 441 godine, a Avari i Sloveni 615. godine. Kroz njega su u pohode na Svetu zemlju u više navrata prošli krstaši. Tu se nemački car Fridrih I Barbarosa sreo sa srpskim županom Nemanjom 1180. godine. Turci su ga prvi put zauzeli 1386. godine, a drugi put 1454. godine. Oslobođen je od Turaka 1877. godine. Na početku prvog svetskog rata bio je privremeno sedište Srpske vlade i Narodne skupštine. Između dva svetska rata razvija se u centar radničke klase. Na opštinskim izborima 1920. godine komunisti dobijaju većinu glasova. Od 1921. godine Niš postaje središte Oblasti. U sastav Niške oblasti ulazilo je 11 srezova i dva okruga.

U svojoj najsajnijoj epohi Naissus je bio jedna od najvažnijih raskrsnica mezijsko-tračko-dardanske putne mreže, jer su se tu slivali putevi od Lješa (na Jadranu), Soluna, Carigrada, Singidunuma (Beograda). U antičko vreme Naissus je bio veoma snažan i neosvojiv kastrum. Zbog svog izvrsnog geografskog položaja Naissus je postao značajna strategijska tačka tako da se Niš pominje u svim vojnim pohodima na Balkanu još od drugog veka. Konstantin Veliki (306-337), rimski imperator naslednik Deoklecijana, je Naissus, u kome je rođen 274. godine, ukrasio raskošnim građevinama (Medijana) i učinio ga značajnim ekonomskim, vojnim i administrativnim centrom.

Humska čuka je nalazište iznad sela Huma iz bronzanog doba. Medijana, lokalitet Brzi Brod na putu za Nišku Banju, predstavlja ostatke kasnoantičke carske rezidencije sa očuvanim podnim mozaikom i 16 statua od mermera. Značajni su još arheološki lokaliteti Bubanj i Niška Banja. Rano vizantijska grobnica sa freskama u Jagodin-mali je vredan spomenik ranohrišćanske umetnosti. Srednjovekovni grad Koprijan (Kurvin grad), kod sela Malošišta, 11 km južno od Niša, sazidan je u vreme kneza Lazara 1382. godine. Niška tvrđava, na desnoj obali Nišave potiče iz vremena turske vladavine. Čele kula (u krugu vojne bolnice), na putu za Nišku banju, jedinstven je

spomenik varvarstva, sazidan od 3000 lobanja poginulih srpskih ustanika u Boju na Čegru maja 1809. godine.

1.2. Analiza ekonomske situacije

1.2.1. Osnovni pokazatelji sadašnjeg ekonomskog razvoja

Privreda Srbije se nalazi u procesu tranzicije i restrukturiranja, odnosno prolazi kroz bolnu transformaciju u otvorenu tržišnu privredu. Nakon decenije sankcija i izolacije, što je nanelo nenadoknadive štete nacionalnoj privredi, Srbija je prihvatila koncept otvaranja, kooperacije sa svetom i privatizacije. Ovaj proces se obavlja sporo, zbog brojnih ograničavajućih faktora prisutnih u privredi Srbije od kojih treba ukazati na neke osnovne: tehničko-tehnološka zastarelost privrede, niska konkurentnost proizvoda, finansijska prezaduženost većine preduzeća, višak zaposlenih u gotovo svim preduzećima, nepotpuno ekonomskog zakonodavstva itd. Ograničavajući faktori su uglavnom posledica činjenice da je Srbija u tranziciju i restrukturiranje krenula sa zakašnjenjem od nekih 10-12 godina. Privreda Srbije je izraubovana desetogodišnjim dezinvestiranjem i tehnološki zaostala, neprilagođena je uslovima savremenog tržišta. Zbog toga je njen stabilan i dinamičan rast u budućnosti uslovljen prethodnim restrukturiranjem i privatizacijom, kako bi se stvorili uslovi za novi investicioni i razvojni ciklus.

Devedesete godine označile su deceniju ekonomskog propadanja i mogla bi se nazvati i decenijom ekonomskog upropašćivanja privrede Srbije. Treba napomenuti da je pre 1990. godine privreda Srbije bila dobro integrisana u svetsku privredu, a da su njena preduzeća pratila savremene tokove tehničko-tehnološkog napretka. Životni standard stanovništva je bio viši nego u okolnim socijalističkim zemljama, koje su upravo ulazile u period tranzicije. Da je i Srbija ušla u tranziciju negde 1988. ili 1990. godine, danas bi ona bila bar na nivou privredne razvijenosti Slovačke, Poljske i Mađarske.

Umesto toga, zemlja se krajem decenije našla u ekonomskom, socijalnom i političkom haosu. Dohodak po glavi stanovnika je 2000. godine bio jedan od najnižih u Evropi, a siromaštvo je postalo široko rasprostranjena pojava.

Makroekonomska nestabilnost i spoljna neravnoteža bile su dominantne karakteristike privrede Srbije, uslovljene privrednim sistemom i ekonomskom politikom. Glavni izvori makroekonomske nestabilnosti bili su veliki budžetski i kvazibudžetski deficiti i konstantno visoka inflacija. Velika eksterna neravnoteža zaoštrila je problem pokrivanja visokog deficita tekućeg bilansa i servisiranja stranog duga.

Ilustracija 11: Prosečne godišnje stope rasta DP², investicija i zaposlenosti u Srbiji

	Društveni proizvod	Investicije u osnovna sredstva	Zaposlenost	Nezaposlenost
1991-1995.	-13.8	-20.5	-2	5.9
1996-2000.	-0.1	-4.9	-1.9	3.0
1991-2000.	-7.2	-13.2	-1.9	4.5

² Društveni proizvod po MPS koncepciji

2001-2004.	3.4 ¹ 4.7 ²	-2.5 ³	-0.5	7.3
------------	--------------------------------------	-------------------	------	-----

Izvor: SZS, statistički godišnjak

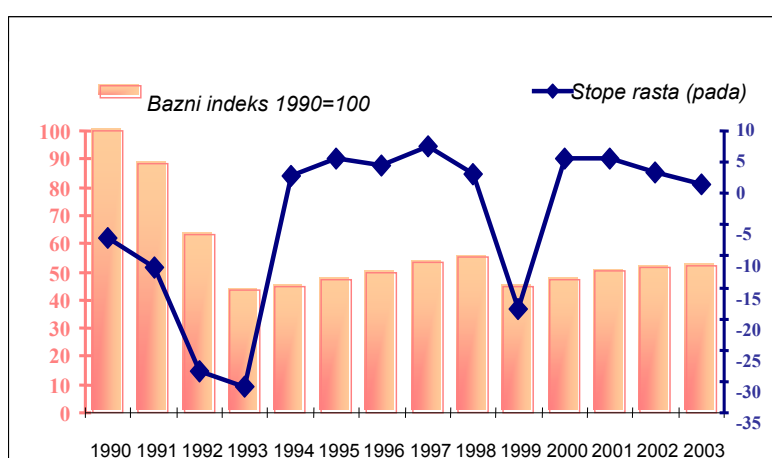
¹ Period 2001-2003.

² Procena RZS

³ Period 2001-2002.

Tokom 1990-tih došlo je do duboke društveno-ekonomske krize. Realan nivo društvenog proizvoda u 2000. godini iznosio je samo 47,4% od nivoa ostvarenog u 1990. godini i u periodu 1991-2000. godine opadao je po prosečnoj godišnjoj stopi od -7,2%. Najveći pad društvenog proizvoda bio je u 1993. godini od -30,8% (što se može delom objasniti hiper inflacijom te godine). U periodu 1994-1998. opadanje privredne aktivnosti je zaustavljeno i prešlo se u zonu pozitivnih stopa rasta. Do ponovnog dubokog pada privredne aktivnosti -18,3% došlo je 1999. godine, što je posledica ratnog stanja.

Ilustracija 12: Društveni proizvod, cene 1994. godina

Proizvodna aktivnost, u periodu nakon političkih promena 2000. godine, odvijala se uz pozitivne tranzitorne procese: ostvarena je makroekonomska stabilnost, sprovodi se proces privatizacije i reforme poreskog sistema, kurs dinara je stabilan, izvršena je značajna deregulacija i liberalizacija spoljno-trgovinskog poslovanja, regulisani su odnosi sa međunarodnim finansijskim institucijama. **U 2001. i 2003. godini društveni proizvod se povećao za po 4,3%.** Procenjuje se da je društveni proizvod u 2003. u odnosu na 2000. godinu, povećan za 10,8%, ali je u odnosu na 1990, još uvek na veoma niskom nivou (52,5%).

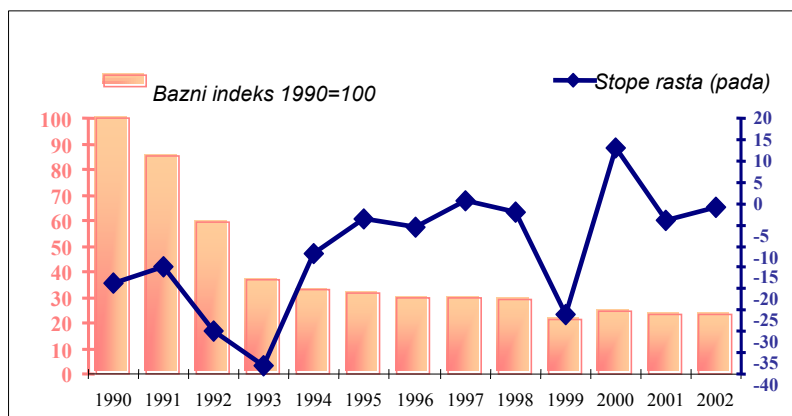
Početak osamdesetih godina, sve se više zaoštavao problem između potrebnih investicija u osnovna sredstva i realnih mogućnosti za njihovo finansiranje, tako da počinje tendencija pada investicione aktivnosti. Od 1990. godine intenziviran je trend smanjenja investicione aktivnosti. U periodu 1991-1995. godine investicije u osnovna sredstva su opadale po prosečnoj godišnjoj stopi od -20,5%, a u periodu 1996-2002. po stopi od -4,3%. Prosečna godišnja stopa opadanja investicija u periodu 1991-2002. godine bila je -11,4%.

Tekuća investiciona aktivnost je na niskom nivou i ocenjuje se da realan nivo investicija u osnovna sredstva iznosi samo oko jedne četvrtine od nivoa realizovanog u 1990. godini. Obim investicija nije dovoljan ni za prostu reprodukciju instalisanih kapaciteta, što dovodi do problema dezinvestiranja.

Evidentno je da sa postojećom opremom veći deo preduzeća ne može postići potreban nivo međunarodne konkurentnosti. Procenjuje se da učešće investicija u

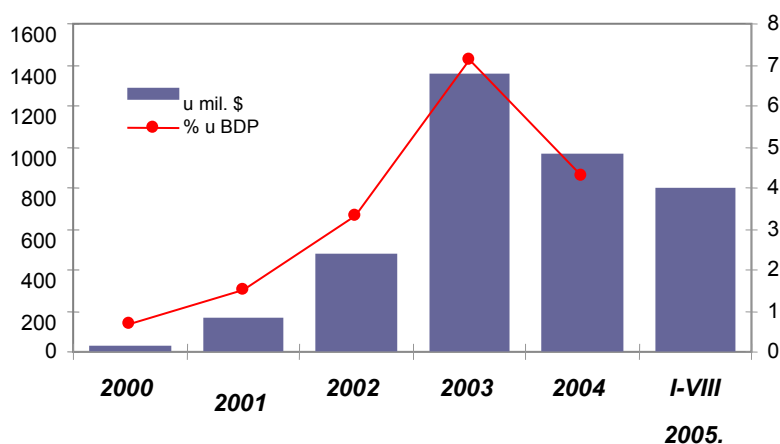
BDP, iznosi oko 16%, a za održivi privredni rast i postupno prevazilaženje tehnološkog zaostajanja potrebne su investicije od najmanje 20% BDP u 2006. godini, odnosno 25% u 2010. godini.

Ilustracija 13: Investicije, cene 1994. godina

Prema podacima NBS, u 2002. godini strane direktne investicije (uključujući i privatizaciju) iznosile su 475 miliona USD, u 2003. godini 1.360, a u periodu januar-jun 2004. oko 318 miliona USD (procena za celu godinu 800 miliona USD). Ovome treba dodati i međunarodnu pomoć koja je u periodu od oktobra 2000. godine do kraja 2003, iznosila oko 2,5 milijardi EUR.

Ilustracija 14: Priliv direktnih stranih investicija

Počev od 1990. godine, prisutna je višegodišnja tendencija opadanja broja zaposlenih i rasta broja nezaposlenih. Prosečan broj zaposlenih u 2000. godini u odnosu na 1990. smanjen je za 18,1%, a prosečan broj nezaposlenih je povećan za 54,6%. Poređenja radi, broj zaposlenih u 2003. u odnosu na 1990. smanjen je za 22,1%, dok je broj nezaposlenih povećan za 102,8%.

Ilustracija 15: Zaposleni i nezaposleni

	1990.	2000.	2003.	Bazni indeks 1990 = 100		Prosečna stopa rasta		
				2000.	2003.	1991-2000	2001-2003	1991-2003

Ukupan broj zaposlenih	2.328.000	1.907.000	1.814.000	81,9	77,9	-2,0	-1,7	-1,9
1.Društveni sektor	2.271.000	1.596.000	1.384.000	70,3	60,9	-3,5	-4,6	-3,7
2.Privatni sektor	57.000	311.000	430.000	545,6	754,4	18,5	11,4	16,8
Nezaposleni	467.000	722.000	947.000	154,6	202,8	4,5	9,5	5,6

Izvor: RZS, obrada RZR

Paralelno, dok se broj zaposlenih u društvenom sektoru smanjivao (za 39,1% u 2003. u odnosu na 1990.), rastao je broj zaposlenih u privatnom sektoru (za 7,5 puta), ali ni ovako dinamičan porast broja zaposlenih nije bio dovoljan da apsorbuje celokupan višak radne snage iz društvenog sektora.

Opšti nivo industrijske proizvodnje je nizak - u 2004. godini u odnosu na 1990. iznosio je 45%. Najveći pad fizičkog obima industrijske proizvodnje bio je u 1993. godini od -37% i 1999. godine od -25,6%. U periodu 1994-1998, industrijska proizvodnja je rasla. U 2000. godini industrijska proizvodnja se povećala za 11,4%, u 2001. za 0,1% , u 2002. za 1,7%, u 2003. godini zabeležen pad od -3%, i u 2004. godini rast od 7,1%.

Polazeći od mogućnosti i ograničenja razvoja, kao i efekata privatizacije i politike strukturnog prilagođavanja došlo je do povećanja učešća hemijske (sa 9,5% u 2000. na 10,6% u 2003. godini) i prehrambene industrije (sa 20,0% na 26,5%) u ukupnoj industrijskoj proizvodnji.

Dinamika spoljnotrgovinske aktivnosti u prethodnoj deceniji suprotna je dinamici izvoza i uvoza na svetskom tržištu. Svetski izvoz i uvoz rastu u posmatranom periodu po prosečnoj godišnjoj stopi od 6% dok su spoljnotrgovinske performanse Srbije negativne. U periodu 2001 - 2004. pod uticajem značajne liberalizacije i preferencijalnog statusa u razmeni sa najznačajnim trgovinskim partnerima ostvren je progresivan rast spoljnotrgovinske aktivnosti.

Ukupan obim razmene u 2004. u odnosu na 2001. godinu veći je za 2,8 puta a deficit za 4,4 puta. Znatno dinamičniji rast uvoza od izvoza uticao je na formiranje deficita koji u 2004. dostiže vrednost od 7.438,2 mil. USD. Deficit robne razmene nije, međutim, bitnije uticao na ukupnu bilansnu poziciju Srbije prema inostranstvu jer je najvećim delom finansiran prilivom od usluga i tekućih transfera.

Ilustracija 16: Spoljnotrgovinska aktivnost, 2000-2004

mil.

Izvoz

Uvoz

- Ukupna robna razmena je liberalizovana i usklađena sa međunarodnim konvencijama, a prosečna carinska stopa svedena je na samo 7,4%.
- Razmena sa Evropskom Unijom realizuje se na osnovu aranžmana o asimetričnom bescarinskom pristupu za 95% robnih pozicija.
- Sa zemljama zapadnog Balkana sklopljeni su i ratifikovani sporazumi o slobodnoj trgovini. Ovim sporazumima ustanovljene su carinska oslobađanja i preferencijalne carinske stope pri trgovini industrijskim proizvodima, olakšice u razmeni poljoprivrednih proizvoda, uslovi konkurencije preduzetnika i drugi uslovi razmene.
- Posebnim Sporazumom ustanovljen je nivo trgovinske liberalizacije i uslovi primene zaštitnih mera u razmeni sa Ruskom Federacijom.
- Razmena sa SAD odvija se na osnovu preferencijalnog bilateralnog aranžmana.

Ostvarena makroekonomska stabilizacija i započete strukturne reforme treba da postave temelje brzog i održivog privrednog rasta. Politika i dalja reforma javnih finansija treba da odigraju ključnu ulogu u tome.

Međutim, i dalje su prisutna brojna ograničenja koja otežavaju poslovanje privrede:

- tehnološko-ekonomsko zaostajanje značajnog broja instaliranih kapaciteta – smanjena operativna sposobnost (samo 12-15% one iz 1989. godine), oprema izraubovana i neprimerena tekućim, tehnološkim i proizvodnim zahtevima tržišta;
- dominantna zastupljenost tradicionalne industrijske proizvodnje;
- nezavršen proces privatizacije;
- nerazvijenost privredne infrastrukture;
- nerazvijenost tržišnih institucija;
- visok spoljno-trgovinski deficit;
- problem dezinvestiranja – manjak investicija u odnosu na otpis osnovnih sredstava i evidentna potreba za velikim investicionim ulaganjima;
- izražena nelikvidnost i nedostatak kratkoročnih i dugoročnih sredstava za finansiranje proizvodnje, izvoza i novih investicionih programa;
- nedostatak kapitala za ulaganja u novu opremu i tehnologiju;
- otežan povratak na tržišta izgubljena dugogodišnjim sankcijama;
- nepovoljna starosna struktura stanovništva i intenzivan odlazak u inostranstvo stručne, kreativne mlade radne snage.

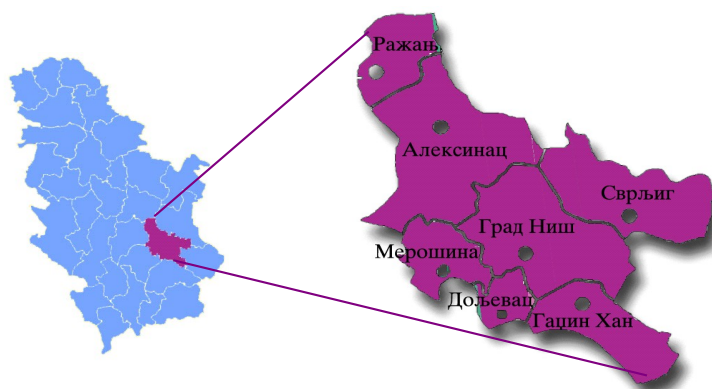
Aktuelna institucionalna osnova političkog, socijalnog i privrednog sistema je nedovoljno prilagođena tržišnim uslovima. Tržišna struktura je nerazvijena, a funkcionisanje tržišnog mehanizma je pod uticajem različitih i brojnih činilaca neekonomske prirode.

Stoga, ostvarivanje neizbežnih strukturnih i neophodnih dugoročnih efekata na privredu Srbije, samim tim i privredu opštine Niš nužno pretpostavlja:

- stvaranje novih institucija sistema,
- održavanje makroekonomske stabilnosti,
- završetak procesa privatizacije,
- itegrisanje u svetsku privredu,
- izgradnju finansijskih i drugih institucija, kao kompatibilne infrastrukture.

1.2.1.1. Mesto Niša u srpskoj privredi

NIŠAVSKI OKRUG

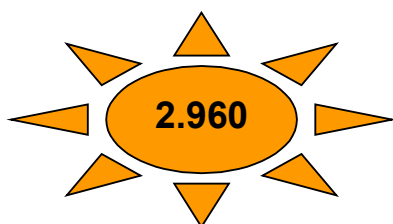
Pokazatelji privredne razvijenosti

R.br.	Naziv opštine	Površina (km ²)	Broj stanovnika 2002.	Broj zaposlenih 2004.	Broj nezaposlenih 2004.	ND/st. (RS=100) 2003.	% ND prerađ. ind.	% ND polj.
1	Aleksinac	707	57.749	8.995	7.616	55,0	16,5	50,5
2	Gadžin Han	325	10.464	3.560	1.255	98,1	25,8	36,2
3	Doljevac	121	19.561	1.753	3.083	47,5	-1,9	63,9
4	Merosina	193	14.812	1.197	1.610	55,8	18,5	65,0
5	Nis	597	250.518	77.047	43.834	105,9	35,9	6,1
6	Razanjan	289	11.369	1.043	864	38,7	-0,5	78,7
7	Svrlijig	497	17.284	4.381	2.262	38,2	24,5	52,5
Nišavski okrug		2.729	381.757	97.976	60.524	88,2	31,6	16,0

Broj preduzeća po svojini i veličini

Ukupno	Društvena	Mešovita	Privatna	Velika	Srednja	Mala
2.960	201	162	2.508	23	104	2.833

Broj preduzeća

Broj radnji

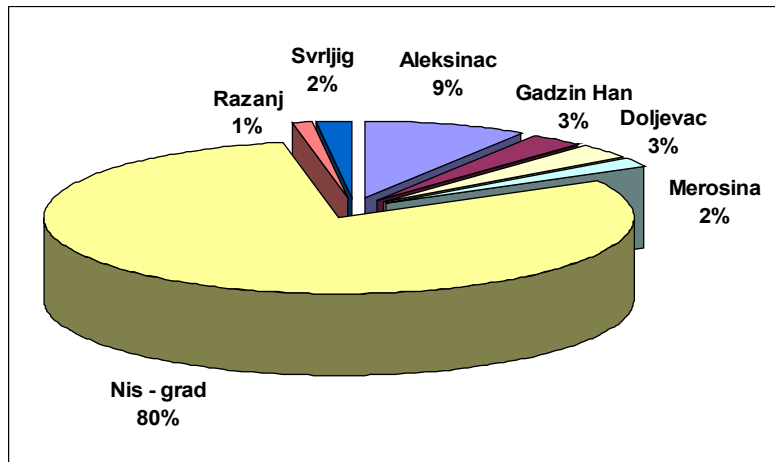
Privatizacija

Broj preduzeća

Ukupno	Restrukturiranje	Tender	Aukcija	Prodato	U toku
--------	------------------	--------	---------	---------	--------

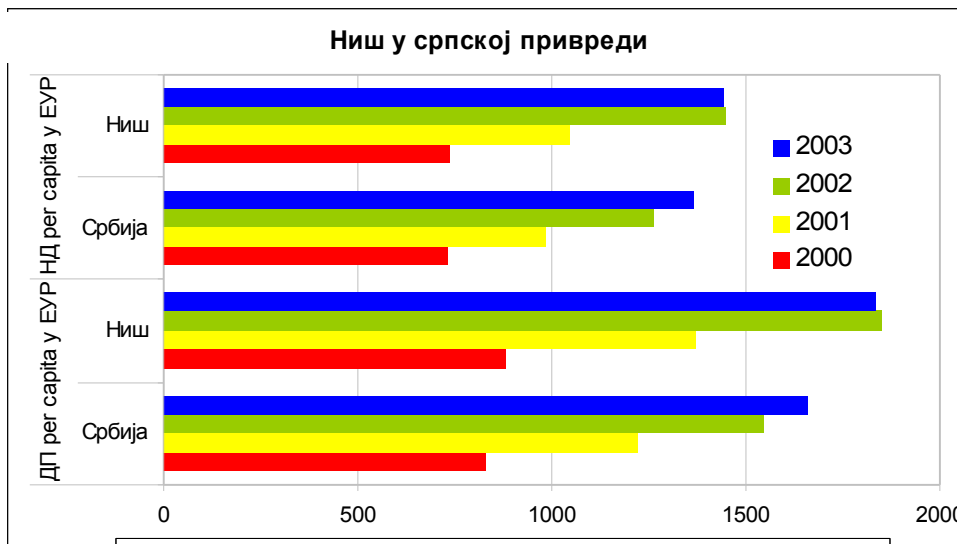
118	1	6	111	43	75
-----	---	---	-----	----	----

Učešće opština u ND okruga

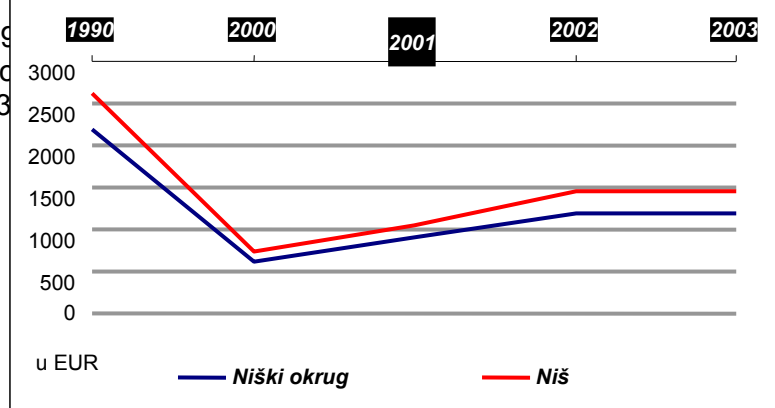

Ostvarena makroekonomska stabilizacija, reforma ekonomske politike i poboljšanje uslova privređivanja omogućili su da Niš u 2003. godini ostvari oko 10% veći DP po stanovniku u odnosu na republički prosek, što iznosi oko 74% vrednosti DP iz 1990. godine. Takođe, od 2000. godine konstantno je beležen rast ND po stanovniku, koji 2003. godine prevazilazi republički prosek. Međutim, vrednost ovog indikatora je dostigla tek polovinu vrednosti s početka 90-tih godina. Razvijena prerađivačka industrija i sektor trgovine uticali su da Niš učestvuje sa čak 80% u ND okruga a u ukupnom broju zaposlenih 79% i nezaposlenih okruga participira sa 72%.

Ilustracija 17: Niš u srpskoj privredi

U periodu 19...
84% ukupno...
2004.), ili 3,3

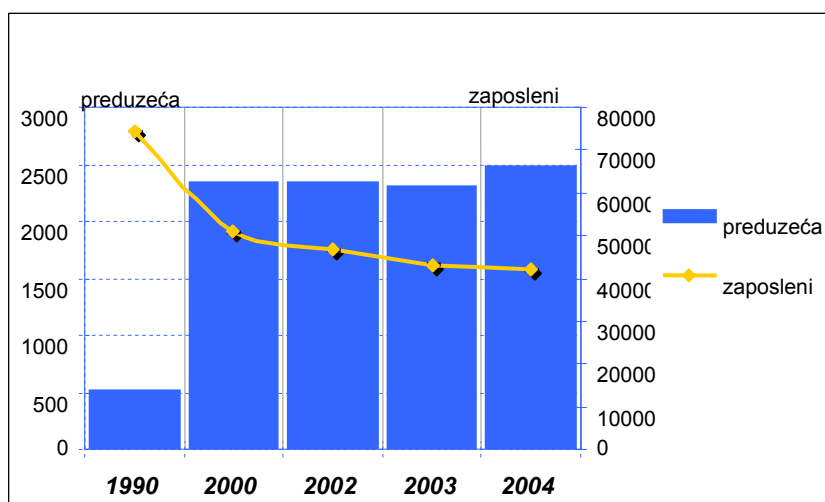

484, što čini...
računima za

1.2.1.2. Struktura lokalne privrede po sektorima

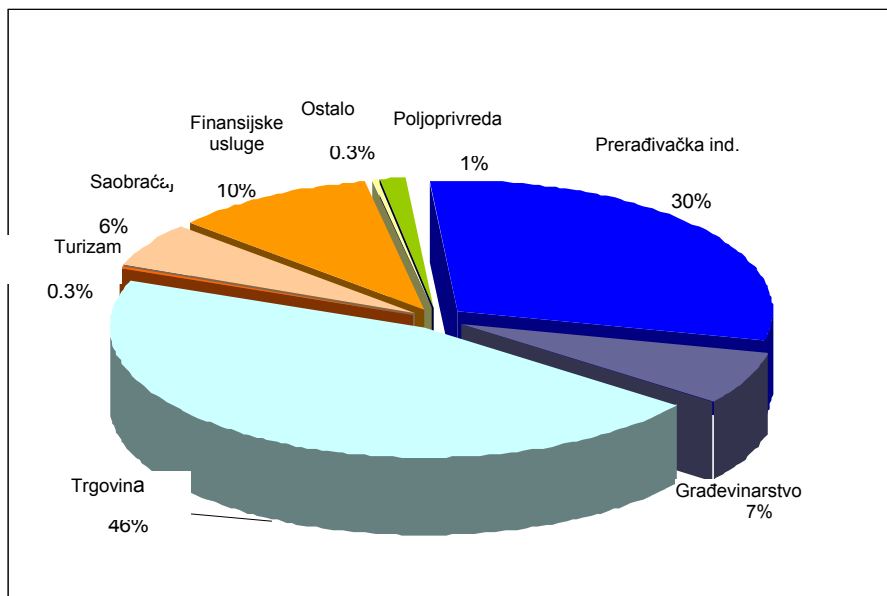
Niš spada u grupu privredno razvijenih lokalnih zajednica u Republici. Ekonomska kretanja u lokalnoj zajednici imala su sve karakteristike srpske privrede. Naime, institucionalna podrška razvoju privatnog sektora uticala je na porast otvaranja novih preduzeća i promenu svojinske strukture preduzeća, ali je s druge strane, doprinelo padu broja zaposlenih i životnog standarda.

Ilustracija 19: Tranzicioni period opštine Niš

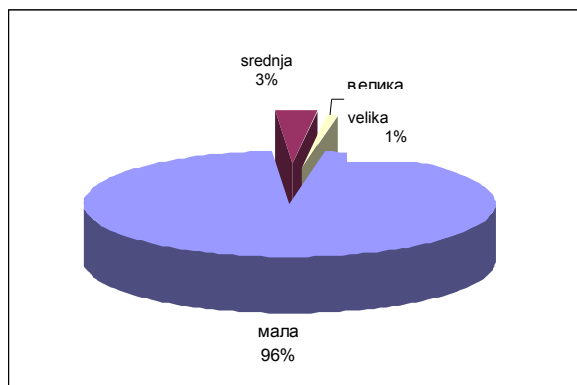
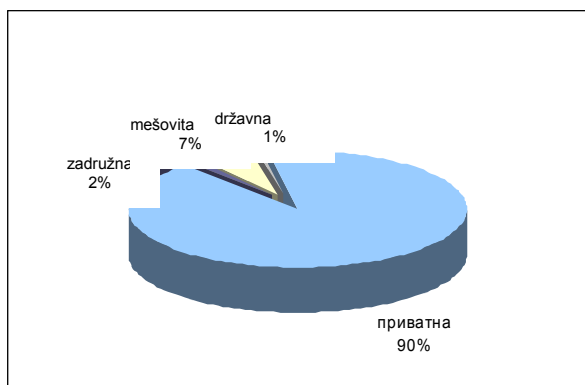
Privreda Niša raspolaže sa 86% vrednosti imovine i 82% kapitala Nišavskog okruga, ostvaruje oko 89% prihoda i 80% dobiti, dok u stvaranju gubitka učestvuje čak 94%. Broj zaposlenih se u privredi ove opštine u posmatranom periodu gotovo prepolovio. Lokalnu ekonomiju u 2004. godini činilo je 2.349 preduzeća i 6.738 radnji. Generalno privreda Niša je neto gubitaš (u 2004. godini ukupan gubitak u privredi je veći od dobitka za 5,2 puta).

Ilustracija 20: Struktura broja preduzeća po sektorima, 2004. godina

Posmatrajući strukturu privrednih sektora prema broju aktivnih preduzeća u Nišu je u 2004. godini od ukupno 2.349 preduzeća procentualno najveći broj preduzeća iz sektora trgovine (46%) i prerađivačke industrije (30%).

Ilustracija 21: Preduzeća prema svojnini

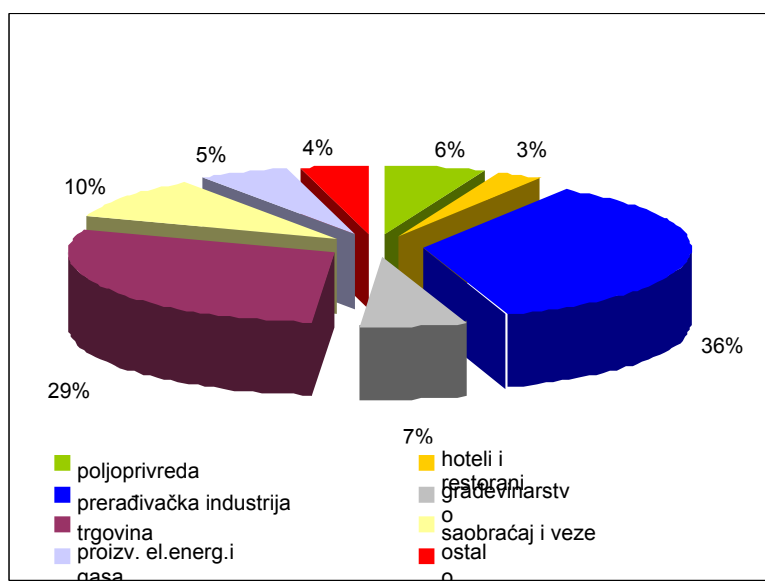

Ilustracija 22: Preduzeća prema veličini

Privredna aktivnost Niša odvija se u 11 sektora, ali najveći uticaj na privredna kretanja imaju preduzeća iz prerađivačke industrije, i trgovine (ukupno 668 preduzeća).

Realna vrednost narodnog dohotka ostvarenog u Nišu u 2003. godini dostigla je oko 50% vrednosti dohotka iz 1990. godine.

Ilustracija 23: Struktura ND privrede po sektorima, 2003. godina

U strukturi narodnog dohotka opštine (2003.) sektor prerađivačke industrije učestvovao je sa 36%, trgovine sa 29%, dok su ostali sektori participirali sa 35%. Na datu strukturu u formiranju ND opredeljujući uticaj ima struktura indikatora poslovanja pojedinih sektora. U skladu s tim najveće učešće u ostvarenim prihodima imaju industrijski sektor (43,6%) i sektor trgovine (39,4%).

1.2.1.3. Privredni subjekti, vlasnička struktura i privatizacija

Opšti uslovi poslovanja odrazili su se i na privrednu aktivnost Niša. Pored porasta broja preduzeća i pada zaposlenosti, osnovna karakteristika privrede opštine je različito učešće preduzeća po svojini po pojedinim sektorima.

Društveni sektor učestvuje sa 4,6% u broju preduzeća privrede Niša u 2004. godini i sa 17,4% u broju zaposlenih, stvara 0,6% dobiti i 9,1% ukupan prihod lokalne ekonomije, ali i uzrokuje 20% gubitka. Preduzeća ovog svojinskog oblika rade u 11 sektora (najviše u prerađivačkoj industriji i trgovini). Vrednost stalne imovine i kapitala svih preduzeća učestvuju sa 20,7% i 13,7% respektivno u ukupnoj imovini lokalne privrede.

U privatnom sektoru posluje ukupno 2.045 preduzeća (87,1%) u 12 sektora privrede. U ukupnoj zaposlenosti privrede ovaj sektor učestvuje sa 29,4%, njegov doprinos dobiti lokalne privrede je opredeljujući – čak 79,3%, a i značajno doprinosi ukupnom prihodu (59,6%).

Zadružna i državna svojina zajedno zapošljavaju 3.175 zaposlenih (7,7%), u 51 preduzeću (2%). U mešovitoj svojini posluje ukupno 146 preduzeća u 9 sektora. U ukupnoj zaposlenosti privrede ovaj sektor učestvuje sa 45,4%, njegov doprinos dobiti lokalne privrede je 18,8%, a i značajno doprinosi ukupnom prihodu (27,9%).

Nosioci privredne aktivnosti (rangirani prema broju zaposlenih) su: AD «Niš - ekspres», DIN «Fabrika duvana», «Ratko Pavlović - NITEKS», «MEDIANA» JKP, GP «Građevinar».

Ilustracija 24: Osnovni indikatori poslovanja velikih preduzeća

	Naziv preduzeća	Delatnost	Učešće u privredi				
			Kapital	Prihod	Dobit	Gubitak	Zaposl.
1.	AD «Niš - ekspres»	Prevoz putnika u gradskom saobraćaju	2,2	3,0	0,0	0,0	7,0
2.	DIN «Fabrika duvana»	Prerada duvana	17,0	11,2	0,0	47,3	4,8
3.	«Ratko pavlović - NITEKS»	Proizvodnja tkanina pamučnog tipa	1,6	0,4	0,0	2,2	3,5
4.	«MEDIANA» JKP	Odstranjivanje otpadaka i smeća i sanitarne aktivnosti	1,0	0,7	0,0	0,0	3,2
5.	GP «Građevinar»	Ostali građevinski radovi	0,4	0,9	0,0	0,9	2,8
ukupno			100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Postupak privatizacije na teritoriji grada Niša pokrenut je za 73 društvena preduzeća. Metodom javne aukcije će se privatizovati 71 preduzeće (52 redovnom aukcijom i 19 ubrzanom), a metodom javnog tendera 2 preduzeća. U postupku restrukturiranja su DP «Niteks», MIN «Holding» i EI «Holding». Početkom 2005. godine inicijativa za privatizaciju pokrenuta je i za DP «Kvalitet» AD.

Na teritoriji grada Niša privatizovano je 31 društveno preduzeće, od toga metodom javnog tendera 4 i 27 preduzeća putem javne aukcije.

Ilustracija 25: Broj preduzeća po svojini i veličini

Okrug/opština	Broj preduzeća po svojini			Broj preduzeća po veličini		
	Društvena	Mešovita	Privatna	Velika	Srednja	Mala
Nišavski okrug	201	162	2.508	23	104	2833
Niš	129	135	2.064	21	80	2.269

Izvor: RZR na osnovu podataka NBS – završni računi za 2004.

1.2.1.4. Uticaj sadašnje ekonomske strukture na zapošljavanje

Pitanje zaposlenosti ne treba pojednostaviti na nivo egzistencijalnog pitanja. To je u osnovi pitanje privrednog razvoja i oblik uključivanja ljudskog faktora u taj razvoj. Zaposlenost bitno utiče na socio-ekonomsku strukturu društva i najprecizniji je indikator obima i dubine socio-ekonomske transformacije društva.

Struktura zaposlenih po sektorima se još nije značajno promenila u protekloj dekadi. Industrija (uključujući rudarstvo, energiju i građevinarstvo) je uključivala skoro polovinu zaposlenih u 1990. godini u opštini Niš (44,2%), dok je 2003. godine u prerađivačkoj industriji radilo 31,4% ukupno zaposlenih.

Privatni preduzetnici i lica koja samostalno obavljaju delatnost činila su 13% ukupno registrovanih zaposlenih u Nišu u 2004. godini. Struktura zaposlenih posmatrano prema vlasničkoj strukturi preduzeća (prema završnim računima za 2004.), pokazuje da su velika preduzeća (22) glavni izvor zaposlenosti (42,3%). Mala i srednja preduzeća (2.327) zapošljavaju ukupno 23.825 zaposlena.

Ilustracija 26: Struktura zaposlenih u preduzećima, ustanovama i organizacijama po sektorima, 2004. (%)

	Republika Srbija	Nišavski okrug	Niš
Poljoprivreda, šumarstvo, i vodoprivreda	4,7	1,6	0,9
Vađenje ruda i kamena	2,3	0,5	0,2
Prerađivačka industrija	33,7	26,1	31,4
Proizvodnja el.energije, gasa i vode	3,4	2,0	2,5
Građevinarstvo	5,3	4,6	5,9
Trgovina na veliko i malo, opravka	7,8	12,2	11,5
Hoteli i restorani	2,0	1,8	2,8
Saobraćaj, skladištenje i veze	7,6	7,9	11,1
Ostalo	31,9	43,3	33,7

Izvor: RZS, obrada RZR

1.2.1.5. Društveni i ekonomski uslovi i ostvareni ekonomski rast u desetogodišnjem periodu

Ključna ograničenja razvoja koja karakterišu privredu Srbije, a time i lokalne privrede, su pre svega, strukturalna neravnoteža, nizak nivo privredne aktivnosti, problemi dugovanja, nedostatak tržišnosti, nerazvijenost privatnog sektora, preduzetništva, menadžmenta i marketinških veština, netransparentnost pravnih i regulatornih okvira, kao i visok stepen nezaposlenosti i socijalnih tenzija.

Ilustracija 27: Prosečne godišnje stope rasta osnovnih makroekonomskih pokazatelja

	Narodni dohodak			Investicije u osnovna sredstva		
	Srbija	Nišavski okrug	Niš	Srbija	Nišavski okrug	Niš
1991 - 2000	-6,8			-13,2		
2001 - 2003*	3,7			-2,5		
	Zaposlenost			Nezaposlenost		
	Srbija	Nišavski okrug	Niš	Srbija	Nišavski okrug	Niš
1991 - 2000	-2,8			4,2		
2001 - 2003	1,8			7,3		

Proces privatizacije je okosnica strukturnih reformi, ali predstoje glavni problemi vezani za pitanje prikrivenih viškova radne snage zaposlene u velikim preduzećima, kao i za veliki broj radnih mesta koje treba ukinuti u procesu restrukturiranja. Razvojna orijentacija privrede Niša u savremenim uslovima podrazumeva, pre svega, pozitivno orijentisanu preduzetničku kulturu, visok stepen znanja u domenu marketinga i primene savremenih informacionih tehnologija, kao i visok nivo poslovne saradnje sa preduzećima razvijenih regiona u zemlji i inostranstvu.

1.2.1.6. Kapital i ulaganja kao razvojni faktori

Razdoblje od 1990-2000. godine se u društveno-ekonomskom pogledu može okarakterisati kao period permanentne derogacije privrede Srbije. Za samo desetak godina nacionalna privreda je vraćena na nivo iz 1970. godine, a per capita društveni proizvod je 1999. godine pao negde na nivo iz 1967. godine. Proces dezinvestiranja je u periodu 1990-2000. godina ne samo nastavljen, već je i intenziviran. Zbog dugotrajnog procesa dezinvestiranja privreda Srbije je postala u tehničkom i tehnološkom smislu zaostala, a u ekonomskom smislu nekonkurentna.

Korišćenje kapaciteta je u ovom periodu redukovano na ispod 30% onog iz 1989. godine, a u nekim granama industrije i na ispod 10%. U istom periodu (1990-2000.) zaposlenost je opala za 18%. U takvim uslovima preduzeća su mogla da funkcionišu samo tako što su se zaduživala kod banaka. Da bi očuvala socijalnu stabilnost, država je preko svojih banaka preduzećima obezbeđivala kredite, koji su uglavnom trošeni na isplate zarada zaposlenima. To je izvor sadašnje prezaduženosti srpskih preduzeća što je osnovni ograničavajući faktor njihovog restrukturiranja i privatizacije.

Ni grad Niš nije u ovom periodu izbegao sudbinu niske investicione aktivnosti. Naime, lokalna privreda je u proces tranzicije ušla sa nivoom investicija koji je 2000. godine iznosio 31% nivoa investicija iz 1990. godine što nije moglo da obezbedi materijalne i druge napore za razvojne aktivnosti, odnosno, da se povećaju kapaciteti i produktivnost, obezbedi modernizacija i porast prizvodnje i dohotka, a time i zadovoljavanje ličnih i zajedničkih potreba na višoj osnovi. Iako se od 2001. godina ukupan nivo ulaganja znatno poboljšao, ekonomija Niša je 2003. godine neznatno prevazišla nivo iz 1990. godine (10%).

Poredeći investicionu aktivnost prema tipu investiranja³, 1990. godine proizvodne investicije imale su dominantno učešće (57,3%) u ukupnim investicijama, dok su neproizvodne učestvovala sa 42,7%. U 2003. godini opština Niš je imala ulaganja u nove kapacitete (58%), investicije u rekonstrukciju, modernizaciju, dogradnju i proširenje iznosile su 27% i investicije za održavanje postojećih kapaciteta 15% ukupnog investicionog fonda.

Dublje zalaženje u kontinuitet proteklog ekonomskog i opšteg razvoja u lokalnoj zajednici ukazuje da su investicije po stanovniku 2003. godine bile neznatno više nego u 1990. godini (0,6%).

Pregled strukture ulaganja po sektorima u 2003. godini u ekonomiji Niša ukazuju da je najviše investicija bilo usmereno na sektore saobraćaj (30%), prerađivačka industrija (20%), proizvodnja električne energije i gasa (17%) i građevinarstvo (14%), dok je u ostale proizvodne sektore uloženo svega 1,6%. U oblasti neprivrede u ukupnim investicijama dominantno je participirao sektor poslovanja sa nekretninama (8,9%), dok su ostali neprivredni sektori zajedno učestvovali sa 7,9%.

1.2.2. Socijalna mapa stanovništva i društvenih ustanova

Jedna od osnovnih karakteristika savremene društvene teorije je stavljanje akcenta na permanentni razvoj obrazovanja, nauke, kulture, zdravstvene, socijalne i dečije zaštite, kao primarne pokretače razvoja modernog društva. Ovim stavom se prednost daje *informaciji* kao opredeljujućem ekonomskom faktoru razvoja, to jest *znanju* kao inicijatoru društvene transformacije savremenog okruženja. Dalji razvoj društva, zasnivaće se na razvoju nauke, složenih tehnologija i informatike, što će zahtevati viši nivo obrazovanja i kadrova, kao i bolju organizaciju civilizovanog društva uz veće respektovanje etičkih standarda. To konkretno znači i budući slobodan pristup

³ Obuhvaćen samo društveni sektor

evropskim projektima privrednog, obrazovnog, zdravstvenog, kulturnog i drugog karaktera. Time će se postići veća komunikacija ljudi, znanja, usluga i kapitala, što su načini za brži ukupan razvoj lokalne zajednice i Republike u celini.

Na promenu (kvalitativnu i kvantitativnu) socijalne karte Niša veliku ulogu ima razvoj obrazovnih, kulturnih, zdravstvenih i socijalnih ustanova koje su svojim kapacitetima doprinosile smanjivanju negativnih ekonomskih i socijalnih tendencija (reakcija) na promene društvenih uslova.

S druge strane, postojeće kulturne i zdravstvene institucije, sportski i drugi objekti, mogu da predstavljaju realnu osnovu za dalji razvoj lokalne zajednice. Od brzine ulaganja u njihovu modernizaciju, školovanje kadrova i saradnje s privredom, zavisice brzina razvoja lokalne zajednice i njeno ukupno približavanje međunarodnim trendovima. U tom smislu, možemo se rukovoditi sledećom orijentacijom u razvoju pojedinih društvenih delatnosti.

Usled brzih promena u starosnoj strukturi, odnosno povećanja kontingenta najstarijeg stanovništva, asimilacija izbeglih i raseljenih lica i nedovoljne ekonomske aktivnosti stanovništva, problemi socijalne zaštite postali su u poslednjoj deceniji XX veka sve izraženiji.

U tom kontekstu, dostignuti nivo razvoja obrazovanja, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite u gradu Nišu je relativno zadovoljavajući. Razvoj privrede opštine, demografski tokovi, ekonomski i socijalni faktori, determinisali su i usmeravali razvoj suprastrukture na takav način da je danas mreža objekata javnih službi prilagođena potrebama stanovnika lokalne zajednice. Međutim, privredna recesija u dužem periodu, a time i smanjena budžetska izdvajanja za ustanove suprastrukture, uticali su da opremljenost i kadrovski potencijal ovih institucija ne zadovoljavaju savremene standarde čime je direktno bilo otežano pružanje kvalitetnih i raznovrsnih usluga njihovim korisnicima.

Socijalnu kartu grada Niša možemo svesti na nekoliko ključnih odrednica:

- smanjeno učešće mlađe u ukupnoj populaciji;
- intenzivan proces imigracije;
- dominantno učešće radno-sposobnog stanovništva;
- nepovoljna obrazovna struktura stanovništva;
- trend porasta maloletnih i punoletnih korisnika socijalne zaštite.

Negativni efekti prirodnih i mehaničkih kretanja stanovništva nepovoljni su utoliko više kada se analizira dugoročna posledica reprodukcione i biološke devastacije stanovništva, a s tim u vezi, i umanjen ekonomsko-socijalni potencijal opštine. U zavisnosti od toga kojim tempom će se stanovništvo opštine Niš u budućnosti biološki «osvežavati» zavisice privredno planiranje prostora, utvrđivanje najznačajnijih elemenata pokrivenosti teritorije opštine mrežom objekata suprastrukture i kvalifikaciona struktura kadrova u socijalno-zdravstvenim, obrazovnim i kulturnim institucijama. Struktura budžetskih rashoda u poslednje tri decenije pokazuje različito učešće pojedinih društvenih delatnosti u ukupnim rashodima. Generalno, nemogućnost većeg izdvajanja iz lokalnog budžeta uticali su da tokom proteklog perioda ustanove društvenih delatnosti Niša imale nedovoljne investicije u opremanje i modernizaciju rada i omogućavanje bolje kadrovske strukture.

U cilju podizanja životnog standarda stanovništva lokalne zajednice primarno je obezbediti kvalitetne uslove i savremene metode rada u cilju kulturne i zdravstvene edukacije stanovnika, omogućiti novu organizaciju i funkcionisanje službi socijalne

zaštite, kako bi se zaustavilo demografsko pražnjenje i pojava socijalnih anomalija. Poseban akcenat treba dati saradnji privrede i neprivrede sa obrazovnim institucijama radi školovanja kadrova određenog profila, kako bi se zadržalo stanovništvo i obezbedila odgovarajuća kvalifikaciona struktura neophodna privrednim i neprivrednim subjektima. Pored obezbeđivanja posla i rešavanja stambenih problema, stručnim kadrovima u neprivrednim delatnostima i njihovim korisnicima potrebno je obezbediti savremena sredstva rada prema važećim standardima. Posebno težište treba dati konstantnoj programskoj i organizacionoj modernizaciji.

Dugoročna koncepcija razvoja javnih službi treba da bude usmerena ka sledećim aktivnostima:

- *izgradnji neophodne infrastrukture;*
- *osavremenjavanju procesa rada;*
- *permanentnom podizanju kvaliteta usluga obezbeđivanjem deficitarnih kadrova;*
- *uvođenju savremene organizacije rada;*
- *prilagođavanju mreže objekata društvenog standarda potrebama korisnika.*

Donošenje godišnjih prioriternih programa i planova investicionih ulaganja za mrežu ustanova suprastrukture prema standardima Lokalne Agende 21, podrazumevaće praćenje populacionih promena (broja i strukture stanovništva) pojedinih naselja.

1.2.2.1. Zaposlenost i nezaposlenost u gradu Nišu

Produblјivanje ekonomske krize tokom protekle decenije, kao svoju logičnu posledicu imalo je kontinuirano uvećanje broja nezaposlenih. Od 1990. do 2003. godine stopa nezaposlenih (39,6%) u Nišu raste (broj nezaposlenih se povećao sa 28.861 na 44.956) i identično je kretanjima na makro nivou, s tim što podaci ukazuju da je stopa nezaposlenosti iznad nacionalnog proseka. Ovo je u suštini efekat tranzicije, procesa koji uglavnom proizvodi dve relevantne posledice na tržište rada.

Ilustracija 28: Nezaposlena lica (godišnji prosek)

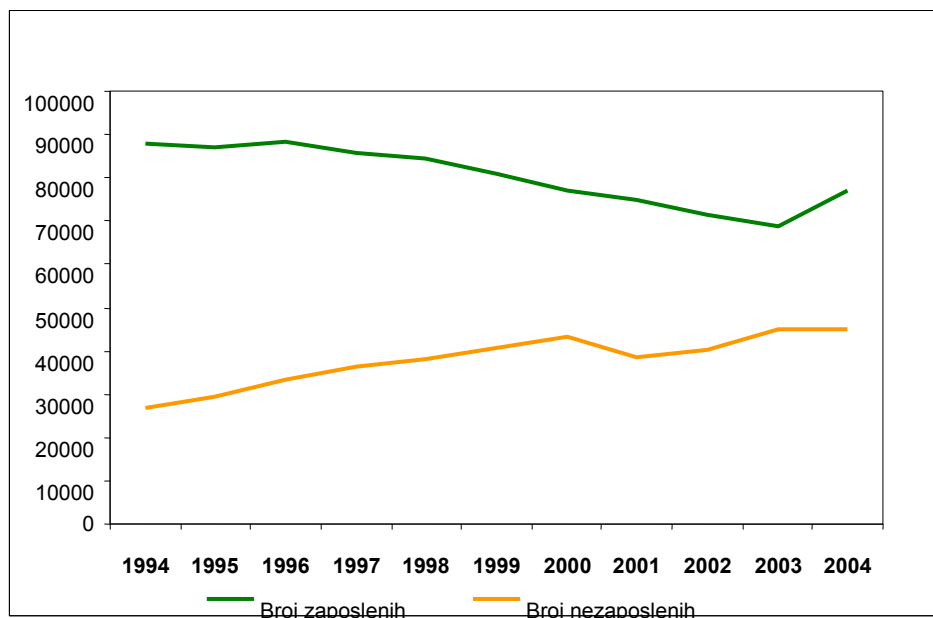
Godine	Nišavski okrug		Centralna Srbija		Udeo nezaposlenih lica koja prvi put traže zaposlenje u ukupnom broju nezaposlenih	
	Ukupno	Nezaposlena lica koja prvi put traže zaposlenje	Ukupno	Nezaposlena lica koja prvi put traže zaposlenje	Nišavski okrug	Centralna Srbija
1990.	38.021	29.558	338.833	261.736	77,7	77,2
1991.	33.955	25.937	363.005	274.538	76,4	74,4
1992.	36.661	27.780	385.816	280.527	75,8	72,7
1993.	36.111	27.591	387.340	283.209	76,4	73,8
1994.	39.351	26.861	373.809	259.614	68,3	69,3
1995.	40.811	28.247	397.663	278.186	69,2	70,6
1996.	45.950	31.216	411.275	289.156	67,9	70,6
1997.	48.742	33.146	425.506	297.248	68,0	69,2
1998.	51.252	32.274	458.460	306.023	63,0	66,8
1999.	54.435	31.470	477.965	306.518	57,8	64,1
2000.	58.101	33.945	499.886	315.171	58,4	63,0
2001.	53.893	30.513	536.704	336.269	56,6	62,7
2002.	56.935	30.751	623.469	365.955	54,0	58,7
2003.	62.407	32.626	648.812	362.446	52,3	55,9

Izvor: RZS. Opštine u Srbiji 1990- 2003.

Ljudski resursi i tržište radne snage kroz prizmu zaposlenosti i nezaposlenosti mogu se posmatrati višestruko.

Radni kontingent stanovništva, kao izraz starosne strukture i aktivno stanovništvo (radna snaga), kao izraz ekonomske strukture stanovništva, su kvantitativni pokazatelji čiji obim prevazilazi privredne mogućnosti ovog grada.

Ilustracija 29: Dinamika zaposlenih i nezaposlenih u opštini Niš

Generalno, Niš u periodu 2001-2004. godine konstantno beleži ispodprosečnu stopu nezaposlenosti u odnosu na Republiku (34%, 36%, 39,6% i 36,8% respektivno). Tako je 2004. godine bilo 179 nezaposlenih na 1000 stanovnika, što je rast u poređenju sa 2000. godinom (173 stanovnika).

Pored visoke ukupne stope Niš registruje i visoku stopu nezaposlenosti aktivnog dela populacije (39,4%,) što je za 11 indeksnih poena iznad republičkog proseka.

Takođe, stope zaposlenosti ukupnog (38,4%), kao i aktivnog dela stanovništva (84,1%) su znatno iznad nivoa Republike. Stopa zaposlenosti radno-sposobnog stanovništva iznosi 43,5%. S obzirom da se radi o industrijskom centru, visoko je učešće zaposlenih u prerađivačkoj industriji (31,4% zaposlenih u privredi).

Stopa aktivnosti se kreće na nivou 45% i karakteristična je za Srbiju, grad Niš, kao i za područje Nišavskog okruga.

Ponovno uravnoteženje tržišta radne snage zahteva politiku orijentisanu kako na stranu ponude radne snage, sa ciljem da podrži prilagođavanje ljudskih resursa strukturnim promenama, tako i na stranu tražnje za radnom snagom, s ciljem kreiranja povoljnijih uslova za nove investicije.

I poslednje, ali ne i najmanje važno, posebne aktivnosti se moraju projektovati kako bi se predupredio rizik – već prisutan u nekim drugim tranzicionim ekonomijama - nepodudarnosti ponude i tražnje za radnom snagom.

Ilustracija 30: Struktura nezaposlenih u 2004. godini prema kvalifikacijama i polu

Kvalifikaciona struktura	Broj radnika	
	Svega	Žene
I stepen	6.528	3.859
II stepen	344	234
III stepen	9.059	3.988
IV stepen	12.641	7.557
V stepen	417	94
VI1 stepen	1.527	888
VI 2 stepen	0	0
VII1 stepen	2.243	1.292
VII 2 lekari specijalisti	32	20
VIII stepen	1	0
UKUPNO	32.792	17.932

Izvor: Republički zavod za tržište rada

1.2.2.2. Socijalna sigurnost

Socijalna zaštita se pruža preko zvaničnih državnih institucija, ali i preko raznih nevladinih organizacija koje su aktivne u ovom sektoru i koje su se u procesu tranzicije, decentralizacije i demokratizacije društva formirale kao ravnopravni institucionalni oblik rešavanja važnog i osetljivog pitanja svakog društva. Međutim limitirajući faktor je nedostatak finansijskih sredstava za osmišljavanje i realizaciju programa koji bi šire pokrili ugroženu populaciju. Tako bi za početak trebalo poboljšati informacioni sistem u cilju međusobnog povezivanja različitih aktera na svim nivoima u oblasti socijalne zaštite, kako bi se brže i efikasnije reagovalo na akutne situacije. Potrebna je i dodatna edukacija kadrova, koji bi savladali nova znanja iz oblasti i time na odgovarajući način koristili inovativne metode u cilju rešavanja ili preventive pojave novih socijalnih patologija. Radi unapređenja uslova rada u ovom sektoru, neophodna je intenzivna podrška lokalne administracije, donošenjem novih propisa i mera kojima će se usaglasiti metodologija rada sa onom koja se već primenjuje u zemljama EU.

Najvažniji deo socijalne politike, koja je jedna od bitnih korektivnih elemenata nejednakosti, je podizanje opšteg socijalnog blagostanja, a posebno poboljšanje položaja i integracije pojedinaca i grupa koji su usled različitih okolnosti dospeli u nepovoljan socijalni i ekonomski položaj. Rešavanje ozbiljnih i dugotrajnih socijalnih restrukturacija, kao problema socijalne isključenosti, bitno se oslanja na akcijama socijalnih radnika i promovisanju integracije marginalizovanih i ranjivih grupa. U tom smislu, kao ciljevi socijalne politike navode se povećanje zapošljavanja, poboljšanje uslova rada, primarna socijalna zaštita, socijalni dijalog i suzbijanje izolacije socijalno ranjivih grupa.

1.2.2.3. Socijalne ustanove

U gradu Nišu, glavni nosilac i realizator aktivnosti iz delokruga socijalne zaštite je Centar za socijalni rad. Centar za socijalni rad je multifunkcionalna ustanova čiji se rad zasniva na multidisciplinarnom timskom radu odgovarajućih stručnjaka, primenom različitih metoda i oblika socijalnog, pedagoškog, psihološkog i pravnog rada.

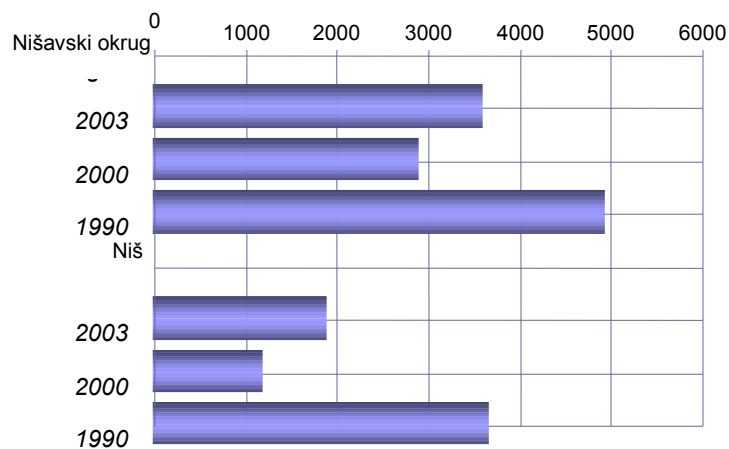
Osnovna funkcija ovakve ustanove je:

- neposredno ostvarivanje socijalne zaštite građana i njihovih porodica;

- ostvarivanje funkcija organa starateljstva;
- praćenje i proučavanje socijalni potreba i problema;
- preventivna delatnost;
- planiranje i programiranje socijalne zaštite;
- koordiniranje aktivnosti na sprovođenju socijalne zaštite i socijalnog rada u lokalnoj zajednici.

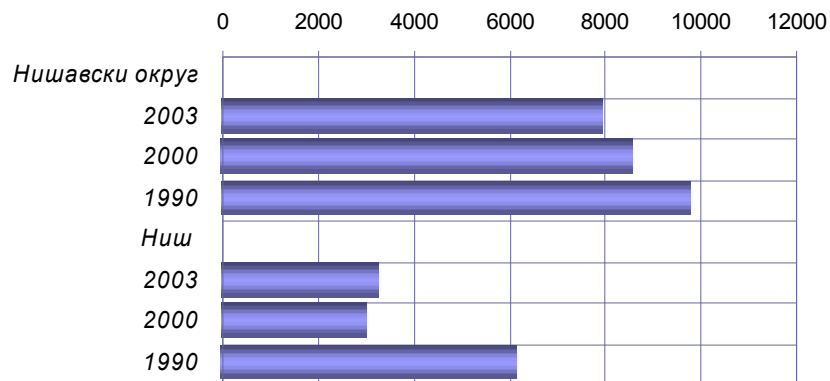
S obzirom da se poslednjih godina beleži konstantno povećanje broja korisnika materijalne pomoći neophodno je obratiti posebnu pažnju kadrovskoj popunjenosti, organizacionoj funkcionalnosti i materijalnoj snazi Centra za socijalni rad. U zavisnosti od oblika, mere i usluge socijalne zaštite u periodu dužem od jedne decenije došlo je do promena u broju i strukturi lica korisnika socijalne zaštite u opštini na šta indikativno ukazuju sledeći podaci i poređenja.

Ilustracija 31: Maloletni korisnici socijalne zaštite

Posmatrano u dužem vremenskom periodu (1990-2003.) broj maloletnih korisnika socijalne zaštite u gradu Nišu smanjio se za čak 48%. Međutim, od 2000-2003. godine broj registrovanih maloletnih korisnika socijalne zaštite se povećao za oko 60%. To se posebno odrazilo na povećanje korisnika po pojedinim socijalnim kategorijama. Naime, broja korisnika «ugroženih porodičnom situacijom» se udvostručio u ovom periodu i slična su kretanja u drugim kategorijama.

Ilustracija 32: Punoletni korisnici socijalne zaštite

Kada su u pitanju stariji korisnici socijalne zaštite, slika je znatno povoljnija. Generalno, broj korisnika u opštini se smanjio za 47% u posmatranih 13 godina.

Porast broja korisnika i pojava novih oblika socijalne zaštite doprineli su da se savremenom organizacijom stručnog rada pruži blagovremena, adekvatna i efikasna pomoć ugroženim socijalnim kategorijama stanovništva. Za postizanje ovog cilja bile su neophodne zakonske regulative i stručni kadar. Konceptcija i praksa stručnog rada u oblasti socijalne zaštite ukazuje na neophodnost povezivanja Centra za socijalni rad sa brojnim stručnim institucijama, ustanovama i organizacijama u cilju uspješne realizacije svojih osnovnih funkcija.

U narednom periodu akcenat treba da bude na novim formama institucionalnog i vaninstitucionalnog rešavanja problema socijalno ugroženih slojeva stanovništva:

- veća međusobna saradnja svih nosilaca društvene brige o starim licima;
- stvaranje klubova za okupljanje starih i penzionisanih lica na nivou MZ;
- jačanje (kadrovsko, materijalno, organizaciono) patronažne i službe za negu starih i bolesnih lica;
- organizovanje i podsticanje dobrovoljnog rada građana i omladine za pomoć starim i iznemoglim licima;
- preduzimanje selektivnih mera socijalne zaštite kojima bi se doprinosilo poboljšanju vitalnih karakteristika stanovništva;
- primena savremenih metoda multidisciplinarnog rada odnosno, savremenog socijalnog rada;
- aktivan preventivni rad na terenu;
- realizacija aktivnosti na ublažavanju i saniranju problema ostarelih lica kroz institucionalno i vaninstitucionalno zbrinjavanje.

U oblasti socijalne zaštite trenutno je u toku projekat UN HABITAT. Korist od projekta je izgradnja novih 76 stambenih jedinica za izbeglice sa niskim primanjima i druga ranjiva domaćinstva. Korist projekta je i u razvijanju 20 alternativnih stambenih jedinica. Projektom je predviđena tehnička i finansijska podrška sprovođenju pilot projekta za socijalnu, ekonomsku i civilnu integraciju izbeglica i drugih ranjivih grupa. Rok trajanja projekta je do 31.12.2007. godine. Donator obezbeđuje ukupno 1.019.200 € za izgradnju 76 novih stambenih jedinica po odobrenju pojedinačnih projekata i izvođača od strane UN-Habitat-a i potpisivanju posebnog sporazuma o saradnji za svaki projekat koji treba da sadrži minimum 8 a maksimum 38 stambenih jedinica. Takođe, donator obezbeđuje ukupno 164.285 € za realizaciju 20 alternativnih stambenih rešenja, kao i paket za informacioni sistem u vrednosti od 15.000 € koji sadrži hardver, softver i kurs za obuku radi ustanovljavanja ili daljeg razvijanja informacionog sistema koji će služiti za strateško planiranje razvoja grada.

Takođe, u toku je projekat **Izgradnja stanova za invalidna lica**. Partneri u projektu su Vlada Japana, Ministarstvo za boračku i invalidsku zaštitu i JP Direkcija za izgradnju grada. Izvori finansiranja su Vlada Japana (daje sredstva za izgradnju) a Grad Niš ulaže zemljište i komunalne troškove. Između Vlade Japana i Ministarstva za boračku i invalidsku zaštitu u toku su završni pregovori pre potpisivanja ugovora kojim će se definisati sredstva koja će Grad dobiti donacijom kao i broj i struktura stanova. Do kraja septembra 2005. godine očekuje se potpisivanje ugovora između Vlade Japana i Ministarstva za boračku i invalidsku zaštitu.

Osim prethodnih projekata koji su u toku, u gradu je završen projekat **Socijalno stanovanje u zaštićenim uslovima**. Ovim projektom rešeno je stambeno pitanje za trinaest porodica. Reč je o projektu mešovito finansiranom. Vlada Republike Švajcarske preko implementacionog partnera Švajcarske direkcije za razvoj i saradnju SDC obezbedila je donaciju u iznosu od 265.000 CHF za izgradnju dva stambena objekta sa ukupno 13 stanova. Učešće grada u realizaciji projekta je

obezbeđenje komunalno infrastrukturno opremljenog građevinskog zemljišta, pribavljanje potrebnih dozvola i saglasnosti i priključenja objekata na komunalnu infrastrukturu. Objekti su useljeni 25.03.2005. godine.

Još jedan projekat koji je završen je **Izgradnja stambenih jaidnica za potrebe izbeglica iz BiH**. Korist od projekta je rešavanje stambenog pitanja 40 izbegličkih porodica iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske, koji duži vremenski period imaju status izbeglica. Vlada Savezne Republike Nemačke preko implementacionog partnera Savezne ustanove za tehničku pomoć THW obezbedila je donaciju od 450.000 € za izgradnju objekta sa 40 stanova. Učešće grada u realizaciji projekta je obezbeđenje komunalno infrastrukturno opremljenog građevinskog zemljišta, pribavljanje potrebnih dozvola i saglasnosti i priključenje objekata na komunalnu infrastrukturu.

1.2.2.4. **Obrazovne ustanove**

Obrazovanje treba da priprema mlade naraštaje i celokupno stanovništvo da obezbedi postojani razvoj. Da bi se ocenilo u kojoj meri ono udovoljava svojoj ulozi treba poći od kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja. U ključne kvantitativne pokazatelje spadaju broj učenika i studenata, broj škola i učenički standard.

Obrazovnu infrastrukturu Niša u 2003. činile su 118 ustanove⁴ (1990. godine mrežu obrazovnih institucija činilo je 114 ustanova). Posmatrajući kvantitativne pokazatelje po popisnim godinama, uočava se demografska neravnoteža koja se najbolje oslikava u smanjenju broja osnovaca i srednjoškolaca u odnosu na ukupno stanovništvo lokalne zajednice. Takođe, posmatrajući rashode osnovnog obrazovanja po učeniku prikazan je pad ukupnog učeničkog standarda koji je u periodu od 2000. godine bio znatno ispod republičkog proseka.

Ilustracija 33: Broj đaka osnovnih i srednjih škola

	1990.	% u uk. stan.	2000.	% u uk. stan.	2003.	% u uk. stan.
Republika Srbija						
Broj đaka OŠ	1.156.533	8,6	726.578	9,4	677.767	9,0
Broj đaka SŠ	365.740	3,0	330.947	4,3	305.204	4,1
Rashodi osn. obrazov. po učeniku, u din.	6.718		6.743		35.625	
RS = 100	100		100		100	
Niš						
Broj đaka OŠ	26.809	2,3	24.650	3,4	23.784	3,5
Broj đaka SŠ	13.675	3,7	16.233	4,9	14.963	4,9
Rashodi osn. obrazov. po učeniku, u din.	6.425		6.240		29.603	
RS = 100	100					
<i>Izvor: RZS, obrada RZR</i>						

Što se tiče visoko-obrazovnih i istraživačkih institucija, u sklopu strategije razvoja industrije i drugih privrednih grana, neophodno je razvijati i naučno-tehnološku osnovu za primenu visokih znanja i tehnologija.

⁴ Broj osnovnih, srednjih (specijalnih i škola za odrasle) i tercijarnih obrazovnih institucija.

Nuačni i tehno parkovi su u savremenom društvu najprofitabilniji i najefikasniji oblici razvoja područja.

Suština tehno-parkova je u njihovoj kreativnosti. Oni stvaraju klimu za:

- inovacije i izvoz,
- promociju samozapošljavanja,
- pozitivan imidž preduzetnika,
- obezbeđivanje najnovijih tehnoloških inovacija,
- otvaranje novih profitabilnih radnih mesta,
- pomoć u pretvaranju područja u profitabilne firme,
- povezivanje domaćih MSP sa ino-kapitalom, i
- obezbeđivanje direktnih stranih investicija za tehno-parkove.

Niš je jedan od najvećih obrazovnih i kulturnih centara Srbije. Ima univerzitet sa osam fakulteta i dve više škole (tehnička i muzička), sa blizu 10.000 studenata i tri studentska doma sa oko 1000 korisnika.

Na teritoriji grada radi preko 70 osnovnih i 21 srednja škola (četiri gimnazije, 16 stručnih i dve umetničke), sa preko 40.000 učenika, pet specijalnih škola i 39 ustanova za decu predškolskog uzrasta, sa blizu 5.000 korisnika.

Ima osam zdravstvenih ustanova za stacionarno lečenje sa 3.378 bolesničkih postelja i 19 apoteka. Radi blizu 1450 lekara.

Aktivno je profesionalno Narodno pozorište, više muzeja, kulturno-umetničkih društva. Postoji više afirmisanih sportskih društava i veliki broj sportskih objekata (stadion, bazeni, sportska hala i dr.).

Među mnogobrojnim kulturnim manifestacijama od šireg značaja su: "Sajam knjiga"; "Jugoslovenske horske svečanosti", "Filmski susreti", "Oktobarske svečanosti", umetnička kolinija u Sićevu, "Susret sela", "Festival kino-amatera" i "Smotra folklor".

U oblasti obrazovanja u toku je projekat **Osnivanje regionalnog centra za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju u Nišu**. Osnovna korist od projekta je profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju. Projektom je predviđena izgradnja Regionalnog centra.

Sredstva su obezbeđena iz donacije Vlade Norveške u iznosu od 1.315.000 €. Učešće grada je u obezbeđenju lokacije (gradskog građevinskog zemljišta, naknade za komunalije, zarade zaposlenih i sredstva neophodna za materijalne troškove).

1.2.2.5. Informativne ustanove

Niš je grad u kome postoji veći broj informativnih ustanova. Reč je o sledećim medijskim kućama:

Mediji	Adresa	telefon	faks
"NTV"-Niš	Vojvode Mišića 50/1	018/533-044	018/533-257
"RTS"-dopisništvo	Vojvode Mišića 50	018/323-111	018/330-688
"TV-5"-Niš	Bul. Dr Zorana Djindjića 19/19	018/548-505	018/537-323

"TV-Bel ami" Niš	Trg Oslobođenja 5	018/510-666	018/257-122
"TV-Global" Niš	Dušanova 54-72, Duš.bazar II sprat lokal 208	018/547-684	018/258-151
"Radio Niš" Niš	Lole Ribara 7a	018/524-079	018/513-317
"City radio"	Čirila i Metodija 24	018/526-796	018/528-105
"Narodne novine"	Gen. Bože Jankovića 9	018/527-595	018/527-603
"Politika"	Nade Tomić 8a	018/524-028	018/524-028
"Novosti"	Nade Tomić 5	018/523-658	018/523-681
"Glas javnosti"	Oblačića Rada 26	018/522-910	018/522-910
"Blic"	Tržni centar "Gorča"	018/522-063	018/513-840
"Alt-TV" Aleksinac	Aleksinac	018/804-525	018/804-525
"Oko sokolovo"	Gadžin Han	018/861-271	018/861-271
"Kopernikus"	Dušanova	018/513/157	018/711-493
"Radio 13"		018/353-621	018/249-360

1.2.2.6. Zdravstveno osiguranje

Analiza zdravstvenih potreba, ključnog indikatora procesa planiranja zdravstvene zaštite, je sistematska analiza zdravstvenih problema stanovništva na određenom području s ciljem određivanja prioriteta i alokacije resura koji će dovesti do poboljšanja zdravstvenog biltena stanovništva.

Nova zdravstvena politika, imajući u vidu standarde Svetske zdravstvene organizacije, podrazumeva optimalnu efikasnost sistema zdravstvene zaštite, uključenje privatne prakse u sistem zdravstvenog osiguranja, ujednačavanje uslova pružanja zdravstvene zaštite i poboljšanje stručnog rada zaposlenih u ovim ustanovama. U skladu s tim, prioritet treba da bude zaštita zdravlja majki i dece, što je, između ostalog, i sastavni deo nacionalne zdravstvene strategije za smanjenje siromaštva.

Trideset klinika, zavoda i instituta koji istovremeno čine nastavnu bazu Medicinskog fakulteta, kao i veliki broj drugih medicinskih institucija, predstavljaju potencijal niškog zdravstvenog centra koji svim sugrađanima i stanovnicima ovog dela zemlje omogućava korišćenje savremene zdravstvene zaštite i mnoga dostignuća moderne medicine.

Osnovni indikator nivoa razvijenosti zdravstvene mreže i kvaliteta zdravstvenih usluga je broj stanovnika na jednog lekara. Opština Niš je 2003. godine imala ukupno 1.445 lekara, odnosno 174 stanovnika na jednog lekara, što je znatno povoljnije u odnosu na republički prosek (376).

1.2.3. Infrastruktura i važni razvojni faktori

Na razvoj i opremljenost putne i komunalne infrastrukture utiču tri osnovna faktora:

(a) broj stanovnika,

- (b) broj i veličina naselja i,
- (v) broj i vrsta privrednih i vanprivrednih subjekata.

Dinamika i intenzitet promene stanovništva u lokalnoj zajednici opredeljujuće utiče na stambeni fond, izgradnju i mrežu puteva, promene u broju komunalnih priključaka (PTT, vodovoda, kanalizacije, energetike), razmeštaj institucija suprastrukture, lokaciju i opremljenost poslovnih i industrijskih zona, kao i prostorno planiranje.

Kada se razmatra oblast infrastrukture (privredne i komunalne) u Nišu polazno stanovište je da je u pitanju razvijena oblast sa velikim potencijalima za dalji razvoj.

Geografski, Niš se nalazi na raskrsnici najvažnijih balkanskih i evropskih saobraćajnih pravaca. U Nišu se magistralni pravac, koji vodi sa severa, dolinom Morave iz pravca Beograda, račva na pravac ka jugu, dolinom Vardara prema Solunu i Atini, i pravac ka istoku, dolinom Nišave i Marice prema Sofiji, Istanbulu i dalje ka Bliskom Istoku.

U Nišu se odvajaju i putevi ka severozapadu (prema Zaječaru, Kladovu i Temišvaru) i ka jugozapadu (prema Jadranskom moru).

Svi ovi putni pravci bili su poznati još od najstarijih vremena kao pravci kretanja naroda, robe i vojski. "Via Militaris" u periodu Rima i Vizantije, "Carigradski drum" u srednjovekovnom periodu u doba Turaka. Danas, to su glavni magistralni evropski pravci na Balkanu, koji Niš čine raskrsnicom Evrope sa Malom Azijom i Crnomorskom područja sa Mediteranom.

Ilustracija 34: Udaljenost Niša od drugih gradova

Beograd	235km	Paraćin	80km	Atina	977km	Moskava	2210km
Budva	460km	Peć	194km	Beč	830km	Oslo	2797km
Valjevo	294km	Pirot	68km	Berlin	1722km	Pariz	2027km
Vršac	315km	Priština	128km	Budimpešta	617km	Prag	1115km
Zaječar	100km	Podgorica	397km	Bukurešt	475km	Rim	1508km
Zrenjanin	309km	Sombor	419km	Varšava	1470km	Solun	396km
Jagodina	104km	Subotica	423km	Istanbul	986km	Sofija	155km
Kragujevac	146km	Užice	232km	Kijev	1322km	Stokholm	2836km
Kraljevo	156km	Ulcinj	505km	Milano	1258km	Hamburg	1908km
Novi Sad	309km	Herceg Novi	521km	Minhen	1530km	Cirih	1408km

Funkcionalnost i bezbednost putne infrastrukture je osnovni cilj u ovoj oblasti. Jedna od komparativnih prednosti Niša je i njegov geo-saobraćajni položaj, jer se nalazi na jednoj od najznačajnijih raskrsnica na Balkanskom poluostrvu, u prostranoj Nišavskoj kotlini.

Teritorija Niša pokrivena je mrežom puteva u ukupnoj dužini 391 km (prema podacima za 2003. godinu), čiju strukturu čine: magistralni (9,2%), regionalni (23%) i lokalni putevi (67,7%). Od 2000. godine opština je povećala za 2 km mrežu lokalnih puteva. Svi magistralni putevi su sa savremenom podlogom, dok ovaj standard zadovoljava 91,7% lokalnih i 88,8% regionalnih puteva.

Grad Niš su istoričari, geografi i putopisci oduvek smatrali kapijom Istoka i Zapada, jer ga presecaju tri značajna pravca međunarodnog drumskog i železničkog saobraćaja. U Nišu se ukršta više puteva koji povezuju Srednju i Zapadnu Evropu, Vlašku niziju i Pomoravlje sa Jadranskim, Egejskim i Crnim morem.

Najznačajnija veza Niša sa svetom je trasa evropskog koridornog pravca 10. Niš je jedan od najstarijih i najvažnijih železničkih čvorova u Srbiji.

U toku je kompletiranje civilnog aerodroma «Car Konstantin» čime se ostvaruje bolje vazdušno povezivanje sa svetom u cilju bržeg razvoja inostranog turizma na teritoriji Jugoistočne Evrope kao i razvoj ostalih privrednih sektora.

Grad Niš koji u teritoriji Nišavskog okruga učestvuje sa 21,9%, a u broju stanovnika sa 65,6%, u ukupnoj mreži puteva okruga participira sa 29%. Razvijena mreža puteva obezbedila je znatno povoljniju situaciju u na nivou okruga kada se poredi broj stanovnika na kilometar puta. Grad Niš ima 641 stanovnika na km puta (za Srbiju 200), Vojvodinu (349), dok je za Nišavski okrug 284.

Na kvalitet i razvoj mreže lokalnih, regionalnih i magistralnih puteva Niša uticaj ima i broj vozila u saobraćaju. Ukupan broj registrovanih vozila u 2003. godini se smanjio za 45.760 vozila u odnosu na 1990. godinu. Prosečna starost vozila koja je nepovoljna a po čemu se opština ne izdvaja u odnosu na druge gradove i opštine u Republici, ne samo da su otežavajuća okolnost za kvalitetan saobraćaj, već i veliki uzročnik ekološke neravnoteže. Inače, stepen motorizacije je visok u odnosu na prosek u Republici.

Programom razvoja predviđena je dalja razrada Prostornog plana Koridora 10 u okviru magistralne putne mreže i to: u vidu plana detaljne regulacije za autoput za deonicu Komren – Prosek, za koji već postoji regulacioni plan.

ŽTP «Beograd» i grad Niš će preko svojih stručnih timova učestvovati u izradi Generalnog projekta «Železnički čvor Niš», a sve u cilju rasterećenja saobraćajnica od železničkih pravaca prema Sofiji i Zaječaru i definisanja pružnih prelaza u odnosu na gradske tokove. Takođe je u planu nastavak izgradnje saobraćajnica od regionalnog značaja. U cilju rešavanja problema u delu mirujućeg saobraćaja uradiće se «Studija mirujućeg saobraćaja u centralnoj zoni grada Niša».

Generalno, razvoj putne infrastrukture u narednom periodu treba da bude praćen osnovnim ciljem a to je postizanje racionalne organizacije i uređenja prostora, usklađivanjem njegovog korišćenja sa mogućnostima i ograničenjima u raspolaganju prirodnim i stvorenim vrednostima i u skladu sa budućim potrebama socijalnog i ekonomskog razvoja.

Prema «Programu razvoja opštine Niš za 2005. godinu», **JP «Elektrodistribucija Niš»** - pogon Niš postići će redovno snabdevanje potrošača električnom energijom:

- Izgradnjom, rekonstrukcijom i modernizacijom delova distributivne mreže, izgradnjom trafostanica (TS) 110/10 KV;
- Unapređivanjem energetske efikasnosti i racionalnim korišćenjem električne energije u isporuci i potrošnji u gradu i na selu;
- Realizacijom UHF veze za daljinsko upravljanje (TS).

Prioritetna je:

- Izgradnja trafostanice 110/10 KV «Niš 8» na Ledenoj Steni,
- Rekonstrukcija TS 35/10 KV «Ćele Kula» i TS 35/10 KV «Stevan Sindelić» kao i
- Uvođenje trafostanica u daljinski režim rada (TS) 110/10 KV «Niš 5» i TS 35/10 KV «Alelovac» i
- Proširenje (TS) 110/10 KV «Niš 10» u radnoj zoni «Sever».

U cilju rešavanja problema niskog napona, nastalih usled dotrajalih instalacija JP «Elektrodistribucija Niš» će raditi na ojačanju i dogradnji elektromontaže u nekoliko prigradskih naselja i sela, a na osnovu elaborata o poboljšanju naponskih prilika.

Strateški cilj grada Niša u ovoj oblasti je da bude čvorište gasovodne mreže Balkana i Južne Evrope. Gas kao jedan od najjeftinijih energenata pogodan je za eksploataciju u privredi, postižu se uštede u njegovom korišćenju i od velikog je značaja sa aspekta zaštite životne sredine.

U nastavku plana gasifikacije grada za 2005. godinu aktivnosti će se odvijati na poslovima izrade objekata i projektovanja i to:

- Il deonica gradske gasovodne mreže u dužini od 4 km
- Zatvaranje kružnog prstena primarne gradske gasovodne mreže na relaciji «Krivi Vir» - OŠ «Miroslav Antić» - Bulevar «Medijana» - motel «Medijana».

Priključni gasovodi uradiće se za DIN, Pilot naselje «Ratko Pavlović», kotlarnica «Somborska» radna zona «Sever». Merno-regulacione stanice za IGM «Čele Kula», «Ratko Pavlović»-naselje, radna zona «Sever» i kotlarnica «Somborska». Distributivni gasovodi predviđeni za MRS radna zona «Sever», Pilot naselje «Ratko Pavlović» - program široke potrošnje GMRS psihijatrijska bolnica «Toponica», hotel «Nais» i MIN 1 i MIN 2. Predviđen je nastavak aktivnosti na izradi magistralnog voda «Nisal» - Niška Banja i sekundarne gasovodne mreže za široku potrošnju.

Izgradnja energane na gas biće obuhvaćena studijom o energetske strategiji grada do 2010. godine.

Nosilac razvoja ove oblasti **JKP «Gradska toplana»** nastaviće aktivnosti radi obezbeđenja stabilnog daljinskog grejanja, povećanja kapaciteta za proizvodnju toplotne energije i postizanje racionalnosti u potrošnji energenata i distribuciji toplotne energije.

Planirana sredstva za finansiranje radova nabavke i izgradnje utrošiće se za antikorozivnu zaštitu skladišnih rezervoara i zanatskih radova u toplanama «Krivi Vir» i «Jug», eventualnu promenu lokacije radi konverzije kotlarnice «Ratko Jović» na gasovito gorivo, za neophodne radove remonta kotlova i ostalih radova u kotlarnicama i toplanama.

Predviđeni radovi za izgradnju po programu KfW-III finansiraće se iz budžeta grada Niša, a oprema će biti finansirana sredstvima donatora. Lokalno učešće u okviru Programa je za:

- Ugradnju kalorimetara i ostale opreme u termičkim podstanicama
- Izmenu dotrajalih toplovoda ugradnjom predizolovanih cevi
- Zamenu dotrajalih ventila na toplovodnoj mreži
- Promenu hidrauličnog režima kotlova i ugradnju utilizatora u toplani «Jug»
- Izradu projekta utilizatora za toplanu «Krivi Vir».

U ovoj oblasti trenutno je u toku projekat **Izgradnje toplovoda u naselju stara železnička kolonija**. Donaciju je obezbedio MSP Švajcarska u iznosu od 34.000 CHF, dok je ukupna vrednost projekta 68.000 CHF. Isto tako u toku je projekat **Izgradnje toplovoda u ulici Sv. Naum i Kliment**. Ukupna vrednost ovog projekta je 71.000 CHF, a donator je MSP Švajcarska u visini od 35.500 CHF.

Grad Niš u poslednje 4 godine povećao je broj telefonskih pretplatnika za 45,3% (sa 69.849 na 101.494).

Prema biznis planu «Telekoma Srbije» nastaviće se dalja digitalizacija telekomunikacione mreže, sa tendencijom uvođenja novih servisa i usluga. Planirana je instalacija novih pretplatnika i priključaka, kao i povećanje stepena digitalizacije i smanjenje dvojničkih brojeva. Predviđena su nova ulaganja na sledećim objektima na području grada: Sinđelić, Obilićev Venac, Niš Centar, Ledena Stena (proširenje kapaciteta), Novo Selo, Niška Banja, Gradsko polje, Ardia, Krive livade (proširenje kapaciteta) i Alelovac.

U okviru PTT saobraćaja RJ «Poštanski saobraćaj Niš» radiće na:

- Transformaciji i racionalizaciji poštanske mreže otvaranjem ugovornih pošta u vangradskom području,
- Povećanju prostorne dostupnosti poštanske mreže korisnicima usluga otvaranjem izdvojenih šaltera i novih pošta u perifernim naseljima,
- Adaptacija pošte u ulici Božidara Adžije,
- Daljoj automatizaciji pošta u cilju povećanja kvaliteta i brzine pružanja usluga naročito u oblasti platnog prometa.

1.2.3.1. Komunalna infrastruktura

Zadovoljavanje stambeno-komunalnih, saobraćajnih, zdravstvenih i drugih potreba građana u skladu sa reformskim postavkama koje će doprineti modernizaciji komunalnih usluga, prioritetni je cilj u ovoj oblasti.

Zdrava pijaća voda, pristupačne cene i poštovanje zaštite životne sredine su dugoročni i osnovni ciljevi grada i nosioca razvoja ove oblasti.

Aktivnosti u 2005. godini su usmerene u pravcu:

- Proizvodnje zdrave pijaće vode neophodne za zadovoljenje optimalnih potreba potrošača;
- Realizacija programa, revitalizacije i rekonstrukcije sistema vodosnabdevanja i kanisanje započetih u prethodnom periodu, kao pomoć grada, Republike i Nemačke Vlade kroz donacije KfW,
- Održavanja sistema vodosnabdevanja i kanisanja;
- Jasnog definisanja planova za širenje distributivne mreže za vodovod i kanalizaciju;
- Obezbeđenja odgovarajućeg kvaliteta usluga prema svim potrošačima i korisnicima uz istovremeno očuvanje životne sredine.

Programom izgradnje vodoprivrednih objekata Vlade Republike Srbije planirane su aktivnosti na gradnji kapitalnog objekta brana «Selova», ključnog za vodosnabdevanje Niša i Topličkog okruga, a koji treba da obezbedi i zaštitu od poplava naselja u dolini Toplice, ali i navodnjavanje poljoprivrednog zemljišta, proizvodnju električne energije, izgradnju ribnjaka i razvoj turizma.

Formiranje vodovodnog prstena oko grada Niša i III visinske zone za snabdevanje naselja na višim delovima grada, uslovljeno je izgradnjom rezervoara na Bubnju i dovodom novih količina vode sa izvorišta «Selova».

Ilustracija 35: Stanovi - broj priključaka na vodovod

područja	Broj stanova	Vodovod	vodovod (%)
Niš	95.130	91.697	96,4
Nišavski okrug	145.641	128.457	88,2
Srbija	2.743.996	2.453.319	89,41

Izvor: RZS

Osnovni cilj u ovoj oblasti je kontinuirano održavanje postojećih komunalnih objekata koje će se vršiti po posebnim programima javnih preduzeća na području grada.

Osnovne aktivnosti održavanja su:

- Održavanje javne higijene (čišćenje i pranje ulica i trgova),
- Odvoženje i deponovanje smeća,
- Zimsko održavanje ulica,
- Uređenje i održavanje: gradskih parkova, drvoreda, travnjaka, crkvenih dvorišta, kulturno-istorijskih spomenika,
- Uređenje i održavanje groblja i dr.

Radi funkcionalnog i efikasnog odvijanja aktivnosti na održavanju komunalnih objekata vršice se osavremenjavanje postupka vršenja delatnosti i pružanja usluga i poboljšanja tehničke i tehnološke opremljenosti.

Nastaviće se aktivnosti na trajnom rešavanju problema čvrstog otpada u Nišu, a u skladu sa strategijom i studijama koje su pripremljene: Strategija upravljanja otpadom, Koncept upravljanja čvrstim otpadom u gradu Nišu i Studija izvodljivosti.

Neophodno je sakupljanje i transport komunalnog otpada iz ruralnog područja i proširenje, sakupljanje i transport komunalnog otpada iz ostalih opština koje gravitiraju prema gradu Nišu.

Ilustracija 36: Stanovi – broj priključaka, 2002.

Područja	Broj	Kupatilo %	Nužnik %	Prosek %
Niš	95.130	88,8	83,8	86,3
Nišavski okrug	145.641	75,7	69,3	72,5
Srbija	2.743.996	78,8	74,8	76,8

Izvor: RZS, obrada RZR

Stambeni fond grada Niša čini ukupno 95.130 stanova, koji su pretežno u privatnoj svojini (98,4%). Opremljenost stanova instalacijama je izuzetno povoljno: vodovodom je opremljeno 96,4% stanova, električnom strujom 99,7% i kupatilom 88,8% stanova.

Ilustracija 37: Stambeni fond Niša

Godina	Broj izgrađenih stanova	Površina, u m ²	Broj nezavršenih stanova	Broj izgrađenih stanova na 1000 stanovnika
1990.	1.213	80.593	9.504	4,9
1991.	1.442	93.262	8.070	5,8

1992.	899	58.588	7.718	3,6
1993.	834	54.719	6.066	3,3
1994.	830	54.136	5.063	3,3
1995.	386	26.686	3.195	1,5
1996.	515	41.039	3.095	2,0
1997.	1.427	116.133	1.326	5,7
1998.	476	35.478	901	1,9
1999.	363	24.743	772	1,4
2000.	447	29.242	792	1,8
2001.	403	28.152	798	1,3
2002.	267	17.609	1.307	1,6
2003.	453	28.710	1.633	1,8

Izvor: RZS, Opštine RS 1990-2003.

U proteklih 13 godina u opštini Niš je izgrađeno 9.955 stana, odnosno prosečno godišnje gradilo se 766 stanova. Ukupna površina izgrađenih stanova iznosi 689.090 m² ili prosečna površina stana iznosi 53 m². Dinamika stambene izgradnje se tokom devedesetih osetno usporila u poređenju sa ranijim periodom kada je građeno prosečno 5-10 stanova na 1.000 stanovnika.

Organizacija i efikasnija izgradnja novih stanova kao i saniranje, rekonstruisanje i održavanje postojećeg stambenog fonda radi zadovoljavanja osnovne potrebe građana «obezbeđivanja krova nad glavom», ciljno je opredeljenje u stambenoj politici grada.

Stambena izgradnja je predviđena na uređenim lokacijama za stanogradnju po Programu JP Direkcije za izgradnju grada sa posebnim akcentom na individualnu stambenu izgradnju. Najveći broj stanova gradiće se na lokacijama: Duvanište, Ledena Stena, Božidara Adžije, Mokranjčeva, Kej Živote Đošića i dr.

Nadzidiživanjem stambenih zgrada obezbeđivaće se novi stanovi i rešavati prolemi prokišnjavanja ravnih krovova uz poštovanje urbanističkih standarda i autorskih prava u cilju zaštite arhitektonskih vrednosti i očuvanja ambijentalnih vrednosti delova grada i objekata.

Nastaviće se legalizacija bespravno podignutih objekata, kako pravnih tako i fizičkih lica, koji su podneli zahteve. Pojačanom inspekcijskim nadzorom i blagovremenim donošenjem urbanističkih planova sprečiće se dalja divlja gradnja.

1.2.3.2. Organizacija urbane jedinice

Grad Niš je teritorijalna celina koja se sastoji iz gradskih opština. Gradske opštine su: Palilula, Crveni krst, Mediana, Pantelej i Niška Banja.

Organi gradske opštine su: veće gradske opštine i predsednik opštine. Veće gradske opštine čini devet većnika. Izvršnu funkciju vrši predsednik opštine. U gradskoj opštini obrazuje se opštinska uprava kao jedinstvena služba kojom rukovodi načelnik.

Kada je reč o organizaciji urbane jedinice u ovoj oblasti planira se projekat Teritorijalno planiranje grada Niša, uključujući različite subjekte sa teritorije grada.

Izvor finansiranja su sredstva Okruga Empoli Valdeze. Koristi od projekta su realizacija socioekonomskog atlasa Niša, izgradnja i pokretanje tematskih grupa za diskusiju, izgradnja nacrtu smernica za teritorijalno planiranje, pokretanje permanentnog foruma o lokalnom razvoju. Projekat obezbeđuje uključivanje lokalnih socioekonomskih aktera koji predstavljaju lokalne interese i stvaranje foruma o lokalnom razvoju koje će biti savetodavno i studijsko telo za grad Niš u toku aktivnosti lokalnog planiranja i razvoja. Cilj socioekonomskog atlasa je stvaranje jasne slike primećenih resursa i potreba kao polazne tačke za definisanje strategije i pravih mera za otvaranje participatornog procesa teritorijalnog planiranja koje će dovesti do usvajanja planova razvoja. Grad Niš je prihvatio učešće u projektu.

DEO II

INICIJATIVE ZA STIMULISANJE LOKALNOG EKONOMSKOG RAZVOJA

2.1 Privredni razvoj

2.1.1 Bitne karakteristike prethodnog razvoja

Ključno privredno a time i socijalno-ekonomsko obeležje grada Niša i posebno mesto na «industrijskoj mapi» Srbije daju elektronska, mašinska i industrija obojenih metala, zatim duvanska, tekstilna i drvena industrija.

O bitnim karakteristikama prethodnog privrednog razvoja može se suditi na osnovu pregleda iz 2003. godine, a čiji izvor je Regionalna privredna komora Niš.

Na području Grada 2003. godine poslovalo je ukupno 4.914 preduzeća različitog oblika svojine: 162 društvena preduzeća, 168 mešovitih preduzeća, 6 državnih, 67 zadružnih i 4.511 privatnih preduzeća (videti tabelu).

Ilustracija 38: Struktura privrede Niša: Matrica veličina/ oblik svojine

Oblik svojine veličina	Društvena	Mešovita	Državna	Zadružna	Privatna
velika	12	22	2	/	7
srednja	25	41	2	2	25
mala	129	105	2	65	4.479
UKUPNO:	162	168	6	67	4.511

Prema delatnostima koje obavljaju, najveći broj preduzeća obavlja trgovinsku delatnost (30,9% od ukupnog broja) i industrijsku delatnost (29,2% od ukupnog broja). Veliki broj privrednika se opredeljuje za trgovinsku delatnost jer je za obavljanje ove delatnosti potreban najniži iznos početnog kapitala, a obrt kapitala je znatno brži nego u proizvodnim delatnostima.

I pored toga što je najveći broj malih preduzeća, još uvek velika preduzeća raspolažu najvećim procentom kapitala i zapošljavaju najveći procenat radne snage, što se može videti iz sledećeg pregleda:

Ilustracija 39: Distribucija radne snage i kapitala po preduzećima različite veličine

Red.br.	Preduzeća	Radna snaga (%)	Kapital (%)
1.	Velika	51,2%	77,9%
2.	Srednja	23,0%	14,0%
3.	Mala	25,8%	8,1%

Pored preduzeća, na teritoriji Grada registrovano je i oko 5.400 radnji, uglavnom za obavljanje trgovinske delatnosti (oko 50%).

Od ukupno 24 grana industrijske delatnosti, za koje se prati ostvarenje fizičkog obima proizvodnje, u strukturi ostvarene industrijske proizvodnje u februaru mesecu 2003. godine najveće učešće imaju sledeće delatnosti: proizvodnja i prerada duvana (41,4%); proizvodnja elektromašina i aparata (18,0%); proizvodnja tekstilnih prediva i tkanina (5,4%); proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda (5,3%) itd.

Najniže učešće u ukupnoj proizvodnji imaju sledeće delatnosti: proizvodnja finalnih proizvoda od drveta (0,1%); proizvodnja građevinskog materijala (0,2%); sakupljanje i prerada industrijskih otpadaka (0,2%); proizvodnja kamena, šljunka i peska (0,3%) itd.

Proizvodnja prehrambenih proizvoda u februaru ove godine u ukupnoj proizvodnji učestvuje sa 3,9 %.

Najveća ograničenja razvoja lokalne privrede su, pre svega, strukturalna neravnoteža (još uvek nedovoljno razvijen sektor malih i srednjih preduzeća), nizak nivo privredne aktivnosti, problemi dugovanja, nedostatak tržišnosti, nerazvijenost privatnog sektora, preduzetništva, menadžmenta i marketinških veština, netransparentnost pravnih i regulatornih okvira, kao i visok stepen nezaposlenosti i socijalnih tenzija.

Početna tačka svih strukturnih reformi je proces svojinske transformacije. Međutim, ovim procesom ne zaokružuje se proces sveobuhvatne transformacije privrede Niša. Naime, očigledni glavni problemi vezani su za pitanje prikrivenih viškova radne snage u velikim preduzeća, kao i za veliki broj radnih mesta koje treba ukinuti u procesu restrukturiranja.

Očigledno je da privreda Niša susreće se sa brojnim hendikepima koji treba da budu pretvoreni u prednost. Prosperitet može biti napravljen samo ukoliko se napravi otklon od dosadašnjeg načina ekonomskog ponašanja. Otuda mogućnosti za razvoj treba pronalaziti u postojećim i novim resursima, ali i nekonvencionalnom načinu strategijskog razmišljanja.

2.1.2 Mogućnosti i preporuke za budući privredni razvoj

Budući privredni razvoj grada Niša zavisi od mozaičnog uticaja različitih faktora. U pitanju su sledeći faktori:

- širi politički kontekst,
- lokalni institucionalni okvir,
- menadžerska sposobnost u okviru lokalnih preduzeća i
- stimulisanje preduzetničke inicijative.

Niš se nalazi u zemlji koja je danas u fazi izrade studije izvodljivosti kao prvoj fazi pridruživanja Evropskoj Uniji. Procene govore da se završetak Studije izvodljivosti očekuje krajem 2005. godine. Usvajanje Studije i potpisivanje Ugovora o stabilizaciji i pridruživanju trebalo bi da se obavi početkom 2006. godine. Procena je da će ukupno institucionalno usaglašavanje trajati do 2012. godine. Sam proces usaglašavanja biće imperativ kako za nacionalni tako i za lokalni nivo. Niš je, u tom smislu, krenuo putem novih rešenja koja su na snazi u EU u domenu zaštite životne sredine i održivog lokalnog razvoja, promene vlasničke strukture važnih kompanija, registracije privatnog vlasništva, primene standarda kvaliteta, poboljšanja efikasnosti rada lokalne uprave, usklađivanja lokalnog zakonodavstva i planiranja prostornog razvoja.

Uticaj lokalnih vlasti na lokalni privredni razvoj jeste veoma značajan. Naime, lokalne vlasti mogu uspostaviti neposredniji odnos sa građanima, lakše ih motivisati i pokrenuti kreiranje privatno-javnih aranžmana i partnerstava, te tako stvarati okruženje atraktivno za investicije i nove projekte. Neposredno učešće građana u ostvarivanju lokalne samouprave na teritoriji Grada nije zadovoljavajuće, a veća participacija građana je preduslov uspešnosti rada. Prisutna je praksa povremenog i privremenog građanskog reagovanja samo u slučajevima hitnih i najtežih problema. Reformisanje gradske uprave i modernizacija upravljanja moraju polaziti od partnerskih odnosa gradske i centralne vlasti, profesionalne i stručne obuke i uvođenja savremenih modela organizacije uprave.

Gradska uprava može imati značajnog, direktnog ili indirektnog, uticaja na brojna pitanja od značaja za budući privredni razvoj kao što su: definisanje i sprovođenje

strategije poljoprivredne proizvodnje, realizacija komunalnih projekata (vodovod, telefonija, lokalni putevi i sl.), prostorno planiranje grada, programi iz oblasti turizma, inicijative za saradnju sa velikim javnim i drugim preduzećima na zajedničkim projektima i problemima, podrška kulturnim i turističkim manifestacijama, razvoj istraživačkih, naučnih i obrazovnih institucija, saradnja sa sličnim evropskim gradovima radi razmene iskustava u domenu održivog razvoja i mnoga druga relevantna pitanja.

Sposobnost menadžmenta lokalnih preduzeća ne treba dovoditi u pitanje. Uglavnom je reč o ljudima bogatog radnog iskustva i ogromnog znanja koji su veoma lojalni preduzećima u kojima rade. Međutim, sa promenama tehnologije do kojih će neminovno doći javiće se potreba za njihovim usavršavanjem i sticanjem novih tehničkih znanja.

Najproblematičnija pretpostavka budućeg privrednog razvoja Grada je vezana za smanjenje broja nezaposlenih kroz kreiranje i komercijalizaciju preduzetničkih inicijativa. Postoji nekoliko značajnih barijera koje treba ukloniti da bi došlo do brže komercijalizacije preduzetničkih ideja. Prvo, treba što pre usvojiti novi GUP (Generalni Urbanistički Plan planirano za 2006.) Niša da bi se definisala područja u kojima bi se osnivale nove fabrike, tržišni centri i slično. Drugo, , problem legalizacije i registracije vlasništva nije do kraja rešen. Treće, ne postoji jedinstvena baza podataka svih preduzetnika. Konačno, veliki problem jeste nizak nivo obrazovanja preduzetnika u nekim oblastima (pisanje biznis plana, pravne norme, istraživanje tržišta, korišćenje računara i slično).

Osim navedenih faktora, na budući privredni razvoj veliki uticaj će imati budući tok privatizacije preduzeća u Nišu, broj i dubina tehnoloških prodora, visina i struktura domaćih i stranih investicija, mogućnost revitalizacije postojećih velikih sistema i mogućnosti plasmana proizvoda u inostranstvo. O ovome će biti više reči u narednim tačkama.

2.1.2.1 Vlasnička struktura, organizaciona struktura i akcionarsko upravljanje

Na teritoriji Grada Niša posluje 102 društvenih preduzeća (od toga su 22 preduzeća sa sedištem iz bivših jugoslovenskih republika) i 104 mešovitih preduzeća sa većinskim društvenim kapitalom (MIN i EI).

Postupak privatizacije na teritoriji Grada Niša pokrenut je za 73 društvena preduzeća. Metodom javne aukcije će se privatizovati 71 preduzeće (52 redovnom aukcijom i 19 ubrzanom) a metodom javnog tendera 2 preduzeća. U postupku restrukturiranja su DP "Niteks", MIN "Holding" i EI "Holding". Početkom 2005. godine inicijativa za privatizaciju pokrenuta je i za DP "Kvalitet" AD.

Na teritoriji Grada Niša je privatizovano 31 društvenih preduzeća, od toga metodom javnog tendera 4, a metodom javne aukcije 27 preduzeća.

U 2002. godini prodato su 3 preduzeća. Metodom javnog tendera privatizovano je DP "Žitopek", a metodom javne aukcije privatizovana su dva preduzeća: DP "Tehnišservis" i DP "IMD"- eksport.

U 2003. godini je prodato 18 preduzeća. Metodom javnog tendera prodato su 3 preduzeća i to: DP "Nisal", DP "DIN" i DP "Srbijaturist", dok je metodom javne aukcije je prodato 15 preduzeća i to: DP "Nišmarket", DP "Preduzeće za puteve", DP "Geoinženjering", DP "Investprojek", DP "Natom", DP "Belvit", DP "Seme", DP

"Geoprojekt", MIN "Skretnice", DP "Autoremont", DP "Putnik", DP "Tehnopromet", DP "Biljur", DP "22. decembar" i DP "Jugotehnika".

U toku 2004. godine metodom javne aukcije privatizovana je pet preduzeća i to: DP "Žitopromet", DP "Metalotehna trejd", DP "Javor", DP "Niška mlekara" i EI "Opek".

U 2005. godini metodom javne aukcije privatizovana su četiri preduzeća i to: DP "Feroxs", DP "Geodetski biro", DP "Robne kuće", EI "Elektroprodukt" i DP "Pomoravlje".

Preduzeća koja su proces svojinske transformacije završila u 2001. godini, u skladu sa odredbama Zakona o svojinskoj transformaciji su: DP "Elektrotehna", DP "Mehanizacija", DP "Niprom", DP "Pivara" i DP "Nišauto".

Preduzeća sa sedištem u bivšim republikama biće privatizovana po posebnom programu Vlade Republike Srbije.

Zaključno sa 31.12.2004. godine u Budžet Grada Niša od strane Ministarstva finansija Republike Srbije uplaćeno je ukupno 1.289.510.524,76 dinara, na ime sredstava dobijenih od privatizovanih preduzeća sa teritorije Grada Niša.

O efikasnosti privatnog sektora privrede dovoljno govore naredni podaci dati u pregledu najuspešnijih preduzeća po završnim računima predatim za 2003. godinu. Iz ovog pregleda vidljivo je da je najveći broj najuspešnijih preduzeća niške privrede došao iz privatnog sektora, registrovan kao društvo sa ograničenom odgovornošću. Međutim apsolutno najveći dobitak ostvaren je u preduzećima koja su registrovana kao akcionarska društva (skoro sva privatizovana).

1. **AD "Fabrika duvana"** Niš bavi se proizvodnjom duvanskih proizvoda. Zahvata ukupnu površinu od 154.929,00 m², zapošljava 2.393 radnika. Poslovnu 2003. godinu završila je sa dobitkom od 153.756.000,00 dinara.
2. **D.o.o. "Ruža impeks"** Niš, bavi se proizvodnjom komunikacionih uređaja. Zapošljava 3 radnika. Poslovnu 2003. godinu završila je sa dobitkom od 4.208.000,00 dinara.
3. **D.o.o. "Twinel"** bavi se proizvodnjom elektronskih komponenata. Po godišnjem izveštaju za 2003. godinu ostvaren je ukupan prihod od 122.659.000,00 dinara, a dobitak je 10.648.000,00 dinara.
4. **D.o.o. "Ingel"** - bavi se proizvodnjom televizijskih i radio prijemnika. Zapošljava 5 radnika.
5. **D.o.o. "Metalplast"** bavi se proizvodnjom ambalaže od plastičnih masa. Zapošljava 25 radnika. Poslovnu godinu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 323.000,00 dinara.
6. **D.o.o. "Centromatik"** bavi se proizvodnjom ambalaže od plastičnih masa. U preduzeću je zaposleno 20 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu ostvaren je prihod od 16.498.000,00 dinara, a dobitak je 1.562.000,00 dinara.
7. **AD "Pakom"** preduzeće za proizvodnju i promet, bavi se proizvodnjom računskih mašina i druge opreme za obradu podataka. Broj zaposlenih je 76 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu ostvaren je prihod od 1.836.239.000,00 dinara, i dobitak 23.804.000,00 dinara.
8. **D.o.o. "Mak internacional"** trgovinsko preduzeće za promet čvrstim, tečnim i gasovitim gorivima. Za obavljanje poslovne delatnosti preduzeća aktivno je uposleno 125 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu,

ukupan prihod ostvaren je u visini od 449.383.000,00 dinara, a dobitak je 9.944.000,00 dinara.

9. **Do.o. "Tami trade"** proizvodno preduzeće za proizvodnju standardnih metalnih proizvoda u Medoševcu. Delatnost preduzeća odvija se aktivnim angažovanjem 37 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 61.218.000,00 dinara i dobitak od 7.995.000,00 dinara.
10. **D.o.o. "Ultrakomerc"** bavi se proizvodnjom električnih motora, generatora i transformatora. Zapošljava 2 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 4.353.000,00 dinara.
11. **AD "Nissal"** bavi se preradom aluminijuma i proizvodnjom aluminijumskih konstrukcija. U preduzeću je zaposleno 1.016 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 694.595.000,00 dinara, ali je iskazan gubitak od 102.527.000,00 dinara. Gubitak je iskazan prvi put posle višegodišnjeg uspešnog poslovanja preduzeća.
12. **AD "Žitopek"** bavi se proizvodnjom hleba i peciva i zapošljava 659 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 7.753.000,00 dinara.
13. **D.o.o. "Simimpeks"** bavi se proizvodnjom mesa i mesnim prerađevinama kao i trgovinom proizvoda od mesa. Raspolaze poslovnim prostorom u Nišu ali i farmom za uzgoj goveda i fabrikom mesa i mesnih prerađevina u Beloj Palanci kao i prodavnicom mesa u Nišu. U ovom preduzeću zaposleno je ukupno 140 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 397.521.000,00 dinara i dobitak od 9.473.000,00 dinara.
14. **AD "Pivara"** preduzeće za proizvodnju pića i sokova. U preduzeću je zaposleno 288 radnika. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 425.844.000,00 dinara, i dobitak od 36.761.000,00 dinara.
15. **D.o.o. "Frigonais"** bavi se preradom i konzerviranjem voća i povrća. Broj zaposlenih je 82 lica. Prema podacima iz finansijskog izveštaja za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 210.928.000,00 dinara, i dobitak od 35.470.000,00 dinara.
16. **D.o.o. "Povi-kom"** bavi se proizvodnjom začina i drugih dodataka hrane. U preduzeću je zaposleno 13 radnika. Poslovni rezultati za 2003. godinu su sledeći: prihodi 64.987.000,00 dinara i dobitak je 331.000,00 dinara.
17. **D.o.o. "Labane - VV"** bavi se proizvodnjom mlinarskih proizvoda. U preduzeću je zaposleno 26 radnika. Poslovni rezultati za 2003. godinu su sledeći: prihodi 11.419.000,00 dinara i dobitak je 81.000,00 dinara.
18. **AD "Vitbel"** bavi se proizvodnjom zrnastim proizvodima i hranom za životinje. Zapošljava 1 radnika. Poslovnu godinu završilo je sa dobitkom od 28.158.000,00 dinara.
19. **AD "Kvalitet"** proizvodno i trgovinsko preduzeće za spoljnu i unutrašnju trgovinu, bavi se proizvodnjom tekstila i izradom konfekcije od tekstila. Posедуje 5 prodavnica, kancelarijski prostor i magacinski prostor na kome je aktivno uposleno 176 radnika.
20. **D.o.o. "Sport komerc"** proizvodno i trgovinsko preduzeće bavi se trgovinom na veliko drvetom i građevinskim materijalom. Zapošljava ukupno 42 radnika. Prema podacima iz godišnjeg obračuna za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 630.533.000,00 dinara, a ostvaren dobitak iznosi 9.923.000,00 dinara.
21. **D.o.o. "Beer – comerce"** trgovinsko preduzeće eksport – import, bavi se trgovinom na veliko alkoholnim i drugim pićima. U preduzeću je zapošljeno 50 radnika. Prema podacima iz godišnjeg obračuna za 2003. godinu, ukupan prihod

ostvaren je u visini od 507.214.000,00 dinara, a ostvaren dobitak iznosi 291.000,00 dinara.

22. **D.o.o "Vulić i Vulić"** trgovinsko preduzeće na veliko i malo mešovitom robom. U preduzeću je zaposleno 75 radnika. Prema podacima iz godišnjeg obračuna za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 546.545.000,00 dinara, a ostvaren dobitak iznosi 10.045.000,00 dinara.
23. **D.o.o "Blinker co"** preduzeće za proizvodnju, trgovinu i usluge, bavi se proizvodnjom i trgovinom opreme i pribora za sport, lov i ribolov. U preduzeću je zapošljeno 27 radnika. Prema podacima iz godišnjeg obračuna za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 18.588.000,00 dinara, a ostvaren dobitak iznosi 4.686.000,00 dinara.
24. **D.o.o "Nana"** trgovinsko preduzeće na veliko i malo koje se bavi prometom robe veoma širokog asortimana mešovite robe. Zapošljava 358 radnika.
25. **D.o.o. "Impeks promet"** trgovinsko preduzeće na veliko i malo, bavi se prometom najrazličitijih proizvoda među kojima u najvećem obimu: hranom, pićima, duvanskim proizvodima (u specijalizovanim prodavnicama). U preduzeću je zaposleno 610 radnika. Prema podacima iz godišnjeg obračuna za 2003. godinu, ukupan prihod ostvaren je u visini od 2.744.177.000,00 dinara, a ostvaren dobitak iznosi 292.000,00 dinara.
26. **D.o.o "Aura"** bavi se proizvodnjom parfema i toaletnih papira. Zapošljava 77 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 3.966.000,00 dinara.
27. **D.o.o. "Lovopromet"** bavi se trgovinom na veliko hranom, uključujući ribu, ljuskare i mekušce. Zapošljava 10 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 3.627.000,00 dinara.
28. **D.o.o "Platerm"** ima za delatnost posredovanje u prodaji mašina, industrijske opreme, brodova i aviona. Zapošljava 5 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 3.719.000,00 dinara.
29. **D.o.o "Promont – komerc"** ima za delatnost trgovinu na veliko električnim aparatima za domaćinstvo, radio i televizijskim uređajima. Zapošljava 15 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 3.411.000,00 dinara.
30. **D.o.o "Milošić"** bavi se trgovinom na veliko. Zapošljava ukupno 75 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 4.149.000,00 dinara.
31. **D.o.o "Jugo-impeks"** bavi se reciklažom metalnih otpadaka i ostataka. Zapošljava 10 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 6.337.000,00 dinara.
32. **D.o.o. "Menta"** bavi se uslugama u drumskom saobraćaju. Zapošljava 3 radnika.
33. **D.o.o. "Ristić – promet"** bavi se ostalom trgovinom na veliko i repromaterijalom za plastiku. Zapošljava 4 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 1.432.000,00 dinara.
34. **D.o.o. "G.I.I.R"** ima za delatnost inženjering poslove. Zapošljava 12 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 7.211.000,00 dinara.
35. **D.o.o. "Alpina – jug"** bavi se trgovinom na malo obućom i predmetima od kože. Zapošljava 5 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 6.111,00 dinara.
36. **D.o.o "VBH Naisus"** bavi se ostalom trgovinom na veliko. Zauzima površinu od 195 m². Zapošljava 12 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 84.000,00 dinara.
37. **OD "Uranak"** ima za delatnost ostalu trgovinu na malo. Zapošljava 18 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 909.000,00 dinara.

38. **D.o.o. "MD – projekt"** ima za delatnost projektovanje građevinskih i drugih objekata. Zapošljava 6 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 295.000,00 dinara.
39. **D.o.o. "Autoeuro"** ima za delatnost prodaju delova i pribora za motorna vozila. Zapošljava 15 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 2.746.000,00 dinara.
40. **D.o.o. "Živ ti ja ži'mi ti"** ima sa delatnost ostalu trgovinu na veliko građevinskim materijalom. Zapošljava 15 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 235.000,00 dinara.
41. **D.o.o. "Agromarket"** ima sa delatnost ostalu trgovinu na veliko, električno ručni alat. Zapošljava 3 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 1.554.000,00 dinara.
42. **D.o.o. "Ineks morava"** . Delatnost je rušenje objekta, zemljani radovi. Zapošljava 7 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 19.969.000,00 dinara
43. **D.o.o. "Drvopromet"** Delatnost je proizvodnja ostalih proizvoda od drveta. Zapošljava 16 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 125.000,00 dinara.
44. **D.o.o. "Eurodrip"** bavi se ostalom trgovinom na veliko. Zapošljava 8 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 1.747.000,00 dinara.
45. **AD "Preduzeće za puteve Niš"** bavi se izgradnjom saobraćajnica, aerodromskih pista i sportskih terena. Zapošljava 503 radnika. Poslovnu 2003. godinu završilo je sa dobitkom od 40.061.000,00 dinara.
46. **AD "Nišekspress"** bavi se prevozom putnika u gradskom saobraćaju. Objekti zahvataju površinu od 11.360 m², a površina građevinskog zemljišta iznosi 66.220 m² . Zapošljava 2.894 radnika.

Statistički podaci predstavljeni prethodnom prikazom govore o najuspešnijim preduzećima prema završnim računima. Ipak, o konkurentnosti jednog preduzeća ne može se suditi samo na osnovu prikazanog prihoda i dobitka, već i, pre svega, na osnovu kvaliteta drugih veličina koji reflektuju mogućnosti rasta preduzeća u budućnosti. Projekcije budućeg rasta prodaje, stope poslovnog dobitka, stope investicija u osnovna i obrtna sredstva, kao i cene kapitala ključni su pokretači vrednosti preduzeća u budućnosti.

Što se korporativnog upravljanja tiče, preduzeća u Nišu, kao uostalom i većina domaćih preduzeća, ne rade dovoljno na unapređenju prakse korporativnog upravljanja. Javlja se veliki broj propusta kada je reč o transparentnosti i objavljivanju bitnih poslovnih informacija, poštovanju prava manjinskih akcionara, razumevanju interesa bitnih stejkholdera i načinu funkcionisanja upravnog odbora. Zbog navedenih propusta javlja se potreba za unapređenjem prakse korporativnog upravljanja. Uži set prioriteta na kojima treba raditi u bliskoj budućnosti su: efikasnija primena zakonskih rešenja, rad na kulturi korporativnog upravljanja kod svih bitnih interesnih grupa, zaštita interesa manjinskih akcionara, otvoreniji tok informacija od vrha preduzeća ka zainteresovanim stejkholderima i preciznije definisanje nadležnosti i odgovornosti članova upravnog, nadzornog i izvršnog odbora, kao i nezavisnih revizora.

2.1.2.2 Tehnološki prodori i značajne investicije

Konkurentnost jedne države i lokalne ekonomije direktno je uslovljena ostvarenim tehnološkim prodorima i investicijama. Tehnološki prodori posledica su ulaganja u znanje. Investicije su pozitivan odgovor investitora na povoljne izazove koji se javljaju

u okruženju. Proizlazi da je uslov za jačanje konkurentnosti ulaganje u znanje i stvaranje povoljnog okruženja za investiranje.

Grad Niš, Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne redine priprema projekat pod nazivom Međunarodna investiciono-donatorska konferencija. Osnovna korist od projekta je promocija domaćih privrednih subjekata i grada, kao i uspostavljanje kontakata sa stranim investitorima.

Grad Niš je razvojno orijentisan grad u svakom, pa i ekonomskom pogledu. Ekonomski razvoj ostvaruje se putem investicija. Investicije se mogu odvijati u različitim vidovima. Najobuhvatnije su svakako «greenfield» investicije. U gradu Nišu postoji nekoliko dobrih prilika za investiranje u statusu greenfield. U nastavku se daje njihov pregled.

1. Donje Međurovo

Naziv lokacije	Radna zona "Donje Međurovo"
Predviđene aktivnosti	Proizvodne, zanatske i skladišne aktivnosti
Ukupna površina lokacije (m ²)	140.000 (državno)
Ukupna površina lokacije predviđena za servise(m ²)	2.250
Ukupna površina lokacije za proizvodne aktivnosti(m ²)	97.828 35 Lokacija svaka površine od 2.700m ²
Ukupna površina lokacije predviđena za druge namene(m ²)	28.092 (ulice, parking mesta) 11.030 parkovska površina
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	Primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Železnica, autoput, zapadno od starog autoputa Beograd-Skopje, Istočno od pruge Niš-Skopje
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	90 dana od podnošenja zahteva

2. Radna zona "Sever" proizvodni i skladišni kompleks na putu za aerodrom u Nišu

Naziv lokacije	Radna zona "Sever"
Predviđene aktivnosti	Proizvodne i skladišne aktivnosti
Ukupna površina lokacije (m ²)	"Sever" N°1 5.170 "Sever" N°2 4.760 "Sever" N°3 5.850 "Sever" N°4 5.170 "Sever" N°5 3.690 (državno i privatno zemljište)
Ukupna površina lokacije za proizvodne aktivnosti(%)	40-60

Stepen urbanističkog uređenja lokacije	Primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Železnica, autoput, aerodrom
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	360 dana od podnošenja zahteva

3. Radna zona "Sever" kompleks malih i srednjih preduzeća

Naziv lokacije	Radna zona "Sever"
Predviđene aktivnosti	Proizvodne i skladišne aktivnosti
Ukupna površina lokacije (m ²)	"Sever" N°6 1.228 "Sever" N°7 1.231 "Sever" N°8 1.231 "Sever" N°9 1.231 "Sever" N°10 1.220 "Sever" N°11 1.249 "sever" N°12 1.249 (državno zemljište)
Ukupna površina lokacije za proizvodne aktivnosti(%)	40-60
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	Primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Železnica, autoput, aerodrom
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	90 dana od podnošenja zahteva

4. Radna zona "12. februar"

Naziv lokacije	Radna zona "12. februar"
Predviđene aktivnosti	Višenamenska hala-mega market
Ukupna površina lokacije (m ²)	104.000 (privatno zemljište)
Ukupna površina za višenamensku halu (m ²)	50.000
Ukupna površina za parking (m ²)	16.500
Ukupna površina za druge namene (m ²)	33.500
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	primarna

Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Veza sa železnicom i autoputem
Dostupnost lokacije	odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	360 dana od podnošenja zahteva

5. Niš-Zapad

Naziv lokacije	Niš-Zapad
Predviđene aktivnosti	Višenamenska hala-mega market
Ukupna površina lokacije (m ²)	58.600 (državno i privatno zemljište)
Ukupna površina lokacije predviđena za mega market(m ²)	Višenamenska hala Mega market A 8.280 m ² Višenamenska hala Mega market B 8.280 m ²
Ukupna površina lokacije za parking (m ²)	Mega market A 510 parking mesta Mega market B 447 parking mesta
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Veza sa autoputem Beograd-Skoplje
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	360 dana od podnošenja zahteva

6. Toponički put-Komrenska petlja

Naziv lokacije	Toponički put-Komrenska petlja
Predviđene aktivnosti	Mega market
Ukupna površina lokacije (m ²)	139.800 (privatno zemljište)
Ukupna površina za mega market (m ²)	21.600
Ukupna površina za parking mesta (m ²)	76.900
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	primarna

Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Veza sa autoputem Beograd-Skoplje
Dostupnost lokacije	odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	360 dana od podnošenja zahteva

7. Kej Živote Đošića

Naziv lokacije	Kej Živote Đošića
Predviđene aktivnosti	Hotelski kapacitet
Ukupna površina lokacije (m ²)	3.573 (državno zemljište)
Ukupna površina za hotel (m ²)	1.780
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Centar grada
Dostupnost lokacije	odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	90 dana od podnošenja zahteva

8. Niška Banja

Naziv lokacije	Niška Banja
Predviđene aktivnosti	Zanatske i industrijske aktivnosti
Ukupna površina lokacije (m ²)	227.758 (državno zemljište)
Površina za višenamenske hale (m ²)	Investitor može da konkretizuje površine
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Veza sa autoputem Niš-Sofija, železnička pruga Niš-Sofija
Dostupnost lokacije	odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	180 dana od podnošenja zahteva

9. Javni park "Čair"

Naziv lokacije	Javni park "Čair"
Predviđene aktivnosti	Klizalište
Ukupna površina lokacije (m ²)	3.937 (državno zemljište)
Ukupna površina (m ²)	52,50 x 75,00

Stepen urbanističkog uređenja lokacije	Potpuna urbanizacija
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Lokacija je u centru grada
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	90 dana od podnošenja zahteva

10. Industrijska zona "Sever" na putu prema aerodormu-desna strana

Naziv lokacije	Industrijska zona "Sever" na putu prema aerodromu-desna strana
Predviđene aktivnosti	Industrijske i komercijalne aktivnosti
Ukupna površina lokacije (m ²)	39.573 (državno zemljište)
Ukupna površina za proizvodne i komercijalne aktivnosti (m ²)	Investitor može konkretizovati aktivnosti za površinu
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	Primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Železnica, autoput, aerodrom
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	90 dana od podnošenja zahteva

11. Ul. Sretena Mladenovića

Naziv lokacije	Ul. Sretena Mladenovića
Predviđene aktivnosti	Sportske aktivnosti (hala sportova)
Ukupna površina za sportske aktivnosti (m ²)	16.248 (državno i privatno zemljište)
Stepen urbanističkog uređenja lokacije	Primarna
Povezanost sa glavnim transportnim putevima	Lokacija je smeštena u centru grada
Dostupnost lokacije	Odmah
Potreban period za sticanje prava korišćenja lokacije	360 dana od podnošenja zahteva

Osim prilike da se potencijalnim investitorima ponudi prostor za greenfield investicije, Niš, kao lokalna zajednica koja je strateški orijentisana u pogledu ekonomskog razvoja treba da razmatra i druge mogućnosti za investiranje kojima se obezbeđuje konkurentnost lokalne privrede.

Investiranje u stalnu imovinu trebalo bi da obezbedi materijalne i druge napore za razvojne aktivnosti, odnosno, da se povećaju kapaciteti i produktivnost, obezbedi modernizacija i porast proizvodnje i dohotka, a time i zadovoljavanje ličnih i zajedničkih potreba na višoj osnovi.

U strategiji razvoja lokalne ekonomije posebno mesto treba obezbediti za kreiranje novih programa, razvoj tehnologije proizvoda, procesa i materijala. Ovo naročito ako se ima u vidu da je tehnologija osnova konkurentnosti u današnjem vremenu. U tom kontekstu osnivanje tehnoloških parkova, formiranje industrijskih zona i biznis inkubator centara može da predstavlja vrlo povoljno okruženje za brojne tehnološke prodore.

U vezi sa ovim strategijskim pitanjem javlja se još i jedno vrlo značajno pitanje. Reč je o potrebi da se obezbede ljudski resursi koji će predstavljati osoblje i pokretačku snagu ovakvih institucija. Niš ima kvalitetan tehničko-tehnološki kadar koji je u ranijem periodu i predstavljao pokretača razvoja njegove privrede.

Veliki deo ovog kadra u Nišu je nalazio svoju priliku za razvoj u Ei Niš. Ei Niš je predstavljao pokretačku snagu razvoja lokalne privrede i sistem u kome je veliki broj zaposlenih obezbeđivao zadovoljenje svojih ličnih interesa u pogledu stabilnosti zaposlenja i visokih ličnih dohodaka.

Ei Niš obuhvata 73 preduzeća, od kojih je proizvodno orijentisano 47, a uslužno i prodajno orijentisano 26. Ceo sistem proteže se na prostoru od 310.000 m². Zaposleno je trenutno oko 3.000 radnika.

U Ei postoji institut za istraživanje i razvoj. Istraživačko-razvojne laboratorije zastupljene u 11 preduzeća. Rezultati postignuti u ovim podsistemima Ei Niš, treba da obezbede mogućnost za razvoj celokupnog sistema.

Inače, proizvodni program Ei Niša u kome treba tražiti potencijal ponude obuhvata:

- Audio i video uređaje
- Uređaje za domaćinstvo
- Sisteme i opremu za merenje, praćenje i kontrolu
- Elektronske, mehaničke i elektromehaničke uređaje

Najznačajniji partneri Ei Niš su svetski poznati i priznati proizvođači slične ili iste opreme, kao i komponenti:

- SIEMENS
- PHILIPS
- ALCATEL
- BULL
- HELLIGE
- SAGEM

Proizvodni program Ei Niš namerava da plasira na sledeća tržišta koja su po svojim karakteristikama potencijalna platforma njegovog razvoja:

- Balkanski region
- Indija
- Srednji Istok
- Rusija i zemlje bivšeg Sovjetskog Saveza
- Evropska Unija

EI Niš u realizaciji nameravanih tehnoloških prodora poseduje određene snage, ali i slabosti. Kao ključne snage ovog preduzeća navode se:

- Postojeća proizvodna infrastruktura
- Visoko kvalifikovana i obučena radna snaga
- Niski troškovi radne snage
- Pogodna geografska lociranost

Međutim, EI Niš u realizaciji svojih strategških opredeljenja sreće se i sa određenim slabostima. Najozbiljnije su sledeće:

- Nedostatak obrtnog kapitala
- Delimično zastarela oprema
- Neki elementi infrastrukture zahtevaju značajan remont

Strateški pravci razvoja ovog velikog sistema mogli bi se sumirati u nekoliko tačaka. To su:

- Otvaranje za saradnju sa domaćim i stranim partnerima
- Svojinska transformacija i finansijsko prestrukturiranje
- Strukturiranje novih proizvodnih divizija i posebnih pogona

Osim EI Niš, u gradu Nišu postoje i druga preduzeća u kojima se očekuju značajni tehnološki prodori. Međutim, pregled njihovog razvoja i strateških opredeljenja ovde izostaje iz objektivnih razloga, od kojih je jedan i karakter poslovne tajne ovih informacija.

2.1.2.3 Mogućnosti za smanjenje uvoza sirovina i opcije zamene, proizvodnja polugotovih proizvoda

Učešće niškog regiona u ukupnom izvozu Republike Srbije je 7,28%, u ukupnom uvozu 3,44%, dok je u strukturi razmene i dalje dominantna industrija, zatim slede trgovina, turizam, ugostiteljstvo i zanatstvo.

Privreda grada Niša ima sve karakteristike lokalnih privreda Republike Srbije. Ovo se između ostalog odnosi i na njenu visoku zavisnost od uvoza. Generalno, privreda Niša je neto uvoznik. Ovakvu konstataciju potkrepljuju i sledeći podaci. Napominjemo da se trendovi podataka iz 2003. nastavljaju i do danas.

Za period januar-septembar 2003. god. na teritoriji grada Niša ostvaren je ukupan obim spoljnotrgovinske razmene u iznosu od 169.413.829 \$, od čega je vrednost izvoza 32.809.599 \$, a obim uvoza 136.604.238 \$. U ovom periodu ostvaren je spoljnotrgovinski deficit u iznosu od 103.794.647 \$. Pokrivenost uvoza izvozom iznosi 24,01 %.

Najznačajnije zemlje partneri u izvozu bile su: Holandija, Francuska, Velika Britanija, Nemačka i Italija. Najveći izvoznici su preduzeća iz oblasti: mašinske industrije, industrije obojenih metala, duvanske industrije, proizvodnje hrane i proizvodnje elektro-uređaja. Najveći izvoznici su sledeća preduzeća: MIN-Niš, DIN, Frigonais, Jumis i drugi.

Najznačajnije zemlje partneri u uvozu u istom periodu bile su: Nemačka, Italija, Kina, Francuska, Holandija i Bugarska. Najveći uvoznici su: preduzeća iz oblasti duvanske

i mašinske industrije, proizvodnja gotovih tekstilnih proizvoda i elektronska industrija. Najveći uvoznici su sledeća preduzeća: DIN, Pakom, EI Štampana kola, MIN Niš i drugi.

U strukturi razmene i dalje dominira industrija koja u ukupnom obimu učestvuje sa 88% u izvozu i sa 74% u uvozu, zatim sledi trgovina sa 5% učešća u izvozu i 19% u uvozu, dok je učešće svih ostalih delatnosti u izvozu 7% i 7% u uvozu.

U periodu 2001 - 2004. pod uticajem značajne liberalizacije i preferencijalnog statusa u razmeni sa najznačajnim trgovinskim partnerima u Republici Srbiji ostvaren je progresivan rast spoljnotrgovinske aktivnosti. Znatno dinamičniji rast uvoza od izvoza u ovom periodu uticao je na formiranje deficita koji u 2004. dostiže vrednost od 7.438,2 mil. USD. Ipak, deficit robne razmene nije bitnije uticao na ukupnu bilansnu poziciju Srbije prema inostranstvu jer je najvećim delom finansiran prilivom od usluga i tekućih transfera.

Smanjenje deficita u ovoj razmeni Srbije sa svetom podrazumeva jasnu strategiju smanjenja uvoza sirovina. Posebnu stavku u uvozu čini energija. Danas, u periodu maksimalne tražnje za električnom energijom Srbija oko $\frac{1}{4}$ svojih potreba obezbeđuje iz uvoza. Danas obnovljivi energetske izvori učestvuju sa simboličnih 1,6% u proizvodnji energije u Srbiji.

Ekonomski prosperitet se ne može zamisliti bez energije. Proizvodnja energije na bazi obnovljivih energetskih izvora je bitna karika za povezivanje energetske strategije, strategije konkurentnosti i održivog razvoja. Glavni vidovi ove energije su hidroenergija, geotermalna energija, energija biomase, energije sunca, energije vetra i energije drveta.

Niš može i treba da da svoj doprinos u smanjenju uvozne zavisnosti Republike za energijama. Naime, Niš se nalazi u regionu u kojima postoje značajne mogućnosti za korišćenje energije vetra koji spada u obnovljive izvore energije. Početna saznanja o ovim potencijalima upućuju nas na dublja istraživanja. Ozbiljan pristup ovom problemu podrazumeva izradu studije izvodljivosti. Ulaganja u studiju izvodljivosti kreću se u rasponu od 30-60 hiljada €. Inicijalna ulaganja su značajno veća od troškova eksploatacije. Na troškovnu superiornost eksploatacije obnovljivih izvora energije utiču i izbegnuti troškovi zbog otklanjanja negativnih posledica destrukcije okoline (po principu "zagadjivač plaća"). Pomoć države u ovom delu mogla bi se manifestovati kroz plaćanje studije izvodljivosti i garantovanje nominalne vrednosti akcija korporacija nastalih realizacijom ovog programa.

Iako identifikovanje ovih izvora energije spada u strateška pitanja privrednog sistema Republike, vrlo značajan doprinos u promovisanju njihovog potencijala i pronalaženju investitora mogu da imaju organi lokalne samouprave, ali i faktori poput Regionalne privredne komore Niša.

2.1.2.4 Ravnoteža malih i srednjih preduzeća

Za uspešno funkcionisanje svake privrede bitno je da u njenoj strukturi postoji uravnotežen odnos između malih, srednjih i velikih preduzeća jer se ovako posmatrana preduzeća sa svojim karakteristikama i performansama međusobno dopunjuju. Strukturni poremećaji izazvani smanjivanjem učešća određene vrste preduzeća u privredi se bitno, pa čak i drastično odražavaju na njenu efikasnost i ekonomski rast. Ako u privrednoj strukturi dođe do smanjenja broja malih preduzeća, onda u privredi nema dovoljno preko potrebne fleksibilnosti i adaptibilnosti. Takođe, ako u privredi nema velikih preduzeća, nosilaca tehnološkog razvoja i izvozno

sposobnih projekata, onda se ne može očekivati značajan ekonomski rast u kratkom i srednjem roku.

U 2004. godini u Nišu bilo je aktivno 2.327 MSP (99,1% u ukupnom broju preduzeća) sa ukupno 23.825 zaposlenih ili 57,7% od ukupnog broja zaposlenih. U Nišu ne postoji skladan odnos između velikih preduzeća, s jedne strane, i malih i srednjih preduzeća, s druge strane. Iako je ogroman procenat preduzeća iz MSP sektora, ipak ovaj sektro zapšljava nešto iznad polovine ukupno zaposlenih. Ovakav nesklad je posledica višedecenijske kapitalne industrijalizacije samog grada i lociranja velikih infrastrukturnih sistema na užem koncentrisanom geografskom području. Takav proces je u velikoj meri zapostavio razvoj malih i srednjih preduzeća jer je negirao razvoj sektora poljoprivrede, sektora usluga ili sektora male privrede (male fabrike, radionice, zanatske radnje). Stanovništvo se masovno zapošljavalo u velike sisteme i od ranog perioda školovanja bilo usmeravano na profile obrazovanja koji su bili traženi od strane tih sistema. Danas se javlja problem nedovoljnog korišćenja kapaciteta u velikim sistemima i problem tzv. "tehnoloških viškova radne snage". Pošto je sektor malih i srednjih preduzeća nedovoljno razvijen javljaju se teškoće u apsorbovanju velikih viškova radne snage u kratkom roku.

Veliki problem Niša jeste i neadekvatna struktura preduzeća u okviru sektora malih i srednjih preduzeća. Naime, devedesetih godina dolazi do naglog rasta sive ekonomije pre svega u području trgovine. Veliki broj trgovačkih radnji je u međuvremenu legalizovano i njihovo poslovanje je ušlo u formalne ekonomske tokove. Drugim rečima, dok su trgovinske radnje zastupljene i u većem broju nego što su realno potrebne, još uvek ne postoje mali proizvodni kapaciteti koji bi dodavali vrednost u proizvodnom procesu.

2.1.2.5 Održivi razvoj na gradskom nivou

Implementacija strategije održivog razvoja grada Niša treba da ima za rezultat::

Održivi i ekološki bezbedan socio-ekonomski i postorni razvoj građanskog društva kroz dugoročnu orijentaciju na sopstvene i obnovljive resurse.⁵

Ovaj cilj se može ostvariti ako se kroz izradu Strategije utvrdi i uskladi više strateških i dugoročnih ciljeva koji zajedno predstavljaju realnu osnovu održivog razvoja grada Niša, kao što su:

- održivi ekonomski razvoj koji se bazira na turizmu, proizvodnji hrane i radu lokalne privrede zasnovanom na principu: **profit i zaštita životne sredine**,
- dugoročna orijentacija na održivom korišćenju sopstvenih resursa,
- razvoj i izrada kapaciteta civilnog društva i lokalne uprave,
- integracije u regionalne inicijative i promene Zapadnog Balkana i dr.

Niš raspolaže sa značajnim resursima na osnovu kojih se može ostvariti stabilan održivi razvoj. Strategija razvoja se bazira na sledećim resursima:

Prirodni resursi koje sačinjavaju:

- povoljan geografski položaj sa povoljnom hidrološkom situacijom,
- prostor površine 597 km²,
- geotermalne vode u nalazištima Niška Banja, Kravlje, Miljkovac i Ostrovica,
- mineralne vode u području Jelašnice,

⁵ Održivi razvoja grada Niša – prilog za izradu strategije

- karstne vode za proizvodnju vode za piće u području Suve Planine,
- plodno poljoprivredno zemljište pogodno za ratarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo, lekovito bilje, duvan, autohtone vrste,
- prirodne vrednosti planinskog masiva Suve Planine, Jelašničke I Sićevačke klisure,
- endemične i reliktno biljne vrste,
- obnovljivi izvori energije (voda, vetar, sunce, biomasa) i
- zadovoljavajući stanišni uslovi za razvoj lovstva.

Spomenični i arheološki resursi na području Niša čine:

- arheološki kompleks Medijana kao carsko imanje i rezidencija Konstantina I iz 4. veka,
- Niška tvrđava iz rimskog, ranovizantijskog i srednjovekovnog perioda, sa palatama i vojnim utvrđenjima,
- Niška Banja kao lečilište, sa odgovarajućim objektima za kaptiranje mineralne vode još iz rimskog perioda.

Privredni resursi grada Niša su:

- industrijski kapaciteti postojećih preduzeća u Nišu, koja zahtevaju restrukturiranje,
- saobraćajni kapaciteti i položaj Niša na raskrsnici putnih i železničkih koridora, kao i postojanje aerodroma u Nišu,
- turistički kapaciteti koji zahtevaju revitalizaciju i proširenje,
- energetski kapaciteti posebno sistemi za korišćenje termalnih voda.

Ljudski resursi grada Niša su značajni i predstavljaju ih:

- izgrađena infrastruktura lokalne uprave uz odgovarajuće reforme,
- gradska javna preduzeća i institucije socijalne i zdravstvene zaštite,
- institucije kulture i sporta,
- civilni sektor sa nevladinim organizacijama, udruženjima građana i sl.,
- Univerzitet u Nišu sa jakim stručnim i naučnim potencijalom itd.

Izradom strategije i njenim sprovođenjem definisaće se konkretni zadaci, usmerenja, mere, prioriteti i aktivnosti. Najvažniji rezultati koji se očekuju su:

- usmeravanje ka formiranju malih i srednjih preduzeća u oblasti industrije, zanatstva i trgovine, posebno ka izvozno orjentisanim programima,
- razvoj turističkih aktivnosti baziranih na prirodnim resursima i retkostima grada kao npr:
 - banjski i zdravstveni turizam koji se zasniva na termalnim i mineralnim vodama,
 - geo i bioturizam vezan za prirodne retkosti područja (Sićevačka klisura, Suva Planina, biodiverzitet i sl.),
 - tranzitni turizam koji proističe iz raskrsnica puteva i pruga (koridor 10),
 - edukativni turizam kao posledica postojanja značajnih kulturno-istorijskih i prirodnih resursa,
 - kongresni turizam sa bazom u značajnom naučnom i obrazovnom centru Niš,
- proizvodnja zdrave hrane i vode za piće koja ima oslonac u postojanju prirodnih resursa. Grad Niš ima uslova da postane jedan od vodećih centara u regionu Zapadnog Balkana i to:

- proizvodnja zdrave hrane biljnog i životinjskog porekla,
 - proizvodnja ranog povrća zahvaljujući pogodnom zemljištu i termalnim vodama,
 - proizvodnja zdrave flaširane vode za piće iz karstnih izvora "evianskog" tipa,
 - proizvodnja lekovitog bilja itd.
- poboljšanje kvaliteta životne sredine kroz primenu principa održivog razvoja u svim segmentima, a posebno kroz upravljanje otpadom, vodama i vazduhom kao značajnim resursima,
 - razvoj kapaciteta za korišćenje obnovljivih izvora energije (voda, vetar, sunce, biomasa), kao podrška privatizaciji u energetici, formiranju malih i srednjih preduzeća, poboljšanju energetske bilansa regiona i zaštiti životne sredine,
 - unapređenje kvaliteta usluga zdravstvene i socijalne zaštite i posebno povećanje kvaliteta života u starosti, uz odgovarajući razvoj zdravstvene infrastrukture,
 - jačanje lokalne zajednice i civilnog društva i uspostavljanja partnerskih odnosa između gradske uprave i svih sektora civilnog društva.

Jedan od rezultata promocije principa održivosti u gradu Nišu je i **Koncept lokalnog ekonomskog razvoja gradske opštine Mediana**. Reč je o opštini koja razume neophodnost donošenja dokumenata koja se direktno naslanja na strategiju održivog razvoja.

2.1.2.6 Revitalizacija i ekspanzija proizvodnje za postojećih kompanija

Što se tiče velikih proizvodnih sistema, svi su dosta teško podneli poslednju deceniju prošlog veka kada su u velikoj meri tehnološki zaostali, izgubili u određenoj meri kontakt sa ranijim tržištima i nagomilali viškove radnika (zbog smanjenog stepena iskorišćenosti kapaciteta). Iako je veći broj ovih kompanija elegantno smanjio broj radnika sprovođenjem socijalnog programa i otplatom otpremnina ove kompanije još uvek imaju značajan broj radnika koji se vode kao tehnološki viškovi. Osnovni recept izlaska iz krize jeste određivanje „prave veličine“ (kapitala, aktive i zaposlenih), sustizanje konkurenata ulaskom u novi tehnološki ciklus (potrebna značajna sredstva), finansijska konsolidacija, strategijsko refokusiranje i značajna organizaciona promena koja podrazumeva reinžinering poslovnih procesa.

Bez obzira na pojedinačne pokušaje uvođenja novih proizvodnih programa, pronalazak novih i/ili oživljavanje postojećih tržišnih segmenata na kojima nastupaju preduzeća niške privrede, ipak je generalna ocena da se privreda Niša nalazi u fazi stagnacije ili još preciznije fazi blagog i kontinuiranog pada.

Za izlazak iz ovakve situacije neophodna je sveobuhvatna strategija razvoja lokalne ekonomije, koja će polaziti od danas važećeg pristupa strategijskom menadžmentu. Reč je o «pristupu zasnovanom na resursima».

Najvažniji resursi na kojima će se graditi strategija razvoja lokalne ekonomije su: prirodni, privredni i ljudski resursi. Poseban značaj u ovoj strukturi imaju ljudski resursi. Osnovni razlog za ovakvu bitnost ove vrste resursa jeste činjenica da najrazvijenije ekonomije i gradovi sveta svoj razvoj temelje na znanju, pre svega. U tom smislu, posebna pažnja mora se usmeriti na strategiju unapređenja znanja ljudskih resursa. Ljudski resursi jedini su aktivni i mobilizirajući resurs u odnosu na ostale. Razvoj informacionih sistema koji daju podršku objedinjavanju, čuvanju i širenju novih znanja pretpostavka je da se od pojedinačno neupotrebljivih znanja stvara ekonomski značajan humani kapital.

2.1.3 Mogućnosti za proširenje izvoza

Sagledavajući privrednu strukturu Niša, sposobnost njenih preduzeća dodavanju nove vrednosti i deviznom prilivu, resurse kojima opština raspolaže, uticaj na povećanje zaposlenosti, podsticanje regionalnog razvoja moguće je identifikovati nekoliko privrednih sektora od interesa za grad.

Elektronska industrija i proizvodnja električnih mašina

U narednom periodu uloga elektronske industrije i proizvodnje električnih mašina treba da se ogleda u njenom doprinosu opštem razvoju i modernizaciji kao i povećanju izvoza. Razvojna uloga zasnovana je na solidnom kvalitetu domaćeg kadra, tekućoj cenovnoj konkurentnosti, postojećem izvozu u oblasti električnih mašina, uverenju da će se izgraditi nacionalna, a samim tim i lokalna informaciona infrastruktura. Uslov za ostvarenje njene uloge je osavremenjavanje proizvodnje transferom stranih tehnologija, direktnim stranim investicijama ili domaćim razvojem. Neka preduzeća u okviru elektronske industrije su pronašla strateškog partnera i dokapitalizovala se dok najveći deo ima problem u velikim obavezama, tehnički zastareloj opremi, predimenzioniranim kapacitetima i sl.

Industrija tekstila i odeće

Razvojna uloga industrije tekstila i odeće je ponovno dostizanje pozicije koju je ova grana imala u izvozu teksila i odeće (pre svega frotirskog programa). Ovaj, trenutno ugrožen ali jedan od najvitalnijih sektora ima potencijal da se razvija po značajnoj stopi rasta.

Osnove razvoja su:

- (a) značajni instalisani kapaciteti,
- (b) veliki interes bivših i novih partnera za saradnju,
- (c) "preseljavanje" tekstilne industrije Zapadne Evrope u zemlje Balkana i otuda realne šanse da Grad sa svojom privredom učestvuje u novonastaloj podeli rada u ovom sektoru,
- (d) cenovnoj konkurentnosti proizvoda i mogućnosti da se dostigne i necenovna konkurentnost,
- (e) kvalitetna radna snaga obučena prema standardima tržišta Evrope,
- (f) zapošljavanje velikog broja radnika uz relativno jednostavno obučavanje za veliki broj poslova i
- (g) stimulatívni ambijent koji treba da omogući privatizacija.

S obzirom na osnove razvoja ova grana svoje mesto mora tražiti na:

- tržištu svojih ranijih zapadno evropskih partnera u početku verovatno u okviru "lohn" (doradnih) poslova,
- nekada veoma pristupačna i rasprostranjena tržišta istočnih zemalja kroz klasičan izvoz,
- nova tržišta na Bliskom Istoku i nekim afričkim zemljama i
- domaćem danas minimiziranom tržištu za koje se očekuje da će biti revitalizovano.

Značajne rezultate ova grana može ostvariti razvojem domaćih robnih marki visokog kvaliteta i dizajna u cilju izvoza najzahtevnije odeće za visoke cenovne klase i eventualno viši deo srednje klase.

Omogućavanje bržeg razvoja može se ostvariti preko ubrzane privatizacije, sistemom dokapitalizacije u cilju podizanja tehnološkog nivoa proizvodnje. To se prvenstveno odnosi na najdinamičnije i najrezistentnije firme koje imaju tržište (delovi odevne industrije, trikotaža, tepisi), i firme koje uz relativno mala ulaganja mogu da prihvate nove, za Evropu privlačne programe. Kao rezultat napora da se postigne veća konkurentnost osnovan je "Impuls", tekstilni klaster, prvi klaster na teritoriji Nišavskog okruga. Klaster je u uhodavanju i o njemu će biti više reči u narednim tačkama strategije.

Industrija kože

Razvojna uloga kožarske industrije je trajno maksimiranje njenog doprinosa povećanju izvoznih kapaciteta i smanjenju trgovinskog deficita. Prema prognozama ovaj sektor rešenjem svojih problema (dugova, tehnologije, kadrova, menadžmenta) mogao bi da izveze bez izvoznih stimulacija i do 30 posto svoje proizvodnje.

Osnove razvoja ovog sektora su bazirane na:

- (a) rasprostranjenosti i kvalitetu domaćih sirovih koža svih vrsta,
- (b) rastućoj tražnji proizvoda od kože na svetskom tržištu,
- (c) relativno dobrom stanju postojećih proizvodnih potencijala,
- (d) postojećoj ukupnoj konkurentnosti ovog sektora i mogućnosti njenog daljeg jačanja,
- (e) stvaranju novog ekonomskog ambijenta sa pratećim institucijama, politikama i merama.

Razvojna strategija ove grane može se ostvariti:

- zaštitom domaće sirove kože kao strateške sirovine pojačanom kontrolom prometa i ekonomskom destimulacijom izvoza iste,
- modernizacijom i revitalizacijom postojećih kapaciteta sa povećanjem energetske efikasnosti,
- integralnim povezivanjem i stvaranjem proizvodnih klastera (klanična industrija-prerada kože-proizvodnja predmeta od kože),
- edukacijom i obrazovanjem zaposlenih na bazi savremenih koncepata.

Saobraćaj

Saobraćajna delatnost obuhvata razne vrste saobraćaja, kao što su vazdušni, drumski, železnički, logistiku i intermodalni transport, telekomunikacioni saobraćaj i poštanski saobraćaj.

Razvojna uloga vazdušnog saobraćaja je u permanentnom doprinosu povećanja izvoznih kapaciteta i smanjenju trgovinskog deficita. Izgradnjom Niškog aerodroma realno su stvorene pretpostavke za ostvarenje uloge ovog saobraćaja pre svega kroz brži transport roba i putnika kao o organizaciju čarter letova i kargo saobraćaja.

Osnove razvoja ovog saobraćaja su:

- (a) rastuća tražnja vazduhoplovnih usluga,
- (b) ostvarena strategija razvoja (infrastruktura, oprema, nove usluge),

- (c) geografski položaj grada i
- (d) kadrovski potencijali.

Izvozna strategija ovog saobraćaja prvenstveno bazira na uslugama kontrole letenja u preletu preko naše zemlje koje se pružaju isključivo inostranim aviokompanijama. Značajan izvozni potencijal predstavljaju, takodje, aerodromske usluge stranim aviokompanijama. Bitni preduslovi za realizaciju izvozno orijentisane strategije razvoja su razvoj *cargo hub-a* kao i tehničke baze za održavanje aviona inostranih aviokompanija.

Glavne strateške akcije usmerene su na tehničko opremanje aerodroma, uključivanje u međunarodna i evropska vazduhoplovna udruženja, uskladjivanje domaćih zakona i standarda sa zakonima i standardima EU, zapošljavanje visoko obrazovanog kadra i razvoj novih servisa.

Drumski i železnički saobraćaj imaju infrastrukturni značaj za razvoj privrede. Osnove njegovog razvoja, kada je u pitanju Niš, su: rastuća tražnja transportnih usluga, evropsko opredeljenje za razvoj koridora 10, geografski položaj Niša koji treba da bude iskorišćen kroz privlačenje tranzitnog saobraćaja i pružanje usluga na saobraćajnicama ovog regiona, razvoj usluga u oblasti servisiranja vozila, osavremenjavanje voznog parka i opreme, sprovođenje adekvatnih mera.

Strateške akcije moraju biti usmerena ka: stimulisanju aktivnosti u oblasti bezbednosti, stimulisanju organizacionih aktivnosti u oblasti carina, osiguranja, privatizaciji transportnih preduzeća, stimulaciji obnavljanja i destimulaciji korišćenja zastarelih transportnih sredstava, obavezi grada da uradi i sprovodi Master transportni plan, uvođenje savremenih sistema upravljanja saobraćajem idr.

Primena savremenog koncepta logistike i intermodalnog transporta može da utiče na smanjenje učešća logističkih troškova u društvenom proizvodu Grada. Njegov razvoj treba bazirati na rastućoj tražnji za uslugama ove vrste, geografskom položaju, izgradnji robno transportnog centra, razvoju terminala intermodalnog transporta i dr.

Telekomunikacioni saobraćaj segment je razvijenosti infrastrukture grada. Osnove njegovog razvoja su u rastućoj tražnji ovih usluga, raspoloživim ljudskim resursima, relativno dobro razvijenoj mreži. Razvojna strategija telekomunikacionog saobraćaja podrazumeva uskladjenost tehnološkog razvoja sa razvijenim zemljama (tj. konvergenciju fiksno/mobilnih telekomunikacija, konvergenciju informacionih tehnologija, izgradnja optičke mreže, uvođenje novih servisa kao tele servisi, servisi prenosa podataka, WAP, GPRS i intenziviranje razvoja interneta).

U narednom periodu glavne strateške akcije moraju biti usmerene na unapredjenju i intenziviranju izgradnje fiksne, transportne i komunikacione mreže, mreže za pristup, mobilne mreže, optimizaciju korišćenja postojećih resursa, raznim olakšicama poreske prirode za investicije i inovacije, ali i restrukturiranju obrazovnog i istraživačkog okruženja.

Osnova razvoja poštanskog saobraćaja je u uvođenje novih vrsta usluga u sistem. Glavne strateške akcije moraju biti usmerene na redefinisane oblasti delovanja, rekonstrukciju poslovanja postojeće organizacije, integracija na globalnom nivou, privatizaciji pojedinih servisa idr.

Mašinogradnja

Razvojna uloga mašinogradnje je u:

- (a) povećanju izvoznih kapaciteta i smanjenu trgovinskog deficita,
- (b) konkurentnom snabdevanju domaćim komponentama i sistemima ostalih sektora privrede i industrije prerade metala i formiranju efikasnog lanca snabdevanja finalista za razvoj moderne industrije.

Razvoj mašinogradnje je zasnovan na:

- (a) potrebama domaće privrede za proizvodima i uslugama ovog sektora,
- (b) rastućoj i stalnoj tražnji na svetskom tržištu za proizvodima i uslugama ovog sektora,
- (c) tradiciji, znanju i iskustvu ovog sektora kod nas,
- (d) relativno dobro očuvanim kadrovskim potencijalima, pogotovo sa višim nivoom obrazovanja,
- (e) povezivanju sa strateškim partnerima,
- (f) izvodljivošću ključnih strateških akcija i promena i osiguranju potrebnih institucija, politika i mera i
- (g) uverenju da će se stvoriti i održati proizvodno i izvozno stimulativan ambijent u Srbiji.

Ciljna izvozna tržišta su EU, Republike bivše SFRJ i susedne zemlje, zatim, Rusija i zemlje bivšeg SSSR, Afrika i Azija. Ciljnim tržištima mašinogradnja može ponuditi finalne proizvode mašinogradnje, sisteme i sklopove, mašine opšte namene kao i delove, odnosno usluge održavanja i remonta.

Uslov za ostvarenje izvozne strategije je rekonstrukcija i modernizacija postojećih kapaciteta, restrukturiranje proizvoda i tehnologija, povezivanje sa strateškim partnerima (Fabrika skretnica je jedino iz sastava mašinske industrije našla strateškog partnera putem kojeg, mada i svojim kvalitetom nalazi prodju i na zapadno evropsko tržište), dekompozicija postojećih kapaciteta na manje (firme, preduzeća) koncentracija delova postojećih kapaciteta (firmi) i funkcionalna integracija postojećih kapaciteta (firmi), likvidacija dela postojećih kapaciteta i osnivanje i razvoj novih (malih, srednjih, velikih) kapaciteta. Integracija, reorganizacija i unapredjenje sistema kontrole saobraznosti tehnologija i proizvoda, formiranje centara za harmonizaciju sa međunarodnim tehničkim, ekološkim i drugim propisima i standardima, formiranje centara za unapredjenje kvaliteta i atestnih laboratorija u sektorima u kojima one još uvek ne postoje.

Agroindustrija

Osnovna uloga agroindustrije je osiguranje samodovoljnosti prehrambenim proizvodima i ostvarivanje izvoznog suficita u ovom delu trgovinskog bilansa, uzimajući u obzir nesumnjive strukturne viškove svih strateških poljoprivrednih proizvoda.

Razvojna uloga sektora zasnovana je na:

- (a) prirodnim potencijalima Opštine (količina obradivog zemljišta po stanovniku je iznad evropskog proseka),
- (b) karakteristikama tražnje koja apsorbuje veliki deo porodičnog budžeta,
- (c) dinamici tražnje u svetu,

- (d) postojanju razvijenih prerađivačkih kapaciteta koji zahtevaju, uglavnom, samo rekonstrukciju i modernizaciju,
- (e) cenovnoj konkurentnosti za neke proizvode i
- (f) mogućnosti kreiranja jedne razumne agrarne politike i institucija koje bi je sprovodile.

Izvozna strategija mora biti diverzifikovana u zavisnosti od ciljnih tržišta. Bivše republike SFRJ i ostale zemlje jugoistočne Evrope mogu da apsorbuju veći deo strateških poljoprivrednih proizvoda. Isti zaključak se odnosi i na Rusku federaciju. Zemlje Evropske Unije su tržište za izvoz voća i povrća, raznih prerađevina; jagnječeg mesa, lekovitog biljan i sl. Pojedine prekomorske zemlje (SAD, Japan) mogu da budu izvozna tržišta za prerađevine od mesa, visoko kvalitetne sireve, vina sa geografskim poreklom i slično.

Strateške akcije za ostvarenje izvozne strategije su:

- ukрупnjavanje poseda,
- modernizacija kapaciteta u prerađivačkoj industriji uz povezivanje sa dobrim inostranim kompanijama,
- podsticanje proizvodnje tzv. organske hrane za poznatog kupca,
- razvoj aktivnosti istraživanja tržišta i unapredjenje izvoza.

Organsko gajenje kultura predstavlja vid potpuno kontrolisane proizvodnje bez veštačkih inputa. Organski proizvedena hrana smatra se zdravijom od hrane proizvedene na konvencionalan način, a za ovakve proizvode postoji značajno tržište koje poslednjih godina beleži stalan rast. EU uvozi 1/2 svojih potreba za organskom hranom. Cene organskih proizvoda su znatno veće od konvencionalnih, ali su i finansijska ulaganja u organsku proizvodnju znatno veća.

U razvijenim zemljama gde je konvencionalna (intezivna, savremena) poljoprivreda, usled velike primene svih raspoloživih agrohemičalija, već dovela do narušavanja prirodnih ciklusa i značajnog nakupljanja agrohemičalija u zemljištu, uslovi za zasnivanje organske poljoprivrede ne postoje.

Zbog velike potražnje i nemogućnosti proizvodnje usled velike zagađenosti zemljišta i vazduha i narušenih odnosa u prirodi, tj. nepostojanja osnovnih agroekoloških preduslova za organsku proizvodnju, u razvijenim zemljama se javlja veliki nedostatak proizvoda na tržištu. Zbog toga manje razvijene zemlje u kojima je još očuvan agroekosistem imaju šansu da preko organskih proizvoda povećaju svoj izvoz.

Na teritoriji grada organska poljoprivreda ima odlične preduslove. To podrazumeva nezagađenost poljoprivrednih površina (zbog dosadašnje ekstenzivnosti poljoprivrede) i usitnjenosti domaćinstva sa zaokruženim ciklusom biljne i stočarske proizvodnje, bez specijalizacija u proizvodnji. S druge strane, ponuda visoko vredne hrane, može se povezati sa razvojem seoskog turizma.

Gradjevinarstvo

Gradjevinarstvo je specifična oblast privrede čije je poslovanje direktno i indirektno prisutno u svim privrednim delatnostima i na svim prostorima. To je grana sa izuzetnim eksternim efektima kao i nosilac najvećeg dela investicione aktivnosti. Osnove razvoja gradjevinarstva treba sagledati, pre svega, kroz radove u inostranstvu. Ovo je logično ako se zna bitno učešće gradjevinarstva u deviznom prilivu zemlje do 1990. god.

Gradjevinarstvo bi kroz svoje radove u inostranstvu moglo da plasira i proizvode drugih grana kao što su drvna i metaloprerađivačka industrija. Pored toga, poznato je da ono učestvuje u snabdevanju drugih sektora koji mogu biti okosnica privrednog razvoja. Gradjevinarstvo će i u budućem periodu obezbeđivati infrastrukturu koja je neizbežna za razvoj moderne i konkurentne privrede.

Za potrebe održavanja i izgradnje sistema infrastrukture mogu da se dobiju veoma povoljni međunarodni krediti što omogućava otvaranje brojnih gradilišta. Tako se kroz Srbiju sada gradi koridor 10 koji dobrim delom prolazi u neposrednoj blizini Niša. Gradjevinarstvo je dokazalo povoljnost zajedničkog nastupa i mogućnost zatvaranja raznih dugova i potraživanja zemlje. Ono zapošljava i zapošljavaće značajan broj radno sposobne populacije sa prihvatljivom efikasnošću poslovanja. Izvozna strategija građevinarstva računa na povratak na tržišta na kojima se građevinska operativa dokazala: Bliski istok, Afrika i Južna Amerika. Velika je mogućnost nastupa (samostalno ili kao podizvođač drugih) na ogromnom tržištu Ruske Federacije i tržištu zemalja bivšeg Sovjetskog Saveza.

Prednost građevinarstva u izvoznom nastupu je: poznavanje tržišta, kvalitetna građevinska i montažna operativa, konkurentne cene, nagomilano iskustvo.

Strateške akcije i potrebne promene u ovoj oblasti su:

- rekonstrukcija i modernizacija postojećih kapaciteta,
- dekompozicija postojećih kapaciteta na manje,
- obezbeđenje potrebne finansijske podrške specijalizovane banke,
- uključivanje građevinske operative u modalitete otplate dugova,
- organizovanje racionalnog nastupa u inostranstvu,
- brža vlasnička transformacija,
- tehničko tehnološka transformacija,
- donošenje zakonske regulative koja obavezuje strane kompanije, koje će sigurno dobiti deo poslova u našoj zemlji, da angažuju, u određenom procentu, lokalne firme i domaću opremu i dr.

Industrija građevinskog materijala

Kada je reč o industriji građevinskog materijala Niš svoj interes ispoljava kroz preduzeće za razvoj opekarskih proizvoda. Njegova razvojna uloga i tempo razvoja zasnovani su na: dovoljnosti i kvalitetu domaćih nemetalčnih minerala i raspoloživom kapacitetu. Ključne strateške akcije i promene moraju biti ispoljene kroz osavremenjavanje postojećih kapaciteta, dokazanom kvalitetu i dizajnu koji će obezbediti izvoz.

Hemijska industrija

Ulogu hemijske industrije u privrednom razvoju treba posmatrati kao 1) snabdevača privrednih subjekata domaćim imputima i 2) izvoznika.

U izvozu posebno važnu ulogu mogu imati polimeri, elastomeri, organske hemikalije i pneumatika. Njena razvojna uloga je zasnovana na: izgradjenim primarnim kapacitetima, programskim mogućnostima valorizacije raspoloživih baznih hemikalija kroz razvoj proizvodnje akumulativnijih derivata, postojanju izvoznog tržišta i domaće tražnje, raspoloživim kadrovskim resursima, mogućnošću da se ostvari cenovna konkurentnost, promenama u osiguranju potrebnih institucija, politika i mera.

Svoje mesto na domaćem tržištu hemijska industrija može naći, na primer, snabdevanjem poljoprivrede, građevinarstva itd. Izvozna strategija zasniva se na višim fazama prerade raspoloživih sirovina iz baznog sektora. Uslov za njen nastup na ino tržištu je rekonstrukcija i modernizacija postojećih kapaciteta što podrazumeva parametarsku, energotehnološku i ekološku optimizaciju procesa i postrojenja. Ne treba zanemariti i problem kadrova za 21 vek. Samo koordiniranim razvojem sposobnosti za transfer tehnologije i inženjering usluge može se ostvariti efikasniji tehnološki razvoj i povećanje izvoza usluga.

Trgovina

Tendencije u trgovini mogu se opisati smanjenjem broja malih i povećanjem broja velikih trgovaca. Činjenica je da je broj trgovinskih prodavnica u Nišu posledica samozapošljavanja pod uticajem privatizacije, gubitka radnog mesta, ponekad i želje za samostalnim poslovanjem.

Velika trgovinska preduzeća društvenog sektora (RK Beograd, RK Niš, Angropromet itd.) zapali su u teškoće. Privatna preduzeća (Impeks promet, Nana, Delta sistem) krenuli su u otvaranje supemarketa i cash & carry centara. Ovi objekti se polako raspoređuju u rezidencijalnim područjima grada (na primer Maxi u Duvaništu, supermarket Impex na ulazu u grad sa auto puta). Faktori koji su doveli do ovakvog stanja ili još većeg raslojavanja trgovine mogu se podeliti u dve grupe interne i eksterne.

Grupacija internih faktora može se dekomponovati na:

- faktore koji se tiču bazičnih elemenata poslovanja (osnovni elementi potrebni za obavljanje delatnosti) i
- faktore koji definišu tržišni nastup preduzeća (ponuda, instrumenti marketing mixa, lojalnost potrošača i informacije o njima).

Različiti stavovi po pitanju uticaja ovih faktora imaju trgovinska preduzeća posmatrano po vlasničkom konceptu. Interesantno je međutim da neke faktore koji determinišu "šanse i opasnosti" trgovine (na primer, veličina i rast tržišta, kupovna snaga potrošača, profit grane, poslovna klima) podjednako ocenjuju sva preduzeća nezavisno od njihove veličine. Eksterni faktori su uslovljeni makro politikom zemlje, najavom dolaska stranih trgovinskih firmi.

Projekcija kretanja razvoja trgovine opštine zasnovana je na pretpostavci da će naredni period biti period izrazitog diskontinuiteta u odnosu na postojeće stanje kada je razvoj trgovinske mreže u pitanju.

Ključni pravci transformacije su:

- Veleprodaja mora da teži ukрупnjavanju i racionalizaciji grosističke mreže uz porast prometa i adekvatnom granskom segmentiranju grosističke mreže.
- Transformacija spoljne trgovine zavisice od tehnološke politike, industrijske politike, spoljnotrgovinske politike, politike stranih direktnih investicija, politike konkurencije, finansijske politike i razvoja bankarskog sektora, politike razvoja uslužnog sektora i dr.
- U maloprodaji dominiraće supermarketi koji će svoju ponudu diferencirati putem robne marke i proizvoda u asortimanu. Značaj malih i srednjih prodavnica opasice mada neće u bliskom periodu u potpunosti biti eliminisan obzirom na naviknutost naših potrošača da obavljaju nedeljne kupovine, nemotorizovanost

svih stanovnika, mogućnost maloprodaje da obavlja jeftiniju kupovinu u velikoprodajnim objektima tipa "plati i nosi", mogućnost formiranja nabavnih udruženja nezavisnih maloprodavaca, kako bi povećali svoju kupovnu moć, dobili niže cene u nabavci i time bili cenovno konkurentni. Pojava hipermarketa uticaće i na prodaju na zelenoj pijaci koja će se smanjiti ali ne i nestati pre svega zbog potrošačkih navika.

- Porašće značaj elektronske trgovine s obzirom na rast broja internet korisnika i razvoj tržišta platnih kartica. Treba očekivati rast u internet maloprodaji, a porašće značaj interneta i kao sredstva promocije.

Turizam i ugostiteljstvo

Uloga turizma u privrednom razvoju lokalne zajednice je u ekonomskoj valorizaciji brojnih resursa, generatorskoj i integrativnoj funkciji u odnosu na druge delatnosti, deviznom prilivu, socijalnim i demografskim efektima, zaposlenosti. Osnove razvoja ovog sektora su: povoljna geo-turistička pozicija, postojeća resursna osnova, zainteresovanost inostranog i domaćeg kapitala za investiranje u turizam, mogućnost strukturiranja i standardizovanja turističkih proizvoda saglasno raznolikim segmentima tražnje i međunarodnim standardima, cenovna i necenovna konkurentnost proizvoda i usluga na turističkom tržištu, tehnološko, kadrovsko i drugo unapredjenje poslovanja, postojanost tražnje i njena usmerenost ka raspoloživim resursima.

Strateške akcije koje treba sprovesti u narednom periodu u cilju formiranja povoljnog razvojnog miljea su: primena svih raspoloživih stimulativnih i ekonomskih mera koje mogu podstaći veće investiranje u turizam, efikasna operativna zaštita turističkog prostora i resursa, tehnološko i kadrovsko snaženje preduzeća iz ove delatnosti, turistička, ekološka i kulturna edukacija lokalnog stanovništva, izgradnja odgovarajuće infrastrukture i dr.

2.2 Razvoj MSP

2.2.1 Trenutno stanje razvoja MSP

Razvoj MSP i preduzetništva u proteklom periodu zahtevao je izgradnju institucionalne osnove i uklanjanje administrativnih barijera u cilju uspešnog poslovanja malih i srednjih preduzeća i stvaranja konkurentne tržišne privrede.

Privatna svojina nakon privatizacije postaće dominantan oblik vlasništva. Usvajanjem Zakona o privrednim društvima, Zakona o registraciji privrednih subjekata i osnivanjem Agencije za privredne registre, izmenjena su i pojednostavljena zakonska rešenja u sferi registrovanja preduzeća, troškova i trajanja procedure za dobijanje dozvola za rad i drugo.

U periodu 2000-2004. godina, broj registrovanih i aktivnih MSP i radnji u Republici Srbiji beleži dinamiku rasta, a što je karakteristično i za Niš.

U 2004. godini u Nišu bilo je aktivno 2.327 MSP (99,1% u ukupnom broju preduzeća) sa ukupno 23.825 zaposlenih ili 57,7% od ukupnog broja zaposlenih. Upoređujući ova dva pokazatelja sa kretanjima na nivou Republike, zaključuje se da privreda Niša ima sve karakteristike tranzicione privrede koju karakteriše dominacija malih i srednjih preduzeća u privatnom vlasništvu.

Sektor malih preduzeća SO Niš na dan 31.12.2002. godine brojao je 2.251 preduzeće (od čega 2.144 u privrednim delatnostima i 107 u vanprivredi). Sektor srednjih preduzeća pak obuhvatao je 85 preduzeća (od čega 83 u privrednim delatnostima i 2 u vanprivredi).⁶ Mala i srednja preduzeća opštine predstavljala su 25,97% malih i srednjih preduzeća Republike a 3,49% svih preduzeća u Srbiji. Veliki broj preduzeća registrovan je za obavljanje više različitih vrsta delatnosti, tako da stroga klasifikacija po delatnostima nije moguća. Podaci prikazani u ilustraciji 40 rezultat su klasifikacije preduzeća shodno preovladavajućoj delatnosti koju konkretno preduzeće obavlja.

Ilustracija 40: Pregled broja MSP po delatnostima u Opštini Niš

Red. Broj	Naziv delatnosti	Broj preduzeća		
		Mala preduz.	Srednja pred.	Ukupno MSP
1.	Svega	2.251	85	2.336
2.	Privreda	2.144	83	2.227
2.1.	Industrija i rudarstvo	548	40	588
2.3.	Poljoprivreda i ribarstvo	29	2	31
2.4.	Šumarstvo	5	-	5
2.5.	Vodoprivreda	1	-	1
2.6.	Gradjevinarstvo	133	4	137
2.7.	Saobraćaj i veze	47	2	49
2.8.	Trgovina	912	20	932
2.9.	Ugostiteljstvo i turizam	35	2	37
2.10.	Zanatstvo	120	1	121
2.11.	Stambeno-komun. Del.	9	4	13
2.12.	Finansijske i dr. usluge	305	8	313
3.	Neprivreda	107	2	109
3.1.	Obrazovanje i kultura	74	1	75
3.2.	Zdrav. i socijalna zašt.	30	1	31
3.3.	Društveno pol. Zajed.	3	-	3

Izvor: Podaci odeljenja Boniteta Narodne banke Srbije

Najveći broj malih i srednjih preduzeća posluje u oblasti trgovine (39,90%), zatim u oblasti industrije i rudarstva (25,17%) i finansijskih i drugih usluga (13,40%).

Uzimajući u obzir broj malih i srednjih preduzeća i njihov ukupan kadrovski potencijal, u ilustraciji 41 prikazan je pregled prosečnog broja zaposlenih u MSP Opštine Niš.

Ilustracija 41: Prosečan broj zaposlenih u MSP Opštine Niš

Red. Broj	Naziv delatnosti	Broj preduzeća		
		Mala preduz.	Srednja pred.	Ukupno MSP
1.	Svega	6,46	177,20	12,67
2.	Privreda	6,28	176,05	12,60
2.1.	Industrija i rudarstvo	10,04	230,43	25,03
2.3.	Poljoprivreda i ribarstvo	5,59	140	14,26
2.4.	Šumarstvo	-	-	-
2.5.	Vodoprivreda	59	-	59
2.6.	Gradjevinarstvo	9,97	212,50	15,88
2.7.	Saobraćaj i veze	5,17	93,50	8,78
2.8.	Trgovina	3,86	75,25	5,39
2.9.	Ugostiteljstvo i turizam	7,86	102,00	12,95
2.10.	Zanatstvo	7,55	20	7,65
2.11.	Stambeno-komun. Del.	26,44	417,00	146,62

⁶ Strategija za razvoj malih i srednjih preduzeća Niša

2.12.	Finansijske i dr. Usluge	4,03	85,13	6,11
3.	Neprivreda	10,04	225,00	13,98
3.1.	Obrazovanje i kultura	10,09	320,00	14,23
3.2.	Zdrav. i socijalna zašt.	10,57	130,00	14,42
3.3.	Društveno pol. Zajed.	3,00	-	3,00

Izvor: Obračunato na osnovu podataka odeljenja boniteta Narodne banke Srbije

Zainteresovanost za privatni biznis na teritoriji Niša poslednjih godina je na zavidnom nivou. Nelikvidnost društvenih preduzeća, pad životnog standarda i liberalizacija zakonskih propisa doprineli su da se nezaposleni ali i zaposleni opredele za pokretanje sopstvenog biznisa. U proteklom desetogodišnjem periodu broj radnji je u porastu. Tako je 1994. godine broj aktivnih radnji iznosio 3.809 da bi u 2002. godine taj broj iznosio 5.292, a u avgustu 2003. godine 5.600. Broj aktivnih radnji je nešto veći ako se uzmu u obzir i radnje koje imaju poslovno sedište na teritoriji drugih opština, a u Nišu izdvojen prostor. Broj ovih radnji u 2002. god. je bio 585. Radnje opštine u 2002. godini predstavljale su 9,25% radnji Republike Srbije.

Posmatrano po delatnostima najveći broj radnji registrovan je u oblasti trgovine (2.455 ili 43,84%) koja je još uvek najprivlačnija delatnost. Značajan udeo imaju i radnje u oblasti preradivačke industrije (956 ili 17,07%). Što je posebno važno kada se zna da preradivačka industrija zahteva posebno znanje, stručnost, velika ulaganja u opremu, poslovni prostor i sl.. Ne treba zanemariti i broj radnji u oblasti saobraćaja i veza (650 ili 11,61%). Zanemarljivo je učešće radnji u oblasti poljoprivrede, lova i šumarstva.

2.2.2 Prednosti MSP

Za privredno blagostanje jedne zemlje nisu dovoljna, niti presudna samo velika preduzeća. MSP veoma često predstavljaju osnovne nosioce privrednog i društvenog razvoja. Ona obezbeđuju preko potrebnu dozu fleksibilnosti i adaptibilnosti i predstavljaju najvitalniji i ekonomski najefikasniji deo svake privrede. Imajući to u vidu, potrebno je pronaći optimalnu kombinaciju malih, srednjih i velikih preduzeća koja je u stanju da najbolje ispuni privredne i društvene ciljeve jedne zemlje. Mala, srednja i velika preduzeća stoje, kako u međusobno konkurentskim, tako i u komplementarnim odnosima i zajedno daju sinergetske efekte u privredi.

MSP su nisioci privrednog rasta i zapošljavanja i bitan faktor unapredjenje ekonomske efikasnosti svake privrede. Njihova konkurentska prednost ogleda se u brzini, fleksibilnosti i osetljivosti na potrebe potrošača, te na taj način predstavljaju najznačajnije kreatore novih proizvoda, daju najveći doprinos otvaranju novih radnih mesta, najviše doprinose promenama privredne strukture i predstavljaju najfleksibilniji i na potrebe potrošača najosetljiviji deo svake privrede.

Efikasnost MSP dobrim delom je rezultat ekonomije vremena. Nove tehnologije i proizvodi dolaze iz laboratorije na tržište u veoma kratkom vremenskom periodu. Od inovacije do komercijalizacije potreban im je mnogo kraći vremenski period, jer su u najvećem broju slučajeva usmerena na jedan tržišni segment. Zbog blizine tržišta, uglavnom prva dobijaju signale o promenama, što im pruža šansu da prvi deluju.

Ograničenost kapitalom je problem sa kojim se najčešće suočavaju MSP. Ona retko poseduju kapital dovoljan za nabavku kapitalno-intenzivnih mašina, pa otuda gravitiraju ka poslovima sa niskim ulaznim barijerama, koji su radno intenzivni. Na taj način MSP angažuju veći broj radnika po jedinici investiranog društvenog kapitala i daju veliki doprinos povećanju zaposlenosti.

U tržišnoj privredi ima mesta za preduzeća različitih dimenzija koja su u stanju da ponude kupcima proizvode i usluge na efikasan i efikasan način. Postoje brojne delatnosti koje ne zahtevaju masovnu proizvodnju, kao i brojna preduzeća sa masovnom proizvodnjom koja ne mogu uspešno da posluju bez velikog broja MSP. U programskoj orijentaciji MSP mogu imati sopstvene diferencirane programe usmerene na odredjno tržište, kao što mogu i učestvovati u proizvodnim programima velikih preduzeća kao kooperanti. Postoje, takozvani, uglovi tržišta koji ni u jednoj privredi nisu adekvatno pokriveni proizvodnim programima velikih preduzeća. To su područja proizvodne i uslužne delatnosti koja su rezervisana za mala preduzeća. Proizvodnja po narudžbi ili usluge po zahtevu, područje su gde prilagodljivost malih preduzeća dolazi posebno do izražaja. Ti uglovi tržišta nisu pretežno teritorijalno odredjeni, mada ih ima na gotovo svakom regionalnom ili nacionalnom tržištu. Često su to proizvodi koji su deficitarni na nacionalnom tržištu. Naime, teško je definisati tržište malog preduzeća-ono se kreće od lokalnog do međunarodnog u savremenoj svetskoj privredi.

Relativno brojna istraživanja pokazuju i potvrđuju da se putem MSP mnogo bolje mogu iskoristiti lokalne prednosti i upotrebiti sopstveni resursi. U novije vreme, znatno se promenila koncepcija po kojoj su državne institucije i velika preduzeća bili isključivi nosioci regionalnog i lokalnog razvoja sa megaprojektima. Novi pristup lokalnom razvoju i dalje karakteriše uloga države i velikih preduzeća, ali uz mnoštvo raznovrsnih projekata u gradskoj sredini, na seoskim lokalitetima, industrijskim zonama i sa manjim obimom kapitala, a većim brojem MSP.

2.2.3 Inicijative za razvoj MSP

S obzirom na veliki značaj koji imaju MSP u savremenom društveno-ekonomskom razvoju svake zemlje (posebno za zapošljavanje, inovativnost, produktivnost, fleksibilnost, ravnomerniji regionalni razvoj i dr.), činjenicu da je formiranje, uspešno vođenje i razvijanje biznisa težak, složen i rizičan posao koji iziskuje puno znanja, sredstava i napora, a imajući u vidu i to da se mala preduzeća, upravo zbog toga što su mala (sa ograničenim sredstvima, kadrovima i znanjem), u slobodnom delovanju tržišta nalaze u neravnopravnom položaju u odnosu na velika preduzeća, sve države razvijenih tržišnih privreda imaju razradjen i razudjen sistem podrške razvoju MSP.

Uloga Vlade u odnosu na razvoj MSP jeste da stvara pozitivan poslovno prijateljski ambijent, prvenstveno kroz zakonodavstvo, afirmaciju i sprovođenje nacionalnog programa podrške i izgradnju infrastrukture za pomoć MSP. Osim delovanja Vlade u cilju stvaranja opštih uslova, rad organa lokalne uprave takodje je od izuzetne važnosti za rad i razvoj MSP. Lokalni organi vlasti mogu doprineti afirmaciji i sprovođenju programa podrške i izgradnje infrastukture za pomoć MSP, te na taj način dati veliki doprinos razvoju MSP.

Jedan od osnovnih ciljeva budućeg ekonomskog razvoja u Srbiji je obezbedjivanje uslova da MSP postanu okosnica novog ekonomskog sistema. Razvoj postojećih i osnivanje novih MSP znatno treba da doprinesu povećanju društvenog proizvoda, izvoza i zaposlenosti u Srbiji i da omoguće ubrzan društveno-ekonomski razvoj u narednom periodu. U protekloj deceniji kod nas nisu postojale političke, ekonomske i institucionalne pretpostavke za uspostavljanje sistema podsticanja razvoja MSP. Sa promenom odnosa u okruženju, razvojem insitucija tržišne privrede, problem insitucionalne infrastrukture za razvoj MSP sve više je dobijao na značaju.

Vlada Republike Srbije odgovorna je za stvaranje stimulativnog, sigurnog poslovnog okruženja za sve privredne subjekte (uklanjanje pravnih i administrativnih prepreka, razvoj infrastrukture, razvoj tržišta, borba protiv sive ekonomije i sl). U tom cilju,

Vlada Republike Srbije na 148. sednici 16. januara 2003. godine, usvojila je Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji 2003-2008. godine.

Glavni zadatak Strategije je da kreira okvir za stvaranje održivog, međunarodno konkurentnog i izvozno orijentisanog sektora MSP, a dva prioriteta zadatka su:

- povećanje ukupnog broja MSP sa oko 270.000 (2002. g.) na oko 400.000;
- otvaranje preko milion novih radnih mesta u sektoru MSP.

Realizacija strateškog plana pružanja podrške razvoju MSP i preduzetništva pretpostavlja obezbeđenje:

- adekvatnog poslovnog ambijenta i odgovarajuću zakonsku regulativu;
- nefinansijske institucije koje će obezbediti najbolje poslovne usluge kreirane prema zahtevima tržišta, odnosno prilagodjene potrebama postojećih i potencijalnih MSP i preduzetnika;
- finansijske institucije kojima će se pospešiti osnivanje novih i rast aktivnosti postojećih MSP;
- obrazovni sistem koji će omogućiti sticanje savremenih znanja i usvajanje preduzetničke kulture i
- posebni programi kojima će se podići nivo efikasne upotrebe resursa i omogućiti stvaranje novih profitnih celina.

Osim delovanja Vlade Republike Srbije u cilju stvaranja opštih uslova i podrške razvoju MSP, rad organa lokalne uprave od izuzetne je važnosti za rad i razvoj MSP. Organi lokalne samouprave u opštinama i gradovima treba da vrše značajnu ulogu u podsticanju razvoja i zaštiti MSP. Treba da obezbede sve potrebne pretpostavke za osnivanje novih i podsticanje rasta i razvoja postojećih MSP.

Kao mera podrške razvoju MSP je i osnivanje Regionalne agencije za razvoj malih i srednjih preduzeća koja ima zadatak da sektoru MSP pruži veliki broj informativnih i savetodavnih usluga, kao i programe obuke direktno ili posredno preko kvalifikovanih poslovnih konsultanata. Agencija, takodje sprovodi i različite orijentacione i specijalističke obuke za nezaposlene u cilju njihovog osposobljavanja za osnivanje novih MSP. U tom pogledu ova institucija pruža informacije o zakonskoj regulativi i merama ekonomske politike, informacije od značaja za otpočinjanje, organizovanje i vođenje biznisa i pružanje finansijske pomoći u smislu iznalaženja izvora finansiranja, pomoći u istraživanjima i uvođenju tehnologije, kao i pomoći u sklapanju ugovora sa velikim preduzećima i državnim organima i drugih specifičnih vrsta pomoći preduzetnicima i MSP.

Fleksibilnost i (ne)efikasnost poslovanja preduzeća ima svoje reperkusije na intenzitet promena i položaj lokalne zajednice i njenog stanovništva. Novi pristup lokalnoj samoupravi podrazumeva da se ona bori za sadašnja preduzeća koja posluju na njenoj teritoriji, ali i za osnivanje novih, za kapital i znanja, kojima će se osnažiti poreska osnovica zajednice, što će kao krajnji rezultat imati više sredstava za infrastrukturu i društveni standard. Lokalna razvojna politika treba da koristi neka pozitivna iskustva regionalnih politika u razvijenim područjima sveta i deluje tako da:

- Razvija svoju privlačnost za preduzeće, pre svega, ostvarivanjem adekvatne okoline, kako u fizičkom smislu (izgradnjom infrastrukture, lokacija za industrijske i druge zone i sl.), tako i u smislu čoveka-gradjanina. S toga, opština mora da izdvoji određena sredstva i za razvoj sopstvenih "delatnosti", ali i ostvarivanje potencijalnog ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvojnog tkiva.

- Lokalna zajednica koja nema sopstvene koncentracije tehnoloških kompleksa, mora inicirati inovacija i uvoditi nove tehnologije u tradicionalne delatnosti i tako postati konkurentnija.
- Ukoliko u lokalnoj ekonomiji prevladaju stare industrije, sa tradicionalnim znanjima i strukturama odlučivanja postoji opasnost da doživi privredni kolaps. Nove komunikacione tehnologije zahtevaju drugačiju preduzetničku okolinu i ljude. U takvoj situaciji razvoj zahteva promociju temeljne strukturne promene, a time i prekvalifikaciju aktivnog stanovništva i privlačenje preduzeća iz novih grana delatnosti. U tom procesu raste značaj "ljudskog kapitala" kao i lokacija preduzeća.
- Pošto konkurencija raste, i sama lokalna samouprava se mora ponašati kao preduzeće u konkurentskoj borbi, što znači da raznim aktivnostima mora potvrdjivati ugled i svoje prednosti. Kombinacijom kulturne politike, politike urbanog razvoja i ekonomske politike, lokalna samouprava ima mogućnost da tržišno valorizacije svoje prednosti i time proceni moguće nove ekonomske šanse.
- Lokalna samouprava vodi celokupnu politiku sopstvenog razvoja, koja ne podrazumeva samo stvaranje novih radnih mesta, već i značajno poboljšanje opšteg standarda ljudi na području lokalne samouprave.
- Država ali i lokalna uprava mora da usmerava deo sredstava u fondove za promociju investicija, koji su namenjeni realizaciji potrebnog restrukturiranja. Veći obim investicija je realna pretpostavka otvaranja novih radnih mesta. Struktura investicija treba da omogući najracionalnije apsorbovanje radne snage. Medjutim, pomoć u investicijama se najčešće svodi na razne poreske olakšice i bonuse preduzećima za investicije i nova zapošljavanja. Praksa je pokazala da je naglasak na nematerijalnoj pomoći, na finansiranju informatičke mreže, savetovanjima, stručnom osposobljavanju i daljem obrazovanju, uz dolazak visokostručnih kadrova. Niška opština je započela realizaciju programa izgradnje lokalnog garancijskog fonda koji bi trebao značajno da pomogne preduzetnicima, malim i srednjim preduzećima u dobijanju povoljnih kreditnih aranžmana.

Iz navedenog proizilazi da u cilju realizacije strateških razvojnih programa Grad kao lokalna samouprava mora prvo, da razvija svoje lokalne prednosti i obezbedi izvore rasta i drugo, mora da razvija usmerene i konkretnije strategije podsticanja investicija. Na ovaj način doći će do homogenizacije privrednog prostora i privredne aktivnosti.

Jedna od inicijativa za razvoj ogleda se u završenom projektu **Podrške razvoju malih i srednjih preduzeća**. Projekat je finansiran iz donacija. Donator u iznosu od 977.129 dinara je SDS/MSP – Švajcarska. Urađena je baza podataka proizvodnih MSP na teritoriji grada. Realizovan je upitnik za samofinansiranje preduzetnika. Urađen je i vodič za osnivanje preduzeća.

Takođe, inicijativa za razvoj MSP dešava se trenutno u projektu **Formiranje Centra za podršku razvoju malih i srednjih preduzeća**. Partneri u projektu su SEENET, Nacionalna služba za zapošljavanje, Regionalna agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i Regionalna privredna komora. Izvor finansiranja su donacije u punom iznosu Italijanskog Ministarstva za spoljne poslove i Okrug Empoli Valdeze. Korist od projekta je podrška razvoju malih i srednjih preduzeća, privrednici grada Niša. Centar će biti u mogućnosti da pruži seriju korisnih savetodavnih usluga iz različitih oblasti i elaborirane informacije koje će biti prosleđivane korisnicima usluga, malim i srednjim preduzećima. Centar za podršku radiće u okviru Uprave za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine u kompletno opremljenom kancelarijskom prostoru i predstavljaće III fazu realizacije Gradskog uslužnog centra. Projekat počinje sa realizacijom 01.10.2005. godine i trajaće 10 meseci.

Osim pomenutih, u toku je projekat **LEDIB – Local Economic Development In Balkan**. Reč je o projektu koji se finansira iz donacije Vlade Kraljevine Danske u iznosu od 155.000.000 DKK. Koristi od projekta je podizanje konkurentnosti preduzeća na tržištu. Horizontalno i vertikalno povezivanje u pojedinim granama privrede koje izabere donator. Klasteri su vid udruživanja koji je dao izuzetne rezultate u svetu. Povezivanjem malih i srednjih preduzeća u svetu su dobijeni novi brendovi i ostvarena je konkurentnost na tržištu. Prihvaćen klaster za tekstilnu industriju a u fazi je obrada klastera za građevinsku industriju. Draft Programme Document prihvaćen je 19.10.2005.

Udruženje Tekstilni klaster «Impuls» je samostalna, poslovno stručna, interesna, neprofitabilna, strukovna organizacija. Ovaj klaster neposredno i posredno učestvuje u razvoju delatnosti svojih članova u cilju povećanja njihove dobiti, poboljšanja uslova rada i obezbeđenja pravne, ekonomske i socijalne sigurnosti, podsticaja i inovacije razvoja, obezbeđivanja veće saradnje između članova Udruženja, stvaranja mogućnosti za rast postojećih i otvaranja novih preduzeća i zapošljavanja radnika.

Socijalni kapital klastera «Impuls» čini veći broj subjekata: Opšte udruženje preduzetnika Grada Niša, RPK Odbor za tekstil Niš, Zavod za ispitivanje kvaliteta materijala, Lskovac, Udruženje inženjera tekstila Leskovac, Srednja tekstilna škola Niš, Viša tehnološko tekstilna škola Leskovac, Tehnološki fakultet Leskovac, Fakultet humanih nauka Odsek za dizajn Novi Pazar Odeljenje Niš.

Osim već registrovanog tekstilnog klastera, vrlo visoki izgledi postoje i za formiranje građevinskog klastera.

2.2.4 Finansijska struktura MSP

Analiza strukture kapitala pokazala je da u 2002. god. aktivnosti malih preduzeća u proseku su finansirane sa 40,35% iz sopstvenih izvora, a ostatak iz kratkoročnih kredita ili tekućih obaveza što je samo potvrda loše finansijske strukture malih preduzeća u Opštini Niš.⁷

Dugoročni krediti kao izvor finansiranja pojavljuju se sporadično. Malo učešće dugoročnih kredita u strukturi izvora finansiranja je posledica nemogućnosti domaćih banaka da obezbede takav kvalitet sredstava tokom poslednjih godina, dok se inostrane banke još uvek narado odlučuju za kreditiranja na dugi rok. Tek je tokom druge polovine 2002. godine otpočelo dugoročno kreditiranje malih preduzeća od strane banaka u većem obimu. U prilog tome, ide i činjenica da od ukupnog dugoročnog kapitala (sopstvenog i pozajmljenog), kojim raspolaže 2251 malo preduzeće Opštine Niš, svega 0,88% čine dugoročni krediti. Takodje, zabrinjava činjenica što najveći deo kratkoročne zaduženosti malih preduzeća potiče iz neizmirenih obaveza prema dobavljačima (prosečno 49,74% od ukupnih kratkoročnih obaveza). Ovakva struktura kratkoročnih izvora je posebno izražena u trgovini i industriji u rudarstvu. Konkretno, 62,42% kratkoročnih obaveza u trgovini činile su obaveze prema dobavljačima, a samo 10,25% obaveze po kratkoročnim kreditima. Kod malih preduzećima industrije i rudarstva udeo obaveza prema dobavljačima u ukupnim katkoročnim obavezama iznosi 50,00%, dok je udeo kratkoročnih kredita samo 15,25%.

⁷ Strategija za razvoj malih i srednjih preduzeća Niša

Ukupna imovina srednjih preduzeća, za razliku od malih preduzeća, u proseku je većim delom **finansirana** iz sopstvenih izvora. Naime u strukturi pasive 85 srednjih preduzeća u proseku 54,11% čini sopstveni, a 45,89% pozajmljeni kapital.

Kao i kod malih preduzeća, obaveze srednjih preduzeća sa teritoriji Opštine Niš najvećim delom su kratkoročne (u proseku 80,66%, od čega u privredi 80,49% i u vanprivredi 99,88%). Zbog prirode ulaganja srednjih preduzeća banke i drugi davaoci dugoročnih kredita spremnije su za odobravanje dugoročnih kredita srednjim nego malim preduzećima. Iz tih razloga je učešće dugoročnih kredita kod srednjih preduzeća znatno veće nego kod malih preduzeća.

Slično malim preduzećima i kod srednjih preduzeća Opštine Niš najveći deo kratkoročnih obaveza čine obaveze prema dobavljačima (prosečno 53,34%), a potom obaveze po kratkoročnim kreditima (12,74%).

2.2.5 Novi instrumenti za finansiranje MSP

Obezbeđivanje finansijskih sredstava predstavlja jedan od glavnih problema sektora MSP. Istraživanja pokazuju da vlasnici MSP, a naročito vlasnici sasvim malih (mikro) preduzeća, u nastojanju da obezbede kredite, čak i kada imaju dobre poslovne poduhvate, nailaze na brojne prepreke. Najčešće su to: nedostatak odgovarajućih sredstava obezbeđenja kredita, nepostojanje dokumentacije o poslovnom poduhvatu i preduzeću, odsustvo znanja da se projekat na odgovarajući način predstavi kreditorima, orijentacija kreditora na finansiranje velikih preduzeća i, posledično, nepostojanje metodologije za ocenu malih projekata, što čini postupak ocenjivanja skupim, posebno u odnosu na male pojedinačne iznose kredita. U nastojanju da se reše ovi problemi nastale se brojne institucije koje neposredno učestvuju u finansiranju ovih privrednih subjekata ili posredno olakšavaju njihovo finansiranje. U ovu drugu grupu mogu se uvrstiti: start-up fondovi, garancijski fondovi, kreditne kompanije MSP, fondovi »smelog« kapitala i sl.

Kombinovanje nefinansijskih i finansijskih usluga u partnerskom odnosu institucija za podršku razvoju MSP i banaka jedan je od efikasnih načina da se omogući lakši, i pod povoljnijim uslovima pristup MSP finansijskim sredstvima. Pružaoci usluga podrške obično su u boljem položaju od banaka i investitora da identifikuju potencijalne zajmoprimce i korisnike finansijskih sredstava, procene njihov bonitet, ocene kvalitet poslovnog plana ili zahteve za finansiranje, prate otplatu kredita i održavaju neposredniji odnos sa zajmoprimcem tokom celog perioda otplate kredita. Otuda, partnerski odnos između pružaoca usluga podrške MSP i banaka, odnosno investitor smanjuje transakcione troškove i rizik plasmana sredstava, a preduzećima olakšava pristup kreditnim ili vlasničkim izvorima finansiranja.

Vlada Republike Srbije i nadležna ministarstva preduzeli su brojne aktivnosti da se olakša pristup sektora MSP izvorima kapitala, uključujući Fond za razvoj Republike Srbije i Program samozapošljavanja Republičkog zavoda za tržište rada. Takodje je osnovan i Garancijski fond Republike Srbije sa ciljem da se olakša pristup kreditima za MSP.

Direktna državna intervencija trebalo bi da se usmeri preko reformisanog Fonda za razvoj Republike Srbije na zadovoljenje najurgentnijih potreba za koje postoji slab interes privatnog sektora, poput obezbeđivanje investicionih kredita za početni kapital i kreditiranje privrednih aktivnosti u nedovoljno razvijenim područjima. Principi državne pomoći, instrumenti i kriterijumi dodele sredstava trebalo bi da budu jasno definisani u skladu sa trenutnim potrebama i razvojnim prioritetima, realizacija programa strogo kontrolisana, a rezultati javno dostupni i transparentni. MSP i

preduzetnici sa teritorije Opštine mogu da računaju na sredstva Fonda za razvoj Republike Srbije. Međutim, Fond kredite daje na osnovu akceptnih naloga, prihvaćenog poslovnog plana projekta i garancije poslovnih banaka.

Republički zavod za tržište rada, takodje, je promovisao, shodno svojim mogućnostima, sektor male privrede putem učešća u finansiranju programa zapošljavanja nezaposlenih lica, kao i edukativnim programima za osnivanje i vodjenje biznisa. Finansijska sredstva do 120.000 din. odobravana su bespovratno, u skladu sa Zakonom i Pravilnikom, a isplaćivana u jednokratnom iznosu.

Veća dostupnost kredita za sektor MSP ostvariće se i kroz aktivnosti Garancijskog fonda. Osnovna funkcija garanijskog fonda je da preuzme deo rizika finansiranja dajući garancije kreditorima (banke i druge finansijske organizacije) za određeni deo kredita. Dajući garancije, garancijski fond preuzima obavezu da, ukoliko zajmoprimac ne otplaćuje kredit, umesto njega isplati kreditoru garantovani deo kredita. Obezbeđujući garancije kreditorima, garancijski fondovi olakšavaju malim (mikro) i srednjim preduzećima i preduzetnicima, koji ne mogu da obezbede potrebna sredstva obezbeđenja, dobijanje bankarskih kredita. Time garancijski fondovi doprinose povećavanje obima investicija i pospešuju ekonomski razvoj.

2.2.6 Angažovanje posrednika

Kao mera podrške razvoju MSP u Nišu je osnovana Regionalna agencije za razvoj malih i srednjih preduzeća, koja ima zadatak da podstiče razvoj MSP i preduzetništva, aktivno učestvuje u definisanju i sprovođenju strategije regionalnog razvoja u koordinaciji sa organima lokalne samouprave i inicira prilagodjavanje sistemskog, institucionalnog i privrednog okruženja u cilju podsticanja strateškog razvoja MSP. Ostvarivanje datih ciljeva, Regionalna agencija realizovaće kroz:

- Uspostavljanje i stvaranje okruženja, koje će podsticajno delovati na osnivanje novih i razvoj već postojećih MSP. Podsticajne mere osmošljene su Strategijom razvoja malih i srednjih preduzeća i preduzetništva u Republici Srbiji 2003-2006. godine. Nihovom realizacijom moguće je u narednom periodu otvoriti značajan broj radnih mesta u okviru sektora MSP, koji će omogućiti novo zapošljavanje, ali i zapošljavanje dela radnika koji usled restrukturiranja velikih društvenih i javnih preduzeća i smanjenja broja zaposlenih ostanu bez posla. Stvaranje poželjnog okruženja znači, da Regionalna agencija za razvoj MSP mora da bude aktivni učesnik u pronalaženju realnog i dugoročnog potencijala za privredu il razvoj, uspostavljajući interaktivni odnos sa ključnim lokalnim stejkholderima.
- Podsticanje osnivanja, poslovanja i razvoja mikro, malih i srednjih preduzeća, pružanja pomoći, saveta i informacija, obuka i konsalting usluga. Regionalni centar treba da pruži informacije u različitim oblastima: biznis planiranja, menadžmenta MSP, marketinga, zakonske regulative, potencijalnih strateških domaćih i stranih partnera, Vladinih programa podrške MSP, programa podrške u vidu donacija, transfer tehnologije, izvorima finansiranja, sajmovima u Srbiji i inostranstvu i informacije u vezi sa usaglašavanjem propisa i metoda rada sa EU. Regionalni centar traba da pruži i poslovne savete i pomoć oko registracije preduzeća i radnje, načina konkurisanja za kredite, izradi biznis planova, zatim kako da razviju svoje poslovanje kroz uspostavljanje saradnje sa sličnim preduzećima u Regionu, Republici i inostranstvu.
- Razvoj kapaciteta za dugoročan i održiv razvoj sektora MSP kroz kreiranje i ostvarenje projekata koji mogu pomoći rastu efikasnosti malih i srednjih preduzeća, konkurenciji na domaćem i stranom tržištu, kvalitetu, internacionalizaciji i implementaciji IT, kao i podizanju svesti, promociji i iniciranju različitih sredstava za poslovnu saradnju i povezivanje MSP sektora sa sličnim, u

drugim regionima Srbije i Crne Gore, sa velikim kompanijama i stranim partnerima.

Dakle, Regionalna agencija, u saradnji sa ostalim stejkholderima u Regionu, treba da pomogne malim i srednjim preduzećima u rešavanju problema i podizanju nivoa konkurentnosti i povećanju efikasnosti poslovanja, ali i da obezbedi sve potrebne pretpostavke za povećanje broja novoosnovanih MSP.

Takodje, kao mera podrške razvoju MSP u Nišu je pri Regionalnoj privrednoj komori, formiran Euro info centar relej Niš koji ima za cilj da MSR informiše o brojnim pitanjima, ali i pruži im pomoć i savetodavne usluge.

a) Informativna funkcija se odnosi na sledeća pitanja:

- pravna regulativa prilikom poslovanja sa EU,
- mogućnosti za saradnju i zajednička ulaganja,
- evropske standardizacije, ISO standardi, sistemi menadžment totalnog kvaliteta,
- tržišta EU,
- evropski programi finansiranja.

b) Pomoć koju ovaj centar nudi MSP je u sledećim oblastima:

- ulazak na evropsko tržište,
- učešće na tenderima,
- pokretanje zajedničkih ulaganja,
- pristup međunarodnim bazama podataka,
- širenje informacija o uspešnom poslovanja,
- lakši pristup MSP programima i inicijativama EU,
- pronalaženje odgovarajućeg partnera za naše kompanije.

c) Savetodavna funkcija Euro info centra relej Niš treba da bude u:

- razvoju projekata i biznis planova,
- pripremi poslovnih ponuda i traženju istih,
- specifičnim zahtevima evropskog tržišta,
- učešća na međunarodnim sajmovima i izložbama,
- uslovima učešća na tenderima i programima finansiranja.

Usluge ovih institucija su uglavnom besplatne, a za neka pitanja se naplaćuje umerena nadoknada.

Da bi se mreža regulatornih tela za podršku malim i srednjim preduzećima na lokalnom nivou kompletirala potrebno je u narednom periodu formirati:

- Lokalni garancijski fond koji bi svojim sredstvima pomogao malim i srednjim preduzećima u povlačenju kreditnih aranžmana i dobijanju garancija, a u manjem iznosu ukoliko se obezbede dovoljna sredstva i u direktnoj podršci projekata razvoja malih i srednjih preduzeća.
- Udruženje penzionisanih direktora koje bi kao dobrovoljna organizacija okupila penzionisane ali i aktivne direktore spremne da svojim profesionalnim iskustvom pomognu postojećim i budućim vlasnicima i menadžerima MSP. Kvalitetom svojih ekspertiza udruženje može motivisati preduzetnike da kasnije sa rastom preduzeća počnu da koriste plaćene usluge konsultanata.

- Klubove preduzetnika kao mesta povezivanja preduzetnika i razmene informacija, mesto na kome se neformalno prenose saveti iskusnijih preduzetnika i drugih privrednih stručnjaka manje iskusnim preduzetnicima i dr.

2.2.7 Tela za nadgledanje MSP

Osnovne institucije i agencije koje su odgovorne za razvoj sektora MSP u Republici Srbiji su:

- Ministarstvo za privredu i privatizaciju
- Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva
- Regionalne agencije, centri i kancelarije za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva

Ministarstvo za privredu i privatizaciju je glavni nosilac aktivnosti stvaranja novog, stimulativnog poslovnog okruženja za sektor MSP u Republici Srbiji i ima najveću odgovornost za razvoj ovog sektora. Ono svoje aktivnosti usmerava na razvoj sektora MSP u celini, poklanjajući podjednaku pažnju razvoju i malih i srednjih preduzeća i privatnih preduzetnika. Ministarstvo za privredu i privatizaciju je odgovorno za definisanje i realizaciju strategije razvoja sektora MSP. U skladu s tim, Ministarstvo intenzivira svoje aktivnosti preko svoja dva sektora: Sektora za razvoj malih i srednjih preduzeća i Sektora za privatno preduzetništvo, preko kojih će koordinirati aktivnosti svih institucija koje imaju ulogu u sprovođenju ove strategije. Sektor za privatno preduzetništvo je odgovoran za privatne preduzetnike i bavi se različitim aktivnostima u oblasti nadzora, regulacije i podrške razvoju privatnih preduzetnika. Sektor za razvoj MSP je odgovoran za MSP i bavi se različitim aktivnostima u oblasti nadzora i analize rada MSP, predlaže mere i instrumente koji će podržati razvoj i privući nove investicije u sektor MSP. Ministarstvo takođe aktivno učestvuje i u sprovođenju regulatorne reforme u oblastima od značaja za sektor MSP koja je usmerena na stvaranje stimulativnog pravnog i administrativnog poslovnog okruženja za sektor MSP.

Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva, osnovana 2001. g. Zakonom o agenciji za razvoj malih i srednjih preduzeća ("Sl. Glasnik RS" broj 65/2001), odgovorna je, između ostalog, za sprovođenje strategije razvoja MSP, informisanje Vlade Republike Srbije u vezi sa pitanjima od značaja za sektor MSP, promociju sektora MSP, podršku regionalnim agencijama i centrima i koordinaciju njihovih aktivnosti.

Prioritetne aktivnosti Republičke agencije za razvoj malih i srednjih preduzeća i preduzetništva su:

- Priprema predloga operativnih programa razvoja sektora MSP u saradnji sa Ministarstvom za privredu i privatizaciju, Ministarstvom trgovine, turizma i usluga, Ministarstvom za nauku, tehnologiju i razvoj i Ministarstvom poljoprivrede i vodoprivrede, u skladu sa stratejskim opredeljenjima ovih ministarstava;
- Priprema predloga operativnih programa podrške uvođenju sistema kvaliteta, podrške inovacijama u MSP, jačanja veza između obrazovnog i naučno-istraživačkog sistema i sektora MSP i poboljšanje položaja MSP na domaćem

tržištu, u saradnji i u skladu sa strategijskim opredeljenjima ministarstava nadležnih za ove oblasti;

- Koordinacija i pružanje podrške aktivnostima regionalnih agencija i centara za razvoj MSP;
- Promotivne i PR aktivnosti, kao podrška sektoru MSP; i
- Planiranje i uvođenje informacionih sistema i usluga koje bi pomogle sektoru MSP.

Vlada Republike Srbije, u saradnji sa stranim donatorima, podržava osnivanje mreže regionalnih agencija i centara za razvoj MSP širom Republike Srbije. Regionalne agencije, centri i kancelarije pružaju sektoru MSP veliki broj informativnih i savetodavnih usluga, kao i programa obuke, direktno ili posredno preko kvalifikovanih poslovnih konsultanata. Nekoliko regionalnih agencija i centara ima i lokalne pod-centre.

Regionalne agencije i centri imaju važnu ulogu u razvoju MSP i biće realizatori i katalizatori konkretne podrške vlasnicima i menadžerima malih i srednjih preduzeća i preduzetnicima u početnoj fazi njihovog rada kao i tokom rasta i razvoja.

Prioritet Vlade Republike Srbije je da proširi i ojača ovu mrežu tako da celokupan spektar savetodavnih poslovnih usluga bude dostupan širom Republike Srbije, kao i da poboljšava kvalitet i raznovrsnost usluga koje pružaju regionalne agencije i centri.

2.3 Turizam

2.3.1. Vodeći trendovi u turizmu Niša

Sveobuhvatan razvoj turističke delatnosti podrazumeva integralni pristup u stvaranju uslova za valorizaciju postojećih prirodnih vrednosti i stvorenih materijalnih kapaciteta. Multiplikativni efekti od turizma ogledaju se u podsticanju razvoja komplementarnih sektora - pre svega trgovine, zatim poljoprivrede, saobraćaja, komunalnih i zanatskih usluga, finansijskih institucija.

U neprivrednim oblastima turizam je snažni generator razvoja zdravstva, kulture i sporta. Zahvaljujući turizmu, ove delatnosti mogu znatno proširiti materijalnu bazu, kao i strukturu sadržaja i usluga koje, pored turista, može koristiti i lokalno stanovništvo.

Jedan od najvećih doprinosa realizacije razvoja turizma je mogućnost većeg zapošljavanja lokalnog stanovništva. To je posebno važno ako se uzmu u obzir visoke stope nezaposlenosti na nacionalnom i lokalnom nivou. U tom kontekstu posebno se ističe problem depopulacije prostora i neadekvatne kadrovske i polne strukture zaposlenih.

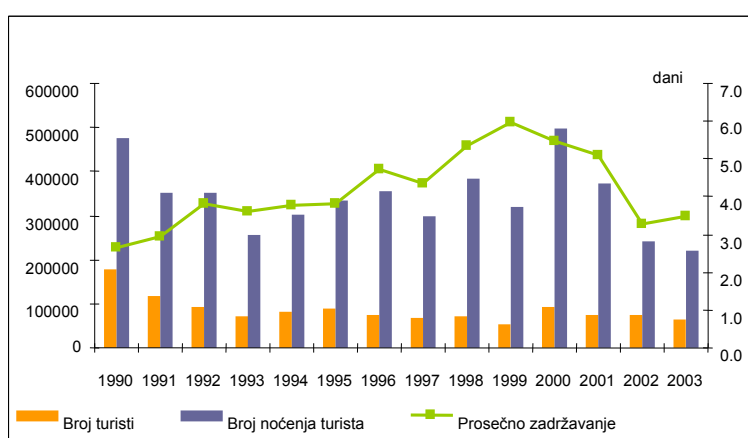
Prioritet u školovanju i zapošljavanju kadrova za potrebe turizma može da doprinese da se na ovaj način trajno i adekvatno reši problem nezaposlenosti.

Iskustva razvijenih i zemalja u razvoju pokazuju da turizam može da doprinese pozitivnom pomeranju na skali ekonomske nerazvijenosti. U savremenim privrednim i društvenim tokovima posebnu pažnju treba posvetiti ulozi i doprinosu malih i srednjih preduzeća iz oblasti turizma i njemu komplementarnih delatnosti, a u funkciji dalje afirmacije zaposlenosti i turizma kao privredne grane.

Turizam kao privredna grana je u prethodnoj deceniji delio sudbinu ukupne društveno-ekonomske stagnacije i recesije. Nedovoljna infrastrukturna opremljenost i investiciona ulaganja, niska privredna aktivnost, sve izraženiji socijalni problemi, nerazvijena i neprilagođena trgovinska mreža, nedovoljna valorizovanost prirodnih, antropogenih, materijalnih i kulturnih vrednosti, neadekvatna privredna struktura (nerazgranata mala privreda), usporili su razvoj nacionalnog turizma kao i turističke aktivnosti u opštinama. Refleksija ovakvih tokova u privredi i društvu odrazila se i na grad Niš.

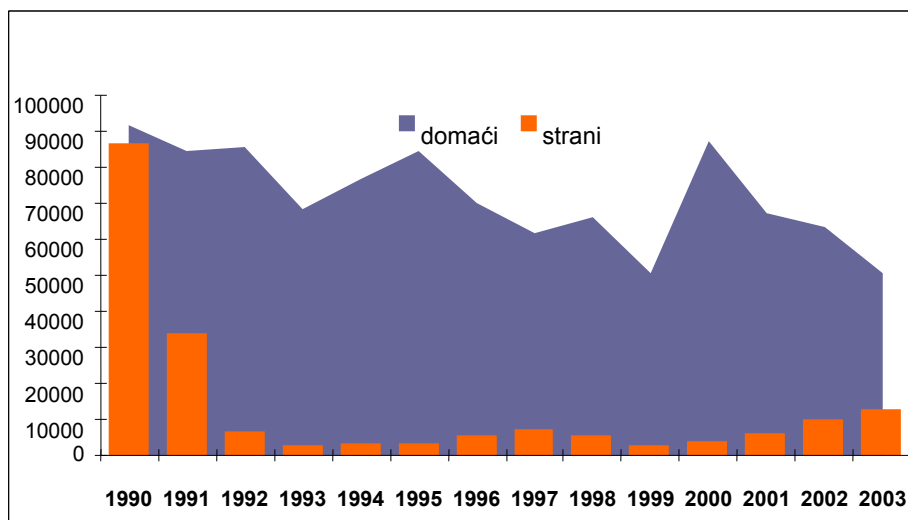
Vremenska serija indikatora broja turista i njihovo prosečno zadržavanje ukazuje na izuzetno fluktuirajući turistički promet tokom 90-tih godina. Naime, **broj turista** se postepeno smanjivao, tako da je u 2003. godini ostvareno svega 35% posete realizovane u 1990. godini.

Ilustracija 42: Dinamika turističkog prometa opštine Niš

Grad Niš je 2003. godine posetilo ukupno 63.079 turista, koji su ostvarili 220.203 noćenja. **Struktura turista** (prema ukupnom i prosečnom broju noćenja) ima sva obeležja republičke turističke posete. Prosečna struktura gostiju u posmatranom periodu ukazuje na dominantno učešće domaćih u odnosu na strane turiste. **Prosečna godišnja poseta** turista iznosila 320.612 domaćih i 53.028 stranih turista, odnosno njihovo prosečno zadržavanje iznosilo je oko 4,2 dana.

Ilustracija 43: Stuktura tirista po poreklu

Generalno posmatrano, turistički tokovi posle 2000. godine u gradu Nišu beleže blagi pad, tako da je 2003. u odnosu na 2001. godinu turistička poseta u opštini opala za 13,6%. Iako strani turisti beleže pozitivna kretanja na skali broja turista, ono ne može da kompenzira drastično opadanje posete domaćih turista, koji su dominantni tržišni segment u ukupnom turističkom prometu opštine. To je doprinelo da turistički promet u 2003. godini bude manji za 65% od prometa realizovanog 1990. godine.

Ovako niska turistička aktivnost doprinela je skromnim rezultatima poslovanja turističke privrede, što se odrazilo i na simbolično investiranje u turizam (kao ilustracija, u 2003. investirano je više nego simboličnih 0,02% sredstava.)

Ilustracija 44: Osnovni indikatori turističke aktivnosti

<i>indikatori</i>	1990.	<i>% u privredi</i>	2003.	<i>% u privredi</i>
Narodni dohodak (hilj. .€.)	17.384	2,7	10.533	2,9
Zaposlenost	3.080	3,3	1.672	2,8
Osnovna sredstva (hilj. €.)	43.876	25,9	47.459	
Ostvarene investicije (hilj.€)	125		13	0,02
		1990=1 00		1990=100
Zarade (u €)	432		106	
Promet u ugostiteljstvu (hilj.€)	36.951		5.792	

*1990. zaposleni u društvenom sektoru

Takođe, dok je ND u turizmu u 2003. godini ostvario svega 60,6% vrednosti, a vrednosti zarada, prometa i prosečne potrošnje turista kreću se između 20-50% vrednosti ostvarene 1990. godine, u istom periodu broj zaposlenih se skoro prepolovio i vrednost osnovnih sredstava (8% veća).

Međutim, treba napomenuti da turizam indirektno doprinosi formiranju ukupnog dohotka opštine kroz razvoj drugih oblasti, a pre svega, trgovine, saobraćaja, građevinarstva i poljoprivrede.

U sektoru turizma posluju 24 preduzeća (1 društveno, 17 privatnih i 6 mešovitih preduzeća), koja zapošljavaju 41.321 radnika koja participiraju sa 1% u ukupnom broju preduzeća lokalne privrede, sa 2,1% u ukupnoj zaposlenosti, 4,2% u stalnoj imovini, 4,9% u kapitalu, 0,4% u ukupnom prihodu opštine, sa 0,4% učestvuje u ukupnoj dobiti i 2,1% u ukupnom gubitku opštinske ekonomije.

Ključne poruke kretanja turističkog prometa:

- pad posete domaćih turista i pozitivna kretanja posete stranih turista;

- turistički tokovi zavise od posete domaćih turista;
- broj noćenja turista iznosi svega 35% noćenja ostvarenog 1990. godine;
- iznadprosečna vanpansionska potrošnja;
- prosečno zadržavanje turista je opalo;
- prosečan broj noćenja turista opštine (2003.) je na nivou okruga (4,0)

Ilustracija 45: Turistički promet

	1990.	2000.	Indeks 2000/1990	2001.	Indeks 2001/1990	2003.	Indeks 2003/1990
Broj turista							
Ukupno	178.683	91.081	51,0	72.994	40,9	63.079	35,3
<i>Domaći turisti</i>	91.931	87.329	99,1	66.965	72,8	50.512	54,9
%	51,4	95,9		91,7		80,1	
<i>Strani turisti</i>	86.752	3.752	4,3	6.029	6,9	12.567	14,5
%	48,6	4,1		8,3		19,9	
Noćenja turista							
Ukupno	475.396	496.395	104,4	372.997	78,5	220.203	46,3
<i>Domaći turisti</i>	377.222	487.828	129,3	362.155	96,0	200.095	53,0
%	79,3	98,3		97,1		90,9	
<i>Strani turisti</i>	98.174	8.567	8,7	10.842	11,0	20.108	20,5
%	20,7	1,7		2,9		9,1	
Prosečno zadržavanje turista	2,7	5,5	203,7	5,1	188,9	3,5	129,6
<i>Domaći turisti</i>	4,1	5,6	136,6	5,4	131,7	4,0	97,6
<i>Strani turisti</i>	1,1	2,3	209,1	1,8	163,6	1,6	145,5

Broj zaposlenih u ugostiteljstvu društvenog sektora pokazuje tendenciju pada: 1998. godine bilo je zaposleno 2264 radnika a 2003. godine radilo je 1672. Nasuprot tome, ugostiteljstvo privatnog sektora pokazuje tendenciju rasta od 225 zaposlenih u 1998. godini do 904 u 2003. godini ne računajući vlasnike radnji kojih je u 2003. godini bilo 473 u odnosu na 450 iz 1998. godine.

Od društvenih preduzeća u oblasti turizma, privatizovano je samo "Srbija-turist", koje je i glavni nosilac razvoja turizma u oblasti hotelijerstva i raspolaže sa najvećim kapacitetima u Nišu i Niškoj Banji. Treba istaći da određeni hotelski kapaciteti nisu u funkciji ili je u toku njihova rekonstrukcija. U toku je proces privatizacije AD "Nissa", a u pripremi je privatizacija D.O.O. "Trem". Takođe, na području grada, postoji određeni broj privatnih turističkih preduzeća.

Od posebnog interesa za razvoj turizma u gradu su Turistička organizacija Niša (TON), Udruženje turističkih vodiča i preko 30 turističkih agencija. Na žalost ne postoje agencije koje u svojim planovima imaju i dovođenje naših i stranih turista u grad.

2.3.2 Kritični faktori uspeha

Kritični faktori uspeha u strategiji turizma su: razvijena saobraćajna infrastruktura, kulturno-istorijski spomenici, događaji, ličnosti i razne manifestacije, smeštajni kapaciteti, prirodna dobra u neposrednoj okolini, ali i gostoprimstvo lokalnog stanovništva i, pre svih, turističkih radnika.

Preduzetnička aktivnost nezamenljiva je poluga u delatnostima kao što je turizam. U ovoj oblasti posebno se pruža mogućnost za otvaranje i razvoj MSP na porodičnom principu, čime se obezbeđuju tri osnovne stavke dobrog turizma: gostoprimstvo, fleksibilnost i raznovrsnost.

2.3.2.1 Geografski i saobraćajni položaj

Niš ima mnogobrojne komparativne prednosti za razvoj turizma. Jedna od njih je i njegov geo-saobraćajni položaj, jer se nalazi na jednoj od najznačajnijih raskrsnica na Balkanskom poluostrvu, u prostranoj Nišavskoj kotlini, na površini od 596,79 km², blizu ušća Nišave u Južnu Moravu, na nadmorskoj visini od 202 m.

Klima je umereno-kontinentalna, srednja godišnja temperatura izmerena po poslednjem merenju u 2003. godini iznosila je 12,4 ° S, najhladniji mesec bio je januar (0,8 ° S) a najtopliji avgust (25,1 ° S).

Grad Niš su istoričari, geografi i putopisci oduvek smatrali kapijom Istoka i Zapada, jer ga presecaju tri značajna pravca međunarodnog drumskog i železničkog saobraćaja. U Nišu se ukršta više puteva koji povezuju Srednju i Zapadnu Evropu, Vlašku niziju i Pomoravlje sa Jadranskim, Egejskim i Crnim morem.

Najznačajnija veza Niša sa svetom je trasa evropskog koridornog pravca 10. Takođe je velika mreža regionalnih i lokalnih pravaca. Niš je jedan od najstarijih i najvažnijih železničkih čvorova u Srbiji. U toku je kompletiranje civilnog aerodroma "Car Konstantin" čime se ostvaruje bolje vazdušno povezivanje sa svetom u cilju bržeg razvoja inostranog turizma na teritoriji Jugoistočne Srbije kao i razvoj ostalih privrednih grana.

2.3.2.2 Prirodni resursi i potencijali

Veliki značaj za razvoj turizma, osim saobraćajnog položaja predstavljaju i mnogobrojna prirodna dobra u bližoj i daljoj okolini Niša (dve banje, dve klisure, jedna pećina, veliki broj izletišta, planinska zaleđa, jezera, reke, prirodni rariteti), koja se nalaze na prostoru od svega 30-ak kilometara oko grada.

Niška Banja je lečilišni, ali i centar rekreativnog turizma, kulturološko-manifestacionog turizma, sportsko-rekreativnog turizma, kongresnog turizma, poslovnog turizma, obrazovnog turizma, eko turizma, seoskog turizma... Niška Banja je prijatno i zdravo mesto za odmor, letovanje, izlete, lečenje i oporavak, sa izvorima lekovite vode, prijatnom klimom i vrhunskim medicinskim tretmanom, samo na 10 km od grada. Niška Banja leči koronarne bolesti, bolesti krvnih sudova, povećani krvni pritisak, reumatske poremećaje, ortopedske povrede, uključujući i tretmane skidanja telesne težine, anticelulit program i postoperativnu rehabilitaciju. Institut «Niška Banja» je moderno opremljen i raspolaže vrhunskim kadrom za savremene medicinske usluge.

"Banja Topilo" se nalazi na 25 km od grada u dolini Toponičke reke kod sela Kravlje. Ovo naselje je sa blizu 200 kuća u kojima ima oko 800 ležajeva za korisnike zdravstvenih usluga uglavnom. U sezoni ovde boravi oko 2.000 ljudi koji za potrebe

terapije koriste termomineralnu vodu. Poznata je po većem broju termalnih izvora čije se vode razlikuju po hemijskom sastavu. Ova banja leči: hronični inflamatorni reumatizam, degenerativni i ekstraartikularni reumatizam, posledice trauma i ratnih ranjavanja i funkcionalnih oboljenja nervnog sistema, oboljenja nervnog sistema, oboljenja organa za varenje, bubrega i mokraćnih puteva.

Sićevačka klisura je lep, atraktivni kanjon dug 17 km, kroz koji protiče reka Nišava. U njoj se nalazi više od 20 crkvice i manastira. Pet km. od sela Sićevo, na putu Niš-Sofija, nalazi se hotel "Sićevo" sa 80 ležajeva, okružen sportskim terenima za košarku, odbojku, rukomet i fudbal, idealan za organizovanje sportskih kampova a živopisna okolina omogućuje šetnje, planinarenje i ribolov dok je kanjon reke Nišave idealan prostor za kajakaštvo.

Jelašnička klisura na 15 km istočno od grada je sa atraktivnim kamenim oblicima i vodopadima i interesantnom florom. Posebno treba naglasiti da ovde možemo naći endemični primerak biljke Ramonda serbica koja je preživela ledeno doba koju je otkrio srpski botaničar Josif Pančić. U neposrednoj blizini Jelašničke klisure se nalazi izvor lekovite vode. Balneološkom analizom vode, koju je izvršio Institut za rehabilitaciju iz Beograda, utvrđeno je da voda može da služi za piće, a u medicini, kombinovano sa drugim fizikalnim terapijama samostalno ili kao pomoćno lekovito sredstvo u programima prevencije, lečenja i medicinske rehabilitacije. Prema dosadašnjim analizama voda je indikovana za bolesti gastrointestinalnog trakta, stanja nakon operacionih zahvata na žučnoj kesi i žučnim putevima, za neka oboljenja u dermatologiji i prevenciji karijesa.

Kamenički vis je izletišta nadomak grada, tačnije udaljeno 14 km od samog centra. Nadmorska visina je oko 800 m. Smeštaj se može naći u turističkom naselju «Šumski cvet». Tokom zime pruža mogućnosti za neke zimske sportove sa ski stazom dugom 350 m, stazom za sankanje i 2 ski lifta.

Cerjanska pećina se nalazi na svega 14 km od Niša, u prekrasnom predelu Kameničkog visa. Duga je 6 km i stara više od 2,5 miliona godina. Njena lepota zasenjuje mnoge pećine u svetu i kod nas davno uređene za turističke posete. Vazduh u njoj je veoma čist, sa relativno uprosecenom dozom radijacije, ustaljena je temperatura tokom leta i zime – 13 °C, temperatura vode je konstantna – 12 °C. Budući projekti treba da pruže elemente korišćenja turističkih resursa speleološkog sistema Cerjanke i Kameničkog visa u celini.

Dve izložbene postavke sa preko 160 fotografija upoznale su širu javnost sa lepotama Cerjanke. Na taj način manji deo podzemnog bogatstva iznet je na svetlo dana. Do sada su kartografski detaljno snimljena prva dva kilometra glavnog pećinskog kanala sa dvoranama, nišama i izvorima. Karte su urađene u razmeri podobnoj za detaljno projektovanje konačnog uređenja pećine. Izostao je nastavak ovog projekta zbog nedostatka sredstava.

Karakteristike Cerjanske pećine su :

- raznovrsnost i očuvanost morfoloških i hidroloških oblika (pećina, vrela, ponor, kraška jama i dr.),
- bogatstvo, raznovrsnost formi, veličina boja i sastav pećinskog nakita izražena u vidu stalaktita i stalagnita, kitnjastih saliva, talasastih draperija, pećinskih korala, kristalnih cvetova, pećinskih prerasta i drugih formi, pri čemu izuzetnu vrednost predstavlja tzv. pećinska ruža,
- monumentalnost pećinskih kanala i dvorana (neke od njih imaju dužinu od 100 metara, širinu od 20 -30 metara i visinu do 40 metara),

- bogatstvo faune,
- na osnovu izraženosti i utemeljenih pretpostavki (povezanost objekteata u hidrološkom pogledu), Cerjanska pećina spada među najduže pećine u Srbiji.

Cerjansku pećinu čini više speleoloških oblika: Ponorska pećina, Provalija, Ponor Cerjanska propast, Povremeno sifonsko vrelo i Kraška jama iznad vrela.

Bojanine vode na 25 km od grada je izletišta koje se nalazi na obroncima Suve planine, ima ski stazu dugu 900 m sa žičarom, pogodna je za takmičenja u slalomu.

Ploče su lokalitet koji se nalazi između Niške i Belopalanačke kotline na nadmorskoj visini od 620 m. Od Niša je udaljen 24 km. Na Pločama se nalazi i planinarski dom okružen gustom hrastovom šumom.

Suva planina, Jastrebac, Svrljiške planine i njihovi obronci veoma su pogodni za **lov**. Lovna površina pretežno je brdsko-nizijskog tipa. Divljač koja nastanjuje lovišta je srna, divlja svinja, zec, fazan, poljska jarebica i jarebica kamenjarka.

Brojni **ribolovci** danas love u Južnoj Moravi, Nišavi, na Oblačinskom, Bovanskom i Zavojskom jezeru (kod Pirota).

Sela Donja i Gornja Studena pružaju idealne uslove za **odmor na selu**. Nalaze se u podnožju Suve planine na 400 m nadmorske visine, u neposrednoj blizini su: Sićevačka i Jelašnička klisura i Bojanine vode. Smeštaj se može naći u sobama sa (**) i (***). U blizini reke Nišave, u selu Sićevo od turističkih kapaciteta postoje sobe sa (**) i (***).

Park prijateljstva u naselju Medoševac, na obodu Niša, na otvorenom prostoru, je jedinstven vrt sa preko 300 cvetnih vrsta iz niškog kraja i planinskih prostora Srbije kao i sa brojnim egzotičnim primercima iz celog sveta.

2.3.2.3 Kulturno-istorijski spomenici, događaji, ličnosti i aktuelne manifestacije

Grad Niš poznat je i po rođenju Konstantina Velikog koji je posle smrti svog oca, 307.god. izabran za imperatora. On, do tada progonjenom hrišćanstvu, daje ravnopravan status sa ostalim religijama u Rimskom carstvu. U vreme njegove vladavine Niš je postao veoma značajan centar privrede i umetnosti. Za vreme svog boravka u Nišu, koristio je kao letnju rezidenciju Medianu i ujedno obavljao državničke poslove u njoj.

Grad – muzej postao je zahvaljujući burnoj istoriji. **Narodni muzej** koji je osnovan 1933.god. raspolaže raznovrsnim predmetima neprocenjive istorijske vrednosti sa mnogih nalazišta (oko 40.000 predmeta iz oblasti arheologije, istorije, etnologije, istorije umetnosti). U Narodnom muzeju nalazi se spomen-soba o životu i radu našeg velikog pisca Stevana Sremca kao i spomen-soba našeg velikog pesnika Branka Miljkovića, njihova biblioteka i originalni rukopisi.

U okviru evidentiranih 265 objekata kulture i 66 objekata arheoloških nalazišta, od spomenika i muzeja koji se ističu svojom ekskluzivnošću i značajem je muzej **Mediana** (4.vek), arheološko nalazište na putu Niš-Niška Banja. Tu je i **Niška tvrđava** na obali Nišave koju su Turci podigli početkom 18.veka. Ovo je najbolje očuvani objekat ove vrste u centralnom delu Balkana sa arheološkim nalazištima iz predrimskog perioda – jedan od simbola Niša.

Čele – kula je jedinstveni spomenik sa uzidanim lobanjama srpskih ustanika, Turci su je podigli nakon bitke na Čegru. Na **Čegru** je povodom 50 godina od oslobođenja Niša podignut spomenik u obliku kule.

Treba pomenuti i jedan od malobrojnih sačuvanih fašističkih logora u Evropi koji svedoči o stradanju građana Niša i jugoistočne Srbije u II sv.ratu. U spomen poginulima, a poginulo je 10.000 stanovnika Niša i južnog dela Srbije u II sv.ratu i to streljanjem na mestu na kome je kasnije podignut spomenik u obliku tri stisnute pesnice na **Bubnju**.

Ispred tvrđave grada nalazi se **spomen – kapela** podignuta 2000.god. civilnim žrtvama stradanim u našem gradu tokom NATO bombardovanja 1999.god.

Hramovi iz vremena vladavine Nemanjića nisu preživeli petovekovnu vladavinu islama. Crkve su ostale još samo po okolnim selima a manastir u Sićevačkoj klisuri je iz srednjeg veka. U parku "Sveti Sava", danas se gradi hram Sv. cara Konstantina i carice Jelene a u drugim delovima grada više manjih parohijskih hramova. Najznačajnije su crkve Sv. Pantelejmona (12. vek) i Vizantijska crkva (11.vek).

Od 19.veka do danas u Nišu su obnovljene neke crkve: Sv. Nikole, Sv. Pantelejmona, Saborna crkva (crkva Silaska svetog duha), crkva Sv. Ilije u Niškoj Banji.

U Nišu postoji i rimokatolička crkva, džamija, sinagoga kao i adventistička crkva.

Niš je veliki **obrazovni i naučni centar**. Visoko školstvo je deo istorije grada Niša posle Drugog svetskog rata. Danas u gradu ima 13 fakulteta. Grad raspolaže i institutima i naučno – istraživačkim centrima na većini niških fakulteta, a kao prva u zemlji i na Balkanu osnovana je 1900.god. Preventivno-istraživačka medicinska institucija.

Niš je između ostalog i **festivalski grad**. Na otvorenom prostoru Tvrđave, na Letnjoj pozornici održava se Filmski festival glumačkih ostvarenja. Poznatije manifestacije su: Letnji muzički festival "Nisomnia", Horske svečanosti, Niške muzičke svečanosti (NIMUS), "Nišvil" - džez festival, Internacionalni etno-festival, festival gradskih pesama, likovna i književna kolonija u Sićevu, Majska pesma, sajam knjiga, izložba cveća, Zlatne ruke – kulinarska izložba i takmičenja, lovačka izložba, dani pčelarstva,... U važne manifestacije spada od nedavno i Međunarodni sajam turizma i ekologije.

Niš je grad mnogobrojnih naučnih skupova, simpozijuma i kongresa iz skoro svih delatnosti a posebno mesto zauzima već tradicionalni Urbo – salon.

Moderni tržni centri su, u samom centru grada, "Kalča", "Sity passage", "Gorča", "Dušanov bazar", a na Bulevaru Nemanjića nalaze se centri "Zona"1,2 i 3.

Niš je grad sa **sportskom tradicijom**. Gotovo da nema sporta koji se ne upražnjava. U preko 30 sportskih grana (više od 200 sportskih klubova) registrovano je 15.000 sportista. Pored brojnih sportova, u gradu postoje i programi koji pružaju obilje avanturističkog provoda: Eco – challenge, Rafting, Trophy.

Onima kojima «obični» sportovi nisu dovoljan izazov omogućeno je bavljenje tzv. ekstremnim sportovima: **paraglajding** (kao najznačajniji tereni koji se koriste su Višegrad iznad sela Sićeva i Koritnik – iznad Niške Banje).

Za ljubitelje **sportskog penjanja**, planinarsko – alpinistički klub iz Niša uradio je na Jelašničkoj klisuri penjalište na prirodnoj steni sa atestiranom opremom. Pre nego što se oprobaju u ovom sportu na prirodnoj steni, sportistima je omogućeno penjanje na veštačkoj steni koja se nalazi ispred prostorija ovog kluba.

Safari klub iz Niša organizuje jedinstven sportski doživljaj u Evropi gde treba pokazati umeće u brzinskoj vožnji terenskog vozila i streljačku preciznost sa oružjem za ličnu bezbednost. Održava se svake godine, prvog vikenda u oktobru.

2.3.2.4 Smeštajni i ugostiteljski kapaciteti

Grad Niš, od smeštajnih kapaciteta, raspolaže sa 3396 ležajeva. Smeštajne kapacitete čine 12 hotela, 2 motela, 5 prenoćišta, 3 stacionara, 1 auto-kamp, kao i privatni smeštaj u Niškoj Banji. Od ukupnog broja ležajeva, 960 se nalazi u hotelima.

Kao jedan od većih centara tranzitnog turizma u ovom delu Balkana, Niš je razvijao i svoje turističke potencijale i objekte. Na autoputu Beograd-Niš, 9 km. udaljen od grada nalazi se motel "Nais"(***)

U blizini autoputa Niš-Skoplje nalazi se motel "Deligrad", dok u samom centru grada imamo hotel "Ambasador" (***) , hotel "Niš"(**), zatim hotel "Centroturist"(***) . U blizini centra imamo 3 manja hotela, garni hotel "Panorama luks"(***) , "Aleksandar"(***) i "Vidikovac", kao i privatni pansion "Lion MD" (***) .

Smeštajni kapaciteti u Niškoj Banji: hoteli raspolažu sa ukupno 294 ležaja ("Partizan" (**)-120 ležaja, "Ozren" (***) -174 ležaja), što se tiče privatnog smeštaja u Niškoj Banji može se naći 926 ležajeva u kategoriji od (*) do (***) , kao i 80 nekategorisanih privatnih ležajeva. Banja je i lečilišni centar, raspolaže sa 3 stacionara (560 ležajeva) koji ne podležu kategorizaciji (ne podležu plaćanju boravišne takse).

Ilustracija 46: Turistički kapaciteti (stanje 1.7.2005.)

Red. broj	Naziv objekta	Mesto	Kategorija	Broj ležajeva	Period korišćenja
1.	AMBASADOR	Niš,	Hotel***	240	
2.	NIŠ	Niš,	Hotel**		Van funkcije
3.	PARK	Niš	Hotel		Van funkcije
4.	PARTIZAN	Niška Banja	Hotel***	120	
5.	OZREN	Niška Banja	Hotel***	174	
6.	SRBIJA	Niška Banja	Hotel		Van funkcije
7.	CENTROTURIST	Niš	Hotel***	50	
8	SIĆEVO	Niš -Sićevo	Hotel nekategorisan	80	
9.	PANORAMA	Niš	Garni hotel***	16	
10.	ALEKSANDAR	Niš	Garni hotel***	48	
11.	VIDIKOVAC	Niš	Garni hotel	54	
12.	NAIS	Niš,Auto put,Niš-BG	Hotel	178	
13.	MEDIANA	Niš	Motel		Van funkcije
14.	DELIGRAD	Niš	Motel nekategorisan	30	
15	LION MD	Niš	Prenoćište***	40	
16	UNIVERZITET	Niš	Prenoćište nekategorisano	6	
17	DOM RUKOMETA	Niš	Prenoćište	10	

			nekategorisano		
18	ATINA	Niš	Prenoćište nekategorisano	40	
19	BOJANINE VODE	Studena-B. vode	Prenoćište, planinarski dom, nekategorisan	24	Sezonskog karaktera
20	NAIS	Niš,Auto put NI-BG	Kamp nekategorisan		Sezonskog karaktera
21	ŠUMSKI CVET	Kamenički vis	Kamp kućice nekategorisane		Sezonskog karaktera
22	STACIONAR RADON,(300) ZELENGORA,(160) TERME (100)	Niška Banja	Stacionari nekategorisani	560	
23	PRIVATNI SMEŠTAJ	Niška Banja	Domaćinstva - od (*) do (***)	926	Sezonskog karaktera
24	PRIVATNI SMEŠTAJ	Niška Banja	Domaćinstva nekategorisano	800	Sezonskog karaktera

Izvor podataka: Turistička organizacija Niš

Turistička privreda bori se sa brojnim problemima. Izražen je problem prateće infrastrukture (problem parkiranja), većeg broja nekategorisanih objekata, nepostojanja sistema usluga prema standardu ISO 9000 u cilju postizanja brže i kvalitetnije usluge, higijene i boljeg odnosa prema gostima. Nišu, takođe, nedostaje jedan reprezentativni hotel sa pet zvezdica koji bi bio uključen u neku od multinacionalnih grupacija.

Ukusna i dobra hrana može se u Nišu naći u preko 500 ugostiteljskih objekata sa više od 30.000 stolica, među kojima je veliki broj restorana brze hrane, ekspres restorana, specijalizovanih nacionalnih restorana u kojima se pored specijaliteta domaće kuhinje na meniju mogu naći i italijanska, meksička, kineska ili grčka jela. Raznovrsna ponuda može se naći i u kvalitetnim mlečno-voćnim restoranima i poslastičarama, a noćni život grada može se bolje upoznati u mnogim kafe-barovima i klubovima sa raznovrsnom muzikom.

Ilustracija 47: Kapacitet ugostiteljstva

Ugostiteljstvo				
	Objekti	Zaposleni	Ležaji	Sedišta
1990.	324	2.722	9.767	20.614
2003.*	53	1.545	3.246	8.814

Izvor: RZS

* društvena svojina

U periodu dugom više od decenije, zabeležen je potpuna distorzija ugostiteljske delatnosti u društvenoj svojini, koja je svoje kapacitete svela na svega 16% objekata

kojima je raspolagala na početku devedesetih, nešto iznad 42% kapaciteta (sedišta) i gotovo prepolovljen broj zaposlenih.

2.3.3 Nove usluge i destinacije

Osnovna karakteristika, ali i izuzetna prednost Niša kao turističke regije je činjenica da se na prostoru od svega 30-tak kilometara oko grada i u samom gradu nalazi veliki broj turističkih potencijala i mogućnosti.

U nastavku se daje pregled mogućih strategija razvoja turizma po turističkim kategorijama.

2.3.3.1. Tranzitni turizam

Kao jedna od najvažnijih evropskih raskrsnica, Niš ni izdaleka ne koristi prednosti velikog tranzita kroz svoje područje. Osim kompleksa hotela "Nais", hotela "Sićevo" (u lošem stanju) i nekoliko privatnih (neadekvatnih) restorana na putu, Niš nema kvalitetnu i adekvatnu tranzitnu ponudu.

U cilju povećanja vremena koje gost provede kao «tranzitni turista» potrebno je sledeće:

- Izgradnja, adaptacija, doopremanje i privatizacija motela, kampova, restorana, servisa, trgovačkih mega centara, pumpi, šlep službi, mobilnih zdravstvenih službi, parking odmarališta, toaleta, telefona ...
- Izgradnja Turističkih informativnih centara (uz naplatne rampe) za usmeravanje turista na korišćenje potencijala (menjačnica, suvenir šopova ...)
- Formiranje dodatnih sadržaja za zadržavanje turista (sportsko-rekreativni, trgovinski, zabavni centri za decu, noćna ponuda za odrasle...)
- Prilagođenje ponude potrebama tranzitnih gostiju (internacionalna, specijalizovana i domaća ponuda hrane i pića, lanč paketi za tranzit, osnovne trgovinske potrebe tranzitnih gostiju...)
- Visok nivo higijene
- Kvalitetno obučeni i sa znanjem jezika kako turistički tako i saobraćajno - policijski kadar
- Izrada bilborda i turističke signalizacije na teritoriji Niša i Niške Banje.

2.3.3.2. Stacionarni turizam

Lekovite vode Niške Banje i njeni lečilišni kapaciteti pružaju izvanredne mogućnosti za razvoj zdravstvenog turizma. U ovom domenu je stanje dosta loše jer je sama ponuda okrenuta jedino prema bolesnicima a ne i potencijalnim turistima ili korisnicima revitalizacionih programa. Takođe, nivo kapaciteta, snabdevenosti i ostalih uslova dovodi klijentelu najnižih platežnih mogućnosti, pa se i takvi finansijski rezultati ostvaruju.

U tom pravcu strategija bi sadržala sledeće:

- Definisavanje statusa gazdovanja nad banjskim prirodnim resursima kao preduslov za otvaranje investicionog ciklusa i uvođenje konkurencije u banjsku ponudu
- Otvaranje investicionog ciklusa sa izuzetno beneficiranim uslovima za ulaganje u Nišku Banju
- Okretanje zdravstvene ponude prema ino-gostu na bazi ne samo lečilišnih aranžmana već i rekreativnih i revitalizacionih programa
- Razvijanje opšte turističke ponude za odmor i rekreaciju

- Razvijanje sportsko-rekreativnih sadržaja za organizacije takmičenja
- Usmeravanje (izuzetno povoljnim merama) trgovinske ponude u pravcu Niške Banje
- Stimulisanje održavanja raznih kulturno-zabavnih i umetničkih programa.

2.3.3.3. Istorijske znamenitosti

Grad Niš je jedan od najstarijih gradova na Balkanu. Njegova tradicija seže do 2000 godina unazad. Kroz ovo područje su svojim boravkom ostavile traga brojne civilizacije. Samim tim, Niš i okolina obiluju bogatstvom i kulturno-istorijskim znamenitostima iz gotovo svih perioda istorije.

Strategija razvoja ovog segmenta turističke ponude treba da sadrži pre svega:

- Otvaranje širokog investicionog postupka za arheološka iskopavanja (na potezu Mediane se nalazi, pod zemljom, čitav antički Niš, kao i na kompleksu Tvrdave)
- Valorizacija spomenutih i drugih znamenitosti za turističke potrebe kako sa aspekta izlaganja novootkrivenih iskopina tako i pre svega revitalizacijom tj. davanjem novih savremenih sadržaja za turističke namene
- Izrada informativno-propagandnog materijala na više jezika
- Obezbeđenje lokalne vodičke službe i autobusa za razgledanja, kao i veće uključenje turističkih agencija u ponudu ovakvih tura.

2.3.3.4. Gradski/poslovni turizam

Najteže stanje u niškom turizmu je vezano za ovaj segment turističke ponude. Ovo, pre svega, ima za razlog veoma loše stanje smeštajnih kapaciteta (hotela i motela), neadekvatnu kadrovsku strukturu i neprilagođenu ponudu.

Ovakva situacija je veoma ograničavajući faktor mogućeg broja noćenja i još više značajnijeg finansijskog ostvarenja od turizma.

Strategija u ovom domenu treba da ide ka sledećem:

- Brza privatizacija postojećih kapaciteta
- Hitno i organizovano edukovanje kadrova kako u zemlji tako i u inostranstvu i uvođenje sistema kvalitata ISO 9000
- Rekonstrukcija starih i izgradnja novih objekata visokog nivoa i većeg obima sadržaja, a naročito hotela garni tipa sa manjim brojem ležaja
- Specijalizacija restorana sa uvođenjem većeg broja različitih inostranih kuhinja
- Stimulisanje održavanja novih kulturno-zabavnih, poslovnih, kongresnih, festivalskih i ostalih programa i skupova kao preduslova za značajno povećanje efekata od turizma.

2.3.3.5. Izletnički turizam

Kao što je već naglašeno, ovo područje je izuzetno bogato prirodnim fenomenima (Sićevačka klisura, Jelašnička klisura) i izletištima (Bojanine vode, Kamenički vis, Ploče, Mali Jastrebac, Oblačinsko jezero, Krajkovačko jezero, Veštačko jezero – Gadžin Han, Donji Dušnik). Tu su i izvori tople vode i izletišta (Niška Banja, "Banja Topilo") i vrela (Dušničko, Divljansko, Krupačko).

Strategija razvoja ovog turističkog segmenta je pre svega vezana za potrebu uređenja ovih mesta i to od kvalitetne putne dostupnosti do opremanja izletišta svim neophodnim sadržajima za izletnike. Takođe, tu je i čitav niz potpuno neiskorišćenih

mogućnosti od zdrave hrane i lekovitog bilja do prirodnih bogatstava koja su još uvek potpuno nedostupna.

2.3.3.6. Sportsko-rekreativni turizam

Ovaj segment posete i boravka u gradu Nišu je veoma značajan, a tek bi svojim razvojem mogao dostići željene namene. Kao grad u kome se održava veliki broj sportskih susreta i manifestacija, Niš poseduje zatvoreni kompleks bazena "Čair", 3 otvorena olimpijska bazena, jedan gradski stadion ("Čair") i više klupskih stadiona, sportsku halu – višenamensku (6.000 sedećih mesta), oko 30 teniskih terena, 33 fiskulturne sale, 56.000 m² otvorenih rekreativnih asfaltnih terena, veliki broj teretana i niz drugih sportsko-rekreativnih sadržaja.

Strategija ovog segmenta odvijaće se u pravcu stimulisanja raznovrsnih sportskih sadržaja i izgradnje određenog broja sportskih objekata. Sređivanje gradskog stadiona značajan je korak u ovom pravcu.

Organizacija što većeg broja domaćih i inostranih takmičenja je takođe važan aspekt opredeljenja u ovom segmentu.

2.3.3.7. Lovni i ribolovni turizam

Prirodno bogatstvo ovog kraja je značajan preduslov razvoja ovog segmenta turističke ponude. U lovnom turizmu u okolini Niša, uglavnom je razvijen lov na: srne, divlje svinje, zečeve fazane, poljske i kamenjarske jarebice, a lovna površina iznosi 40.000 hektara. Istovremeno, za ribolov je najznačanije prisustvo reke Nišave i Južne Morave, kao i već navedena prirodna i veštačka jezera.

Strategija razvoja ovog domena podrazumeva:

- Istrajavanje na već određenom statusu da Niš bude lovno-uzgojni centar sitne divljači kao i centar parka divljači
- Velika šansa je u popuni novim vrstama divljači (jelen, divokoza, muflon, jelen – lopatar...) na lokacijama koje su za ovu namenu već definisane
- Stimulisanje otvaranja i rada većeg broja ribljih mrestilišta
- Formiranje kajakaških staza na divljim vodama
- Obnavljanje kontakata sa ino-turističkim agencijama koje su u periodu pre raspada Jugoslavije dovodile veliki broj lovaca u ovo područje.

2.3.3.8. Potencijalni turistički resursi

Postoji veći broj prirodnih i ostalih turističkih resursa koji će biti uvršteni u ukupnu turističku ponudu nakon obezbeđenja sredstava od strane zainteresovanih investitora.

Kada je reč o prirodnim resursima, najznačajniji potencijal je Cerjanska pećina. Osim nje tu su još i:

- Kompleks Suve planine – kao izvanredni prirodni potencijal i izvor zdrave hrane i lekovitog bilja. Takođe na ovom potezu se nalazi i *Serbica Ramonda*, kao jedinstvena endemska biljka u svetu koja je jedino kod nas i na još nekoliko mesta u svetu uspela da preživi ledeno doba.
- "Banja Topilo" – dalji razvoj i unapređenje ovog lokaliteta koji po vrsti i kvalitetu voda ima isti nivo sa Niškom Banjom.
- Seoski turizam – izuzetan potencijal ali do sada nevalorizovan.
- Sportsko kupališni centar "Ženeva" – Niška Banja

- Etno kompleks "Koritnik" – Niška Banja i niz drugih.

Od ostalih potencijalnih resursa, koji su u funkciji razvoja turizma, najznačajnije su sledeće investicije:

- Sajamski kompleks – izgradnja kao neophodan uslov daljeg razvoja.
- Kongresno-poslovni centar – veliki nedostatak ovakvog centra se ogleda u nemogućnosti organizovanja brojnih turistički značajnih i drugih manifestacija
- Reprezentativni gradski hotel sa 5 zvezdica – rekonstrukcijom nekog od postojećih hotela ili izgradnjom novog hotela.
- Botanička bašta sa akvarijumom – planiran pod nazivom "Kapija Čaira"
- Aerodrom Niš – izgradnja pratećih sadržaja.

2.3.3.9. Novi sadržaji u kulturnom turizmu

U daljoj viziji unapređenja turizma u gradu Nišu treba akcentirati određene potrebe stranih, domaćih i gradskih klijenata koji konzumiraju specifične sadržaje savremenih kulturoloških tendencija:

- 1) Kongresni turizam
- 2) Kolonija umetničkih radionica na keju
- 3) Specijalizovani klubovi
- 4) Disko klub
- 5) Koncertna dvorana

1. Kongresni turizam

Bavljenje kongresnim turizmom, podrazumeva opsluživanje oko 1000 učesnika kongresa, a to znači pored adekvatnog smeštaja, postojanje i kongresnog centra (predlog "Dom vojske"), kulturnih sadržaja, programa boravka i obilaska kulturne baštine grada i okoline. Sve to, omogućilo bi kvalitetan prihod i uvrščivanje našeg grada u svetsku kongresnu ponudu.

U Srbiji i Crnoj Gori godišnje se održava oko 50 kongresa različitog stručnog profila i to:

- do 200 učesnika (manji seminari i stručne prezentacije u Niškoj Banji);
- do 400 učesnika (manji kongresi u Soko-banji);
- do 500 učesnika (kongresi na Kopaoniku);
- do 600 učesnika (u Vrnjačkoj banji i Banji Koviljači);
- do 1000 učesnika (ozbiljni kongresi na Zlatiboru i Tari);
- preko 1000 učesnika (u Crnoj Gori - Herceg Novi, Budva i Bečići).

Obezbeđenjem neophodnih uslova za smeštaj i rad kongresa kapaciteta 1000 učesnika, Niš dolazi sa svojom ponudom na sam vrh kongresne lestvice u zemlji.

Stavljanjem u funkciju aerodroma "Konstantin Veliki" otvara se mogućnost organizacije međunarodnih. Slobodno vreme učesnika kongresa biće iskorišćeno za upražnjavanje kulturnih i zabavnih sadržaja u našem gradu.

2. Kolonija umetničkih radionica na nišavskom keju

Koloniju, nalik Monmartru u Parizu, Čelziju u Londonu ili Kanoga parku u Los Anđelesu, bi činili umetnički ateljei, galerije, saloni knjiga, bižuterije, suvenirnice, hobističke radionice, domaća radinost, umetnički nakit i sl. kolažirano u različitim

ugostiteljskim sadržajima, bistroi, caffe, poslastičarnice, objekti fast food-a, itd. Sa obe strane keja izvodljivo je napraviti pedesetak ovakvih malih objekata.

3. *Specijalizovani klubovi*

Ugostiteljski objekti tipa saffea na keju bili bi obavezni da pruže različit kulturni sadržaj u vidu specijalizovanog kluba: jazz, bluz, rock, evergrin, klasične muzike, ambijentalne i sl.

Angažovanjem muzičkih grupa manjeg formata specijalizovanih za ove muzičke pravce dali bi kolorit gradske kulture u baštama ovih objekata na keju. To bi usmerilo gradsku strukturu na keju i Tvrđavi, što bi povratilo nekadašnji nivo grada i gravitiranje građana ka kulturnim sadržajima na ovim prostorima.

4. *Disko klub*

Grad Niš sa preko 100.000 mladih različitih generacija već 15 godina nema svoje disko klubove. Da je to neophodno, dokazuju čak i najmanji gradovi u svetu koji poseduju i kategorizaciju disko klubova od tinejdžerskih preko studentskih do rock i evergrina za starije generacije. Činjenica je da je Niš posedovao tu kategorizaciju u nekoliko projekata: "Mlekoteka", "Sokoteka", "Diskoteka" i "Disko 13".

5. *Koncertna dvorana - DVD bioskop*

Koncertna aktivnost u gradu Nišu odvija se u neadekvatnim prostorima, sportskoj hali "Čair" i na Letnjoj pozornici u Tvrđavi. Manji koncerti održavaju se u nekim foajeima fakulteta, a koncerti ozbiljne muzike u skućenim prostorima Narodnog pozorišta. Aktivna koncertna aktivnost u vidu denshola - igranki zapaža se još ranih 60-ih godina u "Indeks" klubu u Margeru, "Domu mladih" u Paliluli i "Sokolani" 70-ih i 80-ih godina nastavlja se po holovima fakulteta, a 90-ih godina u noćnom klubu "Čair" i "Banker" klubu.

Koncertno stvaralaštvo bilo kog muzičkog profila nikad nije imalo adekvatne uslove za svoj razvoj, a još manje posedovalo svoju gradsku produkciju što je i dovelo do njegove stagnacije i uništilo veliki broj muzičkih talenata. Jedino oni koji su kao pojedinci otišli za Beograd imali su mogućnost da unaprede svoju karijeru.

Potreba za jednom koncertnom dvoranom sa višenamenskim programom za 2.000 do 3.000 posetilaca sa studijskom audio – video i lajt opremom (nalik Lisinskom u Zagrebu) potrebna je ovom gradu već nekoliko decenija.

U ovom projektu, uzimajući u obzir bogatstvo muzičkog resursa našeg grada u svim muzičkim kategorijama, razviće se moćna produkcija, muzički marketing TV šou programi, kvizovi, dečiji koncerti, jazz festivali, festivali etno muzike i mnogi drugi scenski projekti.

Opremljenošću koncertne dvorane ukazuje se mogućnost kvalitetne reprodukcije **DVD** izdanja, modernog bioskopa, u slobodnim terminima kada nema koncerata.

Tako bi ovaj višenamenski objekat radio svakog dana u godini. Ako bi se dodali matine programi (projekcije, dečije i tinejdžerske programe) uz stručno marketinško vođenje objekata, moglo bi se organizovati i do 500 profitabilnih programa godišnje, što bi opravdalo ovakvu investiciju.

U oblasti turizma trenutno je u toku projekat **Rekonstrukcija muzičkog kluba 81**. Nosilac prava raspolaganja kluba je grad Niš. Donator je «Philip Morris», DIN – Niš,

obezbedio je donaciju od 14.802.000 CSD za adaptaciju i rekonstrukciju zgrade. Radovi još uvek nezavršeni.

2.3.4 Promotivne aktivnosti

Strategija promocije Niša obuhvata veliki broj aktivnosti koje su različitog karaktera. Jedna od njih se odnosi i na izradu i postavljanje putne signalizacije koja igra važnu ulogu u skoro svim kategorijama turizma.

Putna signalizacija – putokazi za pravce prema Nišu ne postoje ili su oštećeni. Iz tog razloga predlaže se snimanje stanja na prilaznim saobraćajnicama i raskrsnicama prema gradu i banji i postavljanje odgovarajuće putne signalizacije.

U skladu sa predloženim aktivnostima ističemo neophodnost izrade i postavljanje bilborda - informativnih panoa koje treba locirati na strateškim putnim pravcima, na prilaznim putevima ka Nišu. Ozbiljan problem za turiste koji dolaze u Niš predstavlja pronalaženje kulturno-istorijskih znamenitosti. U tom smislu predlažemo postavljanje informativnih putokaza sa oznakom i obeležjem spomenika ili muzeja na koje se usmerava.

Turističko-svetleći rotacioni pano grada predstavio bi novi medijski vizuelni efekat programske ponude grada. Rotacioni pano obuhvatio bi manifestacione mesečne aktivnosti koje se održavaju u Nišu a koja bi obuhvatila sve segmente iz oblasti kulture, sporta, muzike itd. uključujući mesta i vreme održavanja.

Turistička organizacija Niša - TON ima vodeću ulogu kao nosilac interesa u razvoju turizma, naročito putem prezentacije objedinjene turističko-ugostiteljske ponude na sajmovima i turističkim berzama, organizovanja kulturnih i sportskih manifestacija, kao i štampanja novih turističkih propagandnih materijala.

Grad mora značajnije da ulaže u promociju turizma budući da ima veliki broj turističkih atrakcija i manifestacija za koje domaći i strani turisti ne znaju. Takođe, lokalna vlast treba da konkuriše za sredstva u novoosnovanom Fondu za razvoj turizma pri Ministarstvu trgovine i turizma Republike Srbije. Sredstva Fonda se mogu koristiti za izradu strategije razvoja turizma, finansiranje izgradnje turističke infrastrukture, finansiranje stručnog osposobljavanja kadrova u turizmu, jačanje lokalne turističke organizacije Niša i finansiranja drugih aktivnosti iz oblasti turizma.

2.3.5 Uslovi koncesija

Koncesije se javljaju kao model koji može doprineti znatnom unapređenju turizma u gradu Nišu. Da bi se definisali uslovi koncesija neophodno je prilagođavanje lokalnih pravnih akata sa zakonskim odredbama. Nakon toga, lokalne vlasti mogu pristupiti definisanju resursa koji mogu da budu predmet koncesija.

Zakon o koncesijama Republike Srbije (Službeni glasnik RS 55/2003) uređuje uslove, način i postupak davanja koncesija za korišćenje prirodnog bogatstva koje je u vlasništvu Republike Srbije. Osim toga, ovim zakonom se određuje predmet koncesije, sadržina ugovora o koncesiji, organi nadležni za davanje koncesija i uređuju druga pitanja od značaja za realizaciju koncesija.

Koncesija predstavlja pravo korišćenja prirodnog bogatstva ili dobra u opštoj upotrebi, koje domaćem ili stranom licu ustupa nadležni državni organ, pod posebno propisanim uslovima, uz odgovarajuću nadoknadu.

Uslovi za izdavanje koncesije su:

- 1) da se racionalno koriste prirodna bogatstva ili dobra,
- 2) tehničko-tehnološko unapređenje delatnosti koja je predmet koncesije i
- 3) zaštita i unapređenje životne sredine.

Obavljanje stručnih poslova u vezi sa davanjem koncesija i kontrolu izvršavanja koncesionih aktivnosti je u domenu Agencije za ulaganja u delatnosti od interesa za Republiku. Bitno je naglasiti da se koncesija daje na bazi prethodno sprovedenog postupka javne licitacije.

Koncesija se daje na rok od 30 godina. Međutim, stvarno trajanje koncesije se određuje u zavisnosti od predmeta koncesije i očekivanog profita u obavljanju koncesione delatnosti.

Veoma popularan oblik koncesije naročito u turizmu je takozvani B.O.T. (build-operate-transfer) sistem koji se zasniva na ugovoru o izgradnji i finansiranju objekta, njegovom korišćenju tokom koncesionog perioda i predaji objekta u svojinu Republike Srbije u ugovorenom roku, ne dužem od 30 godina. Ovaj vid koncesija može biti jedno od rešenja za unapređenje ugostiteljskih kapaciteta grada Niša u uslovima deficita sredstava za njihovu izgradnju ili modernizaciju.

2.3.6 **Mogući rezultati**

Strategija razvoja turizma treba da ima za rezultat nekoliko efekata. To su:

1. Jasan stav lokalne samouprave o potrebi razvoja turizma kao jedne od prioriternih privrednih grana na teritoriji grada Niša kroz značajnija ulaganja u turizam
2. Izgradnja većeg broja kategorisanih turističkih i ugostiteljskih kapaciteta u okviru značajnih turističkih mesta i u samom gradu
3. Bolje iskorišćenje pogodnih uslova za lovni i ribolovni turizam naročito kada je reč o stranim turistima
4. Negovanje interesantnih turističkih manifestacija koje treba da postanu zaštitni znak opštine
5. Bolje iskorišćenje uslova za kongresni turizam.

2.4 **Unapređenje zaštite okruženja**

2.4.1 **Koncept održivog razvoja**

Postoji više stotina definicija samog pojma održivog razvoja. Jedna od najkraćih, ali i najprihvaćenijih definicija jeste ona koju zagovara organizacija Ujedinjenih Nacija: "U pitanju je razvoj koji odgovara potrebama i aspiracijama postojeće generacije bez ugrožavanja mogućnosti zadovoljenja potreba i aspiracija budućih generacija"⁸. U globalnoj ekonomiji važi nova definicija bezbednosti. Pored političke stabilnosti i ekonomskog prosperiteta (održiv rast i rast standarda stanovništva), bezbednost podrazumeva i očuvanje okruženja. Problem je u tome što ekonomski prosperitet, uglavnom, dovodi do degradacije okruženja. Degradacija okruženja se manifestuje na različite načine: kroz globalno zagrevanje praćeno efektom staklene bašte i

⁸Izvor: <http://www.google.com/url?sa=X&start=0&oi=define&q=http://www.unisdr.org/eng/library/lib-terminology-eng%2520home.htm>

nepredvidivim klimatskim poremećajima, naglo smanjenje zaliha vode u određenim krajevima sveta, nastanak nepreglednih deponija u velikim gradovima, svakodnevno izumiranje neke životinjske ili biljne vrste i slično.

Bez obzira na ove i još mnoge druge zapanjujuće posledice ugrožavanja životne sredine zabrinjavajuće je da sve zemlje nisu potpisale Kjoto ugovor koji je usmeren na kvantitativno ograničavanje štetnih emisija u atmosferu i promociju održivog razvoja. „Kjoto protokol“ je najvažniji svetski dokument u oblasti zaštite životnog okruženja. Ovaj dokument kojim su se najrazvijenije zemlje na planeti obavezale da će smanjiti emisiju štetnih gasova, stupio je na snagu 16. februara 2005. godine (potpisan 1997. godine). Sporazumom koji je potpisala 141 država, među kojima i 30 industrijskih giganta (bez SAD i Australije) predviđeno je da se do 2012. godine za 5,2 odsto smanji emisija ugljen-dioksida u Zemljinj atmosferi.

Upravo je rast ugljen-dioksida u atmosferi glavni krivac za efekat staklene bašte i globalno zagrevanje Zemlje, što je dovelo do uragana, suša, poplava i toplotnih udara u kojima je tokom poslednjih nekoliko godina život izgubilo na milione ljudi. S obzirom na to da se većina ugljen-dioksida u atmosferu ispušta sagorevanjem fosilnih goriva (nafta i ugalj), pitanje pronalaska alternativnih vidova energije izbilo je u prvi plan.

Trenutno od nafte zavisi 90 odsto celokupnog transporta, proizvodnje hrane, lekova i hemikalija na zemlji. Procjene su da će nam 2030. godine biti potrebno 60 odsto više energije, a zaliha nafte ima još za oko četiri decenije. Istovremeno prema podacima UN u narednih 30 godina proizvodnja hrane moraće da se poveća za 60 odsto na globalnom nivou da bi se pratio rast svetske populacije. Međutim, to neće biti moguće jer efekat staklene bašte i globalno zagrevanje značajno će smanjiti površinu poljoprivredno obradivog zemljišta.

Ukoliko se nastavi trend globalnog zagrevanja, prosečna temperatura na Zemlji će do 2100. porasti za čak 5,8 stepeni Celzijusa. Primera radi, od 1900. do 1990. temperatura je porasla za svega 0,6 Celzijusa. Prema podacima Američke svemirske agencije (NASA), 2005. će biti najtoplija godina u svetskoj istoriji. Koliko je situacija ozbiljna, odnosno koliko čovek razvojem industrije tome doprinosi svjedoči i podatak da su do sada najtoplije godine u istoriji bile 1998, 2002, 2003. i 2004. Pravu cenu efekata staklene bašte je nemoguće izračunati i ona se meri hiljadama milijardi dolara. Od zagađenosti vazduha, vode i posledica kiselih kiša umiru milioni ljudi, a prirodni eko sistem Zemlje ne može da nadoknadi pričinjenu štetu.

Bez obzira što je Kjoto protokol stupio na snagu februara 2005. godine državna zajednica Srbije i Crne Gore ga još uvek nije ratifikovala iako postoje najave da će se to učiniti do kraja ove godine.

Usvajanje Kjoto protokola i njegova realizacija su jedan od ključnih preduslova priključenja naše zemlje Evropskoj uniji, budući da ta zajednica izuzetno ozbiljno drži do standarda u vezi sa sprečavanjem neograničene emisije ugljen-dioksida i drugih gasova koji proizvode efekat "staklene bašte" u atmosferi, i dovode do globalnog zagrevanja. Šta više, direktiva EU je mnogo strožija od Kjoto protokola, pa je tako Evropska unija svojim članicama postavila zahtev da do 2010. godine emisiju štetnih gasova na svom području smanje za osam odsto u odnosu na nivo iz 1990. godine. Kjoto sporazum potpisnicama za isti zadatak daje rok do 2012, a maksimum zahtevanog smanjenja iznosi 5,2 odsto.

Osim toga, odugovlačenjem ratifikacije ovog sporazuma Srbija i Crna Gora su izgubile značajna finansijska sredstva koja bi im bila na raspolaganju da je državna

zajednica potpisala, odnosno ratifikovala pomenuti dokument. Naime, ratifikacija Kjoto protokola bi omogućila našoj zemlji lakši pristup investicionim fondovima koji su nam potrebni kako bi rad mnogih domaćih industrijskih postrojenja uskladili sa zahtevanim ekološkim standardima.

Samim Protokolom predviđena su tri različita investiciona mehanizma od kojih je za našu zemlju u ovom trenutku najznačajniji mehanizam čistog razvoja (Clean Development Mechanism-DM). Njime je predviđena mogućnost da razvijene zemlje ulažu u modernizaciju industrijskih postrojenja i smanjenje emisije ugljen-dioksida i drugih gasova sa efektom "staklene bašte", ali na teritoriji nerazvijenih i zemalja u razvoju, dok se svi tako ostvareni rezultati pripisuju državama investitorima. Na taj način, razvijene zemlje ili kako se to službeno kaže države iz Aneksa 1 (misli se na 30 najrazvijenijih) mogu postići smanjenje od pomenutih 5,2, odnosno osam odsto unoseći tehnološke novine na području zemalja u razvoju.

Zahvaljujući CDM Srbija bi mogla da dobije izuzetno povoljne kredite i investicije za restrukturiranje termoelektrana EPS, koje se smatraju za glavnog emitera ugljen-dioksida u Republici. Osim toga, ranije je bilo reči i da će kroz Kjoto protokol i učešće SCG u njemu, našoj zemlji biti smanjen i delom oprostjen spoljni dug, ali se to nije dogodilo jer navedeni dokument i dalje nije ratifikovan.

Prioritet Vlade u narednom periodu treba da bude usvajanje Kjoto protokola i pravljenje bilansa gasova koji su generisani na našoj teritoriji a stvaraju efekat staklene bašte. Takođe, neophodno je precizno identifikovati na nacionalnom i lokalnom nivou, koje su najznačajnije jedinice zagađenja u vidu industrijskih postrojenja, termoelektrana i saobraćajnih sredstava.

Ilustracija 48: Ekološka bomba u okolini Beograda: Termoelektrana Obrenovac

2.4.2 Vodeći trendovi u zaštiti okruženja

Najveći doprinos procesu zagađenja životne sredine daje proizvodnja energije. Naime, proizvodnja energije iz osnovnih energetske izvora ima izrazite negativne eksterne efekte. To se odnosi kako na proizvodnju energije iz fosilnih goriva (ugalj i nafta) tako i na nuklearnu energiju. Proizvodnja energije iz fosilnih goriva dovodi do emisije ugljen dioksida u atmosferu što, sa svoje strane, dovodi do lanca negativnih posledica kao što su globalno zagrevanje, klimatske promene, uništavanje šuma, zagađenje vode i zemljišta i smanjenje biodiverzifikacije. Nuklearna energija, pored

problema zagrevanja, ima i visoke troškove odlaganja i bezbednog čuvanja nuklearnog otpada. Sve ovo dovodi do rasta troškova otklanjanja negativnih eksternih efekata proizvodnje energije iz osnovnih energetske izvora. Sa druge strane, ekonomski prosperitet se ne može zamisliti bez energije. Posebnu dimenziju problemu daje ograničeni kapaciteti osnovnih energenata i njihova neravnomerna distribucija. Svetska potrošnja nafte je oko 4 milijarde tona godišnje dok su rezerve nafte 120-160 milijardi tona skoncentrisane u nekoliko regiona.⁹ U tom smislu proizvodnja energije na bazi obnovljivih energetske izvora je bitna karika za povezivanje energetske strategije i održivog razvoja. Glavni vidovi ove energije su hidroenergija, geotermalna energija, energija biomase, energije sunca, energije vetra i energije drveta.

Proizvodnja energije na bazi obnovljivih izvora koristi postrojenja male snage. Elektrane ove vrste imaju kapacite do nekoliko desetina MW električne energije dok velike termoeletrene ili nuklearne elektrane proizvode više od 2.000 MW. Potencijal obnovljivih energetske izvora je 20.000 puta veći od dnevne potrošnje energije dobijene iz fosilnih izvora i nuklearne energije¹⁰.

Regulacija proizvodnje energije je globalan proces koji dovodi do harmonizacije ponašanja kako razvijenih privreda tako i privreda u razvoju i tranziciji. Pri tome je prihvaćen princip da »zagadivači plaćaju«. Polazna ideja je da vazduh nije slobodno dobro i da njegova upotreba treba da se plati. Nekontrorisana i neracionalna upotreba fosilnih goriva dovodi do negativnih eksternih efekata, ima uticaj na promenu ekosistema i, preko toga, na zdravlje, blagostanje, stabilnost i na globalnu bezbednost. Ti razlozi, kombinovani sa frustracijama zbog nemogućnosti slobodnog pristupa fosilnim gorivima, stvaraju tenzije izmedju država. Nedopustivo je da se ekološke katastrofe javljaju kao posledica neadekvatnog obavljanja ekonomskih aktivnosti i/ili geopolitičkih razloga.

Pre 1990 god. Srbija je imala moderan energetske sistem koji je bio u stanju da zadovolji sopstvene potrebe i da viškove izvozi. Danas je stanje dramatično pogoršano u smislu deficita elektroenergije i visoke emisije štetnih gasova. Deficit elektroenergije koji je prouzrokovan gubitkom kapaciteta sa Kosova, razaranjem elektroenergetskog sistema tokom bombardovanja i padom njegove efikasnosti zbog neadekvatnog održavanja. Danas, u periodu maksimalne tražnje za električnom energijom Srbija oko ¼ svojih potreba obezbedjuje iz uvoza. U finansiranju uvoza učestvuju medjunarodne finansijske organizacije.

Instalisana snaga energetske postrojenja je 8,355 MW od čega je instalirana snaga u termocentralama 5,171 MW, u hidrocentralama 2,831 MW i u elektranama na mazut i gas 0,353 MW. Termocentrale rade na lignit iz domaćih izvora sa izrazito negativnim efektom na okolinu. Glavne karakteristike elektroenergetskog sistema su: depresirane cene, rast potrošnje, niska efikasnost i nemogućnost ulaganja zbog finansijskih teškoća.

Cena struje je ispod EURc 1/kWh dovodi do korišćenja električne energije za grejanje tako da je proizvodnja nedovoljna da zadovolji vrhove tražnje u zimskom periodu. Nepovoljna je struktura potrošnje. Naime, industrija troši oko 20% ukupne proizvodnje energije a domaćinstva 66% što je skoro dvostruko više od evropskog proseka.

⁹ Izvor: OSCE Mision to Serbia and Montenegro (2004): *Liber Perpetum: The Book of Renewable Energy in Serbia and Montenegro*.

¹⁰ Izvor: Isto.

Prosečna mesečna potrošnja po domaćinstvu je oko 400 kW. Inače, potrošnja energije *per capita* raste apsolutno i u odnosu na GDP. Emisija štetnih gasova na bazi ove proizvodnje je visoka. Na primer, procenjuje se da je u 2002 god. emisija ugljen dioksida sagorevanjem fosilnih goriva na prostoru Srbije je bila 44,32 Mio metričkih tona. Intenzivnost ugljenika (ukupna emisija ugljen dioksida u odnosu na GDP u 2002 god. je bila 3,06 metričke tone na hiljadu USD po kursu iz 1995 god.).

Danas obnovljivi energetski izvori učestvuju sa simboličnih 1,6% u proizvodnji energije u Srbiji. Učešće energenata u proizvodnji energije prikazano je na Ilustraciji.

Ilustracija 49: Struktura energenata u Srbiji

Ugalj	54,3%
Nafta	24,3%
Gas	11,0%
Hidro-energija	8,7%
Obnovljivi energetski izvori	1,6%

Glavni fosilni izvori energije u Srbiji su lignit, sirova nafta i gas. Rezerve lignita su takve da obezbeđuju samodovoljnost u proizvodnji energije u termocentralama. Rezerve lignita se procenjuju na 16 milijardi tona koncentrisane u tri zone: Kolubara, Kostolac i Kosovo. Rezerve nafte i prirodnog gasa pokrivaju oko 1/4 energetskih potreba u toplanama. Rezerve sirove nafte se procenjuju na 78 miliona barela a rezerve prirodnog gasa na 78 triliona kubnih metara.

Glavne rezerve Srbije u domenu obnovljivih izvora su: biomasa 2,58 miliona toe, hidroenergija 400.000 toe, geotermalne energije 185.000 toe. Biomasa obuhvata ostatke koje se dobijaju primarnom preradom žecerne repe, suncokreta i soje kao i stajnjak. Takođe, postoje značajne mogućnosti korišćenja solarne energije. Stepem solarnog zračenja je jedan od najvećih u Evropi. Odnos između stvarnog zračenja i mogućeg zračenja na godišnjem nivou je oko 50%. U većini regiona broj sunčanih sati se kreće u intervalu 2.000-2.500 godišnje. Trenutno se koristi oko 28.000 solarnih termalnih jedinica se koristi za zagrevanje vode i prostora. Konačno, postoji mogućnost korišćenja eolske energije. Iako u Srbiji ne postoje turbine na vetar gradovi kao što su Beograd, Niš i Vranje imaju značajan stepen vetrovitosti (Vranje 133-156 dana, Beograd, 114-130 dana i Niš 81-105 dana). Procenjuje se da je potencijal vetra 26,3TWh godišnje.

Očigledno da u Srbiji postoji mogućnost diversifikacije u korišćenju energetskih izvora u pravcu obnovljivih izvora. U pitanju je značajna niša u energetskom sektoru koja može bitno da utiče na konkurentnost države, konkurentnost biznisa i konkurentnost finansijskog sistema. Konkurentnost države se postiže pristupanjem međunarodnim sporazumima koji regulišu globalne probleme kao što je Kyoto protokol. Harmonizacija propisa sa Evropskom Unijom kao i susednim zemljama u vezi očuvanja okoline i borbe protiv globalnog zagrevanja je mali korak u dobrom pravcu. Konkurentnost biznisa se odnosi na privlačenje kapitala u nove investicije u različite obnovljive izvore, zapošljavanje i doprinos razvoju regionalnog energetskog tržišta. Sa izuzetkom geotermalnih izvora, obim investicija je takav da se radi o malim i srednjim preduzećima. Ulaganja u studiju izvodljivosti kreću se u rasponu od 30-60 hiljada EUR dok ulaganja u demo projekte se kreću u rasponu od 150-400 hiljada EUR. Inicijalna ulaganja su značajno veća od troškova eksploatacije tako da posmatranjem ukupnih troškova tokom životnog ciklusa projekta ove investicije stavlja u situaciju troškovne superiornosti. Na to dopunski utiču i izbegnuti troškovi

zbog otklanjanja negativnih posledica destrukcije okoline (po principu "zagadjivač plaća"). Konkurentnost finansijskog sistema može se postići emisijom i prodajom energetske sertifikata na specijalizovanom tržištu čime se prodaju energetske prava zemljama sa deficitom proizvodnje energije iz obnovljivih izvora.

Glavni problemi u vezi sa iniciranjem ove strategijske teme u Srbiji su neizražen interes relevantnih faktora i odsustvo kritične mase eksperata iz oblasti. Doduše, isto važi i za istraživanja u oblasti konvencionalnih energetske izvora s tim da je kod novih energetske izvora to još izraženiji fenomen. Suština strategije je proaktivna uloga države i interesnih grupa (velikih naučnih instituta, institut Vinča, na primer). Ukoliko relevantne interesne grupe budu imale pasivnu ulogu, nastaviće se proces širenja tehnološkog jaza. Proaktivna uloga relevantnih interesnih grupa je bitna u smislu da one moraju biti aktivni ne samo u definisanju adekvatnih tehnoloških, već i ekonomskih i regulatornih rešenja. Pomoć države u ovom delu mogla bi se manifestovati kroz plaćanje studije izvodljivosti i garantovanje nominalne vrednosti akcija korporacija nastalih realizacijom ovog programa.

Grad Niš u svojoj arhivi ima LEAP (Local Environmental Action Plan) koji je prihvaćen od strane Skupštine opštine Niš 2001. godine. Posle promena Zakona o lokalnoj samoupravi i održanih lokalnih izbora 2004. godine, imajući u vidu nejasan status po pitanju nasledenih prava i obaveza novonastalih opština može se smatrati da je LEAP formalno-pravno, pa čak i suštinski izgubio status usvojenog dokumenta. Međutim, postojeći LEAP je u celini pravilno postavljen i vrlo je verovatno da bio kao validni dokument mogao biti usvojen sada od Skupštine grada Niša i nadalje implementiran.

Grad Niš sa oko 250.000 stanovnika je drugi po veličini grad u Srbiji i Crnoj Gori. Ovaj, nekada industrijski i privredni centar regiona, deli sudbinu većine gradova sa sličnom strukturom privrede i stanovništva u Srbiji i na Zapadnom Balkanu. Predimenzionisana preduzeća po kapacitetima i brojem zaposlenih radnika iz oblasti mašinske, elektronske i tekstilne industrije, ne mogu da prate savremena kretanja na tržištu. Nizak stepen restrukturiranja i privatizacije i kašnjenje ozbiljnijih reformi u privredi, doveli su do osiromašenja većeg broja stanovnika, jačanja sive ekonomije i povećanja socijalnih tenzija.

Sa druge strane, Niš poseduje uslove da, korišćenjem postojećih resursa u perspektivi, ostvari stabilan razvoj na novim osnovama i po evropskim standardima. Pri tome je neophodno izvršiti mnoge reforme, utvrditi nove pravce razvoja, revitalizirati i restrukturirati postojeće perspektivne sisteme i sl. Da bi se moglo to ostvariti nužno je projektovati STRATEGIJU ODRŽIVOG RAZVOJA GRADA NIŠA. Zbog toga je grupa nezavisnih eksperata, uz podršku OEBS – Misije u Srbiji i Crnoj Gori, pristupila definisanju okvira za izradu ove Strategije, a koji je ukratko predstavljen na prethodnim stranama.

U realizaciji strategije značajno mesto zauzimaju projekti. Projekat koji je apliciran je **Logistički centar za naučno-stručnu podršku razvoju malih i srednjih preduzeća u oblasti zaštite životne sredine**. Izvori finansiranja su Evropska Agencija za rekonstrukciju u iznosu od 73,63% odnosno 73.301 €, i Grad Niš sa 26,37% u materijalnim i ljudskim resursima, odnosno korišćenjem postojećih prostornih resursa i kroz rad radnika Gradske uprave. Korist od projekta je povezivanje naučno-stručne javnosti sa menadžmentom malih i srednjih preduzeća, kao i podizanje kapaciteta menadžmenta, približavanje propisima i standardima EU, angažovanje i uključivanje nauke u razvoj malih i srednjih preduzeća.

Jačanje institucionalne podrške lokalne samouprave u razvoju malih i srednjih preduzeća u oblasti zaštite životne sredine, omogućava doslednu primenu paketa zakona iz oblasti zaštite životne sredine i obaveze usklađivanja potencijalnih zagađivača sa zakonskim propisima. Formirana baza podataka za teritoriju četiri okruga Nišavskog, Topličkog, Timočkog i Pčinjskog. Ova baza podataka daće jasniju sliku stručnog potencijala i resursa iz oblasti zaštite životne sredine i poslužiće kao osnov za izradu katastra zagađivača. Projekat apliciran 19.09.2005. godine.

U gradu Nišu trenutno je u toku projekat **Energetska optimizacija zgrade Ginekološko – akušerske bolnice u Nišu**. Partneri u projektu su Evropska zajednica i Grad Niš. Agencija za energetska efikasnost je preko donatora Evropske zajednice obezbedila 96.000 € (62%) za poboljšanje energetske efikasnosti zgrade ginekološko-akušerske klinike u Nišu. Učešće grada je 58.976 € (38%). Ove aktivnosti će povećati energetska efikasnost u komponentama zgrade i svim uslugama. Paralelno sa ovakvim uštedama, vršiće se i edukacija bolničkog osoblja o mogućnostima energetske uštede i edukacija o unapređenju prakse povećanja komfora. U opisu projekta stoji da njegovo centralno mesto zauzima izrada termoizolacije spoljašnjih zidova i zamena postojećih prozora novim PVC prozorima.

2.4.3 Uklanjanje čvrstog otpada

Upravljanje otpadom uređeno je velikim brojem zakona i propisa na nivou republike. Nacionalna strategija upravljanja otpadom, koju je usvojila Vlada Republike Srbije 04.07.2003.godine, definiše osnovna usmerenja, principe i ciljeve upravljanja otpadom, strateške pravce i prioritetne aktivnosti na njihovoj implementaciji. U skladu sa tim mora se naći način za smanjenje nastajanja otpada, smanjenje korišćenja prirodnih resursa i smanjenje nastajanja opasnog otpada. Sve ovo zahteva fundamentalne promene u sadašnjem stavu prema otpadu i prihvatanja odgovornosti svakog građanina da smanjuje količinu otpada, a ne da odgovornost prepušta drugima.

Nastajanje komunalnog otpada zavisi od stepena industrijskog razvoja, životnog standarda, načina života, socijalnog okruženja, potrošnje i drugih parametara svake pojedinačne zajednice. Porast broja stanovnika i nagla urbanizacija i industrijalizacija društva, direktno utiču na rast potrošnje svih vrsta proizvoda, a to je i direktna posledica nastajanja sve većih količina čvrstog otpada, koji se mora sakupiti, transportovati, preraditi i bezbedno odložiti. Po mestu i izvoru nastanka, razlikuju se sledeće vrste otpada:

- **Komunalni otpad** čini otpad iz domaćinstva koji nastaje u stambenim zgradama, službenim prostorijama, prodavnicama itd. i otpad sa javnih površina, koji nastaje na ulicama, trotoarima, dvorištima, parkovima
- **Industrijski otpad** nastaje u proizvodnim procesima i sastoji se od raznovrsnih stabilnih i nestabilnih elemenata organskog i neorganskog porekla
- **Ostali otpad** koji nastaje kao rezultat različitih ljudskih delatnosti kao na primer: islužena vozila i njihovi delovi, sanitarni uređaji, automobilske gume, građevinski materijal, mulj iz postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda, biohazardni otpad (otpada iz bolnica, otpad animalnog porekla, životinjski leševi i sl.)

Postojeći sistem odlaganja otpada u Nišu vrši JKP "Mediana" sakupljanjem, odvoženjem i odlaganjem otpada na gradsku deponiju. Sadašnja tehnologija sakupljanja otpada vrši se od korisnika domaćinstava (kolektivnog i individualnog) oko 68.000 korisnika kao i 1.600 korisnika koji imaju svojstvo pravnog lica.

Deponija komunalnog otpada locirana je u jugozapadnom delu Niša, na zapadnim padinama Bubnja, oko 100 metara udaljena od puta Niš-Malošišće. Od centra grada deponija je pomenutim putem udaljena oko 5200 metara, a pravom linijom oko 4000 metara.

Na postojeću deponiju se takođe odvozi šut, zemlja, stari automobili i gume, medicinski otpad, uginule životinje pa i jedan deo opasnog otpada koji se izbacuje i o kome se praktično nema evidencije.

Na postojeću deponiju se odloži godišnje od 200-3000.000m³ raznog otpada, kao i stotinak tona papira, 50 tona otpadnog lima i dr.

Postojeća deponija je veličine oko 31ha i na nju se svakodnevno odlaže, sabija i prekriva zemljom sakupljeni otpadni materijal.

Procedne, atmosferske i slivne vode sa tela deponije se odlivaju bez ikakvog tretmana i ne postoji ni adekvatno otplinjavanje gasova. Na postojećoj lokaciji deponije ne postoji adekvatna infrastrukturna oprema i zgrade za razvrstavanje i vođenje evidencije o otpadu.

Iz svih ovih razloga postojeće odlaganje otpada predstavlja složeni gradski problem, a ujedno i ekološki sa stanovišta izvora zaraze i zagađenja.

Osim deponije komunalnog otpada na Bubnju, u Nišu se godinama odlaže otpad na još 30 do 50 divljih deponija što je delom uzrokovano lošim komunalnim opremanjem prigradskih naselja kao i ukupnoj komunalnoj higijeni.

Zato je potrebno izraditi sledeće programe:

- program mogućeg selektivnog sakupljanja otpada, posebno onih koji se mogu reciklirati,
- program upravljanja otpadom (biohazardni, industrijski, hemijski, medicinski),
- program upravljanja otpadnim gumama,
- program upravljanja otpadnim uljima i
- program opremanja sakupljačkih centara za takve vrste otpada.

Osnovne karakteristike efikasnog sistema upravljanja otpadom obuhvataju širok opseg mera za unapređenje i olakšanje sprečavanja nastanka otpada na izvoru, odvojeno sakupljanje, reciklažu ili druge metode ponovnog dobijanja materijala iz otpada i pouzdano i ekološki održivo konačno odlaganje otpada.

Jedan od načina smanjenja problema trajnog odlaganja otpada je selektivno privremeno odlaganje proizvođača otpada koje podrazumeva posebno odlaganje po vrstama otpada čija je reciklaža moguća, a posebno odlaganje "nekorisnog otpada" koji se odnosi i trajno deponuje.

Strategija savremenog načina rešavanja otpada podrazumeva:

- sprečavanju stvaranja otpada i "čistih proizvoda",
- reciklažu,
- kontrolisano spaljivanje dela otpada,
- mehaničko sabijanje otpada koji će se trajno odlagati,
- odlaganje na trajne deplnije, što podrazumeva izbor lokacije, tehnološka rešenja odlaganja, bezbedan transport otpada, kontrolu gasova i procesnih tečnosti koji se stvaraju na samoj deponiji, završni radovi i zatvaranje deponije,

- rekultivacija, tehnička i biološka, uređenje prostora, uklapanje u okolni pejzaž i nova namena prostora.

U ovoj oblasti u gradu Nišu sprovode se već uveliko pojedinačni projekti. Jedan od njih je upravo završen, a reč je o **Početu organizovanog sakupljanja i transport komunalnog otpada iz naseljenih mesta Sićevo i Prosek**. Suština projekta je sređivanje Jelašničke klisure i početak sakupljanja otpada u naseljenim mestima Jelašnica, Gornjoj i Donjoj Studeni i Bojaninim vodama. Donaciju u iznosu od 1.500.000€ obezbedio donator NVO COOPI Italija.

2.4.4 Zagađenje vazduha

Jedan od osnovnih ekoloških problema gradova je aerozagađenje koje je u direktnoj vezi sa razvojem urbane sredine.

Specifičnost zagađenja vazduha u odnosu na zagađenje drugih supstrata sredine je u tome što se zapravo radi o procesu prenošenja štetnih prirodnih i sintetskih materija u atmosferu i njihovoj transformaciji pod uticajem fizičkih i hemijskih faktora sredine. Zbog toga se ekološki potencijal vazduha može posmatrati samo kao deo potencijala "prirodnog" ekosistema, i to pod uslovom da autoregulacioni mehanizmi uspevaju da održe stabilnost takvog sistema.

S obzirom na to da su na teritoriji Niša, kao rezultat antropogenih faktora sredine, formirani tzv. veštački (delimično ili potpuno izmenjeni "prirodni" ekosistemi), u konkretnom slučaju se može govoriti samo o opterećenosti životne sredine i mogućnosti da ista do određenog nivoa prihvati zagađujuće materije, a uz uslov da ne postoji rizik po zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Ispitivanje kvaliteta vazduha u Nišu već više godina, sistematski i u skladu sa posebnim programom, obavlja Institut za zaštitu zdravlja. Raspored mernih mesta i izbor parametara je urađen u skladu sa identifikovanim izvorima zagađenja, zonama grada i abiotičkim faktorima sredine (mikroklimom i orografskim karakteristikama terena).

2.4.4.1 Mikroklimatske karakteristike prostora

Osnovne mikroklimatske karakteristike posmatranog prostora su određene specifičnostima meteo uslova u prizemnom sloju atmosfere. Pored osnovnih parametara koji definišu urbanu klimu Niša i Niške Banje i topoklimatske zone (padavine, temperatura, vlažnost vazduha, pravac i brzina vetra i dr.), od izuzetnog značaja za prostornu raspodelu aerozagađenja su stabilnost atmosfere i inverziona stanja.

Srednja godišnja temperatura vazduha za područje Niša iznosi 11,51°C. Srednja godišnja amplituda temperatura iznosi 22,53°C. Najhladniji mesec je januar sa srednjom temperaturom od 0,62°C, dok je jul najtopliji sa 21,65°C. Na osnovu ovih podataka zaključuje se da klima posmatranog područja ima kontinentalno obeležje.

Ciklonske aktivnosti u Nišu se manifestuju prodorima vlažnih i hladnih vazdušnih masa sa Atlantskog okeana sa zapada i severozapada, toplih sa juga i jugozapada iz oblasti Sredozemlja, kao i zimskih prodora hladnih vazdušnih masa sa severoistoka.

Srednja godišnja vrednost padavina iznosi 577,79 mm, s tim da najviše padavina ima u oktobru - prosečno 67,87 mm, a najmanje u februaru, prosečno 35,50 mm.

Na osnovu praćenja brzine i smera duvanja vetra može se zaključiti da su u Nišu značajno zastupljene tišine (337,42‰), dok se vetrovi javljaju u 662,58‰ slučajeva. Najmanje tišina ima u martu (244,58‰), dok su one u toku decembra najzastupljenije (392,58‰).

Stabilnost atmosfere utiče na intenzitet procesa turbulentnog mešanja u prizemnog sloju. U stabilnoj atmosferi ovaj proces je slab i svodi se na difuziju stranih materija, tj. aerozagađenja. Zbog sporog širenja aerozagađenja oko izvora, javljaju se visoke koncentracije. U nestabilnoj atmosferi turbulentni vrtlozi imaju dimenziju olujnih oblaka, pa je širenje aerozagađenja znatno brže, što dovodi i do brzog pada koncentracije polutanata. Prema podacima Republičkog hidrometeorološkog zavoda na području Niša je najzastupljenija klasa stabilnosti "D" (neutralna stratifikacija atmosfere) i to u 40% slučajeva. Kada je atmosfera neutralno stratifikovana, čestice polutanta imaju istu gustinu i temperaturu kao i okolni vazduh na datoj visini i nemaju tendenciju bilo kakvog vertikalnog kretanja, pa stoga ostaju na istoj visini. U ovako stratifikovanoj atmosferi zagađujuće materije emitovane blizu zemljine površine teže da ostanu tamo, uslovljavajući pojavu veoma visokih prizemnih koncentracija.

2.4.4.2 Orografske karakteristike terena

Grad Niš i Niška Banja su smešteni u Niškoj kotlini. Centralni deo grada se nalazi u najnižem delu kotline, što uslovljava posebne mikroklimatske uslove prostora i slabiju provetrenost istog.

Kotlina zauzima površinu od 591 km², s tim da sam grad obuhvata 32 km². U kotlini je izgrađeno 22 naselja, a procenat izgrađenosti je manji od 10%.

Srednja vrednost nadmorske visine u kotlini je 200 m, s tim da se po obodu teren uzdiže i do visine od 1024 mnm (Višegrad).

Nišku kotlinu i grad Niš preseca reka Nišava koja se uliva u Južnu Moravu na oko 13 km nizvodno od centra grada. Nišava na posmatranom prostoru ima nekoliko manjih pritoka.

2.4.4.3 Identifikacija izvora zagađenja

Na osnovu identifikacije izvora zagađenja u Nišu svi značajni emitri su grupisani na sledeći način:

- saobraćaj,
- industrija,
- TO/TE postrojenja i individualna ložišta,
- komunalne i
- poljoprivredne aktivnosti.

Saobraćaj predstavlja mobilni - linijski izvor zagađenja vazduha specifičnim polutantima, od kojih su najznačajniji oni koji nastaju kao produkti nepotpunog sagorevanja fosilnih goriva: HCHO, HxCy, CO i dr. kao i olova i NOx. Saobraćaj u Nišu, kako drumski tako i železnički (perspektivno i avio) je razvijen, posebno tranzitni, međugradski i javni. Najvećim delom zbog starosti vozila i nekvalitetnog goriva, ali i zbog karakteristika saobraćajnica i postojeće organizacije, saobraćaj u letnjim mesecima predstavlja dominantan izvor zagađenja vazduha.

Industrija, zajedno sa **TO/TE postrojenjima** i individualnim ložištima predstavlja stacionarni izvor zagađenja sredine.

Industrijske/proizvodne aktivnosti u Nišu su raznorodne. Dominira elektro i metalna industrija, prehrambena i duvanska, a zastupljene su i druge grane kao što je: tekstilna, hemijska, građevinska, industrija kože i gume i dr. Industrijske zone se nalaze na četiri lokaliteta: zapadni, severozapadni, istočni i južni. Ovako nepovoljna lokacija industrije u odnosu na vulnerabilne objekte (stanovanje, rekreaciju, školstvo/predškoolstvo i dr.) dodatno usložnjava ekološke probleme u gradu. Činjenica je da veći industrijski kompleksi ne rade, ili rade sa značajno smanjenim obimom, pa industrija u ovom trenutku nije najznačajniji izvor zagađenja vazduha. Međutim, problem i dalje postoji s obzirom na to da zastarela, neadekvatno održavana industrijska postrojenja imaju uticaja na stanje zagađenosti vazduha, posebno u akcidentalnim situacijama. U okolini većih izvora zagađenja Institut za zaštitu zdravlja iz Niša ispituje koncentracije specifičnih polutanata: NH₃, H₂S, Pb i Cd i posebno taložne materije i teške metale u taložnim materijama.

Manji pogoni raznovrsnih privrednih delatnosti se često uvlače u zone stanovanja (obrada i zaštita metala i plastike, obrada drveta, formulacija kućne i druge hemije i sl.) i pod firmom zanatskih radnji ili zanatske proizvodnje, koje uslovno ne zagađuju sredinu, dobijaju lokacije izvan industrijske zone. Ovakve male pogone je teško kontrolisati, često menjaju proizvodni program a u najvećem broju slučajeva rade sa izraubovanim uvezenim mašinama. Zbog toga oni ne retko predstavljaju izvore zagađenja na mikrolokalitetu.

TE/TO postrojenja i individualna ložišta u Nišu koriste najmanje "ekološka" goriva: ugalj, lož ulje, mazut i drvo.

Iz ovakvih izvora se primarno emituju nespecifični polutanti kao što su SO₂, čađ i sedimentne čestice. Iz analize osnovnih karakteristika kotlovskih postrojenja u industriji Niša, vidi se da ista ne poseduju uređaje za prečišćavanje emitovanih gasova.

Rezultati proračuna merenja emisije polutanata iz ovakvih izvora ne ukazuju na značajne razlike u poslednjih desetak godina, kako kad je ugalj, tako i kad je ulje korišćeno kao energent.

U zimskim mesecima TO/TE postrojenja i individualna ložišta predstavljaju dominantan izvor aerozagađenja na teritoriji Niša.

Komunalne aktivnosti su primarno izvor povećanih koncentracija taložnih čestica i suspendovanih materija. Činjenica da Niš nije potpuno ekipiran osnovnim infrastrukturnim instalacijama i objektima, kao i to da ima propusta u održavanju javne higijene (održavanje javnih površina, sakupljanje i deponovanje smeća i dr.), ukazuje na to da se najveći deo indentifikovanih polutanata generiše na teritoriji grada.

Analizom izgrađenosti i uvidom u namenu prostora može se zaključiti da se na posmatranom prostoru deo teritorije koristi za poljoprivrednu proizvodnju. Površine namenjene poljoprivrednim kulturama predstavljaju izvor čestičnog zagađenja, posebno u suvo vreme, zbog nekontrolisanog korišćenja sredstava za zaštitu bilja i fertilizata.

2.4.4.4 Merna mesta i parametri ispitivanja

Koncentracije zagađujućih materija se u Nišu prate na 24-26 mernih mesta. Merna mesta su izabrana tako da se na njima može oceniti uticaj dominantnih izvora zagađenja, stacionarnih ili mobilnih, a prema vrsti su podeljena na:

- prometne raskrsnice.....13x
- stambene zone sa izvorom zagađenja.....4x
- stambene zone.....4x
- industriju.....3x
- urbani centar.....1x
- zonu odmora i rekreacije (Niška Banja).....1x

Vreme ispitivanja je dnevno, nedeljno i mesečno.

Parametri koji se ispituju su:

- SO₂,
- čađ,
- teški metali u čađi (Pb, Cu, Mn),
- NO₂,
- suspendovane čestice,
- teški metali u suspendovanim česticama (Cd, Mn, Ni),
- taložne materije,
- teški metali u taložnim materijama (Cd, Pb, Ni, Zn, Cr) i
- izduvni gasovi motornih vozila (CO, NO_x, HCHO).

2.4.4.5. Kvalitet vazduha

Na osnovu analize rezultata ispitivanja koncentracije pojedinačnih polutanata u dužem periodu može se konstatovati da prosečne godišnje koncentracije sumpordioksida pokazuju silazni trend.

Ovaj pad se može tumačiti u jednom delu gašenjem individualnih ložišta i manjih kotlarnica i prelaskom na daljinsko grejanje, ali i većim udelom električne energije u grejanju.

Koncentracije SO₂ van sezone loženja su promenljive, tj. beleži se naizmenički pad i porast istih.

Epidemiološka ispitivanja rađena u Institutu za zaštitu zdravlja Niš (1998-1999) su pokazala da i ovako značajno smanjenje koncentracije SO₂ i čađi nije dovoljno jer i registrovane vrednosti nepovoljno deluju na zdravlje, posebno na osetljive delove populacije. Učestalost respiratornih simptoma kod dece je vrlo visoka, posebno ako se uporedi sa rezultatima sličnih studija u svetu.

Posebnim istraživanjem (Đorđević, A.: Funkcionalna analiza uticaja sumpor-(IV)oksida i čađi na kvalitet vazduha grada Niša (2003), Magistarski rad, Fakultet zaštite na radu, Niš; izvršena je kvalitativna i kvantitativna ocena kvaliteta vazduha korišćenjem indeksa kvaliteta na osnovu C98 svih srednjednevnih izmerenih vrednosti SO₂ i čađi za period 1980-2001. Izračunavanje indeksa kvaliteta vazduha za duži vremenski period dovodi do zaključka da grad Niš karakteriše uglavnom "umereno dobar" kvalitet vazduha, s tim da centralni deo grada Niša, zbog slabe provetrenosti ima najduže vreme zadržavanja zagađujućih supstanci.

Prosečne godišnje koncentracije izduvnih gasova motornih vozila: azotnih oksida i formaldehida ne prelaze dozvoljene vrednosti prema važećem Pravilniku, dok su

prosečne godišnje koncentracije ugljenmonoksida na većini mernih mesta u 2003. godini bile iznad GVI.

Koncentracije teških metala su i dalje relativno visoke, dok su koncentracije specifičnih polutanata (amonijaka, olova i kadmijuma) prema podacima iz prošle godine u granicama dozvoljenih vrednosti.

Pored monitoringa koncentracija zagađujućih materija poreklom motornih vozila u toku 2002. godine je obavljeno pilot istraživanje sa ciljem utvrđivanja da li je značajna pojava respiratornih simptoma i oboljenja kod onih koji stanuju uz prometne raskrsnice u odnosu na stanovnike Niške Banje. Ispitivanje je pokazalo da je za većinu simptoma i oboljenja dokazana statistička značajnost veće učestalosti kod eksponiranih.

Radi smanjenja aerozagađenja potrebno je:

- Kompletno priključivanje gradskog jezgra na daljinski sistem grejanja,
- Izvršiti gasifikaciju svih jedinica za sagorevanje u toplanama i kotlarnicama,
- Regulisati saobraćaj izgradnjom više paralelnih saobraćajnica na najfrekventnijim pravcima čime bi se sprečilo stvaranje crvenih tačaka zagađenja,
- Formiranje pravnog monitoringa za kontrolu zagađenosti vazduha senzorskog tipa, sa centralnom jedinicom i neprekidnim dežurstvom što bi omogućilo da se upravlja kvalitetom vazduha i pravovremeno i adekvatno reaguje u slučaju akcidentnih zagađenja.

2.4.5 Odabir lokacija za deponije

U Generalnom urbanističkom planu Niša i Niške Banje do 2010. godine navedeno je 1991. godine da postojanje deponije smeća na Bubnju površine 12 ha, od čega je 6 ha na području GUPa nema odgovarajuću infrastrukturu, drenažu i zaštitu. Već u LEAP dokumentu iz 2001. godine navodi se da je površina preko 30 ha, od čega je veći deo u opštini Niš a deo u opštini Doljevac (dakle rast deponije nije bio dobro projektovan i predskazan). Postojeća deponija-smetlište komunalnog otpada locirana je u jugozapadnom delu Niša. Od centra grada deponija je putem Niš-Malošište udaljena oko 5200 metara od centra grada (oko 100 m od puta), a pravom linijom oko 4000 metara. Početak odlaganja otpada bio je 1965. godine i već 1998. godine zbog potpunosti počinje odlaganje mimo površine deponije. S obzirom na sastav tla i pojavu peskovito šljunkovitih sedimenata za očekivati je postojanje procednih gravitacionih voda po celom terenu, pri čemu po raspoloživim navodima na direktnom pravcu procednih voda nema naselja. Navedeno je u GUPu da će se uz striktno poštovanje planirane tehnologije, separaciju i opremanje moći uspešno koristiti u narednih 10 godina, od vremena usvajanja GUPa početkom devedesetih godina. Navodi se da za hemijski otpad nema rešenja, što predstavlja i današnji status situacije. Ne postoji ništa od uslova za upravljanje različitim kategorijama opasnog otpada. U istom dokumentu u okviru prostorno-ekoloških uslova opredeljen je regionalan pristup rešavanja problema.

Trenutna praksa postupanja otpadom predstavlja ozbiljan rizik po javno zdravlje (izveštaj Svetske banke i Ekonomske komisije za Evropu UN za Srbiju za 2002. godinu).

Regionalni koncept postupanja komunalnim otpadom je uslov za stvaranje finansijskih aranžmana koji bi Niš (i Srbiju) doveli u poziciju da na optimalan način iskoristi instrumente finansiranja koje potencijalno odobrava EU u procesu primanja u

članstvo (ukoliko je politička odredenost i aktivnosti u tom smeru), kao i da se iskoristi mogućnost povoljnih kredita kao na primer IBRD.

Prema raspoloživoj dokumentaciji projekat deponije (pretežno sanacija postojeće sa mogućnošću korišćenja deponijskog gasa) uradjen je još 1993. godine, sa doradom 1998. godine i nalazi se kod investitora – Direkcije za izgradnju grada Niša. U okviru projekta monitoringa podzemnih voda i preventive zagađivanja, koji je uradjen od 2000. do 2002. godine u Nišu (Švajcarska direkcija za razvoj i izgradnju SDC u saradnji sa NAISSUS Niš, 2002), ukazano je da je limitirana zaštićenost podzemnih voda od zagađivanja.

Od strane GTZ, sa Fidecom kao lokalnim partnerom, 2003. godine je uradjen Plan regionalne deponije u skladu sa Nacionalnom strategijom upravljanja otpadom iz koga proističu dve predložene alternative.

Posebno je iskazan problem najsiromašnijeg sloja stanovništva (Romi i drugi), koji žive od skupljanja otpada po smetlištima i kojima kroz projekte upravljanja otpadom treba omogućiti alternativne izvore egzistencije.

U ovoj oblasti trenutno je projekat u toku **Izrada projektne dokumentacije za sanaciju, zatvaranje i rekultivaciju deponije čvrstog komunalnog otpada »Bubanj«**. Reč je o izradi glavnog projekta za prihvatanje i odvođenje atmosferskih voda van tela deponije, glavnog projekta za prikupljanje i evakuaciju filtrata iz tela deponije, glavnog projekta za prihvatanje i odvođenje deponijskog gasa, projekta komunalne infrastrukture (hidrantska mreža, vodovodna i kanalizaciona mreža za sanitarne mreže, PTT mreža, električna instalacija, ograda deponije), glavnog projekta rekultivacije i zatvaranja deponije. Izvršeni su geodetski radovi i potpisani ugovori sa Institutom "Kirilo Savić" za izradu projektne dokumentacije, glavni tehnološki projekat, glavni projekat komunalne infrastrukture i projekat zatvaranja i rekultivacije.

2.4.6 Mogućnosti reciklaže

Dugoročni integralni plan upravljanja otpadom jedne lokalne zajednice treba da predvidi poboljšanje u odnosu na potencijalni porast količine otpada i značajno povećanje nivoa ponovnog korišćenja i reciklaže otpada. Reciklaža predstavlja uklanjanje korisnih materija iz otpada, kako bi se one mogle ponovo upotrebiti. Rezultat je ušteda dragocenog prostora na deponiji i ekonomska dobit od prodaje recikliranog materijala.

Razvojna uloga reciklaže otpadnih i sekundarnih sirovina, kao posebne visokoprofitabilne privredne grane, je u njenom doprinosu zaštiti životne sredine, očuvanju prirodnog mineralnog resursa, smanjenju uvoza deficitarnih materija i ušteda energije.

Osnove razvoja kada je reč o gradu Nišu su u obavezi da se standardi u zaštiti životne sredine do 2010. godine upotpunosti usaglase sa evropskim-reciklaža otpadnih i sekundarnih sirovina najefikasniji je sektor optimalne zaštite životne sredine pri čemu se tu podrazumeva i uskladištenje definitivnog otpada.

Naime, gradska deponija je puna, postoji problem u njenom širenju sa porastom broja stanovnika. Zbog toga ključne strateške akcije i promene su u organizovanoj reciklaži koja je pod apsolutnom kontrolom nadležnih opštinskih organa vlasti i katastra, preko jedinstvenog centra upravljanja otpadom. Posebna kontrola mora postojati kod reciklaže hazardnog otpada. Komunalna preduzeća imaju ulogu u

operativnom izvršenju reciklaže. U operativnom izvršenju reciklaže poseban značaj treba dati manjim preduzećima u privatnom vlasništvu. Vrednost potrebnih investicija za izgradnju industrijskih kapaciteta za reciklažu različitih tehnogenih sirovina je velika. S toga, grad treba da se angažuje u pronalaženju povoljnih investicionih sredstava za ovu namenu.

Veliki deo ovih evidentiranih i uočenih problema može se prevazići, ili bar ublažiti preduzimanjem određenih aktivnosti, koje nisu povezane sa značajnim finansijskim ulaganjem. To podrazumeva podizanje javne svesti o značaju reciklaže, uspostavljanje mreže-sistema za sakupljanje, kao i uspostavljanje sistema za reciklažu otpada. Neophodno je uspostaviti paralelan sistem sakupljanja i sistema za reciklažu jer ni jedan ne može raditi bez ovog drugog.

2.4.7 Ulaganje u očuvanje eko sistema

Jedan od mnogobrojnih i danas popularnijih pristupa problematici životne sredine usvojen od značajnog kruga naučne i političke javnosti je integralni ili konceptualni pristup, a može se sažeti u dve kategorije: razvoj i okolina.

Razvoj kao proces ekonomskih, društvenih i kulturnih strukturnih promena sa direktnim delovanjem na odnose među ljudima, a u kome učestvuje ukupno stanovništvo neke zemlje.

Okolina, tj. životna sredina kao ukupan skup prirodnih i stvorenih vrednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život. S obzirom da je društveno ekonomski razvoj proces kroz koji ljudi nastaje da stvore i uvećaju bogatstvo iz prirodnih i ljudskih resursa, sledi da upravo okolina određuje granice u kojima je razvojni proces uopšte moguć.

Narušavanje ne samo fizički, već i društveno-ekonomske dimenzije okoline, nije svojstveno samo u uslovima razvijenosti. Poznato je da i nerazvijenost predstavlja ozbiljnu pretnju eko sistema.

Društveno-ekonomski razvoj dalekosežno utiče na kvalitet životne sredine i jedno od prioritarnih pitanja tog razvoja je zaštita i unapređenje životne sredine, kao uslova ukupnog razvoja i opstanka. Ekološka ravnoteža i unapređivanje nivoa življenja predstavljaju polaznu osnovu svih planskih dokumenata. Zaustavljanje dalje degradacije i ublažavanje negativnih uticaja dosadašnjg razvoja na životnu sredinu i sanacija postojećih izvora zagađenja vode, vazduha i zemljišta, jedan su od ciljeva privrednog i društvenog razvoja. Zaštita životne sredine koja osigurava nesmetani razvitak uz istovremeno čuvanje prirodnih i ljudskih razvojnih potencijala, predstavlja jedan od najznačajnijih i najsloženijih zadataka današnjice.

Jedan od osnovnih ekoloških problema gradova je aerozagađenje koje je u direktnoj vezi sa razvojem urbane sredine. Radi smanjenja aerozagađenja potrebno je preduzeti mere koje su detaljno objašnjene na prethodnim stranama ovog dokumenta.

Drugi ekološki problem gradova je svakako buka. Grad Niš je prostor sa značajnim akustičkim opterećenjem s obzirom da kao privredni, ekonomski i kulturni univerzitetski i istorijski centar juga Srbije predstavlja raskrnicu sa značajnim intenzitetom drumskog, železničkog i avionskog saobraćaja.

Trenutni saobraćajni problemi koji su značajni faktor buke u gradu Nišu su stara vozila, loš kvalitet pokrova na saobraćajnicama, malo zelenila oko saobraćajnica, nedovoljan broj linija javnog prevoza za sve delove grada, problemi raskrsnica, nedovoljno parking mesta, prolaz železničkog saobraćaja kroz stambeni deo grada, loš kvalitet prigradskih puteva, zagušenje saobraćaja u špicevima, nepostojanje biciklističkih staza, izgradnja benzinskih pumpi u stambenim zonama, loša obeležnost pešačkih prelaza.

Za potrebe akustičkog mapiranja i zoniranja teritorije grada Niša, planiranje zvučne zaštite i ocenu smetnji od komunalne buke potrebno je u narednom periodu pristupiti sistematskom praćenju nivoa buke i definisanju njegove vremenske zavisnosti na mernim mestima koji predstavljaju reprezentativne lokalitete specifične namene, u cilju dobijanja što više podataka o nivou buke na prostoru teritorije grada, radi efikasnijeg planiranja zvučne zaštite.

U proceduri sistematskog nivoa buke na teritoriji grada Niša kao glavni izvor buke evidentiran je saobraćajni tok. Nivoi buke saobraćajnog toka u određenoj tački u neposrednoj okolini puta zavise od karakteristika saobraćajnica i motornih vozila koja učestvuju u saobraćaju.

Mere za zaštitu od saobraćajne buke kojima se ona može svesti na nivo koji isključuje negativne efekte na čoveka mogu biti različite i to: pravilno planiranje namene površina, uključivanje mera zaštite od buke u fazi projektovanja građevinskih objekata, izgradnja vertikalnih zaštitnih zidova, hortikulturno uređenje pojasa duž putne saobraćajnice, ograničenje brzine kretanja vozila, zabrana saobraćaja za pojedine kategorije vozila i njihovo usmeravanje na pravce manje osetljive na buku, bolja regulacija saobraćaja, poboljšanje površine kolovoznog zastora, kontrola nivoa buke vozila, sankcionisanje ponašanja učesnika u saobraćaju, su načini kojima se planira smanjenje buke u Gradu Nišu.

Grad Niš ima složen, razuđen i fleksibilan sistem za vodosnabdevanje. Sastoji se od tri pojedinačna vodovodna sistema. Regionalni sistem Ljuberađa – Niš, sistem Studena – Niš i izvorište podzemne vode sa veštačkim prehranjivanjem "Mediana I". U cilju očuvanja kvaliteta vode sistema Studena – Niš i Ljuberađa – Niš potrebno je uspostaviti režim sanitarne zaštite u sabirnoj oblasti, i uneti u katastarske, prostorne i urbanističke planove.

Sliv reke Nišave je šira zona sanitarne zaštite izvorišta Mediana i potrebno je preduzeti mere za unapređenje kvaliteta reke Nišave. Za te potrebe neophodno je kontinualno praćenje kvaliteta vode monitoring sistemom duž celog toka reke Nišave. Da bi se održao kvalitet reke Nišave mora se strogo voditi računa o novim tehnologijama koje mogu da zažice uzvodno od Niša i da svaka takva tehnologija mora biti pod kontrolom, tj. da se otpadne vode prečešćene ispuštaju u recipijent.

Otpadne vode grada Niša odvođe se preko dva gradska kolektora u reku Nišavu. Industrijske otpadne vode predstavljaju veliki problem za gradski kanalizacioni sistem. Industrijske i sanitarne otpadne vode treba rešavati izborom optimalnog predtretmana za prečišćavanje industrijskih otpadnih voda i njihovo svođenje na nivo sanitarnih, koje mogu da se tretiraju na centralnom postrojenju.

Inače, u gradu Nišu počev od 2003. godine sprovodi se projekat Rekonstrukcija vodovodnog i sanitarnog sistema uz značajno učešće donacije Vlade Nemačke u izvorima finansiranja. Prva faza projekta je završena uspešno. Ova faza opisuje se sledećim aktivnostima: rekonstrukcija vodovodnog i sanitarnog sistema, ugradnja 40 merača, kućnih (5000) i industrijskih (127) vodomera, postavljanje razvodnih i

potisnih cevovoda na II visinskoj zoni-Vinik, rekonstrukcija vodovodne mreže 12,89 Km.,1000 priključaka, 17 šahti, nabavke vozila, računara, konsultantske usluge. Druga faza projekta odnosi se na nabavku opreme za detekciju kvarova, rovokopača, rakete, valjka, konsultantske usluge, rekonstrukciju vodovodne mreže, unapređenje sistema naplate, iz I faze preneto završetak II visinske zone Vinik. Treća faza podrazumeva rekonstrukciju vodovodnog i sanitarnog sistema koja treba da dovede do boljeg snabdevanja vodom građana Niša.

Komunalna higijena podrazumeva sve elemente čistoće gradskih prostora i prostora značajnih za ljudsko zdravlje i jedan je od bitnih faktora zdrave životne sredine. Odlaganje otpada vrši se na gradsku deponiju koja je u fazi sanitarno-tehničkog uređenja, zatvaranja i rekultivacije radi smanjenja negativnih uticaja na životnu sredinu. I pored svih napora JKP "Mediana" u gradu ima veliki broj divljih deponija.

Za bolju komunalnu higijenu u gradu Nišu potrebno je stalno edukovanje građana o razvrstavanju otpada na sekundarne sirovine i komunalni otpad, povećanje broja kontejnera i učestalost njihovog pražnjenja i održavanja, bolje čišćenje i pranje ulica, bolje održavanje zelenih površina i češće akcije odnošenja kabastog otpada iz domaćinstva, potpuno saniranje divljih deponija i čišćenje rečnih tokova.

2.5 Poljoprivreda

2.5.1 Vodeći trendovi u poljoprivredi

Poljoprivreda grada Niša, po zvaničnim podacima doprinosi sa 8 % nacionalnom dohotku odnosno sa 1 % ukupnoj zaposlenosti u Republici Srbiji. Osim toga, poljoprivreda obezbeđuje dovoljno hrane za lokalno stanovništvo kao i sirovine za lokalnu prehrambenu industriju. Poljoprivreda je takođe osnov ruralnog razvoja u regionu.

Poljoprivredno zemljište čini 62% ukupne površine Niša, odnosno 0,15 ha po stanovniku. U Republici Srbiji udeo poljoprivrednog zemljišta iznosi 66 %, odnosno 0,65 ha po stanovniku. Od ukupne obradive površine 98% je privatno vlasništvo. Farmeri poseduju specifična znanja neophodna za proizvodnju i to naročito povrća, po čemu je region poznat u Srbiji.

Ipak, poljoprivredu karakterišu usitnjeni privatni posedi, prosečne veličine manje od 5 ha, koji se najčešće sastoje od nekoliko parcela, nepravilno razbacanih u prostoru. Prosečan farmer je stariji od četrdeset godina i poseduje mehanizaciju staru 20 godina. Lokalno i regionalno tržište su malog kapaciteta, a razvijena tržišta sa većom kupovnom moći su udaljena.

Poljoprivreda Grada Niša sa svojim prirodnim resursima, ljudskim i tehničkim potencijalima, koji nisu u potpunosti iskorišćeni, može, i u trenutnim proizvodnim uslovima, ostvarivati značajno više prihode i doprineti ekonomskom razvoju grada.

Zemljišni fond Grada Niša obuhvata 36 996 ha. poljoprivrednog zemljišta. U poljoprivredno zemljište ulazi obradivo poljoprivredno zemljište sa 33 537ha i pašnjaci sa 7 503 ha. Obradivo poljoprivredno zemljište obuhvata :

- 21 729 ha oranica i bašti,
- 1 949 ha voćnjaka,

- 3 961 ha vinograda i
- 1847 ha livada.

U strukturi poljoprivrednog zemljišnog fonda sa aspekta vlasništva dominira privatno vlasništvo sa preko 86%, tj. 31 921 ha je u privatnom vlasništvu. Prosečni zemljišni posed je oko 3 ha, a učešće oraničnog u prosečnom posedu je oko 2 ha po domaćinstvu. U pogledu kvaliteta poljoprivrednog zemljišta dominiraju druga, treća, četvrta i peta bonitetna klasa zemljišta.

U prigradskoj i seoskoj sredini živi oko 72 357 stanovnika, čija prosečna starost iznosi oko 40 godina, a oko 23 310 stanovnika je u dobi od 15 – 40 godina starosti. Karakteristično je da u seoskoj populaciji preovlađuju staračka domaćinstava, a veoma je mali broj domaćinstava koji se bavi isključivo poljoprivredom.

Strukturu proizvodnje karakteriše izuzetna heterogenost, prisustvo svih vidova proizvodnje (tzv. "svaštarenje") i to najvećim delom za potrebe samog domaćinstva. Dominiraju sitni, nespecijalizovani poljoprivredni proizvođači, bez jasne poslovne i tržišne orijentacije. Rezultat ovakve proizvodne strukture su niski i neredovni prihodi uz odsustvo ozbiljnog planiranja razvoja i većih investicija.

Stočni fond Grada Niša trenutno čini 7.156 goveda (5.470 ženska priplodna grla), 12.874 ovaca, 19.768 svinja i oko 163.393 komada živine. Primarnu stočarsku proizvodnju pretežno obavljaju individualna poljoprivredna gazdinstva. U poslednjih prtnaestak godina stočni fond na teritoriji grada, u pogledu osnovnog stada i u pogledu ostvarenog inteziteta proizvodnje, ima stalnu tendenciju pada.

Mehanizacija - na području grada nalazi se oko 7.000 traktora, 14.000 jednoosovinskih samohodnih mašina, 800 kosačica, 130 žitnih kombajna, 25 vršalica, oko 1.000 pumpi za navodnjavanje, oko 2.000 motornih prskalica, oko 1.000 tanjirača, oko 5.000 drljača, oko 1.100 sejalice, oko 500 rasturača veštačkih đubriva, oko 10 berača kukuruza (podaci iz 2001.). U privatnom vlasništvu je 99,5% mehanizacije. Osnovna karakteristika je izrazita starost (20 godina u proseku) i amortizovano srto mašina. Broj mašina za osnovnu obradu odgovara obradivim površinama, a nedostaju mašine za setvene radove i predsetvenu pripremu, negu, zaštitu i ubiranje useva.

Navodnjavanje - Obzirom na umereno kontinentalne prilike, koje u zadnjih desetak godina karakterišu duži sušni periodi, naročito u letnjim mesecima potrebe za navodnjavanjem sve više dolaze do izražaja. Trenutno, navodnjavanje se vrši sporadično, malim motornim pumpama, bez rasprskavanja a oko 15.000 ha oranica prve, druge i treće bonitetene klase nalazi se na mestima pogodnim za navodnjavanje.

Postojeći vid organizovanja su 11 Zemljoradničkih Zadruga ("starijih"), 2 novoformirane i 2 u postupku osnivanja i 3 udruženja poljoprivrednika. Zadruga ("starije") su sa par izuzetaka u izuzetno teškoj ekonomskoj situaciji što je rezultat kako njihove loše poslovne politike i otuđenja od osnovnih principa zadrugarstva (da služe interesu poljoprivrednika a ne zaposlenih), tako i zbog loših makroekonomskih kretanja u zemlji tokom poslednjih 10 godina prošlog veka. Postoje i pozitivni primeri novog organizovanja na izvornim principima zadrugarstva koji dokazuju da se može poslovati uspešno.

Instituti, organizacije i službe, koje istovremeno predstavljaju i vid postojećeg i vid savetodavnog sektora, na teritoriji grada su:

- DP "Agrorazvoj" Niš, područna služba za poljoprivredu za teritoriju 7 opština
- Centar za reprodukciju i VO "Niš", centar za veštačko osemenjavanje i unapređenje stočarstva za teritoriju jugoistoka Srbije
- Centar za vinogradarstvo vinarstvo "Niš", deo Instituta za istraživanje u poljoprivredi Beograd, pokriva jugoistok Srbije
- Projekat integralnog razvoja mlekarnstva "Reka Mleka", donacija 2.000.000\$, realizacija 2003-2006 DP "Agrorazvoj
- Odsek za poljoprivredu grada Niša / fond za razvoj poljoprivrede grada niša (budžet fonda 2005 – 10.450.000, 00 din.)
- Službe za poljoprivredu Gradskih Opština/ fondovi za razvoj poljoprivrede GO-a (budžeti fondova 2005 – 4.500.000,00 din.)

Trenutno stanje trgovine poljoprivrednim proizvodima na području grada Niša (i šire) karakteriše najniži oblik organizovanosti što uzrokuje hroničnu nestabilnost lokalnog i regionalnog tržišta. Trgovina na malo se odvija preko gradskih zelenih pijaca na kojima se nalazi veliki broj prekupaca (nakupaca) - posrednika u lancu prodaje između poljoprivrednika i potrošača što uzrokuje nerealno visoke cene i odsustvo akumulacije – investicije u primarnu proizvodnju poljoprivrednika. Trgovina na veliko se obavlja na kvantaškoj pijaci i direktno otkupom od poljoprivrednih proizvođača na mestima proizvodnje što uzrokuje mali protok robe i kapitala. Jedini vid realizacije robe van regiona je individualni odvoz robe na beogradsko tržište i sporadičan "izvoz" po narudžbini od strane špeditera na tržišta Bugarske, Makedonije, Crne Gore i Republike Srpske. Nedostatak organizovanog sistema kontrole kvaliteta onemogućuje u potpunosti izvoz na razvijena tržišta.

Stanje u sektoru trgovine repromaterijalom i opremom za poljoprivrednu proizvodnju se ne razlikuje u mnogome, karakteriše ga prisustvo nekoliko veletrgovina i veliki broj maloprodaja. Ne retka je i pojava trgovine repromaterijala neodgovarajućeg kvaliteta što uzrokuje i česte i velike štete u proizvodnji.

Bankarski sistem za sada nema značajniji plasman u poljoprivredu, kako zbog kamata tako koje se kreću od 1,5 do 1,9 na mesečnom nivou, tako i zbog nezainteresovanosti poljoprivrednika za investiranje uzrokovane nesigurnim plasmanom i slabim kreditnim bonitetom pre svega u smislu obezbeđenja kredita (nerešeni pravno imovinski odnosi). Trenutno se, kao deo podsticajnih mera za razvoj poljoprivrede, od strane Ministarstva poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva odobravaju kratkoročni i dugoročni krediti. Dugoročni krediti odobravaju se registrovanim poljoprivrednim gazdinstvima preko poslovnih banaka za izgradnju i kupovinu sistema za navodnjavanje, kupovinu mehanizacije, podizanje višegodišnjih zasada, podizanje plastenika i staklenika i vrši se kreditiranje stočarske proizvodnje. Rok otplate kredita je do 5 godina sa kamatnom stopom od 3% na godišnjem nivou. Na teritoriji grada do sada odobreno je oko petnaest dugoročnih kredita.

Shodno niskom nivou specijalizacije proizvodnje, tržišnoj orijentaciji, kvalitetu, konkurentnosti i sopstvene organizovanosti poljoprivrednika, realizacija proizvodnje je izuzetno teška i nesigurna.

Ilustracija 50: Doprinos poljoprivrede ND i zaposlenosti

1990.		
Područja	ND	Zaposlenost
	%	%
Niš	4,6	0,9
Nišavski okrug	18,0	0,7

Republika Srbija	16,4	5,3
2003.		
Niš	6,1	1,0
Nišavski okrug	16,0	1,6
Republika Srbija	18,2	3,6

Generalno, poljoprivreda je jedan od pratećih sektora u opštini Niš. Naime, između dva popisna perioda, učešće poljoprivredne u ukupnoj populaciji se smanjilo (sa 4,4% na 2%), kao i udeo aktivnog poljoprivrednog u ukupnom stanovništvu (sa 3,6% na 1,5%). Ekonomski posmatrano, poljoprivreda je u 2003. u odnosu na 1990. godinu povećala učešće u stvaranju dohotka a smanjila broj zaposlenih u ovom sektoru u odnosu na ukupnu zaposlenost u privredi opštine.

Komparacija opštine Niš po svim navedenim indikatorima sa Srbijom, ukazuje da su vrednosti znatno ispod republičkog proseka, osim kada je u pitanju učešće aktivno poljoprivrednog stanovništvo u ukupnom poljoprivrednom stanovništvu (71,6, RS 64,8%).

Ilustracija 51: Područja prema granama poljoprivredne proizvodnje, u %

1991.						
Područje	Obradivo zemljište	Voćnjaci	Vinogradi	Livade	Pašnjaci	Ribnjaci, trstici, bare
R. Srbija	64,1	4,5	1,7	11,7	17,6	0,7
Niš	59,9	5,3	11,7	5,3	17,8	0,003
2003.						
R. Srbija	65,4	4,8	1,3	11,6	16,1	0,7
Niš	58,6	5,2	10,6	5,4	20,2	0,01

2.5.2 Kritični faktori uspeha

Iako su prisutne tendencije na nivou Republike ka unapređenju sektora situaciju karakteriše sledeće :

- nedefinisana državna politika o obliku privatizacije, dokapitalizacije i revitalizacije poljoprivrednih kombinata i zemljoradničkih zadruga;
- nepostojanje politike zaustavljanja nepovoljnih demografskih kretanja i smanjenja razlika kvaliteta življenja u seoskoj u odnosu na gradsku sredinu;
- nepostojanje razvijenog tržišta poljoprivrednih proizvoda;
- nedostatak tržišne orijentisanosti poljoprivrednika;
- nedostatak resursa kod poljoprivrednika koji bi privukli investicije (kvalitetni projekti) i shodno tome nezainteresovanost banaka za plasman kvalitetnih kreditnih linija ;
- nedostatak sposobnosti poljoprivrednika da shvate potencijal tržišta i usmere u tom pravcu svoj razvoj;
- nedostatak savremene opreme prilagođene potrebama "srednjih" gazdinstava na tržištu;
- nedostatak definisanog, razumljivog sistema kvaliteta poljoprivrednih proizvoda.

Kao rezultat navedenog, prosečnog poljoprivrednog proizvođača karakteriše nedovoljna stručnost kao rezultat nedostatka kvalitetnog stručnog servisa , gotovo apsolutno neiskustvo u metodima optimalnog upravljanja i planiranja u

poljoprivrednoj proizvodnji, pristupu tržištu repromaterijala i poljoprivrednih proizvoda te je zbog toga nesposoban da organizuje savremenu tržišno orjentisanu, konkurentnu i profitabilnu proizvodnju .

U skladu sa strategijom decentralizacije i regionalizacije ruralnog razvoja, lokalna samouprava prepoznaje interes za sopstveni razvoj lokalnog agrosektora u čijem sklopu je osnovni činioc organizovano tržište i savetodavni sektor . Da bi se pokrenulo tržište i savetodavni sektor koji će odgovoriti potrebama lokalnih poljoprivrednika mora se primeniti princip *aktivnog učešća* poljoprivrednih proizvođača kroz radionice, korisničke odbore i slično.

Lokalni razvoj može biti znatno otežan bez stvaranja adekvatnog okruženja na republičkom nivou, a to bi podrazumevalo:

- završetak procesa privatizacije;
- formiranje efikasnog tržišta poljoprivrednih inputa i outputa;
- stvaranje efikasnih institucija za transfer znanja (poljoprivreda, ekonomija);
- razvitak svih oblika udruživanja poljoprivrednika;
- izgradnja bankarskog sektora koji će odgovarati potrebama poljoprivrede;
- izgradnja modela poljoprivrednog gazdinstva koje će odgovoriti tržišnim zahtevima.

Zvanično proklamovani ciljevi Vlade RS-a u agrosektoru su :

- obezbeđenje sigurnosti ishrane stanovništva
- unapređenje kvaliteta i bezbednosti hrane
- ohrabrivanje izvoza hrane
- unapređivanje tehnološke efikasnosti, ekonomičnosti poljoprivredne proizvodnje i prerade
- rast standarda života u ruralnoj sredini

U skladu sa analizom Svetske Banke "Breaking with the past. The path to stability and growth: Assistance Priorities and Sectorial Analyses, 2003.", pomoć od strane međunarodnih donatora može se očekivati za sledeće aktivnosti :

- mere za unapređivanje strukture poljoprivredne proizvodnje , marketinga i trgovine
- mere uvođenja privatnog sektora i njegovih investicija u poljoprivrednu proizvodnju
- mere jačanja javnih institucija vezanih za razvoj poljoprivrede

Svetska Banka savetuje da se u budućnosti donatorska sredstva usmeravaju ka prihvatanju novih tehnologija i preuređenju savetodavno-razvojnog servisa u cilju omogućivanja boljeg iskorišćivanja poljoprivrednika mogućnosti tržišta poljoprivrednih proizvoda.

2.5.3 Komparativne prednosti poljoprivrede

Na području grada deluju brojne naučne institucije i poljoprivredne službe. Skupština grada je 1996. godine osnovala Fond za razvoj poljoprivrede čiji je osnovni zadatak podsticanje aktivnosti radi postizanja optimalnog proizvodnog okruženja na lokalnom nivou. Sredstvima Fonda na području grda omogućeno je:

- Uspostavljanje i rad savremene Prognozno izveštajne službe PISu zaštiti bilja na svojoj teritoriji. Sistem PIS-a čine 2 centralna punkta i 15 automatskih

agrometeoroloških stanica koje su postavljene u voćnjacima, vinogradima i baštama niških poljoprivrednika. Automatske agrometeorološke stanice povezane su modemsom (telefonskom) vezom sa računarima u centralnim punktovima u DP "Agrorazvoj" Niš i Centru za vinogradarstvo i vinarstvo Niš. Na ovaj način stručnjaci za zaštitu bilja mogu da prate agrometeorološke parametre (temperaturu vazduha na 5 cm i na 150 cm, temperaturu zemljišta, relativnu vlažnost vazduha, dužinu vlaženja lista, količinu padavina i dužinu sunčeve insolacije) na reprezentativnom uzorku za teritoriju grada Niša, i da uz pomoć instaliranih softverskih paketa (Bahus i Karlos) vrše obradu podataka i prognozu pojave biljnih bolesti. Zadatak prognozno izveštajne službe je upravo da prateći meteorološke i biološke parametre prognozira momenat povišene pojave i prelaska "praga štetnosti" biljnih bolesti i štetočina i na vreme signalizira optimalni momenat i izbor sredstava za njihovo uspešno suzbijanje.

- Opremanje laboratorije za ispitivanje kvaliteta zemljišta koja je smeštena u DP "Agrorazvoj" i omogućeno je niškim poljoprivrednim proizvođačima da tačno saznaju kvalitet svog zemljišta i dobiju preporuku za naredna prihranjivanja mineralnim i organskim đubrivima kao i preporuku za optimalni vid biljne proizvodnje na tom zemljištu.
- Opremanje laboratorije za hemijsko, mikrobiološko i mikotoksikološko ispitivanje stočne hrane i namirnica i omogućeno kvalitetnije analiziranje stočne hrane a samim tim i bezbednija proizvodnja životnih namirnica stočarskog porekla
- Pokretanje postupka opremanja i akreditacije Enološke laboratorije Centra za vinogradarstvo i vinarstvo Niš i omogućice će pružanje kvalitetne usluge analitičke kontrole kvaliteta alkoholnih i bezalkoholnih proizvoda.
- Realizacija Projekta uspostavljanja proizvodnje kvalitetnog loznog sadnog materijala (kalemova) na području grada Niša želi se podstaći ovaj vid proizvodnje i sadnja novih vinograda kvalitetnim sortama vinove loze. U realizaciji Projekta učestvuju: Centar za vinogradarstvo i vinarstvo Niš, kooperanti kalemari iz Jelašnice, DP "Agrorazvoj" Niš i Odsek za poljoprivredu.
- Pokretanje realizacije Projekta uspostavljanja Poljoprivredne razvojno savetodavne službe, čija je realizacija započela krajem 2003. godine, predviđa formiranje mobilnog tima koji bi direktnim pristupom perspektivnim poljoprivrednicima, na terenu, na njihovim poljoprivrednim gazdinstvima pružao stručno-tehničku pomoć.

Izrada Studije, "Analiza mogućnosti korišćenja površinskih i podzemnih voda pogodnih za navodnjavanje poljoprivrednih kultura na teritoriji Grada Niša". Studiju je izradio Institut za vodoprivredu "Jaroslav Černi" A.D. Beograd. Studija je pokazala:

- kvalitet voda i mogućnost njihovog korišćenja za navodnjavanje;
- količine i lokacija voda raspoloživih za navodnjavanje;
- najekonomičnije metode za iskorišćavanje voda u kontekstu strukture proizvodnje;

Kao prednost može se smatrati i prisustvo stranih razvojnih projekata:

Projekat integralnog razvoja mlekarstva "**Reka mleka**" je razvojni projekat koji finansira SIDE - Švedska međunarodna organizacija za pomoć i saradnju, a sprovodi OPTO International AB i GRM International BV. Projekat podržava pilot farme sa 80 % cene opreme po izboru korisnika (opreme za stočarsko -mlekarsku proizvodnju) pri čemu poljoprivrednici-korisnici, po principu podele troškova, učestvuju sa 20 % cene. Osnovni cilj Projekta je pretvaranje slabe proizvodnje mleka u jaku, tržišno orjentisanu, povećanu proizvodnju sa mnogo boljim kvalitetom mleka i u skladu sa standardima EU o kvalitetu mleka. Projekat bi trebalo da obuhvati 200 poljoprivrednih

proizvođača u dvadesetak sela i potpomogne njihovo udruživanje i povezivanje sa subjektima mlekarskog sektora. Tako udruženi robni proizvođači – farmeri, predstavljaju dobar primer i ukazati na značaj udruživanja poljoprivrednih proizvođača u svojim sredinama.

U oblasti poljoprivrede trenutno je u toku projekat «**Dobra farma**». Izvor finansiranja su donacije iz programa podrške Vlade Kraljevine Holandije lokalnim zajednicama u Srbiji, prema Memorandumu o razumevanju koji je potpisan sa Vladom Srbije (projektom su obuhvaćeni Niš i Šabac). Koristi od projekta su kompletno opremanje demonstracionih farmi novom tehnologijom, proizvođači na samim farmama edukovani za korišćenje nove tehnologije, unapređenje stručne veterinarske savetodavne službe i izrada biznis planova za farmere. Projektom se želi unaprediti sektor mlekarstva i to u oblasti primarne proizvodnje mleka a putem formiranja demonstracionih farmi koje će biti primer pravilnog bavljenja mlečnim govedarstvom u našem regionu i edukacijom farmera i stručnog savetodavnog sektora. Projektom je predviđeno da se formira najviše 15 demonstracionih farmi na teritoriji Niša i Šapca, koje će biti opremljene novom tehnologijom i na kojima će se odvijati praktičan trening farmera i stručnog savetodavnog sektora. Obaveza lokalne samouprave je da obezbedi dovoljne ljudske i druge resurse za nesmetano odvijanje projekta. Do sada su formirane dve farme. Projekat je u drugoj godini realizacije i završava se 2005. godine.

Takođe, napravljena je aplikacija za projekat **Razvoj poljoprivredne proizvodnje kroz podršku preduzetništvu u agrorazvoju, saglasno standardima EU na teritoriji**. Izvori finansiranja su sufinansiranje od strane Evropske agencije za rekonstrukciju 61,10% odnosno 42.395,50 € i Grada Niša 38,90% u materijalnim i ljudskim resursima kroz korišćenje kapaciteta i rada radnika lokalne samouprave. Projektom se obezbeđuje podrška nosiocima poljoprivrednih gazdinstava i članovima formalnih i neformalnih grupa farmera, udruženja i zadruga u boljoj organizaciji da bi svoju proizvodnju učinili profitabilnijom i brže se prilagodili tržišnim uslovima. Takođe, projektom se obezbeđuju uslovi za razvoj poljoprivrednih gazdinstava u skladu sa strategijom poljoprivrede Republike Srbije kroz edukaciju stručnog kadra radnika Uprave za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine i edukaciju samih poljoprivrednih proizvođača iz oblasti menadžmenta, marketinga i novih tehnologija u proizvodnji hrane.

Kao razvojna ograničenja u poljoprivredi mogu se smatrati nepovoljna demografska kretanja, velika razlika kvaliteta življenja u seoskoj u odnosu na gradsku sredinu, nepostojanje razvijenog tržišta poljoprivrednih proizvoda, dominacija ekstenzivne poljoprivredne proizvodnje, usitnjenost poseda i nedostatak tržišne orijentisanosti poljoprivrednika, nepostojanje srednje i visoko stručnih obrazovnih institucija .

2.5.4 Preporuke za dalji razvoj

S obzirom da je jedan od osnovnih ciljeva poljoprivrede Srbije integracija u zajedničku poljoprivrednu politiku Evropske unije, neophodno je unapređenje produktivnosti, promena strukture proizvodnje u pravcu gajenja profitabilnijih kultura, uvećanje gazdinstava, orijentisanost ka kvalitetu i bezbednosti hrane, formiranje registra proizvođača, stoke.

Da bi se sve ovo postiglo neophodno je uspostavljanje efikasne savetodavne službe po uzoru na modele navedene službe iz evropskih i zemalja. Savetodavnu službu treba da čini mobilni tim stručnjaka koji direktnim pristupom poljoprivrednicima (perspektivnim u smislu razvoja u robne proizvođače – farmere), konkretno na terenu u njihovim objektima, pruža tehničko-tehnološku i menadžment-marketinšku pomoć u

smislu unapređivanja njihove proizvodnje, plasmana, investicije i sl. Pomoć bi bila konkretna u smislu unapređivanja konkretne farme, gazdinstva a obuhvatila bi sve aspekte njegovog razvoja (organizaciona, tenička, tehnološka, ekonomska, marketinška, investiciona, ekološka i sl.) i optimalizacije proizvodnje. Treba izgraditi savetodavnu službu koja će da zadovolji potrebe proizvođača i odgovori promenama i zahtevima tržišta.

Paralelno sa razvojem savetodavnog sektora trebalo bi razvijati i uspostaviti tržišno informacioni sistem kojim bi se omogućilo prikupljanje i analiza podataka o postojećem upravljanju, pristupu tržištu, indentifikacija problema i nedostataka, njihovo rešavanje uz eksperimentisanje i demonstraciju na samim gazdinstvima, indentifikacija puteva za uvećavanje prihoda na gazdinstvu i izrada pogodne strategije razvoja konkretnog gazdinstva.

Razvoj poljoprivredne proizvodnje treba posmatrati kao jedan integralni deo ruralnog razvoja. U Strategiji poljoprivrede Srbije se kaže: "Ruralni razvoj je zapravo složen socioekonomski razvoj posebnog tipa regiona koji uključuje čitav niz pitanja kao što je zaposlenost, industrija, poljoprivreda, zdravlje, transport, životna sredina, socijalne službe, obrazovanje, komunikacije."

2.5.5 Mogući rezultati

Prelazak sa tradicionalne ekstenzivne poljoprivredne proizvodnje na intenzivnu poljoprivrednu proizvodnju.

Povećanje broja edukovanih farmera, robnih proizvođača koji će uz korišćenje podsticajnih sredstava Republike i lokalne samouprave, moći da primeni savremenu tehnologiju u poljoprivrednoj proizvodnji i postignu zadovoljavajuće prinose i kvalitet u skladu sa standardima EU.

Farmeri su udruženi u svoje asocijacije i preko njih ostvaruju svoje interese. Jakog farmera prati jaka i razvijena savetodavna služba.

Ruralni razvoj je u usponu. Stvorena je svest o zaštiti životne sredine od uticaja efekata poljoprivredne proizvodnje.

2.6 Jedinice za lokalni razvoj

2.6.1 Nacionalni nivo

2.6.1.1 Fond za razvoj Republike Srbije

Fond za razvoj Republike Srbije osnovan je zakonom koji je donela Narodna Skupština Republike Srbije 08. aprila 1992. godine.

U skladu sa Zakonom o Fondu sredstva se koriste za:

- finansiranje programa iz oblasti privrednog i regionalnog razvoja
- podsticaj malih i srednjih preduzeća
- finansiranje podsticaja izvoza
- finansiranje privrede za likvidnost
- finansiranje redovne delatnosti Fonda

Vlasništvo Fonda je 100% državno. Izvori sredstava iz kojih se alimentira delatnost Fonda su:

- budžet Republike
- naplata dospelih anuiteta kreditnih plasmana i pripadajuće kamate
- priliv sredstava od ostatka stečajne, odnosno likvidacione mase društvenih preduzeća
- sredstva solidarnosti
- sredstva subvencija
- pozajmice od poslovnih banaka
- domaći i inostrani krediti

Upravljačku strukturu Fonda čine: Upravni odbor, Nadzorni odbor i direktor, koje imenuje Vlada Republike Srbije.

Fond odobrava kredite privrednim subjektima direktno ili preko poslovnih banaka.

Aktivnosti Fonda za razvoj koje direktno utiču na stopu razvoja lokalne ekonomije mogu se obuhvatiti u nekoliko linija. Dole su date one linije koje su relevantne za razvoj lokalne ekonomije grada Niša.

Prioritet u korišćenju sredstava imaju:

- investicioni programi iz oblasti industrije, prerađivački kapaciteti iz oblasti poljoprivrede i usluge;
- programi koji se realizuju na području opština čiji korigovani narodni dohodak po stanovniku ne prelazi 50% proseka Republike Srbije, u poslednjoj godini za koju postoje statistički podaci, kao i devastirana područja Republike Srbije;
- programi koji obezbeđuju veći nivo projektovane rentabilnosti, odnosno veće ekonomske efekte po jedinici uložених sredstava i brži povraćaj uložених sredstava;
- programi koji obezbeđuju otvaranje novih radnih mesta i veće neto devizne efekte;
- programi koji ne zahtevaju nova ulaganja u izgradnju građevinskih objekata;
- programi podsticanja razvoja banjskog i planinskog turizma, odnosno eko i ruralnog turizma, kao i finansiranje projekata iz oblasti turizma na području E -75;
- programi koji pod ostalim jednakim uslovima imaju veće učešće sopstvenih sredstava i učešće drugih izvora u strukturi finansiranja u odnosu na sredstva Fonda.

Kreditna podrška grupi malih i srednjih preduzeća odobravaće se za sledeće namene:

- ulaganjem u nove programe;
- tehničko -tehnološku modernizaciju;
- ulaganjem u trajna obrtna sredstva radi podsticanja proizvodnje i potpunijeg korišćenja kapaciteta;
- osvajanjem novih tržišta i preorijentacijom na izvozne programe;

Prednost u korišćenju sredstava imaju programi koji obezbeđuju:

- Veći nivo projektovane rentabilnosti, odnosno već ekonomske efekte po jedinici uložених sredstava i brži povraćaj uložених sredstava .

- Veće sopstveno učešće i učešće drugih izvora u strukturi ulaganja, u odnosu na sredstva Fonda.
- Zapošljavanje većeg broja radnika.
- Veće izvozne neto efekte.

Fond je direktno usmeren na podsticanje izvozno orijentisanih programa odobravanjem kratkoročnih kredita za finansiranje pripreme proizvodnje namenjene izvozu, na bazi zaključenih ugovora o izvozu. Prioritet u korišćenju sredstava će imati izvozni programi koji obezbeđuju veći neto devizni priliv po jedinici uloženi kreditnih sredstava.

Podsticanje zapošljavanja odobravanjem mikro kredita po programu zapošljavanja radnika koji su ostali bez posla u procesu tranzicije. Krediti će se odobravati u visini mase sredstava koja bude obezbeđena od Nacionalne službe za zapošljavanje.

2.6.1.2 Agencija za privatizaciju Republike Srbije

Agencija za privatizaciju osnovana je radi promovisanja, iniciranja, sprovođenja i kontrole postupka privatizacije. Sedište Agencije je u Beogradu. Agencija ima organizacionu jedinicu u mestu sedišta organa teritorijalne autonomije, a može imati organizacione jedinice i u drugim mestima.

Sredstva za osnivanje Agencije obezbeđuju se iz:

- 1) budžeta Republike Srbije i
- 2) donacija, priloga i sponzorstva domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica.

Sredstva za rad Agencije obezbeđuju se iz:

- 1) prihoda koje ostvari obavljanjem poslova iz svoje nadležnosti;
- 2) donacija, priloga i sponzorstva domaćih i stranih pravnih i fizičkih lica;
- 3) drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Agencija obavlja delatnost posredovanja u prodaji državnog i društvenog kapitala i imovine u postupku privatizacije, kao i poslove:

- 1) promocije privatizacije;
- 2) iniciranja privatizacije;
- 3) sprovođenja privatizacije;
- 4) kontrole postupka privatizacije.

U obavljanju poslova promocije privatizacije Agencija informiše javnost o subjektima privatizacije, edukuje javnost o privatizaciji i daje informacije o potencijalnim kupcima, kapitalu, proizvodima, uslugama i radnoj snazi na domaćem tržištu.

U obavljanju poslova iniciranja privatizacije Agencija pokreće inicijativu za izradu programa restrukturiranja, oglašava prospekt subjekta privatizacije u sredstvima javnog informisanja, prikuplja podatke o broju potencijalnih kupaca subjekta privatizacije.

U obavljanju poslova sprovođenja privatizacije Agencija određuje metod privatizacije u subjektu privatizacije, organizuje i sprovodi postupak prodaje putem javnog tendera, predlaže tenderskoj komisiji izbor najpovoljnije ponude, organizuje postupak prodaje putem javne aukcije, po potrebi priprema dokumentaciju za privatizaciju metodom javnog tendera, program privatizacije odnosno program restrukturiranja,

organizuje postupak prodaje akcija prenetih na Akcijski fond, sprovodi restrukturiranje u postupku privatizacije ili upućuje zahtev nadležnom organu da sprovede restrukturiranje u postupku privatizacije, objedinjuje i čuva dokumentaciju i podatke o sprovedenim javnim tenderima i javnim aukcijama, pribavlja mišljenje organa teritorijalne autonomije, odnosno lokalne samouprave, prema mestu sedišta subjekta privatizacije.

U obavljanju poslova kontrole postupka privatizacije Agencija proverava procenjenu vrednost kapitala ili imovine subjekta privatizacije, usklađenost programa privatizacije ili programa restrukturiranja sa propisima, da li je priliv sredstava po osnovu izvršene prodaje u skladu sa ugovorom o prodaji, izvršenje ugovora o prodaji, prenos akcija bez naknade zaposlenima, evidentiranje akcija u Privatizacionom registru.

Organi agencije su: upravni odbor, nadzorni odbor i direktor. Članove upravnog odbora i nadzornog odbora imenuje i razrešava Vlada Republike Srbije, od kojih najmanje jednog na predlog organa teritorijalne autonomije. Članovi upravnog i nadzornog odbora, kao i direktor imenuju se na period od četiri godine. Upravni odbor ima predsednika i četiri člana. Nadzorni odbor ima predsednika i četiri člana. Direktora Agencije imenuje i razrešava Vlada Republike Srbije.

Nadzor nad radom Agencije vrši ministarstvo nadležno za poslove privatizacije.

2.6.2 Lokalni nivo

2.6.2.1 Interna lokalna uprava

Organi grada Niša¹¹ su: skupština grada, gradonačelnik i gradsko veće. Skupština grada je predstavnički organ koji vrši osnovne funkcije utvrđene Ustavom, zakonom i Statutom. Skupština ima 61 odbornika koje građani biraju tajnim glasanjem. Odbornici se biraju na četiri godine. Predsednik skupštine bira se iz reda odbornika. Predsednik skupštine ima zamenika koji ga zamenjuje u slučaju njegovog odsustva, sprečenosti da obavlja funkciju ili po posebnom ovlašćenju.

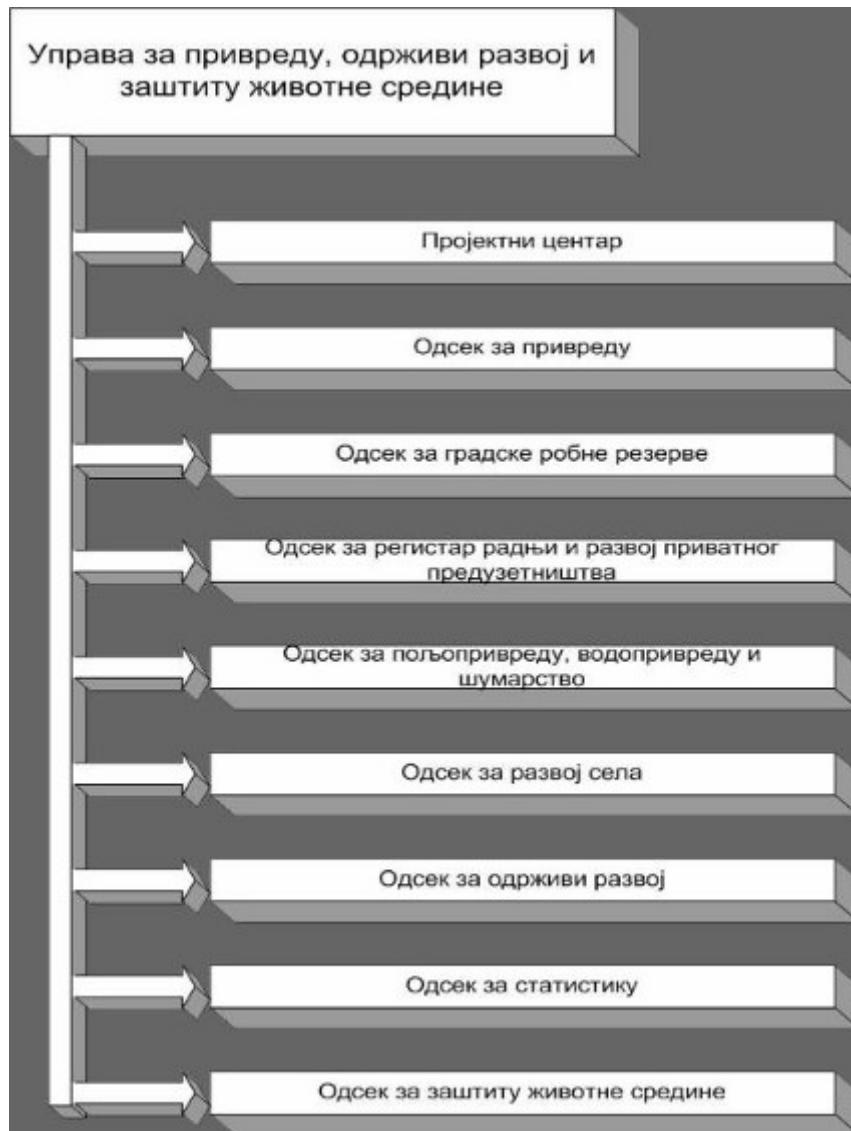
Izvršnu funkciju u gradu vrši gradonačelnik. Gradonačelnik se bira na izborima neposrednim i tajnim glasanjem. Gradonačelnik ima zamenika, koji ga zamenjuje u slučaju njegovog odsustva ili sprečenosti da obavlja dužnost.

Gradsko veće je organ koji usklađuje ostvarivanje funkcija gradonačelnika, skupštine grada i vrši kontrolno-nadzornu funkciju nad radom gradskih uprava. Gradsko veće broji pet članova koje bira skupština na predlog gradonačelnika.

U gradu postoji više uprava za pojedine oblasti. O organizaciji gradskih uprava odlučuje skupština grada na predlog gradonačelnika. Radom uprave rukovodi načelnik. Organizaciona struktura uprave koja se, između ostalog, direktno bavi razvojem lokalne ekonomije grada Niša predstavljena je sledećom organizacionom shemom.¹²

¹¹ Izvor Statut grada Niša.

¹² Izvor: web strana www.nis.org.yu

Grad ima svog gradskog arhitektu i gradskog menadžera koje postavlja gradonačelnik.

Grad Niš je teritorijalna celina koja se sastoji iz gradskih opština. Gradske opštine su: Palilula, Crveni krst, Mediana, Pantelej i Niška Banja.

Organi gradske opštine su: veće gradske opštine i predsednik opštine. Veće gradske opštine čini devet većnika. Izvršnu funkciju vrši predsednik opštine. U gradskoj opštini obrazuje se opštinska uprava kao jedinstvena služba kojom rukovodi načelnik.

Grad Niš permanentno unapređuje rad svoj uprave. U tu svrhu pristupa se realizaciji nekoliko projekata.

U toku je projekat **Jačanje kapaciteta lokalne samouprave u delu izrade i upravljanja projektima u skladu sa standardima EU**. Izvori finansiranja su Evropska agencija za rekonstrukciju 81.050 € i grad Niš 14.950 €. Koristi od projekta ogledaju se u unapređenju organizacionih kapaciteta i ljudskih resursa Gradske uprave. Projekat obuhvata obuku zaposlenih u Projektnom centru za rad na projektima u skladu sa standardima Evropske unije i organizovanje rada Projektnog

centra prema modelu partnerske opštine iz Evropske unije. Razlog pokretanja ovakvog projekta je sve veće učešće lokalne samouprave u aktivnostima međunarodne saradnje u procesu tranzicije sa ciljem približavanja Evropskoj uniji, a što nameće potrebu za efikasnijim angažovanjem službenika Gradske uprave u izradi projekata i upravljanju projektima, kao i stvaranju i održavanju efektivnih kontakata sa EU partnerima, a koje zahteva poznavanje i približavanje EU standardima.

Takođe, u toku je i projekat **Unapređenje kvaliteta usluga u javnom sektoru grada Niša putem implementacije CRM-a** (Customer Relationship Management). Partneri u projektu su SEENET, JKP "Mediana" i JKP "Naissus". Izvori finansiranja su donacija Italijanskog Ministarstva za inostrane poslove i Okruga Empoli Valdeze. Reč je o pilot projektu koji će se uključiti u jedinstveni Call centar grada za pružanje svih usluga putem telefona i e-mail građanima. Cilj projekta je unapređenje komunikacija između davaoca i pružaoca usluga na teritoriji Grada, primenom novih tehnologija. Realizacija projekta je od 01.10.2005. godine i trajeće 9 meseci.

Grad Niš osnivač je većeg broja preduzeća i ustanova kojima direktno služi interesima građana. U nastavku se daje njihov pregled:

1. JP za vodovod i kanalizaciju "Naissus" Niš, Ul. Kneginje Ljubice br. 1
2. JP Direkcija za izgradnju grada Niša, Ul. 7. Juli br. 6
3. JP Zavod za urbanizam Niš, Ul. 7. Juli br. 6
4. JKP "Gradska toplana" Niš, Ul. Blagoja Parovića br. 3
5. JKP za objedinjenu naplatu komunalnih, stambenih i drugih usluga i naknada
6. JKP "Medijana" Niš, Ul. Tvrđava bb
7. JP "Nišstan", Ul. Branka Krsmanovića br. 1
8. JP "Gradska stambena agencija Niš", Ul. Generala Milojka Lešjanina
9. JKP "Tržnica", Ul. Đuke Dinić br. 4
10. JP "Aerodrom" Niš, Ul. Vazduhoplovaca bb
11. JP za radio i televizijsku delatnost "Niška televizija", Ul. Vojvode Mišića br. 50
12. JP za novinsku izdavačku delatnost "Narodne novine" Niš, Ul. Generala Bože Jankovića br. 9
13. JP za snimanje, prikazivanje, iznajmljivanje i distribuciju filmova i video kasete "Nišfilm", Ul. Obrenovićeve br. 19
14. Ustanova za predškolsko vaspitanje, obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, ishranu, ugostiteljstvo i turizam "Pčelica" Niš, Ul. Orlovića Pavla
15. Ustanova za dnevni boravak dece i omladine ometene u razvoju "Mara", Ul. Sestre Baković bb
16. Ustanova dečiji kulturno-obrazovni i rekreativni centar Niš, Ul. IX. brigade
17. Narodno pozorište Niš, Ul. Voždova br. 28
18. Pozorište lutaka, Ul. Bulevar dr Zorana Đinđića bb
19. Ustanova Niški kulturni centar, Ul. Svetozara Markovića bb
20. Narodni muzej Niš, Ul. Nikole Pašića br. 59
21. Istorijski arhiv, Ul. Tvrđava bb
22. Niški simfonijski orkestar, Ul. Generala Milojka Lešjanina 16 a

23. Galerija savremene likovne umetnosti, Ul. Kej Živote Đošića br. 1
24. Centar za socijalni rad "Sveti Sava" Niš, Ul. Svetozara Markovića br. 41
25. Ustanova za fizičku kulturu "Sportski centar Čair", Ul. IX. Brigade br. 10
26. Turistička organizacija Niš, Tržni centar "Kalča", II sprat lok. 62, Voždova 7
27. Narodni univerzitet, Ul Trg kralja Milanabb
28. Regionalni centar za profesionalni razvoj zaposlenih u obrazovanju

2.6.2.2 Opštinski razvojni centri, tehnološki razvojni centri i zone industrijskog i tehničkog razvoja

U sklopu strategije razvoja industrije i drugih privrednih grana, neophodno je razvijati i naučno-tehnološku osnovu za primenu visokih znanja i tehnologija. Nuačni i tehno parkovi su u savremenom društvu najprofitabilniji i najefikasniji oblici razvoja područja.

Sušтина tehno-parkova je u njihovoj kreativnosti. Oni stvaraju klimu za:

- inovacije i izvoz,
- promociju samozapošljavanja,
- pozitivan imidž preduzetnika,
- obezbeđivanje najnovijih tehnoloških inovacija,
- otvaranje novih profitabilnih radnih mesta,
- pomoć u pretvaranju područja u profitabilne firme,
- povezivanje domaćih MSP sa ino-kapitalom, i
- obezbeđivanje direktnih stranih investicija za tehno-parkove.

U budućem periodu, grad Niš direktno će se angažovati na promociji tehno-parka, ali i promociji industrijskih zona, ustanovljavanju slobodne zone Niša, kao i info-biznis centra koji će pomagati preduzetnike u vođenju novo postavljenih preduzeća.

U ovoj oblasti sproveden je projekat **Zona unapređenja poslovanja - BID zona Niš**. Koristi od projekta sastoje se u formiranju zone u užem gradskom jezgru i unapređenom poslovanju privrednih subjekata u zoni. Projekat je podrazumevao opredeljivanje lokacije za formiranje zone, registrovanje poslovnog udruženja koje rukovodi zonom, kapitalne investicije u funkciji opremanja zone, uspostavljanje novog oblika saradnje sa Gradskom upravom. Sredstva za projekat obezbeđena iz donacije u iznosu od 50.000 \$ od donatora USAID (CHF) i učešća grada u iznosu od 110.000 \$. Projekat je završen 2004. godine.

Inače, na području grada Niša osnovana su dva tranziciona centra, čija je misija prestrukturiranje velikih preduzeća:

- Tranzicioni centar "MIN Holding", mašinska industrija
- Tranzicioni centar "NITEX", tekstilna industrija.

2.6.2.3 Vladine regionalne institucije

U Srbiji do 2001. godine nisu postojale institucije koje su pružale nefinansijsku pomoć sektoru MSP. Do tada samo su privredne komore pružale određene poslovne informacije, organizovale seminare i treninge na postojeće ekonomske teme. Ništa se nije činilo povodom ponude pomoći u otvaranju i razvoju biznisa. Počev od 2001. godine, donatori iniciraju i znatno podržavaju početne korake u ustanovljavanju

nefinansijske podrške MSP sektoru. Posle osnivanja Republičke agencije za razvoj MSP, osniva se 10 regionalnih agencija za razvoj MSP, a jedna od njih je i u Nišu.

Regionalna agencija pruža više vidova usluga potencijalnim preduzetnicima kao što su usluge edukacije (orijentacioni treninzi u različitim oblastima), usluge konsaltinga (izrada biznis plana, registracija preduzeća ili radnje, pronalaženje izvora finansiranja, poreski konsalting, uvođenje ISO standarda, uvođenje informacionih sistema), usluge informisanja i istraživanja baza podataka (pretraživanje baza preduzeća, pretraživanje pravnih akata, asistencija u uspostavljanju poslovnih kontakata) i usluge po posebnim zahtevima (organizacija konferencija za štampu, promocija preduzeća, izrada web prezentacija i slično).

Regionalna agencija za razvoj MSP SO Niš pripremila je i Nacrt strategije razvoja malih i srednjih preduzeća SO Niš za period 2003 – 2008, koji daje osnovne pravce razvoja ovog sektora. Ova agencija jedan je od autora «Privrednog vodiča grada Niša» izdatog 2004. godine, koji na jednom mestu daje privrednu sliku lokalne ekonomije.

2.6.2.4 Poslovni inkubacioni centar

U Nišu je 30.09.2005. godine otvoren Biznis inkubator centar. Inkubator centar d.o.o. Niš nalazi se u ul. Šumadijskoj br.1. Osnivači su Grad Niš (51%) i Regionalna agencija za razvoj MSP (49%). Reč je o realizaciji **Projekta za preduzetništvo, trening i usluge u Nišu**. Administrator projekta je SINTEF - Norveška fondacija za naučno i industrijsko finansiranje. Trenutno je izabano 12 korisnika usluga (stanara) Inkubator centra. Projektom se obezbeđuje uspostavljanje bussiness inkubatora za industrijsku proizvodnju u Nišu i razvijanje programa obuke za preduzetnike. Uspešna izgradnja prvog inkubator centra u Srbiji doprinela bi otvaranju novih inkubator centara u niškom regionu, kao i privlačenje stranih investitora i donatora, što bi imalo pozitivne efekte na ukupno stanje privrede u Nišu.

2.6.2.5 Službe zapošljavanja

Republika Srbija, samim tim i grad Niš već izvestan broj godina prolazi kroz period u kome se osećaju posledice lošeg vođenja ekonomije. Visina BDP-a je opala za više od polovine u odnosu na 1989. godinu. Stopa nezaposlenosti, iako na nivou proseka standardnih ekonomija u tranziciji, prikrija ozbiljne probleme na tržištu rada.

- Kao prvo, tržište rada u Srbiji je u stagnaciji, sa veoma ograničenim protokom rada i radnih mesta.
- Za razliku od većine ekonomija u tranziciji, gde najveći deo nezaposlenih na tržištu rada predstavljaju radnici koji su ostali bez posla, u Srbiji i gradu Nišu većinu predstavljaju osobe bez iskustva (uglavnom mladi). Prema podacima NSZ, filijala Niš, na dan 31.12.2004. godine evidentirano je 47.204 nezaposlena lica, od čega je 25.836 žena ili 54,7%. Skoro 2/3 nazaposlenih lica je mlađe od 40 godina. Naime, 27,6% nazaposlenih lica je staro od 31 do 40 godina, a 22% ima između 19 i 25 godina.
- Zapošljavanje novih radnika je ograničeno, što je potvrđeno malim brojem radnika sa zaposlenjem (na neodređeno, pa čak i određeno vreme) u ukupnoj zaposlenosti (u formalnom sektoru). Kao posledica ovoga, rešavanje nezaposlenosti i nalaženje novog posla ispostavlja se kao težak poduhvat. Na primer, u Nišu više od tri četvrtine nezaposlenih (konkretno 77,09% svih nezaposlenih) traži posao duže od godinu dana, što je čak i po standardima ekonomija u tranziciji veoma veliki broj. Slabi izgledi za nalaženje posla dovode

do efekta "obeshrabrivanja" radnika, pri čemu se oni povlače, jer prestaju da veruju da mogu naći zaposlenje.

Donošenjem Zakona o preduzećima, Republika Srbija je poslednjih nekoliko godina započela proces ekonomskih reformi i programa privatizacije. Očekuje se da će vlasnička transformacija preduzeća u kratkoročnom smislu uključiti velika otpuštanja radnika.

Misija Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) je: povećanje konkurentnosti i zapošljivosti radne snage i zapošljavanje kroz sistem mera aktivne politike tržišta rada. NSZ ima nezamenljivu ulogu u sprovođenju strategije zapošljavanja i aktivne politike tržišta rada. Aktivna politika tržišta rada predstavlja važan element u okviru Nacionalne i Evropske strategije zapošljavanja. Umesto dominantnog političkog stanovišta tokom druge polovine 20 veka o direktnim državnim intervencijama na tržištu rada, afirmisan je model različitih formi fleksibilnosti u formiranju zarada, radnog vremena i sl. Ovakav pristup umesto centralizovanog, birokratizovanog i neefikasnog sistema orijentisanog na evidentiranje i upravljanje pravilima bez značajnijeg uticaja na usklađivanje ponude i tražnje na tržištu rada definiše okvir za rad NSZ sa svojim filijalima.

Kreiranje i implementacija strateških pristupa u razvoju tržišta rada i politike zapošljavanja zahteva harmonizaciju aktivnosti različitih subjekata kao kreatora nacionalnih strategija u različitim oblastima i institucija zaduženih za sprovođenje dogovorenih rešenja.

Opređenost za aktivnu politiku zapošljavanja predstavlja dugoročnu orijentaciju. Aktivna politika zapošljavanja se zasniva na sledećim prioritetima:

1. pomoć u traženju posla i prevencija dugovorne nezaposlenosti
2. podrška preduzetništvu i unapređenje klime za otpočinjanje poslovanja
3. promovisanje adaptibilnosti radnika u preduzeća za promene
4. obezbeđivanje kvalitetnijeg ulaganja u ljudski kapital
5. rast ponude rada i podrška aktivnom starenju
6. podrška polnoj ravnopravnosti u pogledu zapošljavanja i zarada
7. borba protiv diskriminacije posebno ugroženih grupa
8. unapređenje finansijskih podsticaja u cilju veće isplativosti rada
9. značajno smanjenje neformalnog rada
10. podrška profesionalnoj i geografskoj mobilnosti.

Mere aktivne politike zapošljavanja sprovedene u NSZ filijala Niš su sledeće:

1. Programi aktivnog traženja posla. U Filijali Niš nije formiran Klub za traženje posla, pa se aktivnost traženja posla svela na obuke za aktivno traženje posla (ATP). U 2004. godini održano je 9 obuka na kojima je bilo uključeno 117 lica.
2. Programi susretanja ponude i tražnje (Sajmovi zapošljavanja). U 2004. godini održano je 32 sajma za nezaposlena lica kojima je prisustvovalo 640 lica. Sajmovi su organizovani za poznate poslodavce na kojima se zaposlilo 153 lica sa evidencije NSZ.
3. Programi dodatnog obrazovanja i obuke. Grupa za dodatno obrazovanje i obuku spada u aktivne mere zapošljavanja čiji je predmet osposobljavanje nezaposlenih lica i zaposlenih za čijim je radom prestala potreba za samostalan rad na poslovima u matičnom ili u drugom zanimanju, po određenom programu, u cilju njihovog zapošljavanja. Funkcije Grupe mogu se globalno podeliti u tri grupe:

- Programi sticanja osnovnih, posebnih i stručnih znanja i veština za obavljanje određenog rada: osnovno obrazovanje, osposobljavanje za I i II stepen stručne spreme, prekvalifikacija, dokvalifikacija, inoviranje znanja, sticanje posebnih znanja i veština i obuka za poslove radnog mesta,
- Programi osposobljavanja pripravnika od III do VII stepena stručne spreme za samostalan rad u struci zasnivanjem radnog odnosa na neodređeno vreme,
- Program osposobljavanja pripravnika od IV do VII stepena stručne spreme po ugovoru o vonoterskom radu radi polaganja sručnog ili pripravnčkog ispita.

U 2004. godini zaključeni su ugovori sa ukupno 236 lica sa evidencije NSZ. Od toga je 142 pripadnika volontera, 54 pripadnika sa SSS, 6 pripravnika sa VŠS i 34 pripravnika sa VSS. U julu mesecu 2004. godine otpočelo se sa finansiranjem 12 talentata (lica sa VSS sa prosečnom ocenom u toku studija najmanje 8,00). Stipendija traje 12 meseci i znosi 7.200 dinara. Filijala Niš je u saradnji sa Izvršnim odborom grada Niša jula 2004. godine raspisala konkurs za dodelu subvencija od strane grada Niša poslodavcima koji prime mladog stručnjaka sa VSS u radni odnos na određeno vreme od 12 meseci radi sticanja prava polaganja stručnog ili pripravnčkog ispita. Visina subvencija inosila je 10.000 dinara. Konkurs je raspisan za 150 lica, a zaključeno je 40 ugovora.

4. Razvoj preduzetništva i programi zapošljavanja. Programi zapošljavanja obuhvataju:

- subvenciju za samozapošljavanje
- novo zapošljavanje
- novo zapošljavanje lica sa invaliditetom
- subvenciju doprinosa ili zarade lica sa invaliditetom
- regionalni program
- jednokratnu isplatu novčane naknade

Kod programa samozapošljavanja u 2004. godini otvorena su dva konkursa na kojima je podneto 1105 zahteva, a odobreno je 598 programa za 607 lica. Za regionalne programe je odobreno 22 programa po kojima je zapošljeno 195 lica sa evidencije NSZ. Kod zapošljavanja lica sa invaliditetom podneto je 13 zahteva za samozapošljavanje koji su usvojeni. Programe novog zapošljavanja iskoristilo je 44 poslodavca. Viškovi zaposlenih, kojima je isplaćena jednokratna novčana naknada po Socijalnom programu za zaposlene kojima prestaje radni odnos u procesu restrukturiranja preduzeća i pripreme za privatizaciju, stečaj i likvidaciju, imaju mogućnost da koriste podsticajna sredstva. U okviru aktivnih mera NSZ je učestvovao u zapošljavanju ovih lica preko socijalnih programa.

Aktivnosti poslovnog centra Niš ogledaju se kroz motivacionu, informativno savetodavnu i edukativnu delatnost usmerenu na podsticajni razvoj preduzetništva. Aktivnosti ove funkcije odnosile su se u najvećem obimu na jednodnevne obuke za nezaposlena lica. U 2004. godini Poslovni centar je održao 31 edukaciju za ukupno 760 nezaposlena lica. Od ukupno 588 lica koja su pohađala obuku na teritoriji Filijale Niš, do sada je registrovano 117 privrednih subjekata i 29 lica je zasnovalo radni odnos, što u procentima iznosi 23,3%.

Posredovanje u zapošljavanju osnovna je funkcija NSZ. To je funkcija od koje počinju sve aktivnosti vezane za evidenciju i ostvarivanje prava nezaposlenih lica i gde se sve aktivnosti završavaju. Upravo zbog toga je i veliki obim poslova radnika u

posredovanju. Na kvalitet posredovanja utiče veoma veliki broj stranaka po savetodavcu i poslovi evidentiranja na koje se utroši veći deo radnog vremena, nemogućnost telefoniranja (mali broj direktnih brojeva), nedovoljan broj računara i njihova zastarelost, itd.

Profesionalno informisanje ima veliki značaj za pravilan izbor zanimanja i to naročito na raskrsnici profesionalnih puteva kada treba odlučiti kojim putem krenuti dalje. Na području Filijale Niš u 2004. godini, individualnim profesionalnim informisanjem obuhvaćeno je 522 lica, a grupno je informisano 895 lica. Profesionalnim savetovanjem obuhvaćeno je 276 učenika, studenata i nezaposlenih.

"Lepša Srbija" je projekat privremenog zapošljavanja i stručne obuke koji sprovodi Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike uz podršku Ujedinjenih nacija -Programa za razvoj (UNDP). Svrha projekta Lepša Srbija je da ublaži dejstvo restruktuiranja srpske privrede (pre svega talasa privatizacije državnih preduzeća) na nezaposlenost u gradovima. U okviru projekta planirano je renoviranje objekata i površina u gradskim centrima: oko 20 u Beogradu, 11 u Nišu i 2 u Zrenjaninu, čime će se stvoriti određeni broj privremenih poslova, a od kojih će mnogi biti namenjeni licima koja su dugotrajno nezaposlena. Očekuje se da će projekat doprineti lepšem izgledu gradova korisnika projekta i da će pomoći u stvaranju boljeg životnog okruženja za njihove stanovnike.

Deo ovog projekta koji se sprovodi u gradu Nišu finansira se iz sledećih izvora: Vlada Austrije 124,844 \$, Vlada Holandije 240,000 \$ i Grad Niš 197,016 \$. Koristi od projekta su:

- omogućava sticanje novih veština i kvalifikacija dugotrajno nezaposlenima, uvećavajući njihove šanse da nađu zaposlenje.
- omogućava privremeno zapošljavanje dugotrajno nezaposlenima, izbeglicama, interno raseljenim licima i pripadnicima romske manjine, integrišući ih u društvo i među ekonomski aktivno, radno sposobno stanovništvo.
- jača mala i srednja građevinska preduzeća koja sklapaju ugovore u okviru projekata.
- poboljšava životnu sredinu građana i turističku atraktivnost ciljnih gradova.
- jača lokalne kapacitete u cilju sprovođenja politike podrške zapošljavanju i jača partnerstvo između centralnih i lokalnih institucija vlasti.

2.6.2.6 Nevladine organizacije i udruženja

U Nišu trenutno radi 61 nevladina organizacija (NVO u klasičnom smislu) kao i više desetina sportskih, profesionalnih, muzičkih i hobi udruženja, o kojima ne postoje precizni podaci.

Može se proceniti da ukupno skoro 200 različitih udruženja građana deluje u Nišu. U svakom slučaju se može proceniti da sva udruženja okupljaju najmanje nekoliko hiljada građana, odnosno otprilike isto koliko ih je angažovano u sektoru uprave.

Napred se daje pregled nevladinih organizacija po azbučnom redu:

1. ALIJANSA ZA PROSPERITET I STABILNOST
2. BALKANSKI GRAĐANSKI FORUM
3. BIOLOŠKO DRUŠTVO "DR SAVA PETROVIC"
4. BIRO ZA MULTIETNICKE I MULTIKULTURALNE INTEGRACIJE

5. CENTAR ZA DEVOJKE
6. CENTAR ZA KULTURNU SARADNJU NA BALKANU "SV. CAR KONSTANTIN"
7. CENTAR ZA LJUDSKA PRAVA - NIŠ
8. CENTAR ZA MULTIMEDIJALNE KOMUNIKACIJE
9. CENTAR ZA RAZVOJ INFORMISANJA I DEMOKRATIJE
10. CENTAR ZA SLOBODNE IZBORE I DEMOKRATIJU - NIŠ
11. CENTAR ZA ZAŠTITU POTROŠACA I UNAPREĐENJE KVALITETA ŽIVOTA GRAĐANA "FORUM"
12. COOPI - MEĐUNARODNA SARADNJA
13. DRUŠTVO "DOBROTVOR"
14. DRUŠTVO "DANTE ALIGIJERI" - KOMITET NIŠ
15. DRUŠTVO ZA ZAŠTITU I UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA DECE I OMLADINE
16. DRUŠTVO ZA ZAŠTITU SUVE PLANINE
17. DRUŠTVO ZA ZAŠTITU ŽIVOTINJA
18. EKOLOGIJA FUTUR 2000
19. EKOLOŠKO DRUŠTVO "ECOLOGICA NYSSANA"
20. ELSA - EVROPSKO UDRUŽENJE STUDENATA PRAVA - LOKALNA GRUPA NIŠ
21. FONDACIJA ZA LOKALNE INICIJATIVE NA BALKANU
22. FORUM ZA GRAĐANSKA PRAVA
23. GRAĐANSKA ALTERNATIVA
24. GRAĐANSKA CITAONICA "APOSTROF"
25. HRAST - CENTAR ZA PODSTICAJ PSIHOLOŠKOG RASTA I RAZVOJA
26. HUMANITARNO UDRUŽENJE ROMA
27. KOMRENSKI SOCIOLOŠKI SUSRETI
28. MEĐUOPŠTINSKA ORGANIZACIJA SAVEZA SLEPIH SRBIJE- NIŠ
29. NAUCNO ISTRAŽIVACKA, OBRAZOVNA I HUMANITARNA ORGANIZACIJA YU-ROM CENTAR
30. NAUCNO-TEHNOLOŠKA ASOCIJACIJA "KONSTANTIN"
31. NIŠKO UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM
32. NTM - NOVE TEHNOLOGIJE U MEDIJIMA
33. ODBOR ZA GRAĐANSKU INICIJATIVU
34. ODBOR ZA LJUDSKA PRAVA - NIŠ
35. ORGANIZACIJA ZA HUMANITARNU POMOC I SARADNJU "OPSTANAK"
36. ORGANIZACIJA ZA MEĐUNARODNU POMOC I RAZVOJ
37. POSTPESIMISTI - NIŠ
38. PROTECTA - CENTAR ZA RAZVOJ GRAĐANSKOG DRUŠTVA
39. REGIONALNI CENTAR ZA ODRŽIVI RAZVOJ I EKOLOGIJU
40. ROMSKI EDUKATIVNI CENTAR
41. SAVEZ ROMA JUGOSLAVIJE
42. SEKCIJA ZA OBRAZOVANJE PREDŠKOLSKOG UZRASTA DECE ROMA
43. STUDENTSKA UNIJA FILOZOFSKOG FAKULTETA - NIŠ
44. STUDENTSKA UNIJA GRAĐEVINSKO-ARHITEKTONSKOG FAKULTETA U NIŠU
45. STUDENTSKA UNIJA UNIVERZITETA U NIŠU
46. U.N.IT. - UDRUŽENJE NIŠ- ITALIJA
47. UDRUŽENJE "SRECNA PORODICA"
48. UDRUŽENJE "TRAG"
49. UDRUŽENJE DISTROFICARA NIŠ

50. UDRUŽENJE GRAĐANA CLANOVA PORODICA I PRIJATELJA MENTALNO OBOLELIH OSOBA "ZVONO"
51. UDRUŽENJE GRAĐANA ROMA "EKOLOGIJA - AMARODROM"
52. UDRUŽENJE GRAĐANA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA, PRIVATNE SVOJINE, KAO I POVRACAJ NACIONALIZOVANE IMOVINE "ARGUMENT"
53. UDRUŽENJE NASTAVNIKA ENGLSKOG JEZIKA "NELTA"
54. UDRUŽENJE OSOBA KOJE ŽIVE SA DIABETES MELLITUS-OM "RUKA RUCI"
55. UDRUŽENJE PARAPLEGICARA NIŠAVSKOG OKRUGA
56. UDRUŽENJE PORODICA KIDNAPOVANIH I NESTALIH LICA NA KOSOVU I METOHIJI - KANCELARIJA U NIŠU
57. UDRUŽENJE PREDUZETNIKA I ZANATLIJA
58. UDRUŽENJE ZA HUMANU SARADNJU MEĐU LJUDIMA PUTEM INTERNETA
59. UDRUŽENJE ZA ZAŠTITU DECIJIH PRAVA "DECIJI OSMEH"
60. ŽENSKI ISTRAŽIVACKI CENTAR ZA EDUKACIJU I KOMUNIKACIJU - NIŠ
61. ŽENSKI PROSTOR

Izvor: CRNPS, Beograd, April 2004

DEO III

**PREPORUČENA STRATEGIJA LOKALNOG
RAZVOJA**

Treći deo finalne studije daje ključna preporučena rešenja u vezi strategije lokalnog ekonomskog razvoja. Ovaj deo se bavi sledećim pitanjima:

1. Teorijskim metodološkim osnovama
2. Softverskom podškom
3. Predloženim strategijskim rešenjima u kontekstu dinamičkog pristupa

Deo 1 pojašnjava proces definisanja strukture ciljeva u kompleksom i neizvesnom okruženju, alate za formulisanje i implementaciju strategije kao i metode za dijagnosticiranje trenutnog stanja u opštini kao osnove za izradu strategije lokalnog razvoja. Ovaj deo se završava opštom preporukom strategijskog rešenja.

Deo 2 je posvećen softverskim rešenjima koja značajno olakšavaju proces izrade i implementacije strategije lokalnog ekonomskog razvoja. Posebna pažnja je posvećena softveru pod nazivom *Microsoft Office Business Scorecard Accelerator (MSBSc)* kao jednom od najšire prihvaćenim softverskih aplikacija na polju definisanja i implementacije strategije.

Deo 3 sadrži ključne ideje u vezi strategijskih pravaca za lokalni razvoj. Ovaj deo se sastoji od većeg broja Lista usklađenih ciljeva (LUC) i Strategijskih mapa, predloženih ciljeva zajedno sa precizno definisanim merilima uspeha, zadacima i inicijativama. Kao posledica procene ekspertskeg tima, podržane činjenicama prikazanim u prva dva dela finalne studije, ovaj deo se može posmatrati kao prvi korak u kontinuumu procesa formulisanja i implementacije strategije na lokalnom nivou. Ovaj proces će se nastaviti kroz permanentne modifikacije bitnih elemenata strategije u skladu sa promenama u bitnim trendovima i očekivanjima stratega i drugih relevantnih interesnih grupa na lokalnom opštinskom nivou. Ukratko, ovo je početno ali ne i završno rešenje.

3.1 Teorijski koncept

U modernim uslovima učestalih i radikalnih promena većina organizacija (profitnih i neprofitnih) se pozicionira prema okruženju pomoću strategije. Naime, promene su takve da zahtevaju brzu i kompleksnu reakciju. Brza i kompleksna reakcija podrazumeva da organizacija ima strategiju. Strategija predstavlja ideju vodilju za donošenje odluka u promenljivim uslovima. To je osnovni način ostvarenja ciljeva. Strategija je način da se ostvari prednost u odnosu na konkurente i, na taj način ostvare ciljevi osnivača/vlasnika.

Obzirom da većina organizacija svoje pozicioniranje u okruženju vrši upravo na ovaj način, strategija pojedinačne organizacije zavisi, ne samo od njenih namera, već i od namera konkurenata i/ili kooperanata. U tom smislu, strategija predstavlja rezultat kompleksnih interakcija koje jedna organizacija ima sa svojim neposrednim okruženjem.

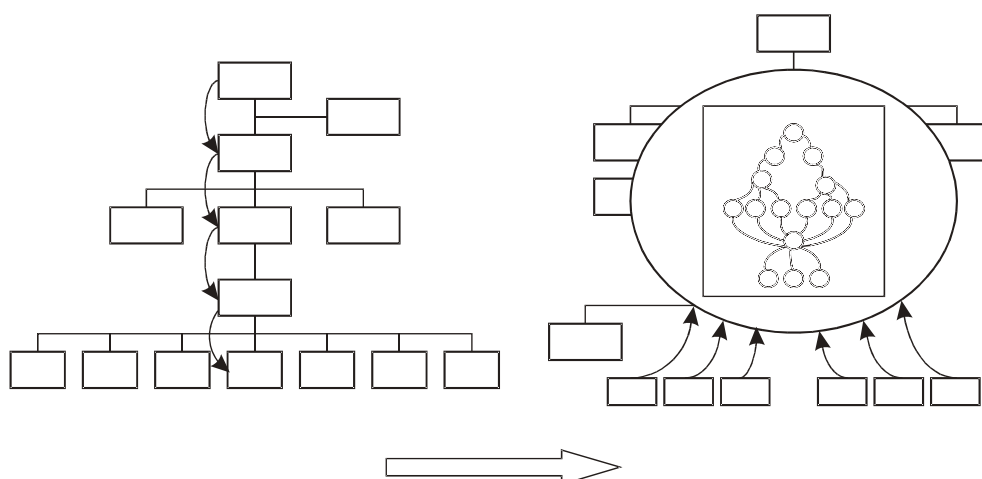
Stavljanje strategije u fokus dovodi da u proces formulisanja ciljeva dolazi dve bitne promene:

- (1) zamene hijerarhijskog pristupa holističkim,
- (2) respektovanja većeg broja perspektiva posmatranja.

Holistički pristup (ili “pristup jedinstvene raznolikosti”) omogućava uključivanje tzv. “inicijative odozdo” u proces formulisanja ciljeva. Povećanje broja perspektiva posmatranja je posledica složenosti promena. Na višeznačne promene može se odgovoriti samo ukoliko odgovor pogodja veći broj meta.

Iz oba razloga dolazi do formulisanja strukture ciljeva. Naime, umesto skupa reprezentativnih ciljeva kojima je vodjena organizacija, u modernim uslovima organizacija je vodjena strukturom ciljeva. Strukturu ciljeva čine ciljevi različitih delova, pojedinaca i perspektiva uskladjениh horizontalno, vertikalno i u vremenu (videti donju ilustraciju). Smernice za ciljeve (viziju) definiše najviši hijerarhijski nivo, najniži nivo ima punu inicijativu da vodjen sopstvenim interesima za definisanu viziju predloži ciljeve dok se na srednjem nivou vrši uskladjivanje ciljeva i korigovanje pojedinačnih ciljeva na bazi jedinstvene vizije u reprezentativne ciljeve. Dakle, suštinu strukture ciljeva čini proces uskladjivanja pojedinačnih ciljeva i njihovo pretvaranje u reprezentativne ciljeve.

Ilustracija 53: Od hijerarhijskog prema holističkom pristupu formulisanja ciljeva

Teorija i praksa su afirmisale različite koncepcije formulisanja strukture ciljeva. Jedna od najboljih metodologija ove vrste je Lista uskladjениh ciljeva (*Balanced Scorecard*) autora *R. Kaplan* i *R. Norton*. Inicijalno pomenuta metodologija je formulisana za definisanje strukture ciljeva profitnih organizacija (preduzeća i banaka). Medjutim, njene koncepcijske osnove su dovoljno široke da se može koristiti i za formulisanje ciljeva neprofitnih organizacija, kao i lokalne samouprave. Popularnost koncepcije je ogromna i još uvek u usponu a postoje i nove oblasti primene. Na popularnost metodologije, posebno je uticala pojava prijateljskih programa za personalne računare (na primer, *Microsoft Office Business Scorecard Accelerator*).

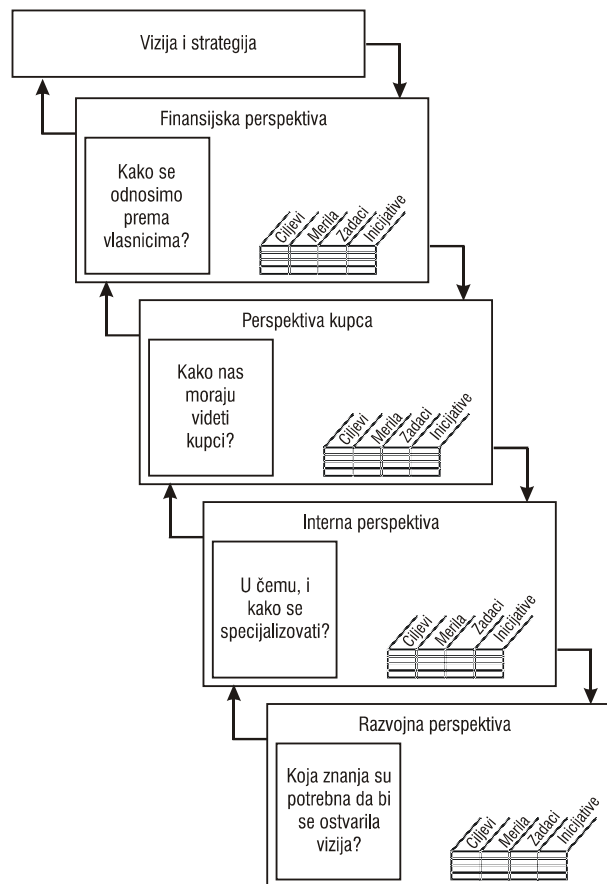
3.1.1 Osnove LUC metodologije

Lista uskladjениh ciljeva (ili LUC) služi za integraciju ciljeva, merila performansi, zadataka i inicijativa iz relevantnih perspektiva kako bi se formulisala (i implementirala) potrebna strategija ponašanja konkretne organizacije.

Bazna LUC formulisana na nivou preduzeća imala je 4 perspektive kao što pokazuje donja ilustracija i to:

- 1 finansijsku perspektivu
- 2 marketing perspektivu
- 3 internu perspektivu
- 4 razvojnu perspektivu

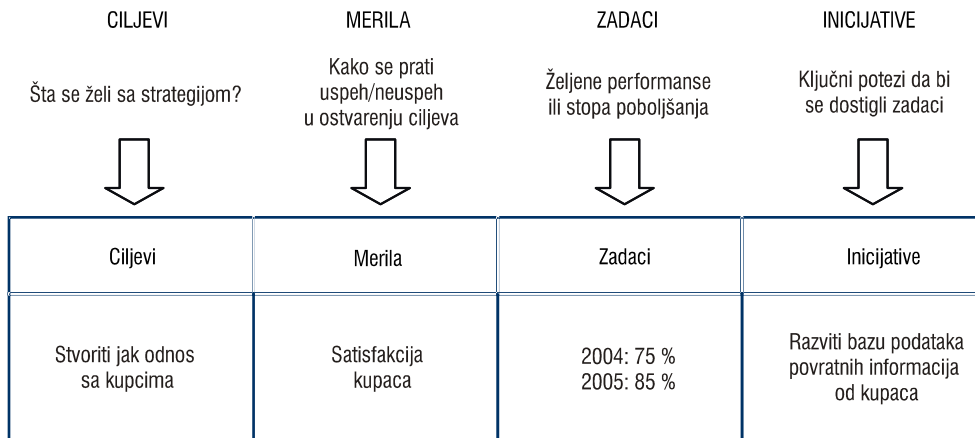
Ilustracija 54: Bazna LUC

Finansijska perspektiva daje odgovor na pitanje kakva su očekivanja vlasnika/osnivača. U pitanju su, pre svega, prinost na ulaganja i odgovarajući rizici. Marketing pespektiva se odnosi na ugao korisnika proizvoda i usluga. Konkretno, u pitanju je očekivana vrednost. Interna perspektiva se odnosi na organizaciju procesa, odnosno, konfiguraciju aktivnosti u lancu vrednosti kao i specifične pokretače vrednosti po pojedinačnim aktivnostima. Razvojna perspektiva govori o sposobnosti organizacije da uči i unapređuje poslovanje.

Ciljevi, merila, zadaci i inicijative se posmatraju integralno (videti donju Ilustraciju).

Ilustracija 55: Ciljevi, merila performansi, zadaci i inicijative

Ciljevi opisuju namere strategije. Ciljevi se definišu kao željena stanja, nivo aktivnosti kome se teži ili procenat poboljšanja postojećih performansi. Najčešći ciljevi preduzeća se odnose na profitabilan rast, tržišno učešće, ekonomsku efikasnost i diversifikaciju rizika.

Indikatori performansi daju informacije o vitalitetu organizacije i mogućnostima njene ekspanzije. Indikatori su bitni zbog toga što govore o stepenu ostvarenja ciljeva (uspeh ili neuspeh). Indikatori performansi se dele na osnovne indikatore (profit i novčani tok, na primer), indikatore efikasnosti (period povraćaja i prinos na ulaganja, na primer), indikatore profitabilnosti (dodata ekonomska vredenost, na primer) i indikatore kompetentnosti (inovativnost i brzina reagovanja).

Zadaci su konkretizovani ciljevi. Na primer za cilj "rast apsolutnog tržišnog učešća" zadatak je "45% tržišnog učešća".

Inicijative (ili teme) su nekonvencionalne akcije koje preduzima organizacija u cilju ostvarenja tzv. "prodornih ciljeva" kao i ostvarenja većeg broja ciljeva. Prodorni ciljevi su ciljevi koji dovode do nelinearnog povećanja performansi. Zbog radikalnog skoka performansi kao i višestrukog ostvarenja ciljeva inicijative se obično zovu "strategijske inicijative".

Prve verzije LUC služile su za formulisanje ciljeva. Kasnije koncept je išao u pravcu korišćenja LUC kao sistema za donošenje odluka kojim, zapravo, dolazi do implementacije strategije. Praktično, danas je LUC operativni sistem za strategijsko odlučivanje (istovremeno formulisanje i implementaciju strategije).

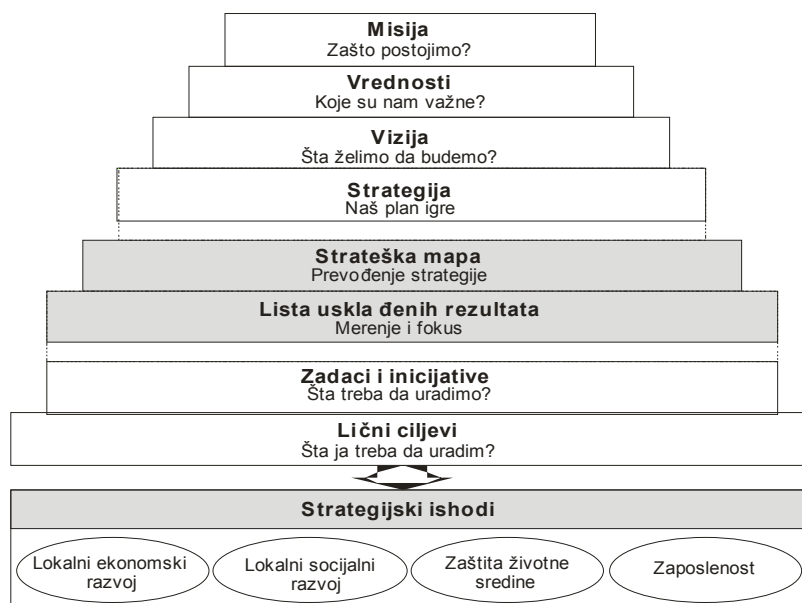
3.1.2 Strategijska mapa

Pored LUC, jedan od rezultata procesa planiranja u složenim i neizvesnim uslovima je i Strategijska mapa. Obično se LUC i strategijska mapa paralelno koriste. Takođe, neophodno je istaći da redosled definisanja nije bitan. Strategijska mapa predstavlja torzo strategije, odnosno, kauzalni redosled glavnih ciljeva definisanih iz relevantnih perspektiva, dok LUC predstavlja razrađenu strategijsku mapu obogaćenu merilima performansi, zadacima i strategijskim temama.

Formulisanje i primena strategije nije statičan proces (videti donju ilustraciju). Strategija je korak u kontinuitetu. Misija kao najstabilnija odluka je i sama dokaz kontinuiteta. Naime, misija se menja pod pritiskom vizije i strategije. Menadžment sistem treba da obezbedi efikasnu transformaciju misije preduzeća u akcije

pojedinaca. Strategija je jedan korak u logičkom kontinuitetu koji pomera organizaciju od najopštije misije do konkretnih odluka.

Ilustracija 56: Kontinuitet odluka: od misije do strategijskih ishoda

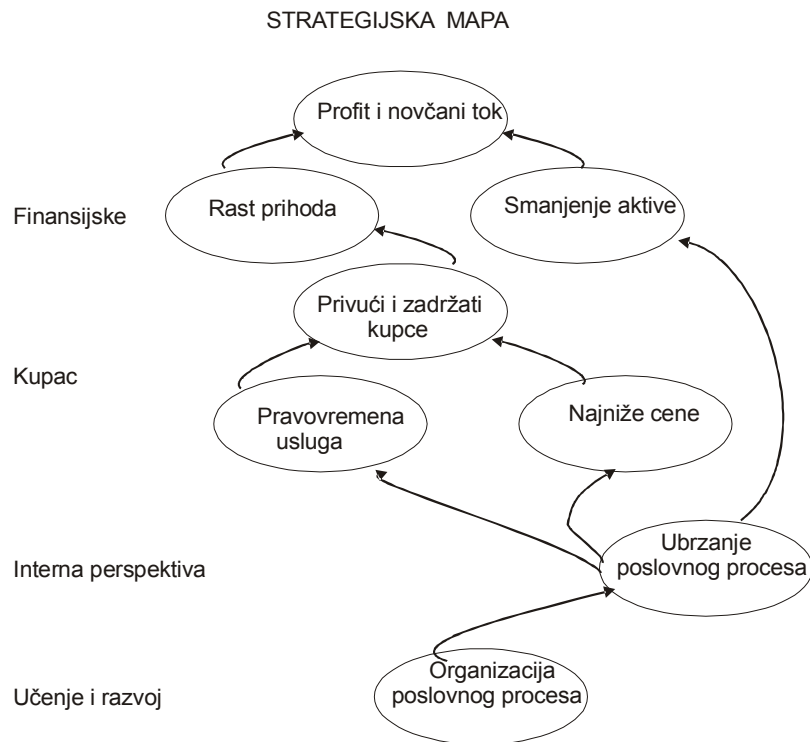

Suštinu strategije čine aktivnosti u kojima su stratezi rešili da ostvare izvrsnost. Izvrsnost je posledica kombinacije aktivnosti, kao i načina na koji se one obavljaju. Da bi se ostvarila jedinstvena pozicija, aktivnosti se obavljaju drugačije od konkurenata.

LUC je konstruisan na premisi strategije kao skupa hipoteza. Naime, strategija podrazumeva put iz sadašnjeg u buduće stanje kroz učenje i integraciju. Pošto organizacija još nije bila u novom stanju, realizacija tog puta zahteva seriju usklađenih hipoteza. LUC omogućava preciziranje hipoteza o strategiji kao skupu uzročno-posledičnih veza koje su eksplicitne i proverive. Hipoteze o strategiji zahtevaju identifikovanje aktivnosti koje imaju ulogu pokretača željenih rezultata. Ključ za implementaciju strategije sastoji se u upoznavanju maksimalnog broja izvršilaca sa osnovnim hipotezama, povezivanju resursa sa hipotezama, kontinuelnom proverom hipoteza i njihovoj primeni u realnom vremenu.

LUC predstavlja konzistentan okvir za formulisanje i razmenu mišljenja o strategiji. Strategija koja se ne može opisati ne može se implementirati. Glavni element za opisivanje strategije su uzročno-posledične veze. Uzročno-posledične veze su prezentirane u Strategijskim mapama. Strategijska mapa se formuliše "odozgo-nadole", odnosno počinje sa željenim performansama za vlasnike i kupce, nastavlja sa strategijskim temama i završava sa pokretačima vrednosti. Odnos između pokretača vrednosti i projektovanih performansi formuliše hipoteze koje opisuju strategiju. Na donjoj ilustraciji prikazana je hipotetička strategijska mapa.

Ilustracija 57: Hipotetička strategijska mapa

Strategijska mapa povećava eksplicitnost strategijskih hipoteza. Svako merilo performansi postaje opredmečeno u lancu uzročno-posledičnih odnosa koji povezuju željene rezultate konkretne strategije sa odgovarajućim pokretačima vrednosti koji dovode do tih rezultata.

Strategijske teme ne odražavaju finansijske rezultate ili rezultate za kupce već namere menadžera kako da se ostvare strategijski ciljevi. Strategijske teme dovode do segmentiranja strategije na nekoliko opštih kategorija:

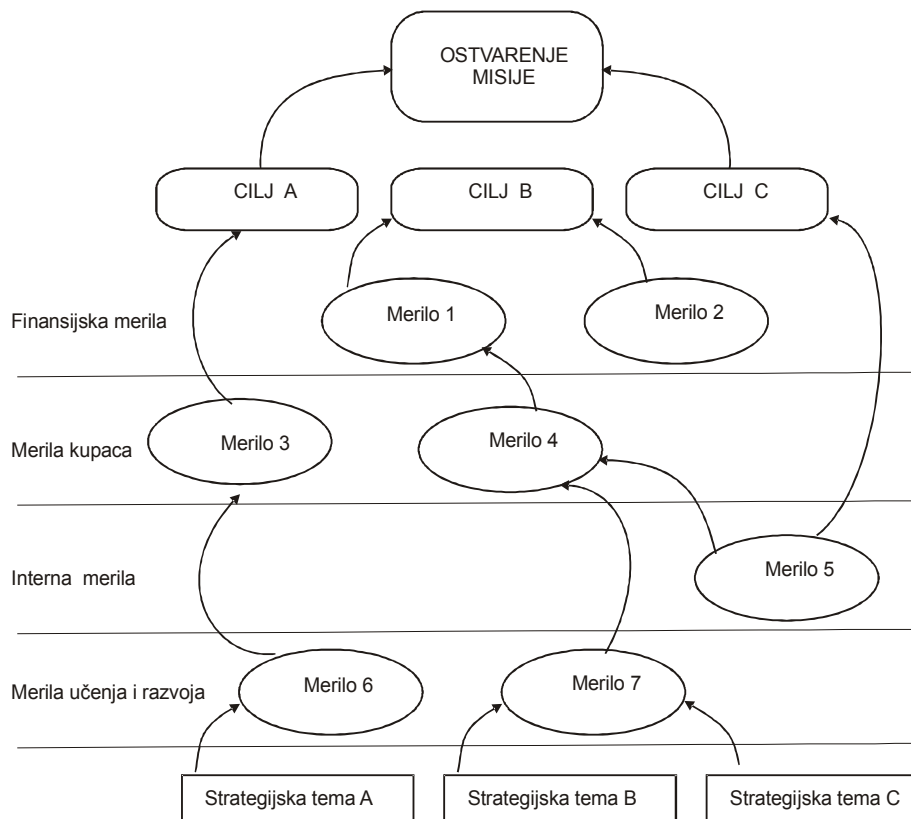
1. *Stvaranje privilegije.* Namera je da se postave trajne osnove pozicije u stvaranju vrednosti razvojem novih usluga na lokalnom nivou.
2. *Povećanje vrednosti za meštane.* Proširenje, produbljenje ili redefinisane odnosa sa meštanima.
3. *Postizanje operativne efikasnosti.* Kratkoročna orijentacija na rast produktivnosti kako bi se postojeće usluge proizvodile sa minimalnim troškovima, nula defektom i bez kašnjenja u otpremi.
4. *Odgovoran odnos prema okruženju.* Upravljanje odnosima sa eksternim interesnim grupama, posebno, u oblastima koje su predmet visoke regulacije ili su karakteristične po visokom riziku.

Pomenute strategijske teme su stubovi strategije. Strategijske teme sadrže sopstvene hipoteze o strategiji, sopstveni skup uzročno-posledičnih veza i, ponekad, svoju sopstvenu LUC.

Stvaranje privilegije je dugoročna, povećanje vrednosti za kupce srednjoročna, a perfekcija u proizvodnji kratkoročna vrednosna propozicija. Razvijanje šire društvene odgovornosti je bezvremena vrednosna propozicija. Svaka organizacija ima

sopstvene strategijske teme. Hipotetičke strategijske teme jedne organizacije su prikazane na donjoj ilustraciji.

Ilustracija 58: Strategijske teme

LUC se pravi na različitim nivoima. Strategija i odgovarajuće LUC komuniciraju holistički. Naime, umesto kaskadnog raspoređivanja ciljeva pomoću lanaca komandi, kompletna strategija biva izložena razmatranju kroz proces komunikacije “odozgo-nadole”. Pojedinci i manje organizacione celine mogu razviti sopstvene ciljeve koji korespondiraju sa definisanim prioritetima.

Nezavisno od upotrebljene metrike za definisanje finansijskih ciljeva, pred organizacijom stoje dva generička finansijska cilja: rast prihoda i smanjenje troškova. Rast prihoda znači fokus na nove izvore prihoda. Načelno, postoje dve mogućnosti. Prvo, inovacije kako bi se razvili novi izvori prihoda sa novih tržišta i povodom novih proizvoda. Ova dimenzija finansijske strategije zahteva najveće promene i najduže vreme realizacije. Drugo, upravljanje odnosima sa korisnicima usluga.

Smanjenje troškova podrazumeva efikasno izvršenje operativnih aktivnosti u odnosima sa postojećim korisnicima usluga. Fokus je na smanjenju troškova u obavljanju postojećih aktivnosti. Ova strategija dovodi do povećanja profitabilnosti. Postoje dve mogućnosti u rastu profitabilnosti. Prvo, promena strukture troškova smanjenjem učešća direktnih i indirektnih troškova, podelom zajedničkih resursa sa drugim jedinicama i sl. Drugo, povećanjem stepena aktivnosti.

Suštinu interne perspektive predstavlja propozicija vrednosti. Propozicija vrednosti predstavlja jedinstvenu kombinaciju proizvoda, cene, usluga, odnosa i predstave koju proizvođač stavlja na raspolaganje kupcu. Propozicija vrednosti je osnova diferenciranja. Diferenciranje se može postići na sledeće načine:

1. *Liderstvom u nivou pruženih usluga.* Lideri lansiraju svoje usluge u nepoznate i neisprobane oblasti ali koje su dobrodošle.
2. *Intimizacijom sa meštanima.* Intimizacija produbljuje odnose i gradi lojalnost građana.
3. *Liderstvom u načinu pružanja usluge.* Ovo podrazumeva izvrsnost u pružanju usluga. U pitanju je najbolja kombinacija kvaliteta, cene i jedinstvenosti.

Razvojna perspektiva (učenje i rast) je osnova svake strategije. Strategija učenja i razvoja uključuje know-how (znanje, informacije, iskustvo, itd.) koji je od neprocenjive važnosti za uspeh lokalne zajednice.

Područje interesa za stratege je pod stalnim pritiskom prilagođavanja. Zbog toga, lokalna zajednica mora neprestano da menja strategiju i izlazi u susret novim šansama i opasnostima. Zbog ovoga se javlja potreba za pozicioniranjem lokalne zajednice prema okruženju. Metod koji se koristi za svrhu dijagnoze je SWOT matrica.

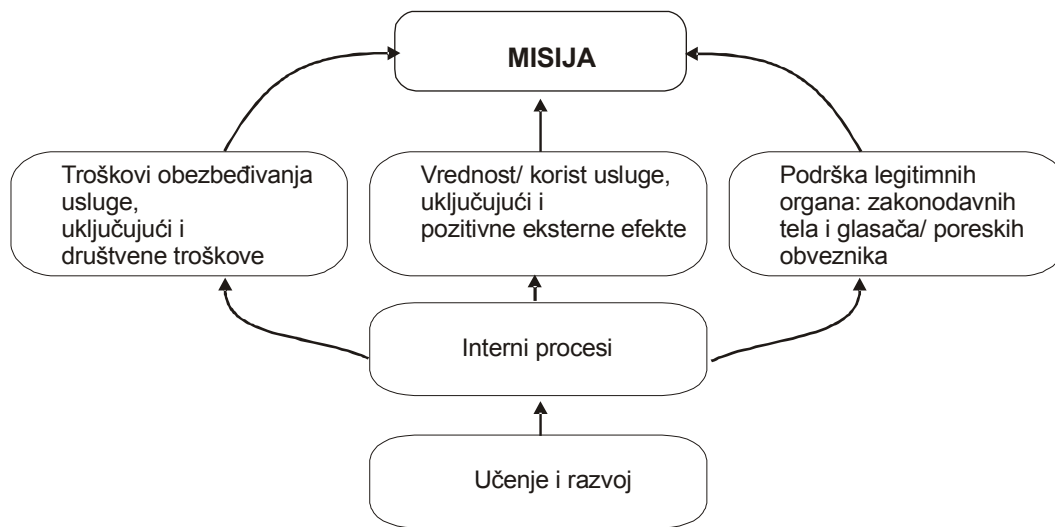
Strategija mora biti kontinuelan proces. Umetnost vođenja organizacije je u suprostavljanju tenzijama kroz uspostavljanje delikatnog balansa između stabilnosti i promena.

3.1.3 LUC/Strategijska mapa u lokalnoj zajednici

Strategijska mapa i LUC je alat planiranja koji je našao veliku primenu u organizacijama neprofitnog sektora. Isto tako, ova tehnika planiranja i implementacije strategije našla je izuzetnu primenu u planiranju strategije lokalnog ekonomskog razvoja. Osnovni razlog takve popularnosti je suočavanje sa finansijskim ograničenjima i rastućim zahtevima za odgovornost koji se postavljaju pred organe lokalne vlasti od njene ključne interesne grupe - građana. Brojni gradovi u SAD, Velikoj Britaniji i Australiji, ali i Ministarstvo odbrane SAD, Ministarstvo energetike u SAD i drugi samo su neki od primera organizacija iz neprofitnog sektora koje uspešno koriste LUC za realizaciju svoje misije.

Kod organizacija iz neprofitnog sektora, moguće je identifikovati tri visoka cilja čije ostvarenje vodi ostvarenju misije organizacije: stvaranje vrednosti, po minimalnim troškovima i uz obezbeđivanje stalne podrške osnivača organizacije. Ovo je prikazano donjom ilustracijom.

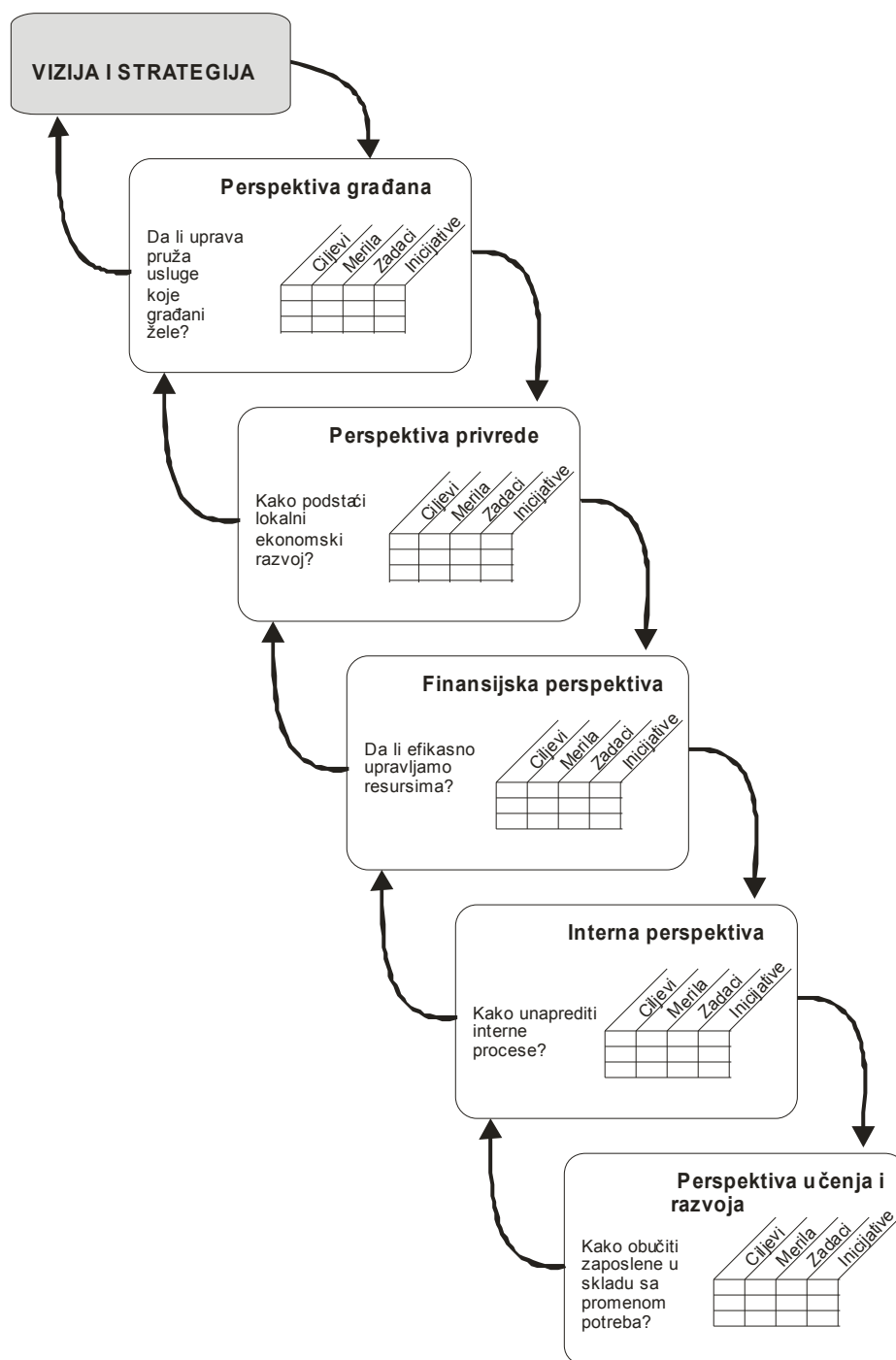
Ilustracija 59: Strategijska mapa u neprofitnom sektoru

Dakle, relevantne perspektive za lokalnu zajednicu su (videti donju ilustraciju):

1. perspektiva građana
2. perspektiva privrede
3. finansijska perspektiva
4. perspektiva internih procesa
5. perspektiva učenja i razvoja.

Ilustracija 60: LUC lokalne samouprave

Perspektiva građana postavlja pitanje da li lokalna uprava pruža građanima usluge koje oni očekuju, a koje se mogu odnositi na poštovanje principa održivog razvoja, zaštitu životne sredine, poboljšavanje uslova zapošljavanja na lokalnom nivou ili unapređenje socijalne sigurnosti i zdravstvene zaštite.

Perspektiva privrede pokušava da pruži odgovor na pitanje kako podstaći lokalni ekonomski razvoj, odnosno pokušava da specificira grane lokalne privrede koje mogu predstavljati najznačajnije pokretače budućeg privrednog razvoja opštine ili grada. Ti pokretači mogu biti poljoprivreda, turizam, sektor malih i srednjih preduzeća ili recimo proizvodnja energije na bazi obnovljivih energetske izvora.

Finansijska perspektiva naglašava značaj postizanja operativne efikasnosti, kako bi se minimizirali direktni, ali i društveni troškovi. Najznačajniji ciljevi u okviru ove perspektive mogu biti kontrola opštinskog budžeta, širenje poreske osnovice ili recimo subvencije za nove investicije.

Perspektiva internih procesa se bavi ciljevima koji se odnose na interno funkcionisanje lokalne vlasti. U pitanju su vodeći indikatori koji utiču na zakasnele indikatore u gore navedenim perspektivama.

Konačno, perspektiva učenja i razvoja omogućava nematerijalnu podršku ostavrenju svih ciljeva u prethodno navedenim perspektivama. Naime, da bi se ciljevi prethodnih perspektiva ostvarili sa visokim stepenom efikasnosti, neophodno je upravljanje procesima u kojima se angažuju humani, informacioni i organizacioni kapital.

U poslednje vreme u proces formulisanja ciljeva lokalne samouprave priključuje se još jedna perspektiva, perspektiva performansi zaposlenih.

Sledeća ilustracija pokazuje neka merila performansi po pojedinim perspektivama strategijskih mapa lokalnih zajednica u SAD i Kanadi, a koje implementiraju LUC.

Ilustracija 61: Indikatori performansi po različitim perspektivama

Finansijska perspektiva	Perspektiva građana	Operativna efikasnost	Inovacija i promene	Performanse zaposlenih
Troškovi po jedinici	Stepen satisfakcije	Vremenski ciklus	Indeks satisfakcije zaposlenih	Rangiranje usluge potrošača
Rejting obveznica	Indeks potrošačke satisfakcije	Troškovi per capita	Stopa fluktuacije	Podaci o sugestijama zaposlenih
Troškovi opštinskih usluga kao procenat prosečnih prihoda domaćinstva	Rejting usluge potrošača	Troškovi održavanja po km puta	Broj časova uštede u vremenu	Procenat dinara utrošenih na trening od sume dinara utrošenih na plate
Budžet	Žalbe	Troškovi tretiranja otpadnih voda i smeća	Broj primera dobrosusedstva objavljen u lokalnim medijima	Zadržavanje visoko kvalitetnih zaposlenih
Finansijski trendovi	Povećanje poverenja u vođstvo	Povećanje svesnosti o programima i uslugama lokalne zajednice		Broj žena zaposlenih
Troškovi uprave	Rangiranje u nacionalnom časopisu/pregledu u pogledu ugodnosti lokalne zajednice za razvoj biznisa			Pregled godišnjih ostvarenja u godišnjaku

Ipak, merila performansi jesu individualna. To znači da se ona ne mogu univerzalno prenositi od LUC jedne lokalne zajednice do druge. Na samoj lokalnoj zajednici je da utvrdi koja su to merila performansi koja se mogu koristiti za praćenje ostvarenja zacrtanih ciljeva u strukturi strategije lokalnog ekonomskog razvoja. Normalno, ciljevi zavise od strategijske pozicije i mogućnosti razvoja.

Nakon što se identifikuju sve perspektive koje su obuhvaćene strategijskom mapom sa relevantnim ciljevima, pristupa se identifikovanju merila performansi kojima se prati ostvarenje svakog od navedenog cilja i definisanje strategijskih tema.

3.1.4 Lokalna zajednica kao strategijom vučena organizacija

Da bi lokalna zajednica postala strategijom vučena organizacija neophodno je poštovanje određenih principa. Naime, strategijom vučena organizacija lokalne zajednice počiva na sledećim principima:

- A) Operacionalizovati strategiju
- B) Uskladiti organizaciju sa strategijom
- C) Učiniti da strategija postane svačiji svakodnevni posao
- D) Učiniti strategiju kontinuiranim poslom
- E) Obezbediti vođstvo potrebno za promenu organizacije.

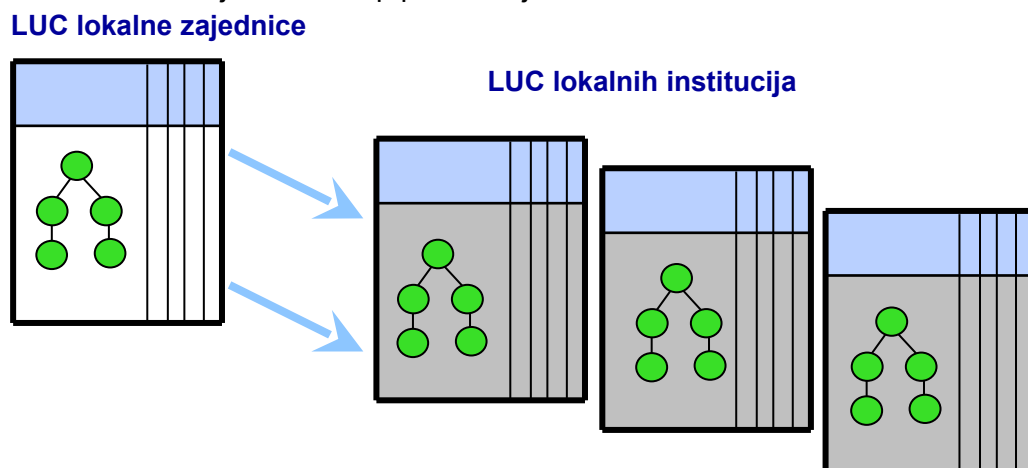
A) Operacionalizovati strategiju. Operacionalizacija strategije znači da organizacije moraju da strategiju prevedu u logičnu arhitekturu strategijske mape i LUC kako bi se detaljno specifikovali njeni kritični elementi.

Strategijska mapa i LUC sveobuhvatni su okvir za formulisanje i implementaciju strategije. Ipak, vrlo je bitno da se u njenu izradu ulazi sa prethodno zaokruženom analizom stejkholdera na lokalnom nivou. Ovime se postiže obuhvatanje interesa ključnih stejkholdera od kojih, između ostalog i zavisi realizacija takve strategije, kakva je strategija razvoja lokalne ekonomije. Strategijska mapa, sa strategijskim temama i LUC treba da bude predmet diskusije između predstavnika lokalne vlasti, više njenih delova, ali i predstavnika privrednih udruženja, socijalnih institucija i drugih interesnih grupa kako bi se kroz diskusiju došlo do usaglašene strategije razvoja lokalne ekonomije.

Opšta lista usklađenih ciljeva na nivou lokalne zajednice se može kaskadnim pristupom prenositi na niže nivoe lokalne zajednice, odnosno na najznačajnije lokalne institucije. To znači da svaka lokalna institucija, ili drugi podsistemi sistema lokalne zajednice, mogu imati svoje liste usklađenih ciljeva. U zavisnosti od stepena nezavisnosti lokalnih institucija i nivoa različitosti u njihovom funkcionisanju mogu se razlikovati tri pristupa u izradi „kaskadnih“ lista usklađenih ciljeva (LUC): Pristup prenošenja na niže lokalne nivoe, Pristup složene lokalne zajednice i Pristup doprinosa.

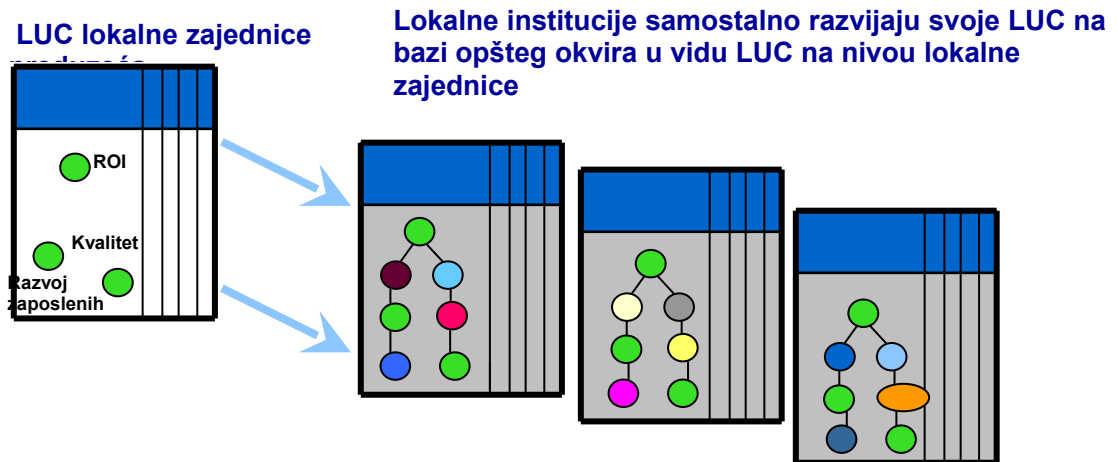
Pristup prenošenja na niže lokalne nivoe se primenjuje u slučaju kada je funkcionisanje lokalnih podsistema ili institucija u velikoj meri identično funkcionisanju organa lokalne uprave. U tom slučaju liste ciljeva lokalnih institucija izgledaju isto za sve posmatrane lokalne institucije i istovremeno su identične opštoj LUC lokalne zajednice.

Ilustracija 62: Pristup prenošenja na niže lokalne nivoe

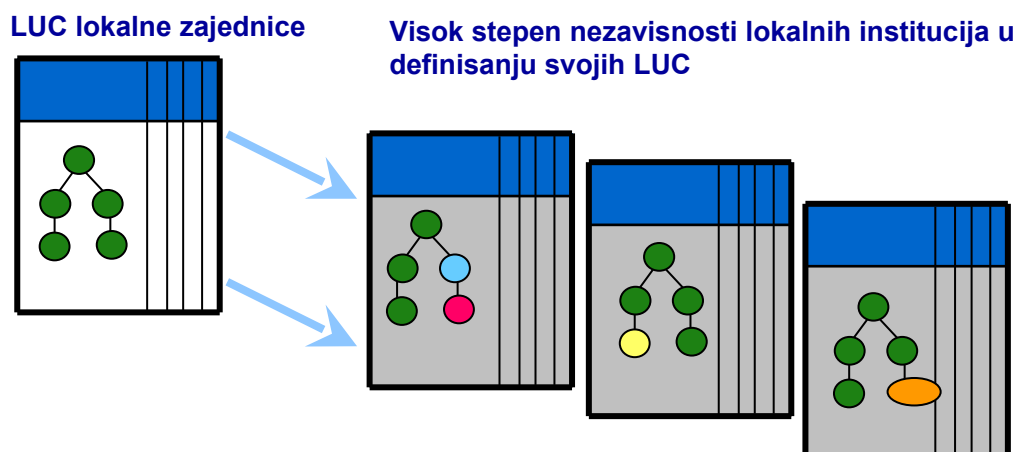
Pristup složene lokalne zajednice je koristan u situacijama kada se lokalni podsistemi značajno razlikuju u načinu funkcionisanja i imaju blagi stepen nezavisnosti u svome radu. Tada se ustanovljava opšta LUC na nivou lokalne zajednice kojom se, u vidu široko definisanih strategijskih tema, daje okvir lokalnim podsistemima i institucijama za definisanje njihovih pojedinačnih lista ciljeva. Pojedinačne liste ciljeva služe za formulisanje i implementaciju specifičnih ciljeva lokalnih institucija koji su, doduše u opštoj formi, već sadržani u opštoj LUC na nivou lokalne zajednice.

Ilustracija 63: Pristup složene lokalne zajednice

Pristup doprinosa podrazumeva samo delimično prenošenje ciljeva iz opšte LUC na nivou lokalne zajednice na specifične liste ciljeva. To znači da se samo jedan ili nekoliko opštih ciljeva prihvata od strane lokalne institucije, a da ta institucija može slobodno dodavati u svoju listu i ciljeve koji nisu sadržani u opštoj LUC. Primena ovog pristupa je moguća u situacijama kada je lokalna institucija u potpunosti nezavisna i funkcionise po specifičnom modelu.

Ilustracija 64: Pristup doprinosa

B) Uskladiti organizaciju sa strategijom. Ovo usklađivanje se postiže na sledeće načine:

- kroz LUC na nivou lokalne zajednice definišu se opšti strateški prioriteti, odnosno strateške teme
- svaka organizaciona jedinica razvija dugoročni plan i LUC koji su konzistentni sa strategijskom mapom i LUC lokalne zajednice
- svaka jedinica za podršku (uprava, na primer) razvija plan i LUC za «najbolju praksu» koju će koristiti sve organizacione jedinice, a što će voditi sinergiji između organizacionih jedinica
- planovi i LUC definišu veze i odnose sa eksternim partnerima koje su konzistentne sa strategijom organizacione jedinice.

Jedno od organizacionih rešenja je da se pri vrhu lokalne uprave definišu u projektni timovi sa projekt menadžerima na čelu za svaku od usvojenih strategijskih tema u strategijskoj mapi. Svaki projektni tim pravi strategijsku mapu za sopstvenu strategijsku temu. U projektnom timu nalaze se svi oni koji u lokalnoj zajednici imaju poluge vlasti, ali i ključne kompetencije za rešenje problema koji je obuhvaćen strategijskom temom.

Polazeći od ustaljene organizacione strukture tipične lokalne zajednice u Srbiji veliki pomak u formulisanju strategije lokalnog ekonomskog razvoja bio bi ostvaren objedinjavanjem organa lokalne uprave koji se bave istim strategijskim temama, a zatim i formulisanjem strategijske mape i LUC za svaku od njih.

C) Učiniti da strategija svakome postane svakodnevni posao. Strategijska priroda LUC na nivou lokalne zajednice može i često izostavlja pojedine aktivnosti javnih preduzeća čiji je osnivač lokalna zajednica. Međutim, rad ovih ustanova lokalne vlasti je od vitalne važnosti za lokalnu zajednicu. Samim time, performanse ovih organizacija treba da budu merene na osnovu ciljeva projektovanih u strategijskoj mapi i LUC. Strategijska mapa i LUC ne mogu i ne treba da obuhvate svaku uslugu koja se pruža u ovim organizacijama. Specifične usluge koje se pružaju u javnim preduzećima i drugim organizacijama čiji je osnivač lokalna zajednica bolje se definišu i prate preko njihove sopstvene strategijske mape i LUC.

LUC je, na kraju, ali ništa manje značajno i osnova za formulisanje ličnih ciljeva i zadataka u svetlu opštih prioriteta zacrtanih strategijom razvoja lokalne ekonomije.

D) Učiniti da strategija bude kontinuelan proces. LUC u organizacijama vučenih strategijom omogućava integrisanje operativnog i strategijskog menadžmenta. Ovde se strategija povezuje sa procesom budžetiranja. Promovišu se *dva budžeta: operativni*, koji obuhvata planiranje prihoda i rashoda povodom postojećih aktivnosti lokalne uprave i *strategijski*, koji detaljno precizira rashode razvoja novih aktivnosti, unapređenja postojećih procesa i kapaciteta u okruženju lokalne uprave.

E) Obezbediti vođstvo potrebno za promenu organizacije. Uvođenje LUC i njegovo funkcionisanje zahteva solidno vođstvo. To znači da je neophodno obezbediti posvećenost menadžerskog vrha lokalne zajednice, ali i participaciju svih menadžera srednjeg nivoa i zaposlenih. Sprovođenje LUC podrazumeva trening i edukaciju onih koji implementiraju strategiju.

Specifičnost misije organizacija iz neprofitnog sektora zahteva odgovarajuću modifikaciju arhitekture strategijske mape i LUC. Specifičnost strukture strategije proizlazi iz misije lokalne zajednice i njene vizije. Sve više je prihvaćeno mišljenje da

je osnovna misija opštinske /gradske zajednice da je to zajednica koja služi svojim građanima i privredi. Uz identifikovanje misije kao takve, postavljaju se osnovni elementi vizije. Osnovni elementi vizije (strategijski ciljevi) su:

- A. ugodnost investiranja
- B. ugodnost rada
- C. ugodnost života.

U formulisanju strategije lokalnog ekonomskog razvoja početni korak je definisanje strategijskih tema. Postoje dve vrste strategijskih tema: konvencionalne i strategijske. Konvencionalne teme su:

1. Lokalni ekonomski razvoj
2. Lokalni socijalni razvoj
3. Zaštita okruženja
4. Novo zapošljavanje
5. Razvoj poljoprivrede
6. Razvoj turizma
7. Razvoj sektora malih i srednjih preduzeća

1. Lokalni ekonomski razvoj. Lokalni ekonomski razvoj je konvencionalna tema koja je direktno povezana sa ciljevima ugodnost investiranja i ugodnost rada. Ekonomski razvoj lokalne zajednice sve više zavisi od povezivanja njene privrede na lokalnom, nacionalnom i na globalnom nivou. Lokalna zajednica ima odgovornost za obezbeđivanje neophodne infrastrukture za pružanje celokupne podrške razvoju privrednih subjekata na njenoj teritoriji. Uticaj lokalnih vlasti na lokalni privredni razvoj je veoma značajan. Lokalne vlasti mogu uspostaviti neposredniji odnos sa građanima, lakše ih motivisati i pokrenuti kreiranje privatno-javnih aranžmana i partnerstava, te tako stvarati okruženje atraktivno za nove investicije.

2. Lokalni socijalni razvoj. Lokalni socijalni razvoj je konvencionalna tema kojom se obuhvataju ključna pitanja razvoja stanovnika jedne lokalne zajednice vezana za kulturu i obrazovanje. Na lokalnoj samoupravi je odgovornost da svojim inicijativama kreira povoljno okruženje za unapređenje kulture, ali i da utiče na anatomiju obrazovnih institucija koja direktno podržava ostvarenje ciljeva lokalne zajednice.

3. Zaštita životne sredine. Zaštita životne sredine je konvencionalna tema koja danas, u vremenu znatnog povećanja raznih oblika zagađenja dobija na značaju. Obzirom da je društveno-ekonomski razvoj proces kojim ljudi nastoje da stvore i uvećaju bogatstvo iz prirodnih i ljudskih resursa, sledi da upravo okolina određuje granice u kojima je razvojni proces uopšte moguć. Sledi da zaustavljanje dalje degradacije i ublažavanje negativnih uticaja dosadašnjeg razvoja na životnu sredinu i sanacija postojećih izvora zagađenja vode, vazduha i zemljišta, predstavlja jedan od osnovnih ciljeva privrednog i društvenog razvoja.

4. Novo zapošljavanje. Novo zapošljavanje je konvencionalna tema kojom se direktno utiče na ostvarenje ciljeva ugodnost rada i ugodnost života. Pretpostavka budućeg privrednog razvoja vezana je za smanjenje nezaposlenosti kroz kreiranje i komercijalizaciju preduzetničkih inicijativa. U tom smislu ovde treba ukloniti niz barijera za proliferaciju preduzetničkih ideja. Neke od njih odnose se na urabiničko uređenje grada, stvaranje baze podataka preduzetnika, ali i podizanje obrazovanja preduzetnika u brojnim oblastima (biznis planiranje, istraživanje tržišta, kompjutersko opismenjanje i dr.).

5. Razvoj poljoprivrede. Razvoj poljoprivrede na lokalnom nivou je konvencionalna tema koja se nameće polazeći od jednog od osnovnih ciljeva poljoprivrede Srbije, a to je njena integracija u zajedničku poljoprivrednu politiku Evropske unije. U tom cilju, neophodno je unapređenje produktivnosti, promena strukture proizvodnje u pravcu gajenja profitabilnijih kultura, uvećanje gazdinstava, orijentisanost ka kvalitetu i bezbednosti hrane, formiranje registra proizvođača i stoke.

6. Razvoj turizma. Razvoj turizma je konvencionalna tema koja se nameće pre svega iz uloge turizma u privrednom razvoju lokalne zajednice, a koja se ogleda u ekonomskoj valorizaciji brojnih resursa, generatorkoj i integrativnoj funkciji u odnosu na druge delatnosti, deviznom prilivu, socijalnim i demografskim efektima, zaposlenosti. Naime, multiplikativni efekti od turizma ogledaju se u podsticanju razvoja komplementarnih sektora, pre svega, trgovine, poljoprivrede, saobraćaja, komunalnih i zanatskih usluga, finansijskih institucija. U neprivrednim delatnostima turizam je snažni generator razvoja zdravstva, kulture i sporta. Zahvaljujući turizmu, ove delatnosti mogu znatno proširiti materijalnu bazu, kao i strukturu sadržaja i usluga koje, pored turista može koristiti i lokalno stanovništvo.

7. Razvoj sektora malih i srednjih preduzeća. Razvoj sektora malih i srednjih preduzeća je konvencionalna tema kojom se direktno utiče na ostvarenje ciljeva ugodnosti investiranja i ugodnosti rada. MSP su nosioci privrednog rasta i zapošljavanja. Konkurentnost ovog sektora ogleda se u brzini i fleksibilnosti, kao i osetljivosti na potrebe potrošača.

Međutim, osim konvencionalnih tema postoje strategijske teme koje dovode do prodornih rezultata, kao i ostvarenja većeg broja ciljeva. Tipične strategijske teme su:

8. korišćenje obnovljivih energetske izvora i
9. Razvoj partnerstava između privatne i javne svojine.

8. Obnovljivi izvori energije. Obnovljivi izvori energije su strategijska tema koja je u direktnoj vezi sa strategijskom temom zaštita životne sredine. Naime, najveći doprinos procesu zagađenja životne sredine daje proizvodnja energije. Proizvodnja energije iz osnovnih energetske izvora ima izrazite negativne eksterne efekte. Sa druge strane, ekonomski prosperitet ne može se zamisliti bez energije. Posebnu dimenziju problemu daje ograničeni kapacitet osnovnih energenata i njihova neravnomerna distribucija. Proizvodnja energije na bazi obnovljivih izvora energije je bitna karika za povezivanje energetske strategije i održivog razvoja. Glavni vidovi ove energije su: hidroenergija, geotermalna energija, energija biomase, energija sunca, energija vetra i energija drveta.

9. Razvoj partnerstava između privatne i javne svojine. Druga važna strategijska tema je vezana za konkretne projekte saradnje između predstavnika privatnog kapitala i javnog sektora koji se odnose pre svega na razvoj fizičke infrastrukture. Konkretni projekti mogu uključivati osnivanje lokalnih preduzeća u oblasti komunalne infrastrukture, razvoj lokalnog saobraćaja, izgradnja puteva koji prolaze kroz lokalnu sredinu, izgradnja institucija od javnog značaja kao što su škole i bolnice, izgradnja gasovodne mreže, itd. Ovi projekti mogu predstavljati plodno tlo za smanjenje problema nezaposlenosti.

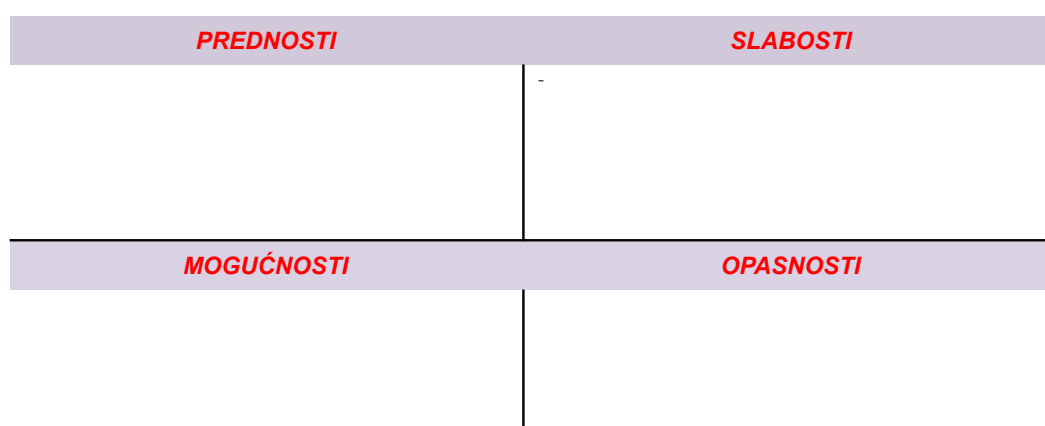
Svaka od ovih strategijskih tema ima sopstvenu strategijsku mapu i listu usklađenih ciljeva. Ipak, mnogi ciljevi su uobičajeni za veći broj tema. Zato je vrlo korisno u izgradnji strategijske mape početi od definisanja inicijalne liste ciljeva za sve teme.

3.1.5 SWOT analiza

Arhitektura strategijske mape najčešće se razlikuje od jedne do druge lokalne zajednice. Osnovni razlog za tako nešto je različitost u ključnim fokalnim područjima (temama), ali i različitost u ciljevima koji stoje na putu realizacije strategije. Svaka lokalna zajednica je specifična, pa prema tome biće specifična i strategijska mapa. Osim toga, broj i vrsta merila performansi po pojedinim perspektivama strategijske mape takođe se razlikuju iz istih razloga. I na kraju, vrlo su različite inicijative kojima se ostvaruju pojedini ciljevi zacrtani u strategijskim mapama.

Pre definisanja konkretnih strategijskih mapa treba dati strategijsko pozicioniranje lokalne zajednice preko SWOT matrice (videti donju ilustraciju). SWOT je akronim od engleskih reči Strengths (snage), Weaknesses (slabosti), Opportunities (šanse) i Threats (pretnje). Reč je o jednoj od analitičkih tehnika koja omogućava, na sistematskoj osnovi, dovođenje u vezu internih potencijala organizacije (snage i slabosti) sa identifikovanim mogućnostima (šanse) i opasnostima (pretnje). Predstavlja, dakle, konceptualno sredstvo za identifikovanje strategijske opcije kojom će se usklađivati mogućnosti organizacije sa dinamizmom faktora okruženja. Da bi se analiza izvršila neophodno je identifikovati najznačajnije promene u okruženju i jasno utvrditi interne mogućnosti. Urađena SWOT matrica predstavlja dijagnostičku osnovu za formulisanje strategije uz pomoć LUC metodologije.

Ilustracija 65: Opšta forma SWOT matrice

U sučeljavanju šansi i pretnji, s jedne, i snaga i slabosti, s druge strane, mogu se identifikovati sledeće četiri konceptualno različite alternativne strategije:

- *mini-mini strategija*. Ova strategija ima za cilj minimiziranje pretnji iz okruženja i slabosti organizacije.
- *mini-maksi strategija*. Ovom strategijom se pokušavaju minimizirati slabosti i maksimirati šanse.
- *maksi-mini strategija*. Cilj je da se jake strane maksimiraju, a pretnje minimiziraju.
- *maksi-maksi strategija*. Organizacija treba da maksimalno koristi svoje snage u eksploataciji šansi koje mu se nude iz okruženja.

3.1.6 Predložena strategija lokalnog razvoja opštine na bazi SWOT matrice

Donja ilustracija prikazuje SWOT matricu za opštinu Niš. Ova SWOT matrica predstavlja dijagnozu trenutnog stanja u Nišu i osnovni okvir za formulisanje strategije.

Ilustracija 66: Opšta SWOT matrica za opštinu Niš

SNAGE	SLABOSTI
<p>Prirodni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Geografski i saobraćajni položaj • Razvijena saobraćajna infrastruktura • Obnovljivi izvori energije • Klimatski faktori • Povoljni uslovi za poljoprivredu • Turističke atrakcije • Kulturno-istorijska baština <p>Privredni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvijena infrastruktura institucija za podršku privredi • Industrijska tradicija • Pripremljeni programi <i>greenfield</i> investicija <p>Ljudski resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Obilje i zadovoljavajuća formalna kvalifikaciona struktura radne snage • Univerzitetski i školski centar • Razvijen civilni sector • Kulturne institucije • Lokalna infrastruktura 	<p>Prirodni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nevalorizovani kulturno-istorijski spomenici <p>Privredni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Neadekvatna privredna struktura • Nizak stepen korišćenja kapaciteta • Zastarela tehnologija • Veliki broj nerentabilnih preduzeća • Prezaduženost (veće obaveze od kapitala u strukturi izvora finansiranja) • Visoki lokalni porezi i doprinosi • Neuredjeno građevinsko zemljište <p>Ljudski resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Velika nezaposlenost • Neadekvatna socijalna i zdravstvena zaštita • Nepovoljna starosna struktura stanovništva • Nepovoljna obrazovna struktura za novo privredno doba • Neadekvatna kvalifikaciona struktura ženske radne snage • Odsustvo preduzetničke kulture
ŠANSE	OPASNOSTI
<p>Prirodni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Koridor 10 • Obnovljivi prirodni resursi <p>Privredni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Preduzetništvo i MSP • Tehnološki parkovi, poslovni inkubatori, klasteri i sl. • Stvaranje partnerstava sa vodećim tehničko-tehnološkim fakultetima i institutima • Regionalne integracije • Interesovanje stranih investitora za <i>greenfield</i> investicije • Slobodna zona trgovine • Osobena kulturna konfiguracija • Povratak na tržišta izgubljena u periodu sankcija <p>Makro-okruženje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ulazak SCG u Evropsku uniju 	<p>Privredni resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Veliki broj nerestrukturiranih preduzeća i posledično povećanje nezaposlenosti • Skupi izvori finansiranja • Nerazvijena infrastruktura za finansijsku podršku rastu i razvoju • Teškoće praćenja ubrzanog tehničko-tehnološkog progresa • Uticaj inostrane konkurencije kao posledica međunarodne integracije zemlje <p>Ljudski resursi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Starenje stanovništva • Migracija "mozgova"

Optimalna strategija za Niš u SWOT okruženju je mini-maksi strategija koja podrazumeva minimiziranje slabosti kao što su zastarela tehnologija, neadekvatna privredna struktura i niska profitabilnost velikih kompanija, na jednoj strani, i na

drugoj strani, maksimiziranje šansi u okruženju kao što su nova mala i srednja preduzeća, regionalne integracije i razvoj poljoprivrednih klastera i PPP partnerstava sa relevantnim interesnim grupama.

3.2 Softverska podrška za formulisanje i implementaciju LUC

Holistički pristup formulisanju i implementaciji ciljeva, otelotvoren kroz primenu metodologije liste usklađenih ciljeva (LUC), zahteva konzistentnu i na modulima zasnovanu softversku podršku. Od formalizacije same ideje vezane za ovu metodologiju 1992. godine mnoge konsultantske firme su pokušale da lansiraju svoja softverska rešenja čije su aplikacije bile u velikoj meri prilagođene potrebama konkretnog klijenta.

3.2.1 Pregled softvera

Početak ovog stoleća izdvajaju se neka softverska rešenja koja zahvaljujući empirijskoj potvrdi dobijaju status standardizovanih softvera za izradu i ažuriranje LUC-a. Neki od značajnijih softvera zajedno sa imenom matične softverske kuće i vebajtom su prikazani na donjoj ilustraciji.

Ilustracija 67: Softverske opcije za LUC

Naziv softvera	Matična softverska kuća	Vebajtm
CorManage	Corvu	www.corvu.com
Peoplesoft Balanced Scorecard	PeopleSoft	www.peoplesoft.com
QPR Scorecard	QPR Software	www.qprsoftware.com
Hyperion Performance Scorecard	Hyperion Solutions	www.hyperion.com
Cognos Visualizer	Cognos	www.cognos.com
Pbviews	Panorama Business Views	www.pbviews.com

2003. godine na scenu stupa do sada najsveobuhvatnije softversko rešenje za LUC pod nazivom «*Microsoft Office Business Scorecards Accelerator (MSBSc)*». Ovaj proizvod jeste rezultat višegodišnje saradnje kompanije *Microsoft* i konsultantske kuće Roberta Kaplana i Dejvida Nortona «*Business Scorecard Collaborative*». MSBSc predstavlja aplikaciju poslovne inteligencije dizajniranu sa ciljem da pomogne organizacijama, uključujući i lokalnu samoupravu, u procesu definisanja ciljeva i strategija i praćenju merila uspeha koja su direktno povezana sa tim ciljevima i strategijama. Ova aplikacija je savršeno integrisana u prepoznatljivo *Microsoft Office* vizuelno okruženje što prosečnom korisniku olakšava i ubrzava proces familijarizovanja.

LUC povezuje perspektive, ciljeve, merila uspeha, teme i inicijative i analizira njihov zajednički uticaj na ostvarenje strateških ciljeva lokalne sredine. Izabrana strategija determiniše koje vrste performansi će biti merene. LUC se obično sastoji od jedne ili nekoliko perspektiva. Svaka perspektiva sadrži jedan ili više ciljeva, a sami ciljevi mogu da se prate preko jednog ili više merila uspeha. Skor svih merila uspeha za jedan cilj se kombinuju da bi se izračunao skor za posmatrani cilj. Zatim se ukupan skor za sve ciljeve jedne perspektive pripisuje matičnoj perspektivi. Konačno u poslednjoj iteraciji, ide se na izračunavanje skora za integralnu LUC, a sve na bazi kombinovanog skora svih inkorporiranih perspektiva.

Pored merila uspeha, ciljeva i perspektiva, LUC može sadržati teme i inicijative. Tema se koristi za promovisanje određene skupine ciljeva. Tema «Lokalni

ekonomski razvoj» može uključiti ciljeve kao što su «Razvoj atraktivnog poslovnog ambijenta», «Razvoj poljoprivrede» ili «Broj novih radnih mesta». Prema tome, tema može biti povezana sa relevantnim ciljevima u okviru konkretne LUC bez obzira što ti ciljevi već pripadaju određenoj perspektivi. Inicijative su programi koje lokalna uprava implementira sa ciljem ostvarenja konkretnih ciljeva. Najbolji primer za inicijativu jeste trening program za zaposlene unutar lokalne uprave. Interesantno je da inicijative u okviru LUC mogu biti povezane sa jednim ili više ciljeva.

Pretpostavimo da posmatrana opština ima dve strategijske teme u okviru LUC: «Sigurnost građana» i «Transport» koje se kaskadno mogu dalje razlagati na različite ciljeve. Na primer, tema «Sigurnost građana» može uključiti sledeće ciljeve: 1. Smanjiti nivo kriminala (u okviru perspektive građana) i 2. Povećati budžet za policiju (u okviru finansijske perspektive). Cilj «Smanjiti nivo kriminala» se prati preko konkretnih merila uspeha kao što je na primer stopa kriminalnih radnji u opštini u odnosu na prethodnu godinu. Ovo merilo se prati tokom godine u smislu poređenja mete (*target*) i ostvarenih rezultata do tog trenutka. Na bazi praćenja i unošenja podataka u jedinstvenu bazu svako merilo uspeha dobija svoj skor koji je procentualno izražen. Kombinacijom rezultata za pojedinačna merila dobijaju se i procentualna ostvarenja na nivou ciljeva i perspektiva i za nivo čitave Liste usklađenih ciljeva.

Nakon instalacije softvera automatski se kreira tzv. *SharePoint* veb-sajt koji se naziva *Scorecard Development Site (SDS)*. SDS se sastoji od pet osnovnih modula koji služe za izradu LUC. Svaki modul igra određenu ulogu u procesu kreiranja LUC. Modul «*Scorecards Elements*» služi za kreiranje perspektiva, ciljeva, tema, inicijativa i merila uspeha koji služe za izradu LUC. Elementi koji se ovde kreiraju mogu poslužiti kao standardizovan okvir (*template*) za izradu lista usklađenih ciljeva u budućnosti. Modul «*Scorecard Builder*» služi za specifično objedinjavanje elemenata u integralnu LUC. Na ovom mestu mogu se koristiti elementi koji su dati u standardizovanom okviru ili se mogu kreirati potpuno novi elementi. Modul «*Strategy Map Builder*» omogućava vizuelno predstavljanje LUC kroz strategijske mape.

Dozvoljena su dva smera aktivnosti: formirati LUC pa na bazi toga izvesti strategijsku mapu ili kreirati LUC na bazi prethodno izrađenih strategijskih mapa. Modul «*Scorecard Data Sources*» služi za povezivanje baza podataka o merilima uspeha koji se prate u realnom vremenu sa konkretnom LUC. Ova veza je izuzetno važna radi ažuriranja LUC u skladu sa promenama bitnih indikatora poslovanja. Konačno, modul «*Application Settings*» služi kranjem korisniku da radi u vizuelnom okruženju koje mu najviše odgovara. Na primer, u okviru ovog modula krajnji korisnik može birati vizuelni izgled znakova koji prikazuju stepen ostvarenja merila uspeha, ciljeva i perspektiva.

3.2.2 Preduslovi za implementaciju softvera

U okviru lokalne uprave prva karika u izradi LUC jeste definisanje strategije od strane vrha uprave i zauzimanje stava o tome da li jedna ili više LUC mogu meriti ostvarenje te strategije. Uobičajeni sledeći korak jeste vizuelizovanje strategije kroz kreiranje strategijske mape što može predstavljati osnovu za generisanje LUC. Alternativno, može se prvo ići na kreiranje LUC i na bazi toga izvoditi strategijske mape. U oba slučaja, neophodno je definisati perspektive i ciljeve strategije i na bazi toga izvesti merila uspeha i vrste podataka koje treba meriti. Na ovom mestu, na scenu stupa specijalista za informacionu tehnologiju i administrator za baze podataka. Ukoliko lokalni strateg poznaje vrste podataka koje namerava da meri i prati onda on upoznaje sa svojim informacionim potrebama IT administratore, koji konstituišu nove

ili koriste postojeće baze podataka (*OLAP cubes*). Baze podataka se zatim povezuju sa modulima za izradu LUC i strategijskih mapa.

Pored formulisanja strategije i kreiranja informacione arhitekture za izradu LUC, jedan od prvih koraka u razvoju LUC je određivanje broja računara na kojima će se celokupan proces odvijati. Na bazi toga se izvodi hardverska i softverska konfiguracija za svaki od tih računara. Softver može biti instaliran na istom serveru (*SQL server*) ili na različitim serverima (*multiple-server deployment*). Odluka o tome da li koristiti jedan ili više računara zavisi od budžeta za hardver, količine podataka koji se skladište, kao i od potreba zaštite podataka. Donja ilustracija prikazuje listu aplikacija koje su neophodne da bi MSBSc funkcionisao zajedno sa kratkim opisom funkcija svake od aplikacija.

Ilustracija 68: Softverske aplikacije neophodne za primenu MSBSc

Aplikacija	Opis
Windows Server 2003	Poseban operativni sistem
SQL Server 2000 sa Service Pack 3 (SP3)	Baze podataka kojima se pokrivaju svi pojedinačni elementi LUC
SQL Server 2000 Analysis Services sa SP3	Obezbeđuje OLAP baze u kojima se čuvaju i ažuriraju poslovni podaci koji se koriste za izradu LUC
Windows SharePoint Services ili SharePoint Portal Server 2003	SharePoint tehnologije služe za izradu, ažuriranje i prikaz LUC.
Internet Explorer 6.0	Uključen je u sam operativni sistem, Windows Server 2003. Neophodan je razmenu podataka između računara korisnika i računara na kojima je instaliran server.
Office 2003 sa pripadajućim dodatnim komponentama (add-ins)	Služi za izradu tabela (spreadsheets), pivot tabela, grafikona i baza podataka koje se šalju na Web. Nije neophodna aplikacija za samu izradu LUC pa zato spada u opcione komponente.
Visio 2003	Služi za vizuelizaciju poslovne strategije kroz izradu i editovanje strategijskih mapa
Visio Viewer 2003	Aplikacija neophodna da bi se mogla videti strategijska mapa bez obzira što korisnici imaju Visio 2003

Koristi koje lokalna sredina može imati od korišćenja ovakve vrste softvera mogu biti sledeće:

- brži, kvalitetniji i relevantniji proces odlučivanja u okviru lokalne samouprave
- veća sposobnost merenja, praćenja i upravljanja performansama lokalnih organa
- bolja usklađenost lokalnih resursa i procesa sa strategijskim i operativnim ciljevima opštine
- automatizovano upravljanje listama ciljeva i obezbeđenje direktne veze između lista ciljeva i strategijskih mapa.

Osim toga, ovakav softver može biti od izuzetnog značaja za različite sektore u okviru lokalne samouprave. Finansije, planeri i donosioci odluka na vrhu lokalne piramide vlasti mogu bolje razumeti i optimizirati finansijske performanse kao i performanse od značaja za sve stanovnike lokalne sredine. Operativno osoblje opštine može lakše pratiti i unapređivati efektivnost i efikasnost internih procesa. Pojedinci zaduženi za ljudske resurse u opštinskoj službi mogu prilagođavati radnu snagu ciljevima lokalne samouprave. Konačno, ovakav softver može biti od izuzetne koristi za unapređenje toka informacija između lokalne vlasti i drugih relevantnih lokalnih interesnih grupa, posrednika i institucija.

3.3 Predložena strategijska rešenja – dinamički pristup

Predložena rešenja za strategiju lokalnog razvoja su data u formi međusobno povezanih Excel tabela. Na bazi detaljne dijagnoze trenutnog stanja u različitim sferama života opštine, ekspertski tim je izabrao četiri teme kao najvažnije za budući razvoj opštine. To su:

1. Lokalni ekonomski razvoj
2. Lokalni socijalni razvoj
3. Zaštita životne sredine
4. Zaposlenost.

Čitav dokument je podeljen na tačno 10 tabela. Prva tabela prikazuje opštu strategijsku mapu za opštinu Niš. Ova strategijska mapa uključuje sve važne ciljeve lokalnih vlasti posmatrane iz pet perspektiva:

1. Perspektive građana
2. Privredne perspektive
3. Finansijske perspektive
4. Interne perspektive
5. Perspektive učenja i razvoja.

Ranije je rečeno da se isti cilj može nalaziti u samo jednoj perspektivi ali da istovremeno može pripadati različitim temama.

Druga tabela daje listu izabranih ciljeva zajedno sa opisom svakog od njih iz različitih uglova. Treća tabela opisuje strategijsku mapu prve teme (Lokalni ekonomski razvoj) a četvrta tabela konkretizuje analizu kroz specificiranje merila uspeha, zadataka i inicijativa za svaki izabrani cilj u okviru posmatrane teme. Ovo je LUC za temu Lokalni ekonomski razvoj. Slično, ostalih šest tabela predstavljaju strategijske mape i LUC za ostale tri teme (Lokalni socijalni razvoj, Zaštita okruženja i Zaposlenost). Sve tabele su priložene uz ovaj tekst u Excel formatu.

DEO IV
LOKALNI POTENCIJALI ZA NOVO ZAPOSŁJAVANJE

4.1 Atraktivna područja za novo zapošljavanje

Prema podacima Nacionalne službe za zapošljavanje, Filijala Niš, na dan 31.12.2004. godine evidentirano je 47.204 nezaposlena lica, od čega je 25.836 žena (ili 54,7%). Sagledavajući strukturu nezaposlenih lica, prema stepenu stručne spreme, stanje je sledeće: nestručnih (I i II SSS) 12.468 lica (26,4%) i stručnih (III – VIII SSS) 34.736 lica (73,6%). Očigledno je da je reč o nepovoljnom odnosu između stručnih i nestručnih lica. Naime, skoro $\frac{3}{4}$ stručnih lica nisu u stanju da iskoriste svoje potencijale i da pruže doprinos razvoju Niša i celog regiona. Takođe, starosna struktura nezaposlenih je poražavajuća. Skoro $\frac{2}{3}$ nezaposlenih lica je mlađe od 40 godina. Naime, 27,6% nezaposlenih lica je staro od 31 do 40 godina, a 22% ima između 19 i 25 godina.

Od pomenutog broja nezaposlenih lica, 54,7% posao traži po prvi put. Učešće žena u ovoj kategoriji je još veće. Može se izvući zaključak da žene teže dolaze do posla, ali se može postaviti i hipoteza o polnoj diskriminaciji u zapošljavanju. Ostali deo nezaposlenih (45,3%) su nezaposlena lica koja su već bila u radnom odnosu, ali su zbog stečaja, likvidacije, organizacionih i statusnih promena u preduzećima ostali bez posla i postali tehnološki višak, sa mogućnošću odlaska na evidenciju Službe za zapošljavanje i ostvarivanja prava na nadoknadu.

Zbog neusklađenosti strukture nezaposlenih lica sa potražnjom za radnicima, javljaju se suficitarna i deficitarna zanimanja. Suficitarna zanimanja su: konfekcionari bez radnog iskustva, šivači kože i krzna, daktilografi bez iskustva, mašinski tehničari, gimnazijalci, diplomirani inženjeri zaštite na radu, profesori opštenarodne odbrane i dr. Deficitarna zanimanja su: šivači sa radnim iskustvom na industrijskim mašinama, modni kreatori, modelari, viši laboranti, viši fizioterapeuti, diplomirani farmaceuti, diplomirani veterinari, profesori nemačkog jezika, latinskog jezika, istorije, engleskog jezika, diplomirani inženjeri prehrambene tehnologije.

Međutim, postoji kategorija nezaposlenih lica koja se prijavljuju na evidenciju, ali se ne javljaju na oglase i ne mogu se obezbediti po prijavama o slobodnim radnim mestima, zato što rade u neformalnom sektoru, tj. «sivoj ekonomiji» ili rade «na crno».

Po sektorima najveći broj zaposlenih rade u prerađivačkoj industriji (31,4%), trgovini na veliko i malo i opravkama (11,5%), saobraćaju (11,1%), dok su ostali sektori zastupljeni sa manje od 10% u broju radnika koje apsorbuju (građevinarstvo 5,9%, hoteli i restorani 2,8%, proizvodnji električne energije, gasa i vode 2,5%, poljoprivredi, vodoprivredi i šumarstvu 0,9%, vađenju ruda i kamena 0,2%, itd.). Ova analiza ukazuje na prostor za rast zaposlenosti u radno-intenzivnim sektorima kao što su poljoprivreda, građevinarstvo, turizam.

Rast nezaposlenosti je u suštini efekat tranzicije. Da slika bude još gora, proces restrukturiranja velikih sistema još nije završen. Naime, postoji velika opasnost da će restrukturiranjem velikih proizvodnih sistema bez posla ostati preko 3 hiljade radnika.

Godinama je u Nišu bio prisutan trend masovnog zapošljavanja stanovništva u velike prerađivačke sisteme – elektronsku industriju, mašinsku industriju, tekstilnu industriju. Posledično, stanovništvo je od ranog perioda školovanja bilo usmeravano na usko definisane profile obrazovanja koji su bili traženi od strane tih sistema. Danas se javlja problem nedovoljnog korišćenja kapaciteta u velikim sistemima i

problem tzv. "tehnoloških viškova radne snage". Pošto je sektor malih i srednjih preduzeća nedovoljno razvijen javljaju se teškoće u apsorbovanju velikih viškova radne snage u kratkom roku.

Velike mogućnosti za otvaranje novih radnih mesta javljaju se nekoliko sektora. Reč je o sledećim biznisima: specijalizovane poljoprivredne farme za odgoj ovaca, svinja i goveda, proizvodnja prehrambenih proizvoda na bazi lokalnih poljoprivrednih sirovina, turizam u svim njegovim oblicima, proizvodnja aluminijumskih profila, pravne, konsultantske i finansijske usluge, projektantske usluge, inženjeringa, komunalno održavanje i manji remont velikih proizvodnih sistema. Svakako, ovde treba dodati i usluge vezane bitno za socijalni razvoj lokalne zajednice, kao što su: usluge brige o deci i starim, usluge obrazovanja i zdravstvene usluge.

Atraktivna područja zapošljavanja u ostalim sektorima bi mogla biti vezana za dodatne investicije u održivi razvoj i bolje iskorišćenje obnovljivih izvora energije, intenzivnije aktivnosti na području gasifikacije Niša (izgradnja energane na gas biće obuhvaćena studijom o energetske strategiji Grada do 2010. godine), izgradnje toplovodne mreže, vodoprivrednih objekata (kapitalni objekat brane «Selova») i putne infrastrukture («Železnički čvor Niš», izgradnja saobraćajnica od regionalnog značaja, regulacija autoputa za deonicu Komren – Prosek i dr.).

Rast zaposlenosti, kao strategijska tema koja čini jedan od stubova strategije razvoja lokalne ekonomije, ograničen je nekim slabostima i nedostacima, ali isto tako može da bude zasnovan na eksploataciji određenih snaga i mogućnosti. Najveće nedostatke, odnosno slabosti, kao i najveće prednosti, odnosno snage u upošljavanju radne snage na teritoriji grada Niša, mogli bismo da strukturiramo u nekoliko kategorija (vidi tabelu).¹³

Ilustracija 69: Nedostaci i prednosti u strategiji zapošljavanja

Nedostaci	Prednosti
<p>Socio realističke navike građana:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kolektivna svest, • svest prema radu i sopstvenoj budućnosti, • odsustvo samoinicijative, pasivan pristup rešavanju problema nezaposlenih lica, • generalni strah od promena, a posebno privatizacije, • trenutno – kratkoročno a ne dugoročno rešavanje problema, • odsustvo preduzetničke kulture, • needukovanost u smislu aktivnog zapošljavanja i razvijanja privatnog sektora, • nedovoljna pokretljivost radne snage, • odsustvo spremnosti da se prihvate nove ideje i novi principi rada... 	<p>Odnos vlasti:</p> <ul style="list-style-type: none"> • naponi vlasti na svim nivoima, • lokalna samouprava – spremnost i podrška rastu zaposlenosti • pojedinačno adekvatne institucije koje se bave problemom nezaposlenosti

¹³ Prilagođeno prema Nacrtu strategije zapošljavanja grada Niša, Regionalna agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća, d.o.o.

<p>Institucije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>loša komunikacija i informisanost, nesinhronizovanost u radu,</i> • <i>nedostatak jedinstvene vizije, cilja i rešenja problema,</i> • <i>nedostatak edukovanog kadra,</i> • <i>neidentifikovani stručnjaci, te neiskorišćena znanja iz ove oblasti</i> 	<p>Međunarodna zajednica:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>interesovanje međunarodne zajednice za područje nezaposlenosti i nedovoljne uposlenosti,</i> • <i>spremnost inostranih zemalja i institucija da odobre donacije i kredite za privredu,</i> • <i>saradnja sa susednim zemljama pre svega u okviru EURO regiona (Niš-Sofija-Skoplje)</i>
<p>Siromaštvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nizak životni standard stanovništva kao i značajan broj građana ispod limita siromaštva,</i> • <i>niska kupovna moć stanovništva</i> 	<p>Niš:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>povoljan geografski položaj (koridor 10, centar Jugoistočne Srbije),</i> • <i>veliki grad (drugi u Srbiji),</i> • <i>univerzitetski centar,</i> • <i>razvijena infrastruktura grada</i> • <i>aerodrom</i>
<p>Broj nezaposlenih:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nemogućnost utvrđivanja tačnog broja stvarno nezaposlenih,</i> • <i>visoka stopa nezaposlenosti,</i> • <i>nasledjen veliki broj nepotrebno zaposlenih koji će sa vlasničkom transformacijom postati stvarno nezaposleni</i> 	<p>Solidna medijska infrastruktura</p>
<p>Struktura nezaposlenih:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nepovoljna kvalifikaciona struktura (needukovanost i neprihvatljivost načela doživotnog obrazovanja),</i> • <i>odliv mozgova u inostranstvo (stručna mlada snaga),</i> • <i>nepovoljna starosna struktura,</i> • <i>veliki broj žena i Roma sa niskim stepenom stručne spreme</i> 	<p>Razvoj finansijskog tržišta i bankarski krediti</p>
<p>Obrazovanje:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>odsustvo čvrste funkcionalne veze između potreba tržišta rada i sistema obrazovanja,</i> • <i>prevelika periodična usmerenost ka određenim vrstama zanimanja,</i> • <i>nedovoljno praktične nastave u srednjim školama,</i> 	<p>Ekonomski potencijali i prirodni resursi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>ratarstvo, voćarstvo, vinogradarstvo i stočarstvo,</i> • <i>banjski i planinski turizam (lov i sport),</i> • <i>duvanska i gumarska industrija,</i> • <i>poljoprivreda – proizvodnja zdrave hrane,</i> • <i>drumski i železnički saobraćaj,</i> • <i>potrebe za uslugama i starim zanatima – deficitarna zanimanja,</i> • <i>nedostatak pojedinih roba i usluga na tržištu</i>

<p>Geografski položaj:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>jug je neinteresantna lokacija za investicije,</i> • <i>blizina Kosmeta,</i> • <i>tradicionalno siromašno okruženje (Bugarska, Rumunija, Makedonija)</i> 	<p>Radna oprema i radni prostor van funkcije (problem viškova kapaciteta)</p>
<p>Finansijsko - pravne prepreke:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nedostatak ponude jeftinog kapitala,</i> • <i>nedostatak finansijskih sredstava u budžetima, kao i nedovoljan priliv stranih investicija,</i> • <i>nedostatak povoljnih kredita posebno za osnovna i obrtna sredstva,</i> • <i>garancijski fond,</i> • <i>nedostatak inicijative za investiranje, zatvorenost potencijalnih investitora,</i> • <i>poreska politika (visoki porezi i doprinosi na zarade neuskladjeni sa ekonomskim mogućnostima privrednih subjekata),</i> • <i>imovinsko-pravni odnosi (zemljišne knjige) nemogućnost podizanja kredita zbog hipoteke</i> 	<p>Mala i srednja preduzeća: Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća, Postojeća mala preduzeća i radnje, Pojednostavljen postupak osnivanja radnji Program zapošljavanja i samozapošljavanja, porodični biznis) Veliki broj žena uspešnih preduzetnika</p>
<p>Mala i srednja preduzeća i preduzetništvo:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nedovoljno razvijen privatni sektor,</i> • <i>nedovoljni podsticaji preduzetništva,,</i> • <i>nedovoljne informacije o rezultatima privatnog preduzetništva u smislu razvijanja konkurentskog i preduzetničkog duha,</i> • <i>veliki broj preduzeća u društvenoj svojini</i> 	<p>Projekti koje finansira međunarodna zajednica <i>projekat "Lepša Srbja"</i> <i>projekat "Razvoj poljoprivredne proizvodnje kroz podršku preduzetništvu u agrorazvoju saglasno standardima EU"</i> <i>projekat "Reka mleka"</i> <i>projekat "Dobra farma"</i></p>
<p>Tržište:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>nepostojanje istraživanja vezanih za tržište u zemlji i okruženju,</i> • <i>nestabilno i suženo tržište,</i> • <i>nedostatak mehanizma da se predje na tržišni sistem privredjivanja</i> 	<p>Baza podataka o potencijalnim nezaposlenim licima i njihovo blagovremeno informisanje</p>

4.2 Preporuke i mere za stimulisanje novog zapošljavanja

Uravnoteženje tržišta radne snage zahteva politiku orijentisanu kako na stranu ponude radne snage, sa ciljem da podrži prilagođavanje ljudskih resursa strukturnim promenama, tako i na stranu tražnje za radnom snagom, s ciljem kreiranja povoljnijih uslova za nove investicije.

Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine grada Niša pridaje dosta pažnje različitim aktivnostima koje su usmerene na promovisanje preduzetničke kulture, razvoj preduzetničke svesti, organizovanje kurseva iz različitih oblasti koje su važne za vođenje sopstvenog biznisa, stimulisanju partnerstava između preduzetnika kroz osnivanje klastera i inkubacionih centara i privlačenja povoljnih izvora finansiranja za osnivanje i rad malih preduzetničkih firmi. U tom smislu, ova jedinica lokalne uprave predstavlja eklatantan primer solidnog odgovora na izazove zapošljavanja koji se rađaju u gradu Nišu. Neke od mera za stimulisanje novog zapošljavanja, a koje bi bile u odgovornosti ove uprave, bi mogle da budu: detaljna analiza kapaciteta za novo zapošljavanje po pojedinačnim sektorima, definisanje kratkoročnih i srednjoročnih ciljeva u vezi rasta broja zaposlenih ukupno i po sektorima, uvođenje posebnih stimulacija za poslodavce koji zapošljavaju veći broj radnika, i razmena iskustava sa drugim lokalnim zajednicama u regionu koje predstavljaju dobre primere kada je reč o rastu zaposlenosti.

U procesu razvoja preduzetništva i stimulisanja zapošljavanja značajnu ulogu, pored gore pomenute uprave, igraju i Regionalna agencija za razvoj MSP, Opšte udruženje preduzetnika grada Niša, Regionalna privredna komora Niša i filijala Nacionalne službe za zapošljavanje u Nišu. Iako svaka od ovih institucija sa svojeg stanovišta može i treba da prilazi problemu povećanja zaposlenosti u gradu Nišu, ipak, sinergetski efekti kao proizvod zajedničkog delovanja ovih organizacija bili bi veći u odnosu na rezultate u slučaju izolovanog delovanja ovih jedinica.

Smatra se, da obzirom na misiju Nacionalne službe za zapošljavanje, ova institucija zajedno sa Savetom za zapošljavanje i Izvršnim odborom grada Niša treba da vodi glavnu reč u osmišljavanju mera za stimulisanje novog zapošljavanja. U tom smislu, filijala Niš ove službe, polazeći od činjenice da je ona ta koja najbolje poznaje činjenično stanje na polju zaposlenosti/ nezaposlenosti, treba da daje preporuke mera za povećanje zaposlenosti. Solidni ljudski resursi, koji su uz to i preduzetno orijentisani na svom polju, imaju jasnu predstavu o merama za zapošljavanje koje bi mogle da urode plodom. Mnoge od ovih preporuka uspešno se sprovode i daju očekivane rezultate. Realizacija ostalih preporuka zahteva, između ostalog, i podršku organa lokalne samouprave.

Praksa je dokazala da najveću pažnju treba posvetiti merama za zapošljavanje mladih, podsticajima samozapošljavanja, oblicima dodatnog obrazovanja i obuke, merama afirmativne akcije za zapošljavanje žena i lica koja dugo čekaju na posao. Reč je o aktivnim merama zapošljavanja.

Zaposlenost na lokalnom nivou može da bude na značajnoj stopi rasta preko realizacije sledećih strategija:

- uspostavljanje koordinacije donatorskih projekata i aktivnosti međunarodnih organizacija koje tretiraju probleme zapošljavanja (DFID, USAID, EURECNA i dr.)
- podrška formiranju centara za profesionalno obrazovanje odraslih u partnerstvu škola, Univerziteta, poslodavaca i NSZ. Posebnu pažnju treba usmeriti na programe prekvalifikacije, dokvalifikacije i stručnog osposobljavanja lica III i IV stručnosti, koji su i najbrojniji među nezaposlenima;
- oblikovanje programa javnih radova kroz koji bi se angažovala lica bez kvalifikacija, korisnici novčane naknade, lica koja dugo čekaju na zaposlenje, na održavanju komunalne infrastrukture, u akcijama zaštite životne sredine, kulturnim i humanitarnim aktivnostima;

- institucionalna i materijalna podrška razvoju MSP. Utvrditi podsticaje u delu konsultantske podrške i obuka, kreditiranja, lokacija i poslovnog prostora. Formirani Garantni fond treba, između ostalog, da sadrži poseban program finansijske podrške za novoosnovana MSP i udruživanja nezaposlenih lica radi samozapošljavanja;
- razmatranje i rešavanje specifičnih problema zapošljavanja Roma;
- formiranje fonda na donatorskom principu za realizaciju projekta «Lepši Niš», a koristeći iskustva iz projekta «Lepša Srbija» (obuka – zapošljavanje), za obnovu i uređivanje fasada u gradskom jezgru;
- formiranje Gradske institucije za planiranje razvoja, a prema iskustvima drugih gradova u evropskim državama. Nedostatak kapitala za razvojne projekte nadomestiti privlačenjem domaćeg i stranog kapitala o čemu, između ostalog, treba da se brine ova institucija. Gradski garantni fond iskoristiti za privlačenje investitora, a instrumentima finansijskog tržišta (kao što su municipalne obveznice, kad budu predviđene zakonom) uvećati kapital Fonda. Razmotriti mogućnosti ulaganja sredstava iz ovog Fonda u razvoj znanja i ljudskih resursa, kao bitnog elementa zapošljavanja i konkurentnosti privrede u Nišu.

Radi efikasnijeg sprovođenja gore navedenih strategija, neophodno je dodatno obrazovanje samih zaposlenih u NSZ filijala Niš za poslove posredovanja. Reč je o obuci u sticanju veština u traženju posla i zapošljavanju nezaposlenih (utvrđivanje potreba poslodavaca za radnom snagom, marketinške veštine, procena potrebnog treninga za nezaposlene i dr.). Osim toga, informatički sistem NSZ treba osavremeniti nabavkom nove opreme i programima, kako bi se korisnicima pružile elektronske usluge i obezbedila efikasnost u praćenju rezultata aktivnih mera (elektronska berza, Call centar). Cilj je da nezaposleni i poslodavci mogu elektronskim putem, brzo i jednostavno doći do informacija potrebnih za vršenje poslova zapošljavanja i ostvarivanje svojih prava i obaveza po zakonu. Takođe, sa novoosnovanim agencijama za zapošljavanje treba razviti oblike saradnje i poveravati im pojedine poslove zapošljavanja, koje NSZ ne može efikasno da obavi. U partnerskoj strukturi treba razmotriti uvođenje novih oblika institucionalne podrške MSP (inkubacioni centri, tehnološki parkovi). Zatim, od velike koristi bilo bi korišćenje iskustva i mreže iz CARDS programa i projekat Grad-Gradu (iskustvo Italije u profesionalnom obrazovanju treba da prenese gradu Nišu okrug Empoli u projektu koji je u toku). U programu mera aktivne politike treba razraditi mere afirmativne akcije za pojedine kategorije lica (žene, Romi, viškovi zaposlenih, lica preko 50 godina). U lokalnoj partnerskoj strukturi treba precizirati proceduru i oblikovanje aktivnih mera prema viškovima zaposlenih (najava viškova od poslodavaca, preventivne mere, informisanje zaposlenih kojima prestaje radni odnos o korpusu socijalnih prava, program aktivnih mera prilagođen potrebama preduzeća itd.). Na kraju, ali ništa manje značajno bi bio razvoj metoda monitoringa i evaluacije efekata aktivnih mera, pilotiranja projekata i njihovog širenja. O efektima mera treba redovno izveštavati partnersku strukturu (Savet za zapošljavanje) i javnost.

Regionalna agencija za razvoj MSP snosi veliki deo indirektno odgovornosti za rast zaposlenosti u Nišu. Osnovni zadatak Agencije treba da bude uspostavljanje interaktivnog odnosa sa ključnim interesnim grupama u oblasti novog zapošljavanja. Na bazi identifikovanja ključnih interesnih grupa Agencija treba da lansira arsenal operativnih projekata i programa u oblasti obuke i edukacije potencijalnih preduzetnika, pružanja konsalting usluga (izrada biznis plana, registracija preduzeća ili radnje, pronalaženje izvora finansiranja, poreski konsalting, uvođenje ISO standarda, uvođenje informacionih sistema), stimulanja partnerstava u oblasti finansiranja realizacije dobrih biznis ideja i transfera tehnologija, prisustva na sajmovima u zemlji i inostranstvu, usluge informisanja i istraživanja baza podataka

(pretraživanje baza preduzeća, pretraživanje pravnih akata, asistencija u uspostavljanju poslovnih kontakata) i usluge po posebnim zahtevima (organizacija konferencija za štampu, promocija preduzeća, izrada web prezentacija). Aktivnije angažovanje Agencije na navedenim pitanjima može značajno doprineti povećanju broja zaposlenih kroz omogućavanje pojedincima sa izraženim preduzetničkim kapacitetom da komercijalizuju sopstvene ideje.

Regionalna privredna komora Niš, kao i Opšte udruženje preduzetnika grada Niša svoj doprinos u stimulanju zapošljavanja treba da ostvaruju, pre svega kroz aktivnije lobiranje za zaštitu interesa malih preduzetnika i stimulanje aktivnije saradnje među udruženjima preduzetnika širom zemlje, ali i kroz pružanje usluga informisanja preduzetnika o aktuelnim promenama od značaja za njihovo poslovanje, informisanje o povoljnim izvorima finansiranja i sl. Prioritet u narednom periodu treba da bude jačanje preduzetničke kohezije radi jačanja njihove pregovaračke moći.

REFERENCE

1. Republički zavod za statistiku, Opštine u Srbiji 1990-2003
2. Savezni zavod za statistiku
3. Statut grada Niša
4. Privredni vodič grada Niša
5. Greenfield investicije u Nišu - Srbija
6. Održivi razvoj grada Niša – prilog za izradu strategije
7. Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća Niša
8. Nacrt strategije zapošljavanja grada Niša, Republička agencija za razvoj malih i srednjih preduzeća, d.o.o., Niš, januar 2004.
9. Platforma za izradu projekta unapređenja i razvoja turizma na području grada Niša, Turistička organizacija Niša, septembar/oktobar 2003
10. LEAP Opštine Niš, Niš, 2001.
11. OSCE Mission to Serbia and Montenegro (2004): Liber Perpetum: The Book of Renewable Energy in Serbia and Montenegro
12. Analiza stanja u turizmu i osnove za turističku strategiju Grada Niša u periodu 2005-2007, Grad Niš, Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine
13. Informacija o privatizaciji društvenih preduzeća na teritoriji Grada Niša u 2005. godini, Grad Niš, Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine
14. Analiza stanja u zaštiti životne sredine i osnove za strategiju Grada Niša za period 2005-2007. godine, Grad Niš, Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine
15. Analiza stanja u poljoprivrednoj proizvodnji i osnove za strategiju Grada Niša za period 2005-2007. godine, Grad Niš, Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine
16. Program uređivanja građevinskog zemljišta i izgradnja sa finansijskim planom za 2005. godinu
17. Izmene i dopune programa uređivanja građevinskog zemljišta i izgradnja sa finansijskim planom za 2005. godinu, Javno preduzeće Direkcija za izgradnju grada Niša
18. Pregled projekata u gradu Nišu, Grad Niš, Projektni centar - Uprava za privredu, održivi razvoj i zaštitu životne sredine
19. Opština za Evropsku uniju «Medijana za EU», januar 2005.
20. Program poslovanja JP «Aerodrom Niš» u periodu 2004-2008. godine, Niš, decembar 2003-decembar 2004.
21. Izveštaj o radu za 2004. godinu, Nacionalna služba za zapošljavanje Filijala Niš, januar 2005.
22. Program rada za 2005. godinu, Nacionalna služba za zapošljavanje
23. Strategija promena Nacionalne službe za zapošljavanje 2005-2008., septembar 2005.
24. Local Economic Development In Balkan: Bosnia and Serbia, Draft Programme Document, October 2005, Danish Ministry of Foreign Affairs, Neighbourhood Programme
25. Ei Profile 2001
26. [www:nis.org.yu](http://www.nis.org.yu)
27. www.nistourism.org.yu